

Carte preafolositoare de suflet numită

RĂZBOIUL NEVĂZUT

alcătuită oarecând de un bărbat înțelept,
îngrijită și îndreptată cu multă sânguință
de preacuviosul între monahi
Sfântul Nicodim Aghioritul

Traducere din limba greacă
protopresbiter dr. Gabriel Mândrilă

• d i t u r a •
Σοφία

București

Redactor: Laura Mândrilă

Coperta: Cathisma Graphics

Traducerea a fost făcută după originalul în limba greacă veche: *Βιβλίον ψυχωφελέστατον καλούμενον Ἀράτος Πόλεμος συνταχθέν μὲν πρὶν, παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός, καλλωπισθέν δὲ νῦν, καὶ διορθωθέν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου. Ἐν ᾧ προστετέθησαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ εὗχαι κατὰ Ἀλφάβητον ἐν εἵδει Οἰκων εἰς τὸν Κῆριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κατανυκτικαὶ καὶ ὥραϊαι. Νῦν δὲ τὸ δεῦτερον ἐκδοθέν δαπάνη τῶν Αὐταδέλφων Βαρδολομαίου Τερομονάχου καὶ Στεφάνου Κ. Σκαδάρου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν. Εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἐν Ἀθήναις, Τύποις Φ. Καραμπήνη καὶ Κ. Βάφα, 1853.*

© Editura Sophia, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Războiul nevăzut / carte alcătuită oarecând de un bărbat înțelept, îngrijită și îndreptată cu multă sânguință de precuviosul între monahi Sfântul Nicodim Aghioritul; trad. din lb. greacă de protopresbiter dr. Gabriel Mândrilă – București: Editura Sophia, 2023

ISBN 978-973-136-910-5

I. Nicodim Aghioritul, sfânt (ed.)

II. Mândrilă, Gabriel (trad.)

„Ascultă, Israele, voi astăzi intrați în luptă cu dușmanii voștri;
să nu slăbească inima voastră, să nu vă temeți, să nu vă tulburați,
nici să vă înspăimântați de ei. Că Domnul Dumnezeuul vostru, Care
vă conduce, va lupta alături de voi împotriva dușmanilor voștri și vă
va izbăvi” (Deut. XX, 3-4).

PROIMION

Și îndreptățit, și potrivit este titlul acestei cărți de suflet preafolositoare. Căci multe dintre cărțile, sfinte și de Dumnezeu insuflate, ale *Vechiului* și *Noului Testament* și-au primit numele în chip nemijlocit de la înseși lucrurile pe care le aprofundează: de pildă, *Facerea* lui Moise a fost numită așa fiindcă se referă la crearea universului din nimic; *Ieșirea*, deoarece înfățișează ieșirea fiilor lui Israel din Egipt; *Leviticul*, întrucât cuprinde rânduielile preoțești ale seminției levitice; cele patru cărți ale *Regilor*, deoarece cuprind faptele și viețile regilor, iar cele patru *Evangelii*, deoarece consemnează în scris vestea cea bună și mântuitoare adusă lumii. E lesne, așadar, de priceput că și această carte și-a primit titlul *Războiul nevăzut* în relație nemijlocită cu temele abordate și tratate.

Căci această carte nu ne vorbește nicidecum de un război material și văzut; nici despre vrăjmași trupești și văzuți, ci despre războiul duhovnicesc și nevăzut, pe care și-l asumă fiecare creștin, chiar din ceasul în care se botează și făgăduiește înaintea lui Dumnezeu să ia parte la acesta, luptând până la moarte pentru numele Lui dumnezeiesc. De altfel, în chip alegoric s-a scris despre acest război și în cartea *Numerilor*: „De aceea se și zice în cartea «Războiul Domnului»”¹. [Cartea de față însă] ne învață privitor la vrăjmașii netrupești și nevăzuți, care sunt feluritele patimi și pofte ale tru-

¹ Num. 21, 14 (LXX).

pului, precum și demonii cei vicleni și urători de oameni, ce nu încetează zi și noapte să lupte împotriva noastră. „Căci lupta noastră”, după dumnezeiescul Pavel, „nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduh”¹.

Ne mai învață totodată că ostașii care se vor avânta în acest război sunt creștinii toți. Iar ca Arhistrateg al lor ni-l înfățișează pe Domnul nostru Iisus Hristos, Care e însoțit de toți chiliarhii și sutașii Săi, adică de toate cetele îngerilor și ale sfinților; stadionul, arena, câmpul de luptă, în mijlocul cărora are loc acest război, este însăși inima noastră – întreg „omul lăuntric”²; iar timpul, durata acestui război – întreaga noastră viață.

Și care sunt armele cu care se întrarmează soldații la acest război nevăzut? Luați aminte: coiful și scutul sunt deplina neîncredere și lipsă de nădejde în sine; flamura și cămașa de zale – încrederea și nădejdea neclintite în Dumnezeu; platoșa și pieptarul – gândul la pătimirile Domnului; încingătoare le este înfrânarea de la patimile trupești; încălțăminte le sunt smerenia și conștientizarea propriei neputințe; pavăza sau calcanul – răbdarea întru ispite și alungarea nepurtării de grijă; sabia, ținută într-o mână, le este sfânta rugăciune, atât cea a minții, cât și cea cu glas tare, dar și cea cu cugetul; iar sulița-trident, ținută în cealaltă mână, este neînvoirea cu patima, care îi războiește, și alungarea ei de la sinea lor cu îndârjire, prin faptul că se arată scârbiți de ea, urând-o din toată inima. Rația și merindea, cu care se vor întări spre a sta împotriva vrăjmașilor, sunt neîntrerupta împărtășire cu

¹ Efes. 6, 12.

² Rm. 7, 22 (*n. trad.*).

dumnezeiasca Euharistie, atât cu cea de taină, a [Sfântului] Jertfelnic, cât și cu cea nematerialnică (noetică); iar văzduhul luminos și fără de nori, prin care îi pot zări de departe pe vrăjmași, este neîntrerupta deprindere a minții în a cunoaște lucrurile drept, precum și neîncetata deprindere a voinței în a nu dori nimic altceva decât a fi bineplăcuți lui Dumnezeu, dimpreună cu a nu voi decât liniștirea și pacea inimii.

Aici și numai aici, în acest Război Nevăzut ori, mai bine zis, într-acest Război al Domnului, soldații lui Hristos deprind diferitele înșelăciuni, felurile meșteșugiri, precum și șiredicurile, și uneltirile ascunse la care recurg năpustindu-se asupra-le vrăjmașii cei nematerialnici, atât pe calea simțurilor, a închipuirii, a nelegiuirii, cât mai ales prin cele patru asalturi pe care în ceasul morții le abat asupra lor: necredința, deznădăduirea, slava deșartă și prefacerea vrăjmașilor în îngeri ai luminii¹. De aici capătă înțelepciune în a desluși și întâmpina aceste meșteșugiri ale vrăjmașilor. De aici învață ce rânduială și lege să respecte și cât de vitejește să se războiască. Pe scurt, din această carte, orice om, care râvnește la mântuirea sa, poate învăța cum să-și înfrângă dușmanii nevăzuți, să-și agonisească prăzi și bogății, adevăratele virtuți dumnezeiești, dobândind răsplată și cunună neveștejită, adică unirea cu Dumnezeu, atât în lumea de aici, cât și în cea care va să fie.

Primiți, așadar, cartea de față, cititorilor iubitori de Hristos, cu bucurie și binevoire. Deprindeți din ea meșteșugul războiului nevăzut, râvnind nu numai la războire, ci la lupta cea după lege și cuviință, spre a vă dobândi și cununa. Căci, după Sfântul Apostol Pavel, „chiar dacă cineva ia parte la o

¹ Cf. II Cor. 11, 14 (*n. trad.*).

întrecere, nu e încununat de nu se va fi luptat legiuit”¹. Înarmați-vă cu armele despre care ea ne învață, spre a-i da morții pe vrăjmașii voștri nematerialnici și nevăzuți, care sunt patimile stricătoare de suflet, cât și pe pricinuitoarii și lucrătorii acestora – demonii. „Îmbrăcați-vă cu toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva uneltirilor diavolului”². Aduceți-vă aminte cum ați făgăduit la Sfântul Botez să luptați și vă lepădați „de satana și de toate lucrurile lui, și de toată slujirea lui, și de toată trufia lui”³: de iubirile de plăceri, mărire, argint, precum și de celelalte pătimi. Drept aceea, luptați-vă, după putință, să-l puneți pe fugă, să-l rușinați și să-l biruiți într-o desăvârșire. Dar care sunt plățile și răsplățile pe care le veți primi pentru această biruință? Multe și mari. Ascultă-le, cuvânt cu cuvânt, din însăși gura lui Dumnezeu, după cum vi le-a făgăduit în sfânta carte a *Apocalipsei*: „Celui ce va birui îi voi da să mănânce din pomul vieții care e în mijlocul Raiului lui Dumnezeu” (*Apoc.* 2, 7); „Cel ce biruiește nu va fi vătămat de moartea cea de-a doua” (*Apoc.* 2, 11); „Birutorului îi voi da din mana cea de taină” (*Apoc.* 2, 17); „Celui ce biruiește (...) îi voi da lui stăpânire peste neamuri (...) și-i voi da steaua de dimineață” (*Apoc.* 2, 26 și 28); „Cel ce biruiește va fi îmbrăcat în veșminte albe (...) și voi mărturisi numele lui înaintea părintelui Meu și înaintea îngerilor Lui” (*Apoc.* 3, 5); „Pe cel ce biruiește îl voi face stâlp în lăcașul Dumnezeului Meu” (*Apoc.* 3, 12); „Celui ce biruiește îi voi da să șadă cu Mine pe scaunul Meu” (*Apoc.* 3, 21); „Cel ce va birui va moșteni acestea și-i voi fi lui Dumnezeu și el Îmi va fi Mie fiu” (*Apoc.* 21, 7).

¹ *II Tim.* 2, 5.

² *Efes.* 6, 11.

³ Cf. lepădărilor de la slujba Sfântului Botez (*n. trad.*).

Vedeți care sunt locurile de cinste, răsplătirile, cununa octuplă, dintr-atâtea flori, ce nu se va veșteji, ori, mai degrabă, cununile ce se împletesc pentru voi, fraților, de veți izbuti să-l biruiți pe diavolul? Întru aceasta sârguiți-vă, întru aceeașta nevoiți-vă și înfrânați-vă, „ca nimeni altcineva să nu vă ia cununa” (*Apoc.* 3, 11). Căci, într-adevăr, e foarte rușinos ca cei ce iau parte la întrecerile și competițiile atletice și lumești, precum pentatlonul, să se înfrâneze de la toate spre a dobândi o cunună vremelnică de măslin sălbatic sau de țelină¹, ori o ramură de pin sau finic, de dafin sau de mirt, ori de alte plante, iar voi, care urmează să primiți cununa nestricăcioasă, să vă petreceți viața în delăsare și nepăsare. Cuvintele lui Pavel mijloc de convingere să vă fie: „Nu știți voi că acei care aleargă în stadion, toți aleargă, dar numai unul ia premiul? Alergați așa ca să-l luați. Și oricine se luptă se înfrânează de la toate. Și aceia, ca să ia o cunună stricăcioasă, iar noi, nestricăcioasă”².

Iar când vă veți bucura de o asemenea biruință și încununare, nu uitați, frați ai mei, să vă rugați Domnului și pentru iertarea păcatelor celui ce vi s-a făcut dimpreună-părtaş dobândirii acestui bun, prin apariția cărții de față. Dar mai înainte de toate, amintiți-vă să vă ridicați privirea la cer spre a da mulțumire și slavă Întâiului Lucrător și Săvârșitor al acestei biruințe – lui Iisus Hristos, Dumnezeuul și Arhistrategul tău,

¹ În Antichitate cununile (dar și ghirlandele) împletite din țelină erau recompensele la competițiile sportive din Neméa sau Isthmia (Corint), amintite de Pindar. Jocurile de la Neméa au fost instituite în 57 și aveau loc din doi în doi ani, după solstițiul de vară și a doua lună plină, comemorând moartea cruntă a lui Oféltis, fiul regelui Licurg, mușcat de un șarpe; din acest motiv juriul purta veșminte negre. Inaugurate de regele Sisif sau de Tezeu, jocurile de la Isthmia aveau loc în cinstea zeului Poseidon, se organizau primăvara din doi în doi ani și durau trei zile (*n. trad.*).

² *I Cor.* 9, 24-25.

rostind cuvântul acela al lui Zorobabel – „De la Tine este biruința (...) și a Ta este slava, și eu sunt robul Tău”³, și, totodată, cel al prorocului David: „Ale Tale sunt, Doamne, și mărirea, și puterea, și lauda, și biruința, mărturisirea și tăria”⁴, acum și pururea și-n vecii vecilor. Amin.

³ *III Ezd.* 4, 59.

⁴ *I Par.* 29, 11.

EPIGRAMĂ LA ACEASTĂ CARTE

(în vers politic¹)

De voiești, prietene, a te învrednici de desăvârșire,
s-ajungi la vederea lui Dumnezeu și la a Sa unire,
dacă din suflet îți dorești de cununile cerești să ai parte,
războiește-ți vrăjmașii necurmat și bărbătește,
aleargă neconținut, cu pumnul lovește, aruncă-ți sulici,
ochind bine.

Ca un soldat al lui Hristos și brav atlet,
și trupului, și demonului, și lumii, și patimilor toate,
și poftelor, și aplecărilor, și dorințelor tale spurcate,
te împotrivește, din astă carte ale războirii chipuri învățând
ca prin învățare să biruiești și prin biruire să te mântuiești.

¹ Versul *πολιτικός* este alcătuit din cincisprezece silabe în picior metric iambic; a început să fie cultivat din secolul al X-lea, cu precădere în Constantinopol, orașul (*πόλις*) prin excelență al Imperiului Roman de Răsărit, de la care a preluat și numele (*πολιτικός*). Pentru prima dată îl întâlnim la Constantin al VII-lea Porfirogenetul în scrierea *Despre ordinea imperială* (*Περὶ βασιλικῆς τάξεως*) (*n. trad.*).

PARTEA I

CAPITOLUL I

În ce constă desăvârșirea creștină; pentru dobândirea ei e nevoie de luptă; cele patru lucruri trebuincioase acestui război

Cea mai mare și desăvârșită izbândă, la care te poți gândi, este apropierea de Dumnezeu și unirea cu El. Dacă tu, iubitul meu în Hristos cititor, năzuiești să ajungi pe această culme, mai întâi trebuie să cunoști în ce anume constă viața duhovnicească și desăvârșirea în Hristos¹. Fiindcă mulți susțin că această viață și desăvârșirea constau în postiri, privegheri, mătăanii, dormirea pe pământul gol și alte nevoițe trupești aspre. Alții, de asemenea, pretind că stau în rugăciuni nenumărate și privegheri îndelungi. Iar alții socotesc că desăvârșirea se află negreșit în rugăciunea minții², singu-

¹ Desăvârșirea creștinilor ne-a fost dată sub forma poruncii, fiindu-ne predanisită în *Noul Testament*. Că zice Domnul: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (*Mt.* 5, 48). Iar Pavel, „Fiți copii când e vorba de răutate; la minte însă, fiți desăvârșiți” (*I Cor.* 14, 20); „ca să stați desăvârșiți și pliniți” (*Col.* 4, 20); „să ne ridicăm la desăvârșire” (*Evr.* 6, 1). Ne-a fost arătată ca poruncă și în *Vechiul Testament*; căci iată ce le spune Dumnezeu iudeilor în *Deuteronom*: „Fii desăvârșit înaintea Domnului Dumnezeului tău” (*Deut.* 18, 13 [*LXX*]). Și David, de asemenea, îi poruncește fiului său Solomon aceleași lucruri: „Și tu, Solomon, fiul meu, cunoaște pe Dumnezeul tatălui tău și îi slujește din inimă desăvârșită și cu suflet râvnitor” (*I Par.* 28, 9 [*LXX*]). De aici reiese că Dumnezeu cere de la toți creștinii lucrarea și împlinirea desăvârșirii. Cu alte cuvinte, Dumnezeu ne cere să ajungem desăvârșiți în toate virtuțile.

² *A se vedea infra*, cap. 46.

rătate și anahoretism, în tăcere și împlinirea canonului¹, adică într-o viețuire pe temeiul canonului și al măsurii, nici în exces, dar nici în lipsuri. Virtuțile în sine, însă, de unele singure, nu înseamnă râvnita desăvârșire creștină; ci câteodată sunt mijloace și căi spre a ajunge la gustarea harului Sfântului Duh, alteori, roade ale Sfântului Duh.

Și nu e nici o îndoială în privința faptului că sunt mijloace adevărate spre a ajunge la gustarea harului Sfântului Duh; căci vedem mulți oameni sporiți care se folosesc de ele cum se cuvine, având ca scop primirea puterii și întăririi spre a se împotrivi răutății (viciilor, păcatelor) și netrebnicieii; spre a se îmbărbăta împotriva ispitelor și a rătăcirii celor trei vrăjmași de obște: trupul, lumea și diavolul; spre a-și face rost de acele ajutoare duhovnicești, de trebuință tuturor robilor lui Dumnezeu și, mai ales, începătorilor, și spre a se învrednici de primirea harismelor Sfântului Duh, adică „duhul cunoștinței și al pioșeniei, duhul sfatului și al tăriei, duhul înțelepciunii și al priceperii, duhul temerii de Dumnezeu”², după cum le înșiruiește Isaia.

Neîndoielnic e că aceste înfăptuiri nu sunt numai rod al Duhului, ci și pricinuitoarele „dragostei, bucuriei, păcii, credinței, înfrânării”³, după cum arată Pavel. Căci bărbății duhovnicești își chinuiesc trupul cu asemenea nevoie, fiindcă acesta i-a adus vătămare⁴ Făcătorului Său și cu scopul de

¹ Primit de la duhovnic sau de la monahul de care se face ascultare (*n. trad.*).

² *Is.* 12, 2-3.

³ *Gal.* 5, 22-23.

⁴ Ia aminte la faptul că, după teologhisitori, fiecare păcat este numit „vătămare a lui Dumnezeu” fiindcă pur și simplu vatămă și rănește pe Dumnezeu, împotrivindu-I-se. Și asta, întrucât păcatul, neavând (ontologic) ființă, aduce vătămare și se împotrivesc ființei lui Dumnezeu, „Cel Ce este”; căci răul aduce vătămare bunătății lui Dumnezeu, slăbiciunea și neputința

a-l ține mereu în smerire și gata să slujească lui Dumnezeu. Se nevoiesc în tăcere și singurătate ca să fugă până și de cea mai mică vătămare în dauna lui Dumnezeu. Se roagă și sunt preocupați de închinarea la El și de faptele pioșeniei spre a duce o viață cerească (*cf. Filip. 3, 20*); cugetă la viața și pătimirile Domnului nostru nu din alt motiv decât spre a-și cunoaște mai mult propria răutate (păcatele, greșelile, viciile), și bunătatea, și milosârdia lui Dumnezeu; se fac următori ai lui Hristos cu tăgăduirea de sine și cu crucea pe umeri spre a se înflăcăra și mai mult de dragostea față de El și ura față de sine.

Virtuțile pomenite însă le pot pricinui celor ce se încredințează cu totul lor mai multă vătămare decât păcatele vădite; și asta nu din pricina lor însele (căci ele sunt cu toate preasfinte), ci din pricina celor ce se folosesc de ele, deoarece, fiind cu luare-aminte numai la acestea, își lasă inima să alerge după voile proprii și ale diavolului care, văzându-i cum se îndepărtează de drumul cel drept, îi lasă nu doar să-și asume cu bucurie nevoințele trupești, ci chiar să le înțețească, dând urmare cugetului lor van [și socotind că astfel au ajuns], până la desfătărilor Raiului. Drept aceea, unii ca ei se și cred înălțați la măsura cetelor îngerești, socotind că-L

aduc vătămare Puterii Sale, iar necunoștința aduce vătămare Înțelepciunii Sale. Și, pe scurt, întrucât păcatul este (și e numit) imperfecțiune și lipsă, aduce vătămare și se împotrivește desăvârșirilor fără de număr ale lui Dumnezeu; nefiind decât încălcare și nelegiuire, vatămă și rănește legile și poruncile lui Dumnezeu. Și așa cum fiecare cuvânt rostit împotriva lui Dumnezeu se numește blasfemie, fiindcă aduce vătămare renumelui și numelui lui Dumnezeu, tot așa fiecare păcat este numit „vătămare a lui Dumnezeu” nu doar din pricină că păcatul prin el însuși se împotrivește ca un rău absolut Binelui absolut, ci și din pricina faptului că este săvârșit de făpturile lui Dumnezeu, ducând la hulirea Creatorului acestora, ca și cum ar fi El însuși rău și, prin urmare, El le-ar fi creat pe acestea rele; în același chip, și virtutea făpturilor lui Dumnezeu face să Se slăvească și Creatorul acestora.

simt pe Dumnezeu în sinea lor; iar câteodată, afundându-se în asemenea meditații și gânduri ciudate și înalte, consideră că aproape au părăsit lumea aceasta și au fost răpiți până la al treilea Cer¹.

Oricine poate înțelege din viața și obiceiurile lor în ce păienjeniș sunt încurcați și cât de departe se află de adevărata desăvârșire. Fiindcă unii ca ei vor să fie preferați de ceilalți: sunt excentrici și încăpățânați în a-și face voia; sunt orbi în ceea ce-i privește, dar cântăresc scrupulos faptele celorlalți, dacă le este atinsă câtuși de puțin părerea vană despre cineva de care se bucură și pe care ceilalți vor să le-o sustragă; sau dacă cineva pune vreo piedică lucrurilor evlavioase și virtuților pe care le cultivă (Doamne, ferește!), de îndată se tulbură de mânie și își ies din fire.

Iar dacă Dumnezeu, voind să-i aducă la cunoștința de sine și pe adevărata cale a desăvârșirii, le trimite necazuri sau boli, ori îngăduie să fie persecutați (calea de a-i proba pe adevărații Săi robi), atunci își vădesc cele ascunse ale inimii și că sunt pervertiți de mândrie. Căci în fața oricărui necaz nu vor să se supună voii lui Dumnezeu, rămânând împăcați cu judecățile drepte, dar totodată și greu de înțeles, ale lui Dumnezeu, nici nu voiesc, urmând pilda Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos, Care S-a smerit și a pățimit, să se smerească, socotindu-se cele mai de jos dintre făpturi și având drept prieteni dragi pe prigonitori, ca instrumente ale Bunătății dumnezeiești și părtași mântuirii lor.

Astfel e clar că se află în mare primejdie. Fiindcă, odată ce ochiul lor lăuntric, adică mintea, e întunecat, se văd pe sine prin prisma acestuia. Și gândind că faptele lor, săvârșite în afară, sunt bune, socotesc că au atins desăvârșirea; în felul

¹ Cf. II Cor. 12, 2 (*n. trad.*).

acesta căzând în mândrie, îi judecă pe ceilalți. De aceea, nu e cu putință ca altcineva să-i schimbe pe unii ca ei, ci doar un ajutor neobișnuit din partea lui Dumnezeu. Căci mai ușor se va schimba în bine un păcătos vădit decât cel ascuns sub vălul unor părelnice virtuți.

Acum că ai aflat foarte lămurit că viața duhovnicească și desăvârșirea nu constau în înșeși virtuțile de care am amintit, ci în nimic altceva decât¹ în cunoștința bunătății și măreției lui Dumnezeu și a nimicniciei și aplecării noastre spre tot răul (viciul, păcatul); în iubirea de Dumnezeu și în ura de sine; în supunerea nu doar față de El, ci față de toate făpturile, în virtutea iubirii față de Dumnezeu; în lepădarea de fiecare voie a noastră și totodată în ascultarea desăvârșită de voia dumnezeiască; și, pe lângă toate acestea, în faptul de a le voi (a ni le asuma) pe toate acestea și de a le înfăptui numai spre slava lui Dumnezeu², și spre a-I bineplăcea Lui, și fiindcă așa voiește El, și așa se cuvine să-L iubim și să-I slujim.

Aceasta-i legea iubirii, înscrisă de mâna lui Dumnezeu Însuși în inimile robilor Săi credincioși. Aceasta e tăgăduirea de sine, pe care ne-o cere Dumnezeu. Acesta este dulcele jug al lui Iisus și povara Sa ușoară. Aceasta este supunerea

¹ Ia aminte, iubite [cititorule], cât excelează cartea aceasta și în privința organizării materialului, dar și a metodei la care recurge. Căci orice artă și deprindere își află recunoașterea prin scopul pe care, în acord cu principiul filosofic și finalitatea dorită, și-l propun și concep în minte, spre a deveni astfel începutul și cauza deprinderii și asumării oricărei acțiuni: de aceea, și cartea aceasta, mai înainte de orice altceva, așază aici desăvârșirea ca scop al acestui întreg război nevăzut, pentru ca toți cei ce urmează să lupte, cunoscând aceasta, să nu fie induși în rătăcire de un lucru sau altul, ci toate faptele lor să și le îndrepte spre aceasta ca spre un semn și temei unic.

² De aceea, și dumnezeiescul apostol ne poruncește să ne facem, în general, toate îndatoririle numai spre slava lui Dumnezeu: „De aceea, ori de mâncați, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți” (*I Cor.* 10, 31).

față de voia dumnezeiască, la care ne cheamă Izbăvitorul și Învățătorul nostru prin pilda și glasul Său¹.

Așa că și tu, frate, care dorești să ajungi pe culmea acestei desăvârșiri, fiindcă e nevoie de-a pururi să te lupți cu sinea-ți, spre a birui bărbătește și a nimici toate voile, și mari, și mici, ai nevoie să te pregătești cu toată sânguința sufletească pentru acest război (căci cununa nu se va da nimănui altcuiva decât unui războinic curajos); și fiindcă acest război e cel mai greu dintre toate celelalte (căci în timp ce luptăm împotriva sine-lui suntem și noi războiți de sinele nostru) și biruința pe care o vom avea va fi mai slăvită decât oricare alta și mai bine primită de Dumnezeu. Căci de te vei îngriji să-ți dai morții toate patimile, poftele și voile, fără de rânduială, vei plăcea lui Dumnezeu mai mult și Ți vei sluji mai bine decât dacă te vei biciui până la sânge, și decât dacă vei posti mai mult decât eremiții din vechime, și decât dacă vei întoarce la făptuirea binelui mii de suflete, în timp ce tu ești stăpânit de patimi.²

Căci, cu toate că Dumnezeu iubește mai mult întoarcerea sufletelor decât omorârea unei voi neînsemnate, tu, dragul meu, nu trebuie să voiești, nici să faci nimic altceva mai

¹ Într-adevăr, atunci când ne-a poruncit să ne rugăm și să zicem: „Tatăl nostru, Care ești în ceruri (...), facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ” (*Mt.* 6, 10), Începătorul și Desăvârșitorul mântuirii noastre, Iisus Hristos, ne-a învățat să ne supunem întotdeauna voii lui Dumnezeu, preferând-o pe aceasta voii noastre. Și prin pilda Sa a făcut la fel, fiindcă și la începutul vieții Sale, când a ieșit să predice în lume, a căutat să facă voia Tatălui, după cum și Pavel învață: „Iată vin ca să fac voia Ta, Dumnezeule” (*Evr.* 10, 9). Și mai târziu, în mijlocul propovăduirii Evangheliei Sale a zis: „Pentru că M-am coborât din cer, nu ca să fac voia mea, ci voia Celui ce M-a trimis pe Mine” (*In.* 6, 38). Dar și la sfârșitul vieții Sale Acesta a pecetluit rostind în rugăciunea Sa: „Dar nu voia Mea, ci voia Ta să se facă” (*Lc.* 22, 42).

² Aproape aceleași lucruri afirmă și Avvâ Isaac în cuvântul 33, p. 136: „Că mai bine este a te dezlega pe tine din legătura păcatului decât a slobozi alți robi din robia lor”; acesta afirmă multe alte lucruri în acord cu cele susținute aici; a se citi și cuvântul 46 al acestuia, p. 334.

mult decât ceea ce Dumnezeu caută și cere cu orice preț de la tine; fără nici o îndoială, Lui Ți este plăcută nevoița ta de a-ți omorî patimile decât să trudești pentru alt lucru, chiar de e foarte însemnat, trecându-ți cu vederea patimile.

Acum, când ai învățat în ce constă desăvârșirea creștină și că pentru dobândirea ei e nevoie de un război necurmat și foarte aspru împotriva sinelui, e de trebuință să-ți agonisești patru lucruri, asemenea unor arme foarte sigure și folositoare, spre a ajunge biruitor în acest război nevăzut și a primi cununa: 1) să nu ai niciodată încredere în tine însuși; 2) să-ți pui întreagă încrederea și nădejdea în Dumnezeu; c) să lupți neconținut; și 4) să te rogi. Despre fiecare dintre acestea aș dori, cu [ajutorul lui] Dumnezeu, să vorbesc în parte, pe scurt și pe înțeles.

CAPITOLUL AL II-LEA

Că nu-i spre trebuință nici să credem, nici să ne încredem în noi înșine

A nu avea încredere în tine însuși¹, dragul meu frate, este atât de trebuincios în acest război, că fără de aceasta, fii sigur, nu doar nu vei putea să ai parte de biruința pe care ți-o dorești, dar nu vei putea nici măcar să te împotrivești câtuși de puțin [vrăjmașului]; și asta să ți se întipărească bine în minte! Căci noi, stricați fiind prin natura noastră din clipa neascultării lui Adam, avem o părere foarte bună despre noi înșine; aceasta nu e într-adevăr nimic altceva decât o amăgire; cu toate acestea, socotim, dintr-o prejudecată înșelătoare, că suntem cineva.² Această meteahnă e foarte greu de dibu-

¹ Prorocul Ieremia numește „apostat” și „blestemat” de Domnul pe cel ce crede și se încrede în sine, vorbind astfel: „Așa zice Domnul: «Blestemat fie cel care își are nădejdea în om și își sprijină carnea brațului său pe el; inima acestuia se va depărta de la Domnul»” (Ier. 17, 5). Explicând acest verset, Vasile cel Mare susține că prin „cel ce are nădejdea în om” prorocul se referă la faptul de a ne pune nădejdea în aproapele nostru, iar prin „carnea brațului său” – se referă la faptul de a ne pune nădejdea în noi înșine, numindu-le pe amândouă apostazie, lepădare de Dumnezeu (cf. *Regulile Mari* 42). Lămurind versetul acesta în alt chip, trage concluzia că apostat și blestemat este cel ce nădăjduiește în sine. Fiindcă, zice, cel ce nădăjduiește în om este apostat și blestemat de Dumnezeu. Ia aminte cum se distinge căreia aceasta și în privința organizării materialului, întrucât socotește ca început al războiului iubirea de sine – pricina primă și rădăcina tuturor celorlalte patimi și vicii.

² A socoti că suntem cineva se numește aroganță, care este o patimă ce se naște din iubirea de sine, dar și ea, la rândul ei, dă naștere altora, devenind rădăcina, începutul și pricina tuturor celorlalte patimi; atât de subtilă și ascunsă e patima aroganței, că cei ce o au nu simt defel, din pricina

it de cel ce o are, care nu e deloc plăcut în ochii lui Dumnezeu, Care iubește ca noi să avem o cunoștință neprefăcută în privința acestui adevăr neîndoielnic.

Cu alte cuvinte, se cuvine a ști că fiecare har și virtute ne vin doar de la El, Care este izvorul oricărui bine; și că de la noi nu poate veni nici un bine, nici vreun gând bun care să-I fie pe plac. Și acest adevăr mai mult decât necesar, adică a nu ne încrede în noi înșine, este lucrarea mâinii dumnezeiești, care obișnuiește să dea prietenilor Săi iubiți când insufflare, când luminare, când bătași aspre și necazuri, când ispitiri și ispite aproape silnice, când alte mijloace, dincolo de priceperea noastră; cu toate acestea, El voiește ca din partea noastră să se facă ceea ce este în dreptul nostru și ne stă în putință. De aceea, frate, însemnez aici patru chipuri prin care poți, cu ajutorul lui Dumnezeu, să ajungi la neîncrederea în tine însuși, adică la a nu te încrede niciodată în sine.

Cel dintâi e să-ți cunoști nimicnicia¹ și să cugeți că de la sine nu poți face nici un bine, pentru care să te faci vrednic de Împărăția cerurilor.

subtilității ei, că sunt stăpâniți de ea; însă, pe cât e de subtilă și iscusită, pe atât e de mare răul adus de ea. Fiindcă pe cea dintâi ușă, pe care urmează să intre harul lui Dumnezeu spre a se sălășlui în om, patima aceasta blestemată o închide, nelăsând harul să pătrundă, iar acela, cum e drept, se retrage; cum așadar poate intra harul spre a-l lumina și ajuta pe omul care socotește că e cineva de seamă, că e înțelept și că nu are nevoie de sprijin? Domnul să ne izbăvească de această patimă și boală luciferică; unora ca aceștia Dumnezeu le plânge de milă prin glasul profetului: „Vai de cei care sunt înțelepți în ochii lor și pricepuți după gândurile lor!” (*Is.* 5, 21). Și apostolul ne poruncește următoarele: „Nu vă socotiți voi înșivă înțelepți” (*Rm.* 12, 16), iar Solomon adaugă: „Nu fi înțelept în ochii tăi” (*Pild.* 3, 7).

¹De aceea și dumnezeiescul Hrisostom susține că cine se socotește pe sine nimic se cunoaște pe sine mai bine decât toți ceilalți: „că, într-adevăr, acesta este cel ce se cunoaște pe sine: cel ce se socotește pe sine că nu e nimic”. Iar dumnezeiescul Maxim afirmă: „Condiția virtuții este unirea, în cunoștință de cauză, a slăbiciunii omenești cu puterea dumnezeiască” (*A zecea suită*

Cel de-al doilea e să ceri de nenumărate ori ajutorul pentru acest lucru de la Dumnezeu, prin rugăciuni fierbinți și smerite; căci aceasta este harisma ta aparte; și dacă vrei s-o primești, mai întâi să te gândești la tine nu ca fiind lipsit de această cunoștință despre sine, ci cu totul în stare de a o dobândi; apoi să vorbești cu îndrăzneală înaintea măreției lui Dumnezeu; și socotesc că ți-o va da când va ști El, fără să te îndoiești câtuși de puțin de faptul că o vei primi.

Al treilea chip e să obișnuiești să te temi de tine însuși, să-ți fie frică de nenumărații vrăjmași față de care nu ești în măsură să dai dovadă nici de cea mai neînsemnată împotrivire; să-ți fie teamă de obiceiul lor de a te război cu viclenie, de uneltirile lor, de faptul că se prefac în îngeri ai luminii, de nenumăratele meșteșuguri și capcane, pe care le întind chiar pe însăși calea virtuții.

Al patrulea chip este ca, atunci când vei cădea într-o greșeală, în minte să-ți vină gândul neputinței tale în chip cât mai conștient cu putință; fiindcă aceasta este pricina pentru care Dumnezeu a îngăduit să cazi, spre a-ți cunoaște mai bine slăbiciunea¹, și așa vei învăța nu doar să te disprețuiești pe

de capete, 79, *Filocalia*, p. 403). Iar Petru Damaschinul zice: „Nimic nu e deasupra cunoașterii slăbiciunii și neștiinței proprii; și nimic nu e mai rău decât necunoașterea acestora” (*Despre a nu deznădăjdui*, *Filocalia*, p. 601).

¹ Nu doar când cazi într-un oarecare păcat, ci și când ai parte de diferite nenorociri, întâmplări nefericite, mahniri, mai ales de boli trupești și de mulți ani, să-ți cunoști starea smerită și neputințele și să te smeresti; fiindcă în acest scop sunt îngăduite de Dumnezeu toate ispitele ce vin de la diavol, oameni sau natura înconjurătoare. Și apostolul, având în minte acest scop, spunea că numai de aceea l-au urmat atâtea ispite prilejuitoare de moarte în Asia: „Ci noi, în noi înșine, ne-am socotit ca osândiți la moarte, ca să nu punem încrederea în noi, ci în Dumnezeu, Cel ce înviază pe cei morți” (*II Cor.* 1, 9). Și ca să fii succint, cine voiește să-și cunoască concret slăbiciunea să-și observe, nu pentru o perioadă mai lungă, ci doar pentru o singură zi, gândurile, cuvintele și faptele pe care le-a gândit, vorbit, săvârșit și va afla că cele mai multe dintre gândurile, cuvintele și faptele sale sunt greșite, sucite,

tine însuși, ca unul ce ești atât de neînsemnat, ci să și dorești să fii disprețuit de ceilalți ca o făptură bolnavă ce ești. Căci fără această dorință nu e cu putință să ajungi la această neîncredere în sine, care își are temelia în adevărata smerenie și în cunoștința concretă a încercării la care ne-am referit.

Prin urmare, fiecare vede cât de trebuincioasă este celui ce voiește să se unească cu lumina cerească cunoașterea de sine. Această cunoștință milostivirea dumnezeiască o dă, de obicei, celor mândri și superstițioși prin mijlocirea căderilor, lăsându-i pe drept să cadă în diferite greșeli (de care socoteau că se pot păzi ei înșiși), spre a-și cunoaște neputința și a nu se încrede defel în sine.

Dumnezeu însă nu are obiceiul de a folosi întotdeauna această cale, atât de neîndurătoare și constrângătoare, ci numai atunci când celelalte mijloace, mai ușoare, despre care am amintit, nu îi pricinuesc omului această cunoștință de sine; atunci Dumnezeu îngăduie căderea omului în greșeli mai mari sau mai mici în raport cu cât de mari sau mici îi sunt mândria și părerea de sine; așa că, acolo unde nu află o asemenea părere înaltă de sine, ca în cazul Fecioarei Maria, nu va îngădui nici o cădere. Atunci când cazi, aleargă numai decât cu gândul la cunoștința de sine smerită și printr-o rugăciune stăruitoare cere-I lui Dumnezeu să-ți dea lumina cea adevărată, spre a-ți cunoaște nimicnicia și a nu-ți pune deloc încrederea în tine însuși, dacă voiești să nu cazi din nou într-o vătămare și pervertire mai mari.

nechibzuite și rele; din cercetarea lor va înțelege cât de bolnav îi este sinele, ca de pe urma acestei cercetări adevărate numaidecât să se smerească și să nu se mai încredă în sine. Și nu mai puțin decât cele de mai sus, ne va aduce conștientizarea betșugului nostru condiția materială a ființei, adică gândul că ființa noastră nu e nimic altceva decât o mucoasă grețosă, alcătuită din spermă și sângeuri menstruale, atât de murdare și respingătoare, că omul nu le poate îndura mirosul și putoarea.

CAPITOLUL AL III-LEA

Despre nădejdea și încrederea în Dumnezeu

Chiar dacă este atât de folositor ca în acest război să nu ne încredem în noi înșine, după cum am spus, totuși, dacă doar vom deznădăjdui, cu alte cuvinte, dacă doar ne vom lepăda de orice încredere în noi înșine, firește, vom fi puși pe fugă sau vom fi biruiți de vrăjmași. De aceea, odată cu desăvârșita lepădare de noi înșine, sunt de trebuință totodată și nădejdea, și încrederea absolute în Dumnezeu, cu deplina încredințare că tot binele, ajutorul și biruința nu pot veni decât de la El. Căci, așa cum de la noi înșine, care nu suntem nimic, nu ne așteptăm decât la prăbușiri și căderi, din pricina cărora nu vom avea nici o nădejde în noi înșine, tot așa ne vom bucura neîndoielnic de la Dumnezeu de toată biruința, de îndată ce ne vom întări inima cu speranța vie în El că vom avea parte de ajutorul Său, potrivit cuvântului din psalmi: „în El a nădăjduit inima mea și mi-a ajutat”¹.

Această nădejde și, totodată, ajutor le putem dobândi în virtutea a patru temeuri:

a) fiindcă le cerem de la un Dumnezeu, Care, prin faptul că este Atotputernic, poate să facă tot ce voiește și, prin urmare, să ne dea și nouă ajutor;

¹ Ps. 27, 9.

b) fiindcă le cerem de la un Dumnezeu, Care, prin faptul că este infinit de Înțelept, le cunoaște pe toate desăvârșit și știe ceea ce este potrivit mântuirii noastre;

c) fiindcă le cerem de la un Dumnezeu, Care, prin faptul că este infinit Bun, e de-a pururi pregătit, în virtutea voii și a iubirii Sale negrăite, să dea dintr-o clipă în alta sprijin de trebuință, în vederea biruinței duhovnicești desăvârșite a sinelui nostru, de îndată ce vom alerga cu nădejde neclintită în brațele Sale.

Și cum să fie cu puțință ca acel Bun Păstor al nostru, Care a alergat treizeci și trei de ani în căutarea oii celei pierdute cu strigăte atât de puternice, că a răgușit, Care a mers pe un drum atât de obositor și mărcinos, că Și-a vărsat tot sângele și Și-a dat viața, cum să fie cu puțință, repet, ca acum, când oaia aceasta vine în urma Lui, și-L strigă cu dorire, și-L roagă, El să nu-Și întoarcă la ea ochii și cum să n-o asculte și să n-o ia pe umerii Săi dumnezeiești, prăznuind cu toți îngerii din Cer? Și dacă Dumnezeuul nostru nu încetează să o caute cu mare sârg și iubire și să afle, în acord cu parabola evanghelică, drahma, pe păcătosul orb și pe cel surd, cum s-ar putea acum să-l abandoneze pe acesta, care, asemenea oii pierdute, strigă și-și cheamă Păstorul? Și cine va putea să creadă vreodată că Dumnezeu, Care de-a pururi bate la inima omului, dorind să intre și să cineze cu el, potrivit cu sfânta carte a *Apocalipsei*¹, spre a-i împărtăși acestuia harismele Sale, când omul își deschide inima și-L cheamă, va face de bunăvoie pe surdul și nu va voi să intre?

d) Al patrulea chip pentru ca cineva să capete nădejde în Dumnezeu și ajutoru-I este acela de a avea în minte adevărul

¹ Iată cuvintele *Apocalipsei*: „Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine” (*Apoc. 3, 20*).

dumnezeieștilor *Scripturi*, care ne arată clar în atâtea locuri că nimeni vreodată dintre cei cu nădejde în Dumnezeu n-a rămas rușinat și neajutorat: „Uitați-vă la generațiile străvechi și vedeți cine a nădăjduit spre Domnul și s-a rușinat?”^{1,2}

Așadar, întrarmează-te, frate al meu, cu aceste patru arme și începe-ți lucrul, războiește-te spre a câștiga și, firește, mulțumită acestora vei dobândi nu doar nădejde desăvârșită în Dumnezeu, ci și neîncrederea desăvârșită în propria persoană. Despre această neîncredere nu preget să-ți amintesc și aici faptul că ai foarte mare nevoie s-ajungi s-o înveți; întrucât, în ce-l privește pe om, părerea bună despre sine (că „sunt, într-adevăr, cineva”) este atât de intim și subtil legată de propria persoană, că aceasta supraviețuiește tainic aproape de-a pururi în inimă, chiar și atunci când suntem neîncredători în noi înșine și ne avem nădejdea în Dumnezeu. Astfel că, spre a fugi pe cât poți de această părere de sine deșartă și spre a-ți duce la capăt lucrarea, cu neîncredere în sine și cu nădejde în Dumnezeu, este de trebuință ca gândul neputinței proprii să premeargă gândului atotputerniciei lui Dumnezeu și, totodată, acestea două împreună să premeargă oricărei bune făptuiri.

¹ *Sir.* 2, 10.

² De aceea și regele Avgar, după ce a așezat icoana nefăcută de mână a Domnului nostru deasupra porții cetății Edesei, a scris următoarele pe ea: „Hristoase Dumnezeule, cel ce nădăjduiește întru Tine niciodată nu va avea parte de neizbândă” (*Sinaxarul* zilei de 16 august).

CAPITOLUL AL IV-LEA

Cum poate să cunoască cineva că se nevoiește cu neîncredere în sine și nădejde desăvârșită în Dumnezeu

Adeseori, unii socotesc, ca niște înfumurați, că nu se încred deloc în propria persoană și că întreaga lor nădejde și încredere stă în Dumnezeu; ori nu este deloc așa și se vor convinge din urmările unei eventuale căderi. Căci, în cazul în care aceștia se vor întrista din pricina căderii și oarecum deznădăjduiți se vor socoti în stare să continue săvârșirea binelui – acesta este semnul cert că și înaintea căderii de care au avut parte se încredeau în sine, iar nu în Dumnezeu. Iar dacă întristarea și deznădejdea lor sunt mari, pe măsură a fost și încrederea în propria persoană, iar cea în Dumnezeu, neînsemnată; fiindcă cel ce nu se încrede mult în sine și nădăjduiește în Dumnezeu, în urma căderii, nu va fi cuprins de o așa de mare nedumerire, nici nu se va întrista peste măsură, de vreme ce știe că urmările sunt din pricina neputinței și a slabei nădejdi în Dumnezeu; atunci va arăta o și mai mare neîncredere în sine și cu și mai multă smerenie nădăjduiește în Dumnezeu și, urând mai tare decât orice patimile cele nelegiuite, pricina căderii sale, cu o durere adâncă, calmă și împăcată, din pricina vătămării aduse lui Dumnezeu, dobândește neîncrederea în sine și își prigonește vrăjmașii până la moarte, cu o și mai mare bărbăție și hotărâre.

La ceea ce v-am împărtășit îmi doresc să cugete câți se socotesc sporiți în virtute și duhovnicești, care, ca urmare a căderii în greșeală, nu pot și nici nu vor să-și afle împăcarea sufletească; câteodată, voind să-și afle ușurare din cauza marilor lor întristări și rușini, care-și află pricina în marea iubire de sine, aleargă numaidecât, doar din acest motiv, la părintele lor duhovnicesc, la care s-ar cuveni să ajungă cu precădere spre a se spăla de necurăția păcatului și a primi putere, prin preasfânta taină a pocăinței și mărturisirii, pentru lupta cu propriul sine.

CAPITOLUL AL V-LEA

Despre greșeala multora de a socoti teama exagerată (pusilanimitatea) drept virtute

Mulți rătăcesc, socotind drept virtute teama exagerată (pusilanimitatea) și întristarea peste măsură – urmări ale săvârșirii păcatului –, fără să știe că acestea își au originea în mândria ascunsă și superstiții, întemeindu-se pe nădejdea și încrederea în propria persoană și puterile proprii. Căci aceștia, închipuindu-și a fi cineva (însemnați), s-au umplut de foarte multă îndrăzneală; dar, văzând, odată cu căderea, că nu au nici o putere, se tulbură și se nedumiresc ca de ceva nemaiîntâlnit, umplându-se și de o teamă exagerată, odată cu pierderea reazemului (adică sinea lor), în care își pusese rădăcina curajul și nădejdea.

Aceasta însă nu se petrece și cu cel smerit, cu nădejdea și curajul doar în Dumnezeu, fără nici o nădejde în sine. De aceea, în orice cădere, chiar dacă resimte durere și întristare, nu se tulbură, nici nu se nedumirește. Căci știe că aceasta i s-a întâmplat din pricina netrebniciei și neputinței proprii, pe care, la lumina adevărului, ajunge să le cunoască foarte bine.

CAPITOLUL AL VI-LEA

Despre alte cunoștințe prin care se dobândesc neîncrederea în noi înșine, îndrăzneala și încrederea în Dumnezeu

Deoarece întreaga putere, prin care sunt biruiți vrăjmașii noștri, se naște din neîncrederea în noi înșine și din nădejdea în Dumnezeu, este nevoie să ai parte, frate, de aceste cunoștințe (experiențe), spre dobândirea, cu ajutorul lui Dumnezeu, a acestei puteri; fii încredințat că nici toate virtuțile, fie firești, fie dobândite, nici toate harismele în dar de la Dumnezeu, nici cunoștința întregii dumnezeiești *Scripturi*, nici faptul că am slujit mulți ani lui Dumnezeu și ne-am obișnuit cu slujirea Sa nu ne vor face să-I împlinim dumnezeiasca voie în privința oricărui bine plăcut Lui, pe care-l avem de înfăptuit, a oricărei primejdii, de care va trebui să fugim, a oricărei cruci, pe care o vom avea de ridicat, după a Sa voie, dacă, repet, inima noastră nu se va înălța, mulțumită unui ajutor aparte de la Dumnezeu, și dacă El nu ne va da putere de a le săvârși, după cuvântul Domnului: „fără Mine nu puteți face nimic”¹. Așa încât noi suntem datori ca de-a lungul întregii vieți, în toate zilele și ceasurile să avem această convingere neînduplecată: că în nici un chip și în virtutea nici unei convingeri nu vom putea niciodată să ne încredem și să nădăjduim în noi înșine.

¹ *In.* 15, 5.

Cât privește nădejdea în Dumnezeu, să știi, pe lângă cele despre care ți-am vorbit în capitolul al III-lea, că nimic altceva nu este mai ușor pentru Dumnezeu decât să-ți dea biruința asupra vrăjmașilor tăi, fie că sunt puțini, mulți, străvechi și curajoși, tineri și slabi. Astfel că, un suflet, fie el apăsător de păcate, cu toate defectele din lume, fie el neînchipuit de pângărit, e dator, pe cât voiește și poate, să se folosească de orice mijloc și nevointă spre a se lăsa de păcat și a săvârși binele; și chiar dacă n-a izbutit niciodată să dobândească o părtășie cât de mică a binelui, ba chiar s-a afundat și mai adânc în rău, să nu se oprească niciodată să nădăjduiască în Dumnezeu, nelepădând nicidecum armele și nevințele duhovnicești, ci să lupte de-a pururi curajos. Fiindcă ești dator să știi că în acest război nevăzut cel ce nu va pierde nicicând este cel ce nu va înceta să lupte și să nădăjduiască în Dumnezeu, al Cărui ajutor nu va conțina nicidecum să fie dat războinicilor Săi, chiar dacă uneori El îngăduie să fie răniți; să se războiască fiecare, întrucât de această războire depinde totul. Iar remediile pregătite sunt drastice, gata să fie date războinicilor care-L caută pe Dumnezeu și ajutoru-L cu nădejde statornică. Căci, pe neașteptate, vrăjmașii li se vor nimici, după cum stă scris: „Războinicul Babilonului a dezerat, abandonând războiul”¹.

¹ *Ier. 51, 30 (LXX).*

CAPITOLUL AL VII-LEA

Cum să ne deprindem mintea, spre a ne-o păzi de neștiință

Dacă neîncrederea în noi înșine și nădejdea în Dumnezeu – atât de trebuincioase în acest război – rămân singure, nu doar nu vom învinge, ci ne vom prăbuși în multe rele. Așa că, pe lângă acestea, e nevoie și de instruire – cel de-al treilea lucru menționat la început ce se făptuiește în primul rând cu mintea și voința. Cu mintea să ne ferim de neștiință, care e foarte potrivnică acesteia, deoarece o întunecă, împiedicând cunoașterea a ceea ce este adevărat – această cunoaștere fiind obiectul lucrării ei. De aceea are nevoie să fie pusă în lucrare, spre a ajunge luminoasă și curată, ca să discearnă în chip bun ceea ce ne este necesar, pentru a ne curăți sufletul de patimi și a-l împodobi cu virtuți.

Această luminare a minții se poate primi pe două căi – cea dintâi și cea mai trebuincioasă fiind rugăciunea, prin care Îi cerem Sfântului Duh să primească a ne inunda inima cu lumina Sa dumnezeiască, ceea ce, firește, va face în cazul în care Îl vom căuta cu adevărat pe Dumnezeu, dacă Îi vom înfăptui sfânta voie și dacă ne vom supune toate câte ne aparțin sfatului și cercetării părinților noștri duhovnicești.

A doua cale este deprinderea neîntreruptă a cugetării și a cercetării [mai] adânci a lucrurilor, spre a cunoaște cu ajutorul acesteia care dintre ele sunt bune și care rele; dar nu du-

pă judecata greșită pe temeiul simțirii și al lumii, ci al dreptei rațiuni și al Duhului Sfânt, adică al adevărului *Scripturilor* de Dumnezeu insuflate și al Părinților și Învățătorilor purtători de Duh ai Bisericii noastre. Căci, atunci când această cugetare și cercetare (contemplare) se fac drept și după cuviință, ne ajută să cunoaștem limpede că suntem datori a socoti drept nimic, deșarte și mincinoase toate câte lumea cea oarbă și pervertită le iubește și le caută în toate chipurile.

Că cinstirile, plăcerile, bogățiile lumii nu sunt nimic altceva decât deșertăciune și moarte a sufletului; că ocările și defăimările la care ne supune lumea ne pricinuiesc adevărata slavă, iar mâhnirile, bucurie; că a ne ierta vrăjmașii și a le face bine este noblețe sufletească și una dintre cele mai înalte chipuri ale asemănării cu Dumnezeu; că mai mare însemnătate are disprețuirea lumii decât să ajungi stăpânitorul întregii lumi; că a face ascultare de bunăvoie este o faptă de mai mare noblețe sufletească și mai bravă decât a-ți aservi regi de seamă, făcându-i să dea ascultare poruncilor tale.

Că a avea cunoștința smerită a propriei persoane este mai de cinste decât dobândirea tuturor științelor; că biruirea și omorârea voilor și poftelor, oricât de neînsemnate, sunt ceva vrednic de cea mai mare lăudă, mai mult decât capturarea multor castre și înfrângerea unor oștiri puternice cu armele în mâini; și chiar mai de seamă decât săvârșirea de minuni sau învierea morților.

CAPITOLUL AL VIII-LEA

Lipsa de a discerne drept lucrurile și chipul de a le putea cunoaște

Pricina din care nu discernem drept toate aceste lucruri, despre care am vorbit, dar și multe altele, este faptul că nu cugetăm la profunzimea lor, ci le arătăm iubire sau ură pe dată numai pe temeiul cercetării și înfățișării exterioare; așa că iubirea sau ura față de ele o ia înainte, întunecându-ne mintea care nu mai poate să le judece cu discernământ, așa cum sunt ele cu adevărat¹. Dacă tu, frate, voiești ca rătăcirea aceasta să nu-și afle loc în mintea ta, ia bine aminte și, fie vezi cu ochii, fie contempli cu mintea vreun lucru, ține-ți, pe cât cu putință, voința în frâu și n-o lăsa să arate nici iubire, nici ură față de acel lucru, ci cercetează-l numai cu mintea. (Deci, mai înainte de toate, cugetă cu înțelepciune că, dacă acest lucru este dureros și potrivnic aplecării tale firești, vei fi împins de ură să-l detești. Dacă îți provoacă plăcere, vei fi îmboldit de dragostea față de el să-l dorești.)

Căci mintea, fără a fi atunci întunecată de nici o patimă, e liberă și curată, poate cunoaște adevărul și pătrunde în adâncul acelui lucru, unde răul este ascuns în spatele desfătării mincinoase ori binele este acoperit de aparența răului.

¹ De aceea și Grigorie Teologul, în acord cu aceasta, susține că adevărul este, de obicei, străin de iubire sau ură: „Nimic nu e atât de plăcut oamenilor cât a discuta cele ce nu le aparțin (*scil.* cele străine), mai ales atunci când se întâmplă să fie atrași de ceva, fie prin simpatie, fie prin antipatie – lucrurile de care adevărul, de obicei, e sustras prin înșelăciune” (*Cuvântul apologetic*).

Dar dacă voința ta a apucat să iubească sau să urască lucrul respectiv, mintea nu mai poate să-l cunoască îndeajuns, după cum s-ar cuveni, fiindcă acea dispoziție sau mai bine zis acel patos, ridicat [între ea și obiectul respectiv] asemenea unui zid, întunecă mintea într-atât, încât socotește acel lucru a fi cu totul altceva decât ceea ce este cu adevărat și-l trece ca atare în brațele voinței (*scil.* dorinței), care cu cât crește, cu atât îl iubește sau urăște mai mult, și cu atât mai tare și mintea se întunecă; și așa, întunecată, face din nou ca acel lucru să pară voinței mai mult ca niciodată de iubit sau de urât. Astfel că, dacă nu se va ține seama de regula de mai sus, despre care am vorbit (atât de folositoare în toată această instruire), a-ți ține voința departe atât de îndrăgirea, cât și de respingerea lucrului respectiv, aceste două puteri ale sufletului, mintea și voința, își vor urma de-a pururi calea într-un chip rău, ca într-un cerc, către un întuneric din ce în ce mai adânc, către o greșeală din ce în ce mai mare.

Păzește-te, dragă [cititorule], luând aminte în tot felul, atât de iubirea, cât și de ura pătimase (părtinitoare) față de orice lucru, pe care n-ai ajuns să-l cercetezi de mai înainte prea bine, atât la lumina minții, cât și pe temeiul rațiunii adevărate, dar și la lumina dumnezeieștilor *Scripturi*, în lumina harului și a rugăciunii, luând totodată seama și la judecata părintelui tău duhovnicesc, spre a nu face greșeala de a lua, într-adevăr, binele drept rău și răul drept bine. După cum se și întâmplă de cele mai multe ori cu anumite lucruri, care par prin ele însele bune și sfinte, însă în anumite împrejurări, săvârșindu-se la un moment dat într-un loc sau la o măsură nepotrivite, pricinuiesc o vătămare nu neînsemnată celor ce le încearcă; de altfel, cunoaștem pe atâția, care, în situații asemănătoare, deși laudabile și preasfinte, s-au aflat în primejdie.

CAPITOLUL AL IX-LEA

Despre felul în care trebuie să ne păzim mintea de cercetarea fără măsură a lucrurilor și curiozitatea nelalocul ei

După cum este trebuincios a ne păzi mintea de neștiință, precum am spus mai devreme, tot așa să ne-o păzim și de predispoziția de a cerceta fără măsură lucrurile – potrivit, de altfel, neștiinței. Căci, odată ce ne-o vom umple de multe gânduri deșarte, dezordonate și vătămătoare, o slăbim, făcând-o să nu mai poată pricepe ceea ce e cuvenit adevăratei omorări de sine și desăvârșirii. De aceea, să fii cu totul asemenea unui mort în orice cercetare a lucrurilor pământești care, chiar dacă e îngăduită, nu e totuși și necesară. Și adunându-ți de-a pururi mintea, pe cât cu puțință, în sinea ta, arată-te neștiutor în privința lucrurilor întregii lumi.

Veștile de orice fel, știrile de ultimă oră, toate schimbările, transformările și prefacerile, mici și mari, ale lumii și împărățiilor, să fie pentru tine ca și cum n-ar exista deloc¹. Ci și atunci când îți sunt oferite de alții, li te împotrivesc și alungă-le departe de inima și închipuirea ta! Fii îndrăgos-

¹ De aceea și Vasile cel Mare poruncește ca toate poveștile lumești să ne fie precum ceva cu gust amar: „Ascultarea poveștilor lumești să-ți fie precum ceva amar la gust, iar istorisirile privitoare la bărbaii cuvioși, asemenea fagurelui de miere” (Cuvântul ascetic „Despre lepădarea [de lume]”); iar profetul David adaugă: „Spusu-mi-au călcătorii de lege deșertăciuni, dar nu sunt ca legea Tă, Doamne” (Ps. 118, 85).

titul plin de grijă, spre a câștiga cele duhovnicești și cerești, nevoind a cunoaște pe lumea aceasta nimic altceva decât pe Cel Răstignit, viața și moartea Sa și ceea ce El așteaptă de la tine; și, firește, vei bineplăcea lui Dumnezeu, Care îi are ca aleși și iubiți ai Săi pe cei care Îl iubesc și se îngrijesc să-I facă voia.

Întrucât orice altă căutare și cercetare sunt iubire de sine și mândrie, lanțuri și capcane ale diavolului, care, văzând, ca un atotviclean, că voința celor cu luare-aminte la viața duhovnicească este puternică și statornică, caută să le învingă mintea cu asemenea curiozități nelalocul lor, spre a pune, într-un fel sau altul, stăpânire pe ei. Așa că, de multe ori obișnuiește să le dea acestora niște gânduri aparent înalte, alese și neobișnuite, mai ales celor cu o minte ascuțită și cu o cugetare subtilă.

Fiindcă aceștia, ca prizonieri ai plăcerii și ai dialogului cu acele gânduri înalte, prin care cred, mințindu-se, că se bucură de Dumnezeu, uită să-și curățească inima și să se îngrijească de cunoștința smerită și de adevărata omorâre de sine; și așa, prinși în legăturile mândriei, ajung idol propriei minți și, treptat, fără a-și da seama, sfârșesc prin a socoti că nu mai au nevoie de sfaturile și îndrumarea celorlalți, întrucât le-a intrat în obicei ca la fiecare nevoie să alerge la idolul lor – propria judecată –, ceea ce este mult mai primejdios și greu de vindecat, căci mândria minții este mult mai păgubitoare decât cea a voinței.

Căci mândria voinței, prin faptul că este vădită minții, poate fi ușor de tămăduit, la un moment dat, de minte, prin faptul că o pune în slujba celor de trebuință. Mintea însă, când are convingerea de nezdruncinat că judecata ei este mai bună decât a celorlalți, de cine va mai putea fi tămăduită? Și

cum se va supune judecății celorlalți, despre care știe că nu e la fel de bună ca a sa? Și, dacă ochiul sufletului, care este mintea, cu care omul trebuia să se cunoască pe sine și să se curățească de mândria voinței, este el însuși suferind, orb și plin de mândrie, cine va putea mai apoi să-l tămăduiască? Și, dacă lumina este întuneric, și rânduiala (regula) greșește, cum va lumina și îndrepta celelalte lucruri? De aceea să te împotrivești cât mai grabnic acestei primejdioase mândrii a minții, înainte de a-ți pătrunde în măduva oaselor; și, odată ce i te vei împotrivi, pune frâu ascuțimii minții, supune-ți părerea părerii celorlalți, și fă-te nebun din iubire de Dumnezeu, și vei fi mai înțelept decât Solomon: „Dacă i se pare cuiva, între voi, că este înțelept în veacul acesta, să se facă nebun, ca să fie înțelept” (*I Cor. 3, 18*).

CAPITOLUL AL X-LEA

***Cum să ne deprindem voința spre a dori,
ca scop ultim și în toate faptele, lăuntrice și
din afară, să bineplacă lui Dumnezeu***

În afară de lucrarea minții tale, este nevoie să-ți chivernisești și voința în așa fel, încât să nu o lași să se aplece spre poftele ei, ca să-ți atingi scopul de a deveni cu totul una cu voința lui Dumnezeu. Și cugetă bine: nu este îndeajuns doar faptul de a voi și căuta cele plăcute lui Dumnezeu, ci, pe lângă aceasta, să ajungi ca voia să-ți acționeze ca și cum ai fi mânat de Dumnezeu și doar în scopul de a-I plăcea Lui în chip curat. Pentru împlinirea acestui scop, cea mai mare împotrivire vom întâmpina din partea firii noastre, și nu de la toate celelalte lucruri despre care am vorbit mai sus. Și asta pentru că atât de mare este predispoziția firii noastre de a fi înclinată [spre orice], că uneori până și cele bune și duhovnicești, odihna și plăcerea ei constă chiar în acest fapt [al aplecării spre ele], din care se hrănește inconștient și pofticios ca dintr-o mâncare.

De aceea și când ni se propun cele duhovnicești, le poftim și le voim numaidecât, însă nu ca și cum am fi mișcați de voia lui Dumnezeu ori de intenția noastră de a-I plăcea Lui, ci mișcați de plăcerea și bucuria ce-și au în sinea noastră originea și în faptul de a voi noi ceea ce voiește și Dumnezeu. Această rătăcire este cu atât mai bine ascunsă, cu cât ceea ce voim este prin sine mai bun și mai duhovnicesc. Fiindcă nu

este de ajuns doar să voim cele ce voiește Dumnezeu, ci trebuie să le voim și după cum, când și din pricina din care le voiește El¹. Astfel că până și în faptul de a-L dori pe Dumnezeu Însuși, de obicei, se află multe amăgiri, a căror obârșie este însăși iubirea noastră, adică propriul egoism. Căci, de multe ori ne ațintim privirea mai mult asupra interesului și binelui nostru decât asupra voii lui Dumnezeu, Căruia Îi bineplace și Care voiește să-L iubim, să-L dorim și să facem ascultare de El, după cum am spus, numai spre slava Sa.

Ca să te păzești, fratele meu, de această legătură, piedică pe calea desăvârșirii, și ca să sporești în a voi și a săvârși fiecare faptă a ta doar spre a-I împlini voia, a da slavă și a bineplăcea lui Dumnezeu, slujindu-I numai Lui (Care în orice faptă și gând ale noastre voiește a fi El singur și început, și sfârșit), să te folosești de chipul acesta:

Când urmează să săvârșești o oarecare faptă, pe care Dumnezeu o voiește, adică este pur și simplu bună [în sine], nu-ți pleca voința numaidecât asupra ei, dorind-o, dacă mai întâi nu-ți vei fi înălțat mintea la Dumnezeu spre a vedea dacă este și voia Sa ca tu să o dorești, dacă El o voiește în felul acesta și dacă prin aceasta Îi vei plăcea doar Lui. Și, când vei considera că pornirea ta [de a o săvârși] este prilejuită de însăși voința dumnezeiască, atunci să voiești fapta respectivă și să o înfăptuiești numai fiindcă Dumnezeu o vrea și întrucât este spre mulțumirea și slava Sa.

¹ De aceea și apostolul ne poruncește să încercăm să aflăm care este voia lui Dumnezeu, nu doar ceea ce este bine, ci și ceea ce e bineplăcut și ireproșabil în orice situație: „Ci să vă schimbați prin înnoirea minții, ca să deosebiți care este voia lui Dumnezeu, ce este bun și plăcut și desăvârșit” (Rm. 12, 2). Căci, dacă într-o singură privință ceva va lipsi sau dacă nu vom împlini cu întreaga libertate și putere voia lui Dumnezeu, este evident că lucrul respectiv se va face și se va numi imperfect și ciuntit.

La fel, când voiești să întorci spatele unui lucru pe care Dumnezeu nu-l voiește, adică răului, să nu-i întorci spatele numaidecât, dacă mai întâi nu ți-ai ațintit privirea minții tale asupra voii dumnezeiești, care vrea să întorci spatele spre a plăcea Lui. Căci amăgirea¹, la care firea [noastră] recurge, este foarte subtilă și de aceea de foarte puțini cunoscută; că în chip tainic ea nu caută de-a pururi decât de sine, însă de multe ori ne dă impresia că scopul ei este ca noi să-I plăcem doar lui Dumnezeu; ceea ce nu este adevărat.

Așadar, se întâmplă adesea să socotim că ceea ce vrem sau nu vrem din interes propriu îl vrem sau nu spre a plăcea numai lui Dumnezeu; ca să scăpăm de această amăgire, leacul cel mai de preț este curăția inimii – adică dezbrăcarea de omul cel vechi și îmbrăcarea în cel nou (de fapt, întreg acest război este purtat pentru aceasta).

Ascultă deci și învață cum să dobândești arta asta: la începutul oricărei fapte a ta, să te dezbraci, pe cât cu putință, de orice voie proprie fără să înfăptuiești, nici să întorci spatele vreunui lucru, dacă mai întâi nu vei simți că ești îndemnat și atras spre aceasta de voința lui Dumnezeu. Și dacă în toate faptele tale din afară și, mai ales, launtrice, ale sufletului, nu vei simți de fiecare dată activ (în fapt) acest imbold și mulțumire de la Dumnezeu², cel puțin să te bucuri că e po-

¹ *Amăgire*. În alte ediții întâlnim, eronat, termenul „*deceți*” (= iubire” (*n. trad.*).

² Faptul de a simți în act imboldul de la Dumnezeu are loc fie prin lumina dumnezeiască și luminarea minții (noetică) – cu ajutorul acestora se descoperă celor curați voia lui Dumnezeu prin contemplație (θεωρητικώς) –, fie prin insuflarea launtrică a lui Dumnezeu [petrecută] prin mijlocirea cuvântului (*scil.* a unui gând); fie prin alte energii (lucrări) ale harului dumnezeiesc, ce încep să lucreze în inima curată, precum o căldură izvorătoare de viață, bucurie născută, săltări ale duhului [omenesc], zdrobirea inimii, lacrimi din inimă, dragoste dumnezeiască, dar și alte fericite și iubite de Dumnezeu pătimiri, care se petrec nu prin voința noastră, ci de la Dumnezeu, fiind stărnite din afară, în

sibil (potențial) să ai tu însuși, de fiecare dată, părerea sinceră că vrei să plăci numai Dumnezeuului tău în orice faptă (lucrare) a ta.

Numai că, în privința faptelor, săvârșite pe o durată mai mare de timp, este bine să înțepești în sinea ta această stăruire în a bineplăcea lui Dumnezeu nu doar la început; ci până la sfârșit să te îngrijești prin aduceri-aminte de reînnoirea acesteia de cât mai multe ori¹. Căci, altminteri, ești în primejdia de a fi prins din nou în mrejele iubirii, firești, de sine, care, adeseori, odată cu trecerea timpului, înclină, de obicei, mai mult spre propria persoană decât spre Dumnezeu și ne determină să răstălmăcim nechibzuit lucrurile, prin schimbarea scopurilor și intențiilor de la început.

Așa că cel ce nu ia bine aminte la aceasta începe, de multe ori, să facă un lucru sau altul cu intenția de a plăcea doar Domnului său; apoi, treptat, alunecă pe nesimțite, ajungând să se complacă în acel lucru, cu acordul voinței proprii, astfel încât dă uitării voia dumnezeiască; și se atașează atât de mult de acel lucru, că, atunci când Dumnezeu Însuși îl împiedică de la el, printr-o boală sau ispită diavolească sau omenească, ori prin mijlocirea unei alte fapături, el se tulbură și se zăpăcește cu totul, și uneori judecă pe unul și pe altul, socotind că i s-au pus piedici (ca să nu mai spun că uneori

timp ce noi ne aflăm într-o stare de pasivitate; și prin simțirea (trăirea) tuturor acestora ni se aduce la cunoștință că ceea ce cerem să înfăptuim este în acord cu voia dumnezeiască. Mai înainte de acestea, suntem datori să facem înaintea lui Dumnezeu, pentru ceea ce ne frământă, o rugăciune fierbinte și curată, nu numai o dată sau de două ori, ci de multe ori.

¹ De aceea și dumnezeiescul Grigorie Sinaitul scrie: „Ia aminte la pre-dispoziția ta (la intenția și voia ta) ceas de ceas, cercetând cu conștiințiozitate încotro înclină: dacă e după Dumnezeu sau dacă e de dragul binelui însuși ori al folosului sufletesc ca tu să-ți urmezi în stăruință isihia, fie că psalmodiezi, citești, te rogi ori pui în lucrare oricare altă virtute, spre a nu fi prădat fără a prinde de veste” (*Filocalia*, cap. 12, p. 916).

va murmura până și împotriva lui Dumnezeu), ceea ce este semnul foarte lămurit că intenția sa [de la început] n-a fost pe de-a-ntregul de la Dumnezeu, ci s-a născut din rădăcina putredă și pervertită a egoismului.

Căci cel ce lucrează doar în virtutea voii lui Dumnezeu și spre a-I plăcea Lui nu dorește făptuirea unui lucru mai mult decât a altuia, chiar dacă unul este înalt și mare, iar celălalt, modest și neînsemnat; ci le vrea deopotrivă pe amândouă, din pricina faptului că sunt plăcute lui Dumnezeu, ori mulțumită momentului, ori a chipului, ori a oricărei alte circumstanțe, numai de El cunoscută; așa că unul ca el fie că ia în mâinile sale o lucrare înaltă și mare, fie, modestă și neînsemnată, rămâne deopotrivă liniștit și împăcat; deoarece acesta se bucură în tot chipul de scopul propus, care n-a fost altul decât de a ajunge bineplăcut lui Dumnezeu în toate faptele, atât în viața, cât și în moartea sa: „De aceea ne și străduim ca, fie că petrecem în trup, fie că plecăm din el, să fim bineplăcuți Lui”¹. Astfel că, iubite, să fii de-a pururi cu luare-aminte și temperat, gândindu-te cum să-ți îndrepti faptele spre acest scop ultim.

Iar dacă ești îmboldit uneori de starea ta sufletească în săvârșirea binelui spre a scăpa de pedepsele iadului sau spre a te desfăta în Rai, poți, până și în această împrejurare, să cugeți la scopul tău ultim – voia lui Dumnezeu și a-I bineplăcea Lui, Care voiește să intri în Împărăția Sa și să nu ajungi în iad. Nimeni însă nu este cu putință să știe pe deplin care sunt forța și puterea acestei pricini, adică scopul [ultim].

Căci o faptă, chiar dacă este de puțină însemnătate, ba chiar cea mai neînsemnată, atunci când se face cu scopul de a-I plăcea doar lui Dumnezeu și spre slava Sa, prețuiește mai

¹ II Cor. 5, 9.

mult (ca să spun așa) decât multe alte fapte înalte, slăvite și mărețe, lipsite de un asemenea scop; așa că, în preajma lui Dumnezeu, mai bine primit este un dinar, dat unui sărac cu scopul de a plăcea dumnezeieștii Sale măreții decât a te goli de multele tale avuții, cu alt scop, chiar și cu intenția de a te desfăta de bunurile cerești – un scop nu doar bun, ci și de dorit în chipul cel mai înalt. Această deprindere – de a plăcea, în tot ceea ce făptuiești, doar lui Dumnezeu, lucru dificil la început, ușor mai apoi, în primul rând mulțumită repetării neîntrerupte, și mai apoi datorită faptului că de-a pururi Îl vei dori pe Dumnezeu și că în El vei respira, cu o inimă plină de năzuință, ca în Bunul cel mai desăvârșit și fără pereche, vrednic prin El Însuși să fie căutat de toate zidirile, să I se slujească și să fie iubit mai presus de orice altceva – să o urmezi în orice făptuiești.

Cu cât acest gând la răsplățile nemărginite, rânduite de Dumnezeu, este mai profund și neîntrerupt, cu atât faptele voinței noastre, despre care am vorbit mai sus, vor fi mai înflăcărate și mai dese. Și așa vom dobândi mult mai lesne și repede obiceiul de a înfăptui ceva numai pentru a bineplăcea și pentru iubirea Acelui Stăpân, Care singur este vrednic de a fi iubit. În cele din urmă, dacă voiești să pricepi cum te încurajează Dumnezeu în orice faptă a ta, să ceri de la El prin rugăciune fierbinte să-ți adauge și acest har, pe lângă toate celelalte nenumărate binefaceri și haruri pe care ți le-a dăruit și ți le dăruiește întruna, din iubire și fără a urmări vreun câștig al Său.

CAPITOLUL AL XI-LEA

Despre anumite gânduri ce îmboldesc voința omului să se facă bineplăcută lui Dumnezeu în orice lucru

Pe lângă acestea, pentru a-ți îmboldi voința să se străduiască mai mult spre a bineplăcea lui Dumnezeu și slavei Sale, adu-ți aminte adesea că El este Cela Ce mai întâi și în diferite chipuri te-a cinstit și iubit: El te-a creat din nimic, după chipul și asemănarea Sa, și pe toate celelalte zidiri le-a făcut spre a-ți sluji ție; te-a izbăvit de robia diavolului, trimițându-ți nu un înger, ci pe Fiul Său Unul-Născut, spre a te răscumpăra nu cu prețul stricăcios al aurului și argintului, ci cu neprețuitul Său sânge și prin moartea cea mai chinuitoare și mai de necinste; totodată, te păzește în tot ceasul și clipa de vrăjmași; luptă pentru tine cu harul Său dumnezeiesc; ți-a pregătit ca merinde, spre cinstirea ta, pe iubitul Său Fiu în Preacuratele Taine.

Acesta este unul dintre semnele neprețuitei cinstiri și iubiri, pe care Dumnezeu ți le arată și care sunt atât de mari, că nimeni nu poate pricepe câtă cinste aduce un atât de mărit Împărat nimicniciei și ticăloșiei noastre și, dimpotrivă, câtă prețuire și respect datorăm și noi măreției Sale, care a făcut de dragul nostru atâtea lucruri minunate.

Și dacă regii pământești, în cinstirea lor din partea oamenilor celor mai de jos și umili, sunt datori să răspundă, cu

atât mai mult noi, neînsemnații, nu s-ar cuveni să facem la fel înaintea Împăratului desăvârșit și a toate, de Care suntem atât de mult prețuiți și iubiți? Și, în afară de aceasta, așa cum am amintit, să ai de-a pururi în cugetul tău mai mult decât orice altceva că dumnezeiasca măreție este prin ea însăși înfinit vrednică de a fi onorată și a I se sluji în chip unic și de toți, după a Sa bunăplăcere.

CAPITOLUL AL XII-LEA

Despre diferitele voințe și poște din om și lupta dintre ele

Să știi că în acest război două vreri, potrivnice una alteia, coexistă în noi: una e a rațiunii și de aceea se și numește voință rațională și superioară, iar cealaltă, a simțirii și de aceea se numește voință simțială și inferioară; aceasta se mai numește, îndeobște, voința irațională, voința poștei trupului și a pasiunii; prin voința rațională și superioară dorim toate cele bune, iar prin voința inferioară și irațională, toate cele rele; când noi dorim un lucru doar simțial, până ce nu-și va da asentimentul și voința rațională și superioară, nu înseamnă că îl dorim cu adevărat. Întreg războiul nevăzut constă în primul rând în a nu fi voința superioară în asentimentul celei inferioare. Căci, voința rațională, aflată între voința lui Dumnezeu, Care este deasupra ei, și voința simțială, care îi este inferioară, este războită de-a pururi și de una, și de cealaltă. Deoarece fiecare dintre acestea caută să o atragă și să și-o aservească pe cealaltă.¹

¹ La Apostolul Pavel aceste trei voințe sunt numite și „legi” (*Epistola către Romani*, cap. al VII-lea). Și voința rațională e numită „lege a minții” (*Rm.* 7, 23), cea irațională – legea „care este în mădularele mele și se luptă împotriva legii minții” (*cf. Rm.* 7, 23), iar voința lui Dumnezeu, lege „duhovnicească” (*Rm.* 7, 14) și lege a lui Dumnezeu, cu care „legea minții” se află în legătură; și mai adaugă o a patra lege – legea păcatului –, care, în acord cu tâlcuirea dumnezeiescului Ioan Damaschin, este atacul gândurilor răutății, semănat de vrăjmașul, aservind mintea „legii păcatului, care este în mădularele mele”

De aceea, un mare chin și trudă, mai ales la început, încearcă cei ce sunt deprinși cu un obicei rău, odată ce se hotărăsc să-și schimbe viața lumească și trupească și să se dedice iubirii și slujirii lui Dumnezeu. Fiindcă împotrivirile și loviturile, pe care le primește voința rațională din partea voinței lui Dumnezeu și din partea voinței simțuale, care stau de o parte și de alta și o războiesc, sunt atât de puternice, că le resimt ca pe o mare caznă; ceea ce nu se întâmplă cu cei ce deja s-au deprins fie cu virtuțile, fie cu viciile și trăiesc împăcați fie cu cele dintâi, fie cu cele din urmă.

Căci cei virtuțioși acceptă ușor să se supună voinței lui Dumnezeu, însă cei răi se supun voinței simțuale, fără a i se împotrivi defel.¹ Să nu se mândrească nimeni că poate dobândi adevăratele virtuți creștine și că slujește lui Dumnezeu cum se cuvine, dacă nu se va sili cu adevărat pe sine nu numai spre a lepăda plăcerile prea mari, ci chiar și pe cele prea mici, de care este de mai înainte atașat printr-o iubire pământească. Din această pricină foarte puțini ajung la desăvârșire.² Căci, după ce și-au învins cu trudă plăcerile cele mai mari, nu mai vor să-și silească sinea spre a-și birui și poftele mai mici și neînsemnate, ce pun stăpânire pe ei în tot ceasul.

De pildă, există unii care nu-și însușesc un lucru străin, însă iubesc peste măsură ceea ce le aparține; alții – nu umblă

(*Rm.* 7, 23). Totodată, dumnezeiescul Damaschin numește voința rațională, dimpreună cu legea minții, Conștiință (*Capetele teologice*, 99).

¹ Căci, după Solomon, „când cel nelegiuit se afundă în rele, se arată disprețuitor” (*Pild.* 18, 3).

² Căci desăvârșirea și unirea cu Dumnezeu sunt ceva atât de înalt și subtil, încât un obstacol cât de mic, până și un fir de păr, poate întârzia și împiedica unirea noastră cu Dumnezeu, după cum spune Sfântul Simeon Noul Teologul (Cuvântul 57, p. 305): „Cu alte cuvinte, dacă din neputarea noastră de grijă avem un gând cât de mic sau o ezitare, neîncredere sau îndoială, lașitate sau oricare altă patimă și atașament față de ceva, nu ne vom învrednici de sălășluirea lui Dumnezeu în sufletul nostru”.

după onoruri, recurgând la mijloace ilicite și necuviincioase, însă nici nu le urăsc, cum s-ar cuveni, ba chiar și le doresc și, uneori, le vânează pe alte căi [chipurile, onorabile]. Alții – respectă posturile rânduite, după datorie, însă sunt stăpâniți de o poftă insașiabilă și lăcomie, consumând mai mult decât le trebuie. Alții – trăiesc în înfrânare, însă nu se desprind de compania anumitor persoane, care le fac plăcere, dar care ridică piedici vieții duhovnicești și unirii lor cu Dumnezeu; și, firește, cu cât mai puțin îi este teamă cuiva de însoțirea cu anumite persoane tinere și evlavioase, cu atât mai mult trebuie să le evite.¹

Pe temeiul celor arătate, faptele bune, pe care aceștia le vor săvârși, vor fi imperfecte, deformatе, însoțite de dorința de mărire și laudă din partea lumii. De aici urmează că unii ca ei nu sporesc pe calea mântuirii, ci o iau îndărăt și se află în primejdia de a cădea în relele cele dintâi; căci nu iubesc adevărata virtute, nici nu se arată recunoscători față de Dumnezeu, Care i-a izbăvit mai înainte de tirania diavolului. Apoi vor rămâne mereu neînvățați și orbi în fața primejdiei care-i pândește, în timp ce ei se socotesc în siguranță și departe de orice pericol.

¹ Ia aminte, frate, că anumite patimi și porniri firești nu sunt socotite nici păcate de moarte, dar nici nu sunt îndreptățite, prin faptul că nu se fac cu acordul liberului arbitru, ci sunt dependente de idiosincraziile fiecăruia; și se numesc deficiențe, defecte și cusururi firești; de pildă, unii sunt prin natura lor triști și melancolici, alții, severi și irascibili; alții, superficiali și inconsecvenți; alții, încăpățânați; alții, iubitori de prieteni, iar alții, cu alte scăderi firești. Așa că să luptăm și împotriva acestor scăderi, îndreptând excesele și lipsurile cu ajutorul discernământului rațiunii drepte și altoindu-le cu virtuți. Căci nici un [defect] firesc, oricât de neînduplecat, nu se va împotrivi într-atât facultății noastre de a alege, încât, prin harul lui Dumnezeu, dar și prin truda și purtarea noastră de grijă, să nu poată fi biruit. Și eu socotesc că trebuie să luptăm și cu acestea, căci, cu toate că sunt firești, și nu alegerea noastră, ne împiedică de la desăvârșire.

Aici se vedește o altă rătăcire, pe cât de vătămătoare, pe atât de greu de cunoscut; fiindcă, într-adevăr, sunt mulți cei ce urmează o viață duhovnicească, însă își iubesc propria persoană mai mult decât se cuvine (chiar dacă, în realitate, nu știu s-o iubească). Căci se preocupă mai ales de nevoințele pe placul lor, lăsându-le deoparte pe celelalte, care se împotrivesc îndârjit pornirii firești și poftelor simțurilor, împotriva cărora ar fi trebuit să-și concentreze, cu toate puterile, războiul.

Drept aceea, iubite frate al meu întru Hristos, te sfătuiesc să iubești întotdeauna greutatea și chinurile de pe urma acestui război, chiar dacă ți se va întâmpla ca uneori să fii biruit; că zice Sirah: „Să nu urăști lucrarea cea cu osteneală” (*Sir.* 7, 16). Căci, cu cât mai tare vei iubi greutatea pe care virtutea și războiul le arată începătorilor, cu atât mai ușor îți va fi să biruești. Dar ce spun? Dacă tu vei iubi războiul supărător împotriva patimilor mai mult decât înseși virtuțile și biruințele, negreșit mult mai repede vei câștiga orice bun [duhovnicesc].

CAPITOLUL AL XIII-LEA

Cum să luptăm împotriva voinței iraționale a simțurilor; și despre faptele pe care voința trebuie să le săvârșească spre a deprinde virtuțile

De fiecare dată când voința irațională a simțurilor, pe de o parte, și voința lui Dumnezeu, pe de altă parte, luptă cu voința ta rațională, căutând amândouă să obțină izbânda, tu să te pui în multe chipuri la încercare, pentru ca voința lui Dumnezeu să învingă definitiv. Așadar:

a) Când vei fi războit de mișcările unei voi (pofte) iraționale a simțurilor, să li te împotrivești cu putere, pentru ca voința superioară a rațiunii să nu dea acestora consimțământul.

b) Odată ce se vor liniști, asmute-le din nou asupra ta, pentru a le birui și alunga departe de tine cu și mai multă forță și vigoare.

c) Rechemându-le la o a treia confruntare, va trebui să te obișnuiești a le urî din tot sufletul și a te scârbi de ele.¹

¹ Cei ce au sporit pe calea practică (a făptuirii) ajung puternici și în cuget prin faptul că s-au eliberat de toată opinia irațională și falsă, dobândind rațiunea cea dreaptă (*ὁρθὸς λόγος*) prin contemplarea rațiunilor (*λόγοι*) adevărate și duhovnicești, ce se află atât în dumnezeiasca *Scriptură*, cât și în [întreaga] zidire. Aceștia se pot război și împotrivi patimilor și gândurilor, combătându-le cu înflăcărare, uneori cu cugetări, potrivnice patimilor și gândurilor ce îi războiesc, din *Sfânta Scriptură* – așa cum și Domnul le-a combătut, războindu-Se și biruind cele trei atacuri (ispite) ale iubirii de plăceri, de slavă și de arginți, pe care ispititorul le-a adus asupra Sa –, iar alteori cu ajutorul rațiunii drepte și naturale, ce dă în vileag minciuna și înșelăciunea gândurilor, semănate [de vrăjmașul], și ale patimilor ce ne asaltă, motiv

Prin aceste trei înfruntări trebuie să trecem cu fiecare dintre poftele noastre dezordonate (excepție făcând patimile trupești, despre care vom vorbi la momentul cuvenit).

Iar la urmă, va fi nevoie să ajungi și la împlinirea faptelor potrivnice fiecăreia dintre patimile tale.

De pildă, dacă cineva te-a umilit și ești stăpânit de resentimente¹, fii cu luare-aminte și vei simți că întotdeauna aceste porniri îți vor ataca voința superioară și rațională,

pentru care se și spune despre aceștia că, într-adevăr, se războiesc nemijlocit cu vrăjmașii, îi biruiesc și sunt încununăți. Cei ce sunt cu o rațiune șubredă este mai bine să nu se lupte cu gândurile și patimile pe față: de îndată ce gândurile sau patimile îi războiesc, să alerge la Dumnezeu prin rugăciune, până ce, mulțumită rugăciunii, și pornirile patimilor, și venirea gândurilor vor înceta, după cum ne învață Avvă Isaac (p. 212). (Chiar dacă atitudinea aceasta nu e numită în mod propriu război, ci fugă de război, fiind pricinuită de slăbiciune.) Însă și acești suferinzi vor fi nevoiți, la un moment dat, când patimile și gândurile îi vor necăji peste măsură sau când își vor da seama, la vremea cuvenită, că le stă în putere, să lupte și fățiș cu gândurile și patimile, spre a-și vădi bărbăția, ura față de rău și, totodată, puțința de a alege liber, după cum vedem tot la Avvă Isaac (p. 212 și p. 519). „Iar când va veni vremea, zice, de a ne împotrivi și lupta cu acestea (*scil.* cu patimile), va trebui și pe asta s-o facem”. Numai că atunci când vom lupta pe față cu patimile și gândurile, ajutor de nebiruit ne va fi să apucăm, drept armă de război, fie cu inima, fie cu buzele, numele Domnului Iisus, adică „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”, după cum și mai jos vom arăta în capitolul al XVI-lea. Căci în chipul acesta și cu vrăjmașii ne luptăm, biruindu-i, însă fără a ne mândri în sinea noastră, de vreme ce punem victoria pe seama numelui aducător de biruință al Domnului. Ia seama că pentru acest război al gândurilor și patimilor o armă preaputernică și măreață este desfiderea, adică a sfida atacurile gândurilor și mișcările patimilor (mai ales ale acelor gânduri și patimi cu care a ajuns să lupte mai înainte și să le alunge și care se întorc din nou spre a-l necăji nerușinat), precum sfidează cineva lătratul câinilor; și cu o atitudine serioasă, în tăcere și retras în sine, să nu vrea nici să se întoarcă și să le vadă, nici să le dea ascultare, împlinind astfel acel cuvânt din *Psalmi*: „Iar eu ca un surd nu auzeam și ca un mut ce nu-și deschide gura sa” (*Ps.* 37, 13). Ci să alerge pe drumul virtuții și sporirii sale, fără a se lăsa împiedicat de intimidările vane ale gândurilor; și cel, căruia îi e pe plac această armă, să se folosească de ea și va avea parte de mult folos.

¹ *Ἀντιπονομήσια* aici cu sensul de neputința de a răbda, îndura, tolera insultele, răul, de a da dovadă de îndelungă-răbdare (*n. trad.*).

căutând s-o supună și s-o facă să-și dea consimțământul (*scil.* să cedeze); așa că, în această primă confruntare, tu te împotrivește acestor impulsuri cu toate puterile tale, silindu-te ca voința rațională să nu se plece, nici să consimtă la acestea, zicând dimpreună cu Osea: „Împotrivindu-mă, mă voi împotrivi”¹; și să nu pui nicicând capăt acestei bătălii până ce nu vei fi sigur că vrăjmașul, obosind, e aproape mort și învins (însă ia bine aminte și păzește-te de viclenia diavolului, fiindcă, în clipa în care o să-și dea seama că ne opunem cu tărie fiecăreia dintre pornirile [impulsurile] patimii, nu doar nu le va mai porni asupra noastră, ci chiar și dacă sunt pornite, se va strădui să le oprească, spre a nu ne mai asedia, pentru ca nu cumva să dobândim, în urma acestei încercări [exercițiu], deprinderea virtuților și, pe lângă acestea, ca să ne împingă să cădem în slava deșartă și mândrie, întrucât ne va face, într-un chip abil, să credem că, asemenea unor bravi ostași, ne-am învins foarte repede vrăjmașii).

Drept aceea, iubite, treci la cea de-a doua confruntare, adică asmute asupra ta, prin aducerea-aminte, acele gânduri, ce-au trezit în tine neputința de a răbda răul, astfel încât, odată ce le simți impulsurile în partea inferioară (simțială) a voinței², să alungi cu o silire [a sinelui] și mai mare decât cea dintru început departe de tine pornirile (impulsurile), spre a zice dimpreună cu David: „Urmări-voi pe vrăjmașii mei și-i voi prinde pe dânșii și nu mă voi întoarce până ce se vor sfârși”³. Căci nu este îndeajuns doar să ne alungăm vrăj-

¹ Os. 1, 6 (LXX).

² Traducerea greacă redă textul original italian „*in modo che tu ti senti da essi commossa nella parte sensitiva*” (*Combattimento Spirituale*, 1685 p. 46) prin expresia ambiguă „*με συχναίς όρεξε*” (cu pofiri/chemări neîntrerupte); noi preferăm varianta originală din limba italiană (*n. trad.*).

³ Ps. 17, 41.

mașii, ci să-i și urâm din inimă, ca să nu fim biruiți de dânsii altă dată.

De aceea și tu, odată cu cea de-a treia confruntare, să te împotrivești cu atâta înverșunare gândurilor hrănite de resentimentele tale, până ce o să ajungi să le urăști și o să te scârbești de ele, potrivit cu acele ziceri din *Psalmi*: „Nedreptatea am urât și am disprețuit”¹ și „Cu ură desăvârșită i-am urât pe ei și mi s-au făcut dușmani”². Iar la urmă, ca să-ți desăvârșești sufletul prin deprinderea³ virtuților, să ajungi și la împlinirea acelor fapte lăuntrice, cu totul potrivnice lipsei tale de îndelungă-răbdare (a răului), în acord cu „Ferește-te de rău și fă bine”⁴.

De pildă, dacă voiești să dobândești cu desăvârșire deprinderea răbdării răului, nu e de ajuns să te exersezi doar pe căile confruntărilor, de care am vorbit, ci, în plus, să iubești ceea ce ai primit de la cel ce te-a necinstit sau ocărât, dorindu-ți să fii necinstit din nou și ocărât ca la început de aceeași persoană, fiind totodată pregătit dinainte să înduri necinstitiri și ocări chiar mai grele, deoarece și asemenea fapte sunt de folos spre a ne face desăvârșiți în virtute. Căci, altminteri, celelalte fapte [ale noastre], oricât de multe și temeinice ar fi, nu sunt în stare să smulgă răutatea din rădăcini. De aceea, e nevoie ca, acolo unde mai înainte era răsădită și înrădăcinată răutatea (viciul), în locul ei să se sădească și să se înrădăcine-

¹ Ps. 118, 162.

² Ps. 138, 21.

³ Prin „deprindere” (ἐξήϋς) se înțelege o foarte mare ușurință dobândită de cineva în privința [săvârșirii] virtuții și a răutății sau a oricărui alte lucrări și iscusințe. Această ușurință se dobândește și se exercită după îndelungi și continue înfăptuiri ale virtuții sau răutății (viciului) sau ale oricărui alte lucrări sau iscusințe, pricină din care această deprindere se mai numește și „a doua natură” [cf. Aristotel (*n. trad.*)], deoarece și aceasta, asemenea firii, scoate în evidență energiile și lucrările ei [*scil.* naturii umane].

⁴ Ps. 33, 13.

ze virtutea potrivnică ei¹, ca, după cum susțin medicii, cele potrivnice să se facă celor potrivnice lor tămăduire.

Așa că, dacă nu ne vom obișnui ca prin multe și dese făptuiri să iubim disprețuirea de sine și să ne bucurăm de ea – căci în această disprețuire stă și prinde rădăcini îndelunga-răbdare –, nu vom ajunge niciodată să scăpăm de viciul (patima) neputinței de a îndura (răbda) răul, care are ca temei urărea (respingerea) disprețuirii de sine; prin urmare, rămânând vie, rădăcina răutății (viciului) odrăsleşte de-a pururi într-un fel ce ofilește virtutea, iar uneori chiar o înăbușă cu totul și ne aduce în primejdia de a cădea din nou,

¹ Învățătura expusă aici este foarte adâncă; de aceea, în acord cu aceasta, și Avvâ Isaac susține că este mai bine să amăgim și să învingem patimile cu precădere prin cugetarea la virtuțile potrivnice lor decât prin a le opune rezistență: „Mai bine să abatem patimile [de la noi] prin aducerea-aminte de virtuțile opuse lor decât prin împotrivire” (p. 335). Astfel că, trei fiind părțile sufletului: rațională, poftitoare și irascibilă, să știi că din toate aceste trei puteri se nasc și trei feluri de gânduri. Din puterea rațională se nasc gândurile necredinței, ale nerecunoștinței față de Dumnezeu și cârtirii, ale lipsei de discernământ și ignoranței, cu alte cuvinte, toate gândurile așa-numite, în general, „hulitoare”; din puterea poftitoare se nasc gândurile iubirii de plăceri, de slavă, de arginți, cu alte cuvinte, toate gândurile așa-numite „rușinoase”; din puterea irascibilă se nasc gândurile omorurilor, răzbunării, invidiei, urii, tulburarea [lăuntrică], toate gândurile așa-numite „rele”. Așadar, tu să le biruiești pe acestea prin virtuțile potrivnice lor, adică necredința, prin credința nezdruccinată în Dumnezeu; nerecunoștința și cârtirea față de Dumnezeu, prin recunoștință; lipsa de discernământ, prin discernerea binelui de rău; ignoranța, prin adevărata cunoștință a toate câte sunt, iar huliile (blasfemiile), prin doxologii. La fel, iubirea de plăceri, prin înfrânare și post; iubirea de slavă, prin smerenie, și iubirea de arginți, prin mulțumirea cu puțin (simplitate). Apoi, invidia și ura, prin iubire; răzbunarea, prin blândețe și răbdare; tulburarea [lăuntrică], prin pacea inimii. Și, pentru a generaliza, voi spune dimpreună cu Sfântul Maxim: puterea rațională a sufletului împodobește-ți-o cu virtutea rugăciunii și dumnezeieștii cunoștințe; puterea poftitoare, cu virtutea înfrânării (abstinenței) și puterea irascibilă, prin virtutea iubirii; și așa lumina minții tale nu se va întuneca niciodată, nici gândurile mai sus pomenite nu vor putea să se nască din ele cu ușurință.

cu fiecare prilej; cu siguranță că, în lipsa [săvârșirii] faptelor potrivnice [patimilor], de care am vorbit, nu este cu putință a dobândi adevărata deprindere a virtuților.

Dar să știi și aceasta: faptele trebuie să fie atât de dese și de multe, încât să poată nimici cu desăvârșire deprinderea răutății, care, așa cum a prins rădăcini și a pus stăpânire asupra inimii noastre prin intermediul nenumăratelor fapte rele, tot așa să fie dezrădăcinată din ea în urma nenumăratelor fapte bune, pentru ca apoi să ne înrădăcinăm în inimă deprinderea virtuților; mai mult, eu socotesc că e neapărat, pentru a ajunge virtuos, ca faptele bune să fie mult mai dese decât cele rele; deoarece faptele bune nu sunt asemenea faptelor răutății, ajutate de natura noastră pervertită de păcat.

Și încă ceva: dacă virtutea, în care te exersezi, o va cere, de asemenea, să împlinești și fapte exterioare, similare celor lăuntrice; de pildă, ca să dobândești îndelungă-răbdare (răbdarea răului), nu doar să iubești din inimă pe cei ce te-au umilit sau te-au necăjit în orice fel și chip, ci și să te adresezi lor cu cuvinte de blândețe și iubire; și, dacă îți stă în putere, chiar să-i slujești concret într-un fel sau altul și să le faci metanie.¹ Și, cu toate că aceste fapte exterioare și lăuntrice îți

¹ În omilia a XV-a la capitolul al cincilea al *Evangheliei după Matei* dumnezeiescul Hrisostom ne explică faptul că în capitolul respectiv Domnul ne învață cele nouă trepte pe care pot urca toți creștinii, prin mijlocirea sfințelor Sale porunci: 1) creștinii să nu nedreptățească pe nimeni; 2) dacă cineva îi va nedreptăți, să nu le întoarcă nedreptatea; 3) să nu facă celorlalți relele ce le-au fost făcute de aceia, ci să le îndure și să se împace cu ele; 4) nu doar să se împace cu ele, ci și să primească de bunăvoie să sufere relele respective; 5) să se expună pe ei înșiși pătimirilor cu mai multă râvnă decât voiește cel ce îi vatămă; 6) să nu-l urască pe cel ce îi vatămă; 7) să-l iubească pe acesta din inimă; 8) să-i facă bine; 9) să se roage lui Dumnezeu pentru el. Iar Sfântul Simeon Noul Teolog, în cuvântul *Despre nepătimire și harismele pe care ea le ascunde* adaugă că, pe lângă cele nouă trepte, există altele trei, mai înalte: 1) nu doar să ne rugăm pentru cei ce ne-au vătămat, ci să ne și

par grele, atât din pricina slăbiciunii minții tale, cât și a po-trivniciei pe care voința ți-o arată, totuși în nici un chip să nu le abandonezi, ci să te silești să le înfăptuiești. Fiindcă, oricât de slabe ți-ar fi faptele, te vor arăta statornic și viteaz în luptă și îți vor ușura calea spre biruință.

Stai cu luare-aminte și retrage-te în tine, spre a lupta nu doar cu poftele tale mari și aprige, ci și cu cele mai mici și mai ușoare ale uneia sau alteia dintre patimile tale; că poftele mici taie drum celor mari, astfel încât, după asemenea lucruri, în noi se vor naște deprinderi rele. Din pricina puținei griji pe care unii o arată dezrădăcinării poftelor mai mici din inimă, odată ce au fost stăpâniți de poftele mai mari ale aceleiași patimi, inevitabil, nesperat și brusc vor fi vătămați și învinși cu putere de vrăjmașii lor prin stricăciuni mai adânci decât înainte.

Pe lângă acestea, îți amintesc că se impune să-ți restrângi și să-ți suprimi poftele și voile, până și în privința lucrurilor îngăduite, nu însă și necesare (precum căsătoria, sinanstrofile de tot felul, mâncărurile rafinate și altele asemenea), întrucât asemenea lucruri vor aduce cu sine mult bine. Acestea te vor face întru totul pregătit și mai plin de râvnă ca să te învingi pe tine însuși, dar și în celelalte [confruntări], pentru că vei deveni mai puternic și mai priceput în războiul ispitelor; pentru că vei scăpa de capcanele de tot soiul ale diavolului și vei izbândi multe lucruri plăcute lui Dumnezeu.

întipărim în mintea și închipuirea noastră chipurile lor și să le sărutăm fără patimă, cu lacrimi de iubire, ca pe niște prieteni adevărați; 2) să păzim față de ei, chiar și în momentul când ne vatămă, aceeași atitudine neprefăcută a inimii; și 3) să dăm cu desăvârșire uitării toate câte am pățit și să nu ni le amintim nici când răufăcătorii sunt de față, nici când lipsesc, ci să ne purtăm cu ei fără nici un gând ascuns, ca și cum ne-am purta cu prietenii noștri, când am bea și mânca împreună cu ei.

Dacă vei urma, aşadar, iubite, în chipul în care ți-am vorbit, acestor feluri sfinte de nevoie, negreșit că în scurtă vreme vei spori mult, ajungând neîndoielnic un om cu adevărat duhovnicesc, nu numai în aparență și cu numele. Că, dacă vei încerca în alt chip și prin alte nevoințe, pe placul și gustul tău, ajungând să ți se pară că te-ai unit cu Dumnezeu și că te desfeți împreună-grăind cu El, să știi că nu e cu puțință a dobândi așa nici harul Sfântului Duh, nici o oarecare altă virtute. Deoarece harul Duhului (după cum am arătat și în capitolul întâi) nu constă, nici nu se naște din nevoințe plăcute nouă și pe măsura firii noastre [căzute], ci din cele ce pun pe umerii firii poverile crucii, din mâhniri și din acele nevoințe prin care omul se înnoiește, prin deprinderea virtuților evanghelice și se unește cu Făcătorul său Răstignit pentru noi.

Ia seama și la aceasta: așa cum la deprinderile răutăților (viciilor) se ajunge în urma a multe și dese fapte [rele], puse în lucrare de voința rațională, fiindcă ea este cea care se predă poftelor iraționale ale simțurilor, tot așa și la deprinderile virtuților evanghelice se va ajunge prin lucrarea deasă a nenumărate fapte și prin predarea noastră voii lui Dumnezeu, de care suntem chemați când la o virtute, când la alta. Căci, așa cum voința noastră rațională nu poate niciodată să fie rea și pământească, oricât ar fi războită de voința irațională a cărnii și de răutate, decât dacă se va preda ea singură acestora și se va supune lor, tot așa ea nu va putea niciodată să ajungă virtuoasă și să se unească cu Dumnezeu, chiar și în cazul în care ar fi chemată de harul Său, dacă nu se va preda cu totul voii și harului Său, atât cât privește faptele lăuntrice, cât și cele exterioare.

CAPITOLUL AL XIV-LEA

Ce să facem atunci când voința rațională superioară pare învinsă de cea irațională inferioară și de vrăjmași

Dacă vei ajunge vreodată să cugeți că voința ta rațională nu se poate împotrivi nicicum poftei iraționale și vrăjmașilor ce o asaltează, din pricină că simți că îți lipsește determinarea împotriva lor, rămâi, frate, cu toate acestea, statornic și nu abandona lupta. De fapt, câtă vreme nu vei vedea limpede că ai fost învins, trebuie să te socotești învingător. Că, așa cum voința noastră superioară nu are nevoie de poftele inferioare ca să-și hotărască actele (faptele), tot așa, fără vrerea ei, nu va putea fi niciodată silită și biruită de aceste pofte inferioare, oricât ar război-o ele. Căci Dumnezeu a dăruit voinței noastre atâta libertate și putere, că și în cazul în care toate simțurile, ba chiar toți demonii și întreaga lume deopotrivă se vor porni întrarmați asupra ei și o vor război cu strășnicie, în pofida acestora, voința noastră va putea, în deplinătatea libertății, să-i disprețuiască și să aleagă ceea ce dorește, sau să respingă ori de câte ori și oricât orice voiește, în chipul în care voiește și în scopul cel mai drag ei.

Iar dacă vreodată vrăjmașii nematerialnici și pofța ta irațională te vor război și tiraniza atât de tare, încât, sleit de puteri, n-o să poți săvârși împotriva lor nici o lucrare duhovnicească, spre a te ajutara singur, îți zic ție: nici chiar într-o

asemenea situație să nu te lași cuprins peste măsură de teamă, nici să-ți lepezi armele la pământ, ci să te folosești de următoarea armă împotriva lor și să le grăiești vrăjmașilor tăi: nu voi da înapoi din acest război, nu vă voi lăsa nici măcar acum să scăpați nevătămați, [căci] „Domnul este lumina mea și mântuirea mea; de cine mă voi teme? Domnul este apărătorul vieții mele; de cine mă voi înfricoșa?”¹; „Cu numele Tău vă voi nimici pe voi, cei ce mă războiți”². Și de pe acum să vă refaceți forțele, căci veți fi biruiți din nou, după cum stă scris: „Cei ce-ați ajuns puternici, plecați-vă. Chiar de vă veți reîntări, tot veți fi biruiți”³. Așa cum face cel ce-și are în față vrăjmașul și e covârșit de el, dar, neputându-l lovi frontal, îl va lovi din părți și, retrăgându-se, îl va lovi apoi și frontal, așa să faci și tu: adună-ți gândurile în sinea ta și gândește-te la tine că ești nimeni și că nu poți face nimic; și așa, alergând la Dumnezeu, Care poate totul, cheamă-L în rugăciune, cu nădejde fierbinte și lacrimi, [să vină] asupra patimii ce te războiește: „Doamne, ajută-mi! Dumnezeul meu, ajută-mă! Iisuse al meu, ajută-mă, luptă împotriva celor ce se luptă cu mine! «Apucă arma și pavăza și scoală-Te întru ajutorul meu!»”⁴ Născătoare de Dumnezeu Fecioară, ajută-mi să nu-mi las vrăjmașul să mă biruiască!”

Iar dacă patima și vrăjmașul tău îți lasă răgaz, poți să-ți ajuți voința neputincioasă împotriva acelei patimi, cu următoarele gânduri și sfaturi. De pildă, când vei cădea pradă unui atac sau oricărui alt chin, iar voința ta nu poate sau refuză să-l îndure, ajută-te astfel:

¹ Ps. 26, 1.

² Ps. 43, 7 [LXX].

³ Is. 8, 9.

⁴ Ps. 34, 2.

a) Gândește-te dacă nu cumva încercarea aceasta, prin care treci, se impune s-o suferi, fiindcă tu i-ai oferit prilejul și pe bună dreptate ești dator să înduri lovitura, pe care tu însuși, cu mâinile tale, ți-ai pricinuit-o.

b) Dacă tu nu ai nici o vină cât privește încercarea aceasta, îndreaptă-ți gândul spre celelalte, multe și mari, vinovății ale tale și cugetă că Dumnezeu încă nu ți-a trimis pentru acelea nici o pedeapsă ce, de altfel, ți s-ar cuveni și că, totodată, nici tu nu te-ai pedepsit după cum s-ar fi cerut; așa că milostivirea lui Dumnezeu te-a miluit și, ca să nu fii chinuit veșnic, ți-a trimis această încercare trecătoare și, prin urmare, trebuie să o primești cu bucurie și recunoștință.

c) Chibzuiește și nu uita că până și în cazul în care ai apucat să faci un canon destul de mare (ceea ce să nu gândești niciodată despre tine), pentru acele păcate prin care ai adus vătămare și întristare măreției lui Dumnezeu, întru Împărăția cerurilor nimeni nu va intra altfel decât prin poarta cea strâmtă a chinurilor și a necazurilor, că „prin multe suferințe trebuie să intrăm în împărăția lui Dumnezeu”¹.

d) Dar chiar și în situația în care tu ai putea intra în această Împărăție pe altă cale, adică pe cea a iubirii față de Dumnezeu, n-ar trebui nici măcar să te gândești la ea, deoarece până și Fiul lui Dumnezeu, dimpreună cu toți prietenii Lui, a intrat în ea pe calea spinilor și a Crucii.

e) Ia aminte că această încercare, prin care treci, este după voia lui Dumnezeu – ceea ce trebuie să cugeți la începutul oricărei făptuiri și suferințe de care ai parte, după cum am spus și în capitolele al X-lea-al XI-lea; cu alte cuvinte, să voiești ca, în orice lucrare și faptă a ta, în orice altceva ți se va întâmpla, să se facă voia lui Dumnezeu, Care, din iubirea

¹ F.A. 14, 22.

ce ți-o poartă, Se bucură și Îi este bineplăcut să te vadă pătimind ca un luptător al Său credincios și temerar. Așadar, și tu, răspunzându-I acestei iubiri a Lui față de tine, pe cât de nedrept, greu și chinuitor e ceea ce înduri, pe atâta să te nevoiești a îndura cu mulțumire. Că, procedând așa, vei arăta că și în mijlocul acestor chinuri atât de crunte primești concret și iubești numai voia Sa dumnezeiască, pentru care și alături de care orice lucru amar se arată dulce, orice [părelnică] neorânduială își are o rânduială și un canon desăvârșite.

.

CAPITOLUL AL XV-LEA

Să ne luptăm din toate puterile, neîncetat și vitejește

Dacă voiești să-ți biruiești vrăjmașii mult mai grabnic și cu mai multă ușurință, e nevoie să lupți, frate, și în toată vremea, și bărbătește, și cu toate patimile tale, dar mai ales cu iubirea ta de sine (adică cu iubirea fără rânduială față de tine însuși), obișnuindu-te să ai ca prieteni iubiți disprețuirile și necazurile, pe care ți le poate aduce lumea în orice clipă; căci, dacă nu vei ști în ce constă acest război cu tine însuși și-l vei socoti de mic preț – așa cum s-a întâmplat și se va întâmpla mereu –, biruințele vor fi grele, rare, nedesăvârșite și fără temei.

Acest război trebuie să aibă loc de-a pururi, adică neîncetat, până în ceasul morții tale, cu bărbăția sufletească, pe care o și poți ușor dobândi, dacă o vei cere, de la Dumnezeu; iar dacă te vei gândi la turbarea și ura neîntrerupte, pe care demonii vrăjmași ți le poartă, și la nenumărata mulțime a fronturilor și oștirile lor, nu uita să te gândești deopotrivă și la faptul că nesfârșit mai mare sunt puterea lui Dumnezeu și iubirea pe care ți-o arată; și că nenumărați sunt îngerii Săi din Cer și rugăciunile sfinților, care luptă într-ascuns și de partea noastră, după cum s-a scris despre Amalec: „cu mână tainică duce războiul Domnul”¹. Chiar la acest gând s-au

¹ Ieș. 17, 16.

îmbărbătat atâtea femei și atâtea copii, încă mici, și au supus și biruit întreaga putere și înțelepciune ale lumii, toate ispitele vrăjmașului diavol și întreaga turbare a iadului.

Nu trebuie să-ți fie teamă, chiar dacă ți s-ar părea că războiul adus de vrăjmași asupra ta este foarte puternic și că are să țină întreaga viață, chiar dacă te înfricoșează cu căderi din toate părțile. Fiindcă toată puterea și cunoștința vrăjmașilor noștri se află în mâinile dumnezeiescului Arhistrateg Iisus Hristos, pentru Care ai cîntea de a lupta. Și, întrucât El Însuși te cheamă fără pregetare la război, este evident nu doar că nu va îngădui niciodată să cazi sub stăpânirea vrăjmașilor și să fii biruit de ei (căci așa ceva ar fi o insultă la adresa Sa), ci că, luptând El Însuși în locul tău, voiește să ți-i dea în mâinile tale învinși, când Îi va bineplăcea Lui, după cum s-a scris: „Că Domnul Dumnezeuul tău umblă prin tabăra ta, ca să te izbăvească și să-ți dea pe vrăjmașii tăi în mâinile tale”¹.

Și chiar dacă El va întârzia, până și în ziua cea mai de pe urmă a vieții tale, să-ți aducă această biruință², asta se întâm-

¹ *Deut.* 23, 14.

² După cum nici Dumnezeu n-a nimicit toate neamurile din pământul făgăduinței, ci a lăsat în el cinci satrapii ale [filistenilor și pe] celelalte neamuri ale [cananeilor], sidonienilor și evreilor – pe de o parte, spre a-i pune pe evrei la încercare și a vedea dacă Îi păzesc poruncile și credința statornică în El, pe de alta, spre a-i învăța să fie de-a pururi în război, după cum stă scris: „Pe neamurile acestea le-a lăsat Domnul ca să ispitească prin ele pe Israel (...), să se afle dacă se supun ei poruncilor Domnului (...), să-i învețe pe ei războiul” (*Jud.* 3, 1-4) –, în același fel nu nimicește toate patimile din noi, ci lasă pe câteva dintre ele să ne războiască până la moarte, nu dintr-o neputință sau altă pricină ce stă în seama Sa, ci din pricina noastră, după cum tâlcuiește și Teodoret: 1) ca să nu cădem în nepăsare, ci să fim treji, sârguincioși și cu luare-aminte; 2) ca să nu dăm uitării acest război și pe neașteptate să ne atace și să biruiască patimile și vrăjmașii; 3) ca să alergăm de-a pururi la Dumnezeu și să-I cerem cât mai fierbinte ajutorul; 4) ca să nu ne mândrim, ci să rămânem smeriți la cuget; 5) ca să urâm din inimă patimile și vrăjmașii, care atât de neobosit ne asaltează; 6) ca să fim încercați dacă vom păzi până la sfârșit credința, cinstirea și iubirea lui Dumnezeu; 7)

plă pentru ca tu să ai parte de câștigul cel mai mare, în timp ce nu trebuie să faci nimic altceva decât să te lupți cu mărinimie; și, dacă de multe ori vei fi în acest război rănit, să nu-ți depui niciodată armele, nici să o iei la fugă; în orice caz, ca să capeți curaj și să te lupți cu bărbăție, să știi că omului nu-i stă în putință să evite acest război, nici în cursul vieții, nici în ceasul morții; și cel ce nu va lupta ca să-și biruiască patimile și vrăjmașii va fi prins, fie aici, fie acolo, și dat morții.

Pe lângă acestea, să luptăm cu vitejie și fără încetare, fiindcă avem de-a face cu niște vrăjmași care ne urăsc atât de mult, că nu este cu putință să nădăduim vreodată de la ei nici pacea, nici vreo diorie sau armistițiu ori încetarea războiului. Căci, bine ar fi fost ca de la început să nu fi deschis poarta ca vrăjmașii și patimile să pătrundă în sufletul și inima noastră, întrucât, din momentul în care i-am lăsat să intre, nu mai putem sta fără de griji, ci e nevoie de luptă spre a-i da afară; fiindcă aceștia, josnici fiind și nerușinați, nu vor ieși în alt chip decât prin război¹.

ca să fim îndemnați mai cu strictețe să păzim toate poruncile, neîncălând-o nici pe cea mai mică dintre ele; 8) ca să învățăm prin punerea noastră la încercare cât prețuiește virtutea și, prin urmare, să n-o abandonăm și să cădem în păcat; 9) ca războiul cel necurmat să ni se facă pricina unor cununi și mai mari; 10) ca să dăm slavă lui Dumnezeu și să facem cât mai mult de rușine diavolul și păcatul, răbdând până la sfârșit, și 11) ca prin dobândirea deprinderii războiului să nu ne fie teamă în ceasul morții, când vom avea de înfruntat cea mai crâncenă bătălie.

¹ Vasile al Ancyrei în cuvântul său *Despre Feciorie* ne oferă acest frumos exemplu și ne spune că, după cum în vreme de război soldații imperiali nu-și lasă armele în case zăvorâte, ci în cele pe care le află deschise și, odată ce și le lasă înăuntru, ei ies afară să patruleze, fără să le fie teamă că cineva are să le arunce armele afară din casă; tot așa și demonii cei vicleni, când află deschisă ușa inimii noastre, își lasă înăuntru armele, adică gândurile rele și patimile, iar dacă noi nu ne vom lupta să le scoatem afară, și le vor lăsa acolo pentru totdeauna.

CAPITOLUL AL XVI-LEA

În ce chip dimineța, odată cu venirea zorilor, soldatul lui Hristos va ieși pe câmpul de luptă

După ce te vei trezi dis-de-dimineță și îți vei face, pentru destulă vreme, rugăciunea „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”, cel dintâi lucru la care trebuie să te gândești e că te vezi împresurat într-un loc anume, într-un stadion¹, care nu e altul decât propria inimă și întreg omul tău lăuntric, și că legea de acolo este că cel ce nu va lupta va rămâne mort pentru totdeauna; și închipuie-ți că ai în fața ta pe acel vrăjmaș și pe acea poftă a ta rea, pe care ai hotărât să le ataci, și că ești pregătit să fii rănit și să mori doar ca să îi biruiești. Și în partea dreaptă a stadionului fii sigur că-L vezi pe Arhistrategul tău aducător de biruință, pe Domnul nostru Iisus Hristos, alături de Preasfânta Lui Maică și de nenumărate cete de îngeri și sfinți și, bineînțeles, de Arhanghelul Mihail; iar de-a stânga, pe diavolul ce șade în cele mai de jos ale pământului, însoțit de demonii săi, ca să asmută asupra ta acea patimă și poftă rea și ca să te îndemne să-ți abandonezi lupta și să i te supui; închipuie-ți că auzi un glas ca din partea îngerului tău păzitor: „Astăzi vei lupta împotriva acestei patimi și a celorlalți vrăjmași ai tăi; în nici un chip să nu lași teama să-ți cuprindă inima cu totul și să nu părăsești războiul din pricina fricii sau a vreunei al-

¹ Stadionul (arena) se numește locul în care au loc întrecerile sportive.

te sficiuni; că Domnul nostru și Arhistrategul tău Iisus Se află aici, însoțit de toți chiliarhii și sutașii Săi, adică de toate slăvitele Sale cete, ca să lupte cu toți vrăjmașii tăi, iar tu să nu-i lași să pună stăpânire pe tine și să te biruiască, fiindcă „Domnul are să Se lupte pentru voi”¹. Așa că, rămâi neclintit, silește-te, îndură chinul de fiecare dată când vei da piept cu el; și de nenumărate ori strigă din rărunchii inimii: „Nu mă da pe mâna celor ce mă necăjesc”². Cheamă-L pe Domnul tău, și pe Fecioara [preacurată], și pe toți sfinții și sfințele, și neîndoielnic vei birui; căci zice *Scriptura*: „Vă scriu vouă, tinerilor, fiindcă ați biruit pe cel viclean”³. Și chiar dacă tu ești slab și cu o deprindere rea, iar vrăjmașii tăi, puternici și numeroși, mult este ajutorul Celui Ce te-a plăsmuit și te-a răscumpărat și neasemuit mai puternic e Dumnezeu în acest război, după cum s-a scris: „Domnul Cel tare și puternic, Domnul Cel tare în război”⁴. Și mult mai mare e dorința Lui de a te mântui decât cea a vrăjmașului de a te pierde. De aceea, luptă și nu abandona truda nicicând. Fiindcă din truda, silirea și chinul pe care le vei îndura din pricina deprinderii tale cu răul, se nasc biruința și marea comoară, cu care se răscumpără Împărăția cerurilor și cu ajutorul cărora sufletul se unește pentru totdeauna cu Dumnezeu.

În numele Domnului, începe-ți lupta cu armele neîncrederii în sine și ale nădejzii și încrederii în Dumnezeuul tău, ale rugăciunii și nevoinței; și, cu atât mai mult, apucă arma rugăciunii inimii și minții, adică „Doamne Iisuse Hristoase” – numele cel atât de înfricoșător care, asemenea unei săbii cu două tăișuri, odată ce-l vei răsuci [ca pe o sabie] în ini-

¹ *Ieș.* 14, 14.

² *Ps.* 26, 18.

³ *I In.* 2, 13.

⁴ *Ps.* 23, 8.

ma ta, va biciui și spinteca demonii și patimile –, despre care vorbea și Ioan Scărarul: „Cu numele lui Iisus biciuiește-ți vrăjmașii”¹. Atacă-ți, așadar, cu aceste arme vrăjmașul, patima și pofta rea, ce te războiesc și pe care ești hotărât să le biruiești, urmând rânduiala din capitolul al XIII-lea, cu alte cuvinte, mai întâi împotrividu-te lor și rănindu-i de moarte, mai apoi urându-i [desăvârșit] prin înfăptuirea faptelor virtuții potrivnice [patimii și poftelor tale rele]. În felul acesta, o să împlinești un lucru plăcut înaintea lui Dumnezeu Care, nevăzut, cu întreaga Biserică triumfătoare din Ceruri, stă cu luare-aminte și ia seamă la războiul tău.

Și să nu te întristezi din pricina acestui război, ci să te gândești mai întâi la datoria pe care o avem cu toții de a sluji și plăcea lui Dumnezeu și apoi la faptul că războiul este de neocolit, după cum ți-am spus mai devreme. Căci, dacă vom fugi de acest război, neîndoielnic vom fi dați morții. Apoi, dacă vei fugi ca un apostat, însă nu pentru multă vreme, de războiul acesta, voit de Dumnezeu, te vei preda neîndoielnic lumii, desfătărilor și plăcerilor trupești; mai apoi va trebui, din nou și cu mai multă silire de sine, să-ți reiei lupta, având parte de atâtea înfruntări, că de multe ori chipul ți se va îneca în sudori și inima-ți va fi rănită de neliniști de moarte aducătoare. Și când se va întâmpla asta? La vremea bătrâneților și a morții tale, când demonii și toate patimile te vor asalta cu tărie. Și, copleșit într-o așa măsură, până să apuci să hotărăști cui ar trebui să i te împotrivești mai întâi, vei fi dat morții veșnice. Așa că nu fi atât de necugetat, iubite, încât s-alegi a lupta atunci, într-o vreme neaducătoare de câștig, ci îndură, ca un înțelept, acum truda războiului, ca să biruiești, să fii încununat și să te unești cu Dumnezeu și aici,

¹ Despre aceasta vom vorbi și noi în capitolul al XLV-lea.

și acolo, întru Împărăția Sa cerească. Deci, „adu-ți aminte de Ziditorul tău în zilele tinereții tale, înainte ca să vină zilele de restriște și să se apropie anii despre care vei zice: «N-am nici o plăcere de ei...»”¹.

¹ *Ecl.* 12, 1.

CAPITOLUL AL XVII-LEA

Ce rânduială urmăm în lupta împotriva patimilor noastre

Mult îți va fi de folos, frate, să cunoști rânduiala de urmat spre a lupta [împotriva patimilor] cum trebuie, și nu pur și simplu la întâmplare, cum, de altfel, mulți fac, păgubindu-se. Rânduiala în războiul asupra vrăjmașului și a poftelor tale rele este de a intra în inima ta și de a cerceta cu sârguință de care anume gânduri, stări și atașamente pătimește e asaltată, și de care patimă este dominată și prigonită mai mult, și de a ridica armele mai întâi împotriva acelei patimi. Iar dacă ești ispitit și de alte patimi, să pornești întotdeauna lupta împotriva patimii celei mai apropiate, care și te războiește de fapt la momentul respectiv; de asemenea, să-ți îndrepți războiul asupra aceleia care te stăpânește mai abitir.

CAPITOLUL AL XVIII-LEA

Cum luptăm împotriva îmboldirilor neașteptate ale patimilor

Iar dacă încă nu ești obișnuit, iubite, să lupți împotriva îmboldirilor neașteptate [ale patimilor], dar și a atacurilor, fie prin ocări, fie din partea altor vrăjmași, de care vei avea parte, te sfătuiesc să preîntâmpini întotdeauna cu gândul, în timp ce stai acasă, tot ce urmează să ți se întâmple: ocări, batjocoriri, de multe ori și răni și alte lucruri potrivnice; și în felul acesta vei fi dinainte pregătit spre a nu te tulbura, ci a le îndura cu mulțumire, imperturbabil. Preîntâmpinarea aceasta are loc în momentul în care pleci de acasă și te duci undeva, mai ales când urmează să vorbești cu persoane care se lasă foarte ușor îmboldite de furie.

Căci o asemenea preîntâmpinare și pregătire te vor ajuta să socotești că sunt ușor de trecut cu vederea chiar și cele mai neașteptate și înfricoșătoare întâmplări, nelăsând patima mâniei (irascibilității) să te tulbure: „Pregătitu-m-am și nu m-am tulburat”^{1, 2}

¹ Ps. 118, 60.

² Aici ne învață un lucru foarte înțelept și foarte adevărat, anume că preîntâmpinarea și pregătirea sunt o armă foarte mare și o cale foarte eficientă de prevenire a mișcărilor imprevizibile ale patimilor; căci așa cum uraganele și taifunurile când lovesc marea pe neașteptate răstoarnă corăbiile, făcându-i chiar și pe cei mai încercați navigatori să le piardă controlul fără de nici o speranță, tot așa și întâlnirile, și mișcările neașteptate ale patimilor îi fac să-și piardă discernământul până și pe cei mai desăvârșiți în virtute.

Iar pe lângă preîntâmpinarea și pregătirea aceasta să te mai folosești de încă o cale. Când, după caz, începe cineva brusc și pe neașteptate să te înjure sau să te lovească, să te dezonoreze și să ți se împotrivească, mai întâi stai liniștit, și apoi, adunându-ți gândurile în inimă, pune-ți de strajă întreaga luare-aminte spre a-ți păzi bine inima și a nu te lăsa tulburat de patima mâniei; iar dacă te vei tulbura, nu lăsa patima să se arate în afară spre a te împinge și pe tine la injurii și răzbunare. „Tulburatu-s-a”, zice, „inima mea înlăuntrul meu”^{1,2}

Apoi silește-te spre a-ți ridica mintea la Dumnezeu și gândește-te la iubirea Sa nesfârșită pe care ți-o poartă, pentru care ți-a și trimis această ispită neașteptată și chin, ca să te curățească și să te unească cu Sine și mai mult. La acestea, zic, gândindu-te, retrage-te în sinea ta și zi: „Ah, sărmane, de ce nu vrei să îmbrățișezi această cruce și necaz pe care ți le-a trimis nu altcineva, ci Tatăl ceresc Însuși?”. Apoi întoarce-te spre cruce și îmbrățișează-o nematerialnic cu cea mai mare bucurie de care ești în stare: „O, cruce, care ai fost înălțată din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, înainte de a fi adus eu la ființă! O, cruce, care te-ai îndulcit prin dulcea iubire a Celui Ce S-a răstignit pe tine, țintuiește-mă și pironeste-mă, ca să mă pot uni deplin cu Cel Ce m-a izbăvit, murind pe tine!”. Iar dacă patima mâniei apucă să se ațâțe în tine și nu te va lăsa dintru început să-ți înalți mintea la Dumnezeu, grăbește-te

¹ Ps. 142, 4 [LXX].

² Cu alte cuvinte, patima și tulburarea mâniei nu au ieșit în afară; ci așa cum valul sălbatic al mării nu iese din hotarele lui, ci, spărgându-se de țărături, se îmblânzește, la fel se petrece și cu mânia; așa tâlcuiește Vasile cel Mare acest verset: „«Tulburatu-s-a», zice, «inima mea înlăuntrul meu» înseamnă că patimile nu s-au revărsat în afară, ci s-au liniștit asemenea unui val, ce se sparge de țărâm” (*Împotriva celor ce se mânie*, PG 31, 365).

totuși să o înalți cât mai repede spre a nu fi pe deplin cuprins de tulburare, căci asta o să-ți fie de mare ajutor.

Însă cel mai bun și folositor leac, ca patimile să nu se ațâțe pe neașteptate, constă în îndepărtarea pricinilor de tulburare. În general, acestea sunt două: iubirea și ura. Așa că, dacă tu, iubite, ai ajuns la iubirea pătimasă față de o persoană sau de un lucru însemnat ori mai puțin însemnat și, văzând fie că îți va fi răpit, fie că i se vor face neajunsuri, inima ți se va tulbura și sminti din pricina atașamentului față de acel lucru sau persoană, este nevoie să deschizi lupta, dezrădăcinând din inima ta acea iubire rea, pe care o porți aceluia, fiindcă cu cât aceasta este mai mare sau mai mică, cu atât mai mare sau mai mică va fi și patima ce pe neașteptate se va ațâța.

Iar dacă, dimpotrivă, ești stăpânit de ură față de o persoană sau de un lucru, și din pricina acestuia te tulburi brusc și te scârbești când vezi sau auzi de vreo faptă de-a sa lăudabilă, să-ți silești voința spre a-l iubi nu doar fiindcă și aceasta este făptură a lui Dumnezeu, plăsmuită, asemenea ție, după chipul și asemănarea Sa, de către mâna cea mai presus de toate a lui Dumnezeu, nu doar fiindcă și el, asemenea ție, a fost plăsmuit din nou cu același neprețuit sânge al lui Hristos, și nu doar fiindcă este frate și mădular al tău; să nu-l urăști nici măcar în cugetul sau gândul tău, după cum s-a scris: „Să nu dușmănești pe fratele tău în cugetul tău”^{1,2} și, cu toate că ar fi neîndoielnic că acea persoană e rea și vrednică de ură, dacă tu o vei iubi, te vei asemana lui Dumnezeu, Care iubește pe toate făpturile Sale și niciodată nu Se va scârbi de nici una

¹ Lev. 19, 17.

² Și Ioan, ucenicul cel iubit, zice: „Oricine urăște pe fratele său este uci-gaș de oameni” (I In. 3, 15); „cine nu iubește pe fratele său rămâne în moarte” (*ibid.* 14).

dintre ele, după cum zice și Solomon: „Pentru că iubești toate cele ce sunt și nimic nu urgisești din cele ce ai făcut, că, dacă ai fi urât un lucru, nu l-ai fi plăsmuit”¹. Mai ales că Dumnezeu, trecând cu vederea răutățile oamenilor, „face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei dreپți și peste cei nedreپți”².

¹ *Înțel.* 11, 25.

² *Mt.* 5, 45.

CAPITOLUL AL XIX-LEA

Cum să luptăm împotriva patimilor trupești

Împotriva patimilor trupești vei lupta, frate, într-un chip aparte și diferit de celelalte de până acum. Dar, ca să înveți a lupta disciplinat, să fii cu luare-aminte la trei stadii și confruntări deosebite [ce te așteaptă]: de dinaintea, din vremea și cel următor ispitei.

1. Confruntarea de dinaintea ispitei e prilejuită de cauzele care de obicei provoacă această ispită; cu alte cuvinte, mai întâi să lupți împotriva acestei patimi nu dând piept cu ea, așa cum am spus că trebuie făcut în privința celorlalte patimi, ci fugind cu toată puterea de orice fel de prilej sau persoană, ce va ațâța ispitirea trupului tău. Și, dacă vreodată va fi nevoie să vorbești cu cineva despre aceasta, fii succint, alegând o persoană cuviincioasă și serioasă și, firește, cuvintele tale să fie cât mai aspre, nicidecum mieroase.

„Nu te încrede în vrăjmașul tău în veci”, zice Sirah¹. La fel și tu, să nu te încrezi niciodată în tine însuși. Că așa cum arama dă naștere de la sine ruginii, așa și firea ta pervertită dă naștere de la sine răutății (viciilor): „Că în ce chip arama cocelește, așa și răutatea vrăjmașului [lucrează]”². Nu te încrede, îți zic iarăși, în tine însuși, chiar dacă ți-e învederat că nici nu simți, nici n-ai simțit atâția ani imboldurile acestea ale căr-

¹ Sir. 12, 12.

² Ibid.

nii. Că această răutate blestemată poate duce la împlinire într-un singur ceas ceea ce nu a făcut vreme de mulți ani; și, de multe ori, se pregătește într-ascuns și, cu cât mai mult se preface a-ți fi prietenă și-ți dă mai puțin de bănuț, cu atât mai mult te vatămă și te rănește iremediabil¹.

Așa că de multe ori să te temi cel mai mult (după cum s-a dovedit) de acele persoane pe care socotești că e întru totul binecuvântat să le ai în preajma ta, fie pentru că îți sunt rude, fie întrucât sunt evlavioase și virtuozose², ori fiindcă ți s-a făcut vreo favoare din partea lor și consideri că e de datoria ta să fii mai des în compania lor. Deoarece, prin această însoțire cu ele, se strecoară și plăcerea otrăvitoare a senzualității, astfel încât, pe nesimțite, treptat, aceea va pătrunde până în măduva sufletului și îți va întuneca într-atât mintea, că vei începe să socotești drept neînsemnate pricinile primejdioase ale păcatului, adică privirile șăgalnice, cuvintele dulci ale unuia

¹ De aceea și marele Nil afirmă: „Chiar dacă ți se pare că ești dimpreună cu Dumnezeu, păzește-te de dracul curviei, căci e aprig înșelător și pizmaș, iar năzuința lui este de a fi mai iute decât ți-e mintea în stare a veghea și riposta” (*Filocalia*, cap. 4, p. 161). Iar motivul pentru care pofta carnală ne ispitește de-a pururi este următorul: așa cum oricine se iubește în chip firesc pe sine însuși, tot așa iubește să se înmulțească, spre a da naștere, în virtutea acestei răutăți, unor alte ființe asemenea lui; și, după cum egoismul ne înșală de-a pururi, așa o face și pofta trupeză, cu greu putându-ne feri de ea.

² Mulți și de nenumărate ori au fost amăgiți de asemenea persoane virtuozose și evlavioase, fie ele femei, fie fete și băieți la vârsta adolescenței. Și, sălășluindu-se dimpreună cu ele sau petrecând în preajma lor fără luare-aminte, au alunecat în patimi de necinste, având parte de căderea „de-a dreapta”, adică din pricina virtuții, evlaviei și cuminenției [înșelătoare] ale acestora; noi vom adăuga că afecțiunea și dragostea trupeză față de astfel de persoane nu se nasc doar din atare pricini, ci și dacă aceste persoane sunt, desigur, copii de părinți avuți sau dacă dau dovadă de noblețe, știu să dialogheze, au voci frumoase și aspect exterior atrăgător, o minte ageră sau mână îndemânată în privința vreunor meșteșuguri ori au alte talente asemenea, naturale sau dobândite; căci toate acestea sporesc atașamentul și iubirea față de astfel de persoane și se cere, firește, să fim cu luare-aminte și să ne ferim de unele ca acestea.

față de altul, pornirile și gesturile necuviincioase ori atingerea mâinilor; mai apoi vei ajunge să cazi, fie în păcatul trupesc, fie în alte patimi diabolice, de care îți va fi foarte greu să te descotorosești.

De aceea, frate, să fugi de foc, fiindcă nu ești decât niște călți; și să nu te încrezi niciodată în faptul că ai fi niște călți bine udați și încărcăți de apa unei voințe puternice și bune, ci să fii încredințat că ești doar niște călți uscați și că, de îndată ce te vei atinge de foc, vei arde cu totul, după cum s-a scris și despre Samson că „a rupt vinele, cum ar fi rupt o ață de călți atinsă de foc” (*Jud.* 16, 9); să nu te gândești nicidecum că hotărârea ți-e statornică și că ai răvnă, ci mai bine să mori decât să măhnești pe Dumnezeu prin păcat. Căci și dacă ai fi, să zicem, niște călți umezi, totuși, în urma vederii și a îndelungatei voastre petreceri împreună, focul va duce, prin căldură, la risipirea, încet-încet, a „apei” bunei tale voințe; și, într-un chip lipsit de speranță, o să fii atât de tare prins de pasiunea aceea diabolică, încât n-o să-ți fie rușine nici de oameni, nici n-o să prețuiești legătura de rudenie ori prietenie [dintre voi], nici n-o să-ți fie teamă de Dumnezeu; și n-o să pui la socoteală nici onoarea, nici viața, ba chiar nici toate pedepsele iadului, numai ca să săvârșești păcatul. De aceea, întotdeauna fugi, fugi cât poți:

a) de însoțirea oamenilor care lasă loc ispitei, dacă nu vrei, într-adevăr, să fii stăpânit de păcat și dat morții¹;

¹ De aceea și Solomon numește „înțelept” pe cel ce se teme și fuge de cele prilejuitoare ale relelor (viciilor) și „necugetat” pe cel ce-și pune încrederea în sine și nu se ferește de ele: „Înțeleptul, fiindu-i teamă, se ferește de rău, dar cel fără de minte, încrezându-se în sine, se încurcă cu nelegiuirii” (*Pild.* 14, 16). Înțelept a fost Iosif cel Preafrumos: că, lepădându-și hainele și fugind de prilejul de a păcătui, a scăpat și de căderea în păcat; căci, dacă n-ar fi fugit, neîndoelnic, ar fi căzut în păcat cu stăpâna sa, după cum sunt de părere mulți din-

b) de statul degeaba și de trândăvie, rămânând de veghe, cu gândul treaz și punând în lucrare cele pe potrivă stării tale duhovnicești;

c) de neascultare, supunându-te întotdeauna și cu ușurință întâi-stătătorilor și părinților tăi duhovnicești, săvârșind neîntârziat și cu sârg cele ce-ți poruncesc, mai ales când prin acelea te smeresc și se împotrivesc voinței și pornirii tale firești;

d) de judecarea plină de semețire a aproapelui tău; să nu-l judeci, mai ales când e vorba de păcatul trupesc, la care ne referim acum, chiar dacă e vădită căderea aceuia în păcat; ci să-l compătimești și să nu te arăți indignat, nici să-ți bați joc de el, ci, din pilduirea oferită de el, smerește-te și nu uita că și tu ești slab, că ești „pulbere și cenușă”¹, zicându-ți: „El a căzut azi, eu o să cad mâine”. Că, dacă vei fi lipsit de adâncime în judecata ta privitoare la ceilalți și-i vei disprețui, Dumnezeu te va certa [pedagogic] și vei avea parte de o mare păgubire, îngăduind, poate, să cazi și tu în aceeași greșală. Așadar, „nu judecați, ca să nu fiți judecați”². Dumnezeu va îngădui aceasta ca să-ți cunoști, în urma căderii, mândria și să te smerești, și așa să ceri tămăduirea pentru amândouă, și pentru mândria, și pentru desfrânarea ta. Iar dacă te va păzi Dumnezeu și nu vei cădea, n-o să-ți schimbi felul de a gândi; însă îți repet: nu te încrede în tine, ci de-a pururi să-ți fie teamă și să ai îndoieli în privința [statorniciei] stării tale;

tre învățătorii noștri. Fără de minte s-a arătat și acel mărturisitor al lui Hristos, care, după multe chinuri îndurate pentru Hristos, a ajuns în închisoare unde, slujit fiind de o femeie „canonică”, adică de o călugăriță, plin de încredere în sine, nu s-a ferit de persoana care l-a ispitit, însă a căzut cu ea în desfrânare, după cum scrie și Avvă Macarie. Așa că și apostolul a spus „Fugiți de desfrânare!” (*1 Cor. 6, 18*), în minte având chiar această fugă de păcat.

¹ *Fac. 18, 27.*

² *Mt. 7, 1.*

e) ia aminte bine, dacă ai dobândit vreo harismă dumnezeiască sau te afli într-o stare bună, să nu ai despre tine vreo idee deșartă, nici să-ți închipui că ești cineva și că vrăjmașii nu vor mai îndrăzni să te războiască, de vreme ce e clar că în clipa de față îi urăști și nu-i poți suferi. Căci, dacă nu te vei păzi în privința asta, o să cazi foarte ușor.

Acestea sunt cele de care e nevoie să te păzești înaintea de ispita patimii trupești.

2. Iar la vremea ispitei să cauți a afla de unde vine acest război și dacă e dintr-o pricină lăuntrică sau exterioară. Pricinile exterioare sunt: privirile curioase, cuvintele și cântecele lumești plăcute auzului, hainele moi și podoabele, parfumurile cu miros îmbietor; flirtul, gesturile ușoare și pipăirile ce împing la acest păcat. În asemenea situații remediile sunt cumințenia și simplitatea hainelor, refuzul de a vedea, auzi, mirosi, flirta și pipăi toate câte incită la acest viciu și, mai ales, evitarea însoțirii cu anumite persoane, așa cum am arătat mai sus. Pricinile exterioare – o viață în care trupului nu i se refuză nimic și gândurile, născute în minte, fie din patimi și deprinderi rele, fie din îndemnul diavolului.

Astfel, o viață, în care nu i se refuză nimic trupului să fie întărită prin postiri, privegheri, culcatul pe jos și mai ales de mătăanii mari, dar și prin alte osteneli asemănătoare, după cum ne lămurește și învățătura plină de discernământ a dumnezeieștilor noștri Părinți; iar tămăduirea gândurilor, atunci când și dacă vor veni, înseamnă: anumite nevoințe (practici), la măsura stării tale (duhovnicești), ca: citirea și aprofundarea cărților sfinte (cu precădere, ale Sfinților Efrem, Ioan Scărarul, ale *Everghetinos*-ului, *Filocaliei* și ale altora la fel) și rugăciunea, care va avea loc în felul următor: când vor începe aceste gânduri ale curviei să te necăjească,

numaidecât îndreaptă-ți cu de-a sila mintea la Cel Răstignit și spune din adâncul sufletului: „Iisus al meu, Preadul celei mele Iisus, ajută-mi degrabă spre a nu fi luat prizonier de vrăjmașul acesta!”. Alte ori, îmbrățișând crucea cu mintea sau trupește (dacă o ai lângă tine), pe care Se află răstignit Domnul tău, sărutându-I de multe ori rănile, spune-I plin de iubire: „Preafrumoase, preasfinte, preacurate răni, răniți-mi inima sărmană și necurată și împiedicați-mă a vă aduce vătămare!”.

Iar în vreme ce gândurile plăcerilor trupești sporesc, atenția ta să nu se îndrepte nicidecum asupra acestora, chiar dacă unele cărți îndeamnă, de pildă, să cugeți la cât de necurată și dezgustătoare e plăcerea carnală, la musturarea de conștiință, la amărăciunile ce vor urma, la alte primejdii, precum stricarea firii și a fecioriei, la pângărirea ta și la alte lucruri de acest fel. Atenția ta, zic eu, să nu se îndrepte asupra acestor lucruri, fiindcă simpla cugetare la ele nu este întotdeauna un mijloc sigur de a învinge ispita trupească, ba, mai mult, poate să-ți aducă și vătămare. Căci, cu toate că mintea va lepăda astfel gândurile [plăcerilor trupești] pentru o vreme, cugetând asupra celor de mai sus, din pricină că este slabă și împătimită, va ajunge să-și întipărească în sine plăcerea [trupească] și mai vârtos și, desfătându-se astfel de dulceața ei, în cele din urmă își va da consimțământul [și va cădea]. Așa că, adevărata vindecare de plăcerile trupești constă în lepădarea necurmată nu doar de ele, ci și de tot ceea ce memoria trezește în mintea ta în legătură cu ele – chiar și când e vorba de ceva potrivit lor. De aceea, mintea ta să cugete la alte lucruri, la viața și pătimirile lui Iisus Cel Răstignit, la înfricoșătorul ceas al morții tale, la cumplita Zi a Judecății sau la nenumăratele feluri ale pedepselor iadului.

Iar dacă gândurile acestea trupești te războiesc mai mult decât de obicei (cum de altfel se și întâmplă), să nu te sperii, dar nici să pui capăt cugetării tale asupra celor de mai sus, spre a te întoarce asupra gândurilor trupești și a li te împotrivi. Nu! Ci, cu cât de mai multă luare-aminte ești în stare, reculege-te în continuare, fără a lua seama deloc la aceste gânduri (ale plăcerilor trupești], ca și cum n-ar fi ale tale. Căci nu există un chip mai bun de a te împotrivi lor, chiar și atunci când te războiesc neîncetat, decât cel de a le nesocoti și de a te strădui să nu-ți aduci deloc aminte de ele. Apoi vei pune capăt cugetării (meditației) adânci asupra celorlalte gânduri¹ cu ruga aceasta (sau alta, asemănătoare):

„Izbăvește-mă, Făcătorul și Izbăvitorul meu, de vrăjmașii mei, întru cinstea Patimii Tale și a negrăitei Tale bunătăți”.

Și să nu-ți întorci mintea asupra acestei răutăți și viciu trupești. Fiindcă numai și gândul la ele nu este fără de primejdie. Dar nici să zăbovești, stând de vorbă cu ispita aceasta și cercetând de unul singur dacă te-ai învoit cu ea sau nu. Căci această cercetare, chiar dacă pare a fi bună, de fapt este o amăgire din partea diavolului, fie ca să te necăjească și să te facă să deznădăjduiești și să te cuprindă teama, fie ca să te țină de-a pururi încolăcit de asemenea gânduri, iar în urma acestora să te facă să cazi fie în același păcat, fie în altul.

De aceea, această ispită (când învoirea cu ea nu e vădită) este de ajuns s-o mărturisești (să te spovedești) pe scurt duhovnicului tău, rămânând cu cugetul împăcat, fără să mai faci loc altor gânduri în privința ei. Și să-i descoperi sincer orice gând al rău, privitor la ispita aceasta, fără nici o opreliște sau rușine. Căci, dacă avem trebuință cu toți vrăjmașii noștri de puterea smereniei, spre a-i învinge, cu cât mai mult decât în

¹ Cu totul străine de plăcerile trupești (*n. trad.*).

alte împrejurări nu vom avea nevoie de ea în timpul acestui război trupesc? Deoarece și această răutate este aproape întotdeauna pedeapsă, urmare și vlăstar ale mândriei¹.

3. Apoi, după ce ispita va fi trecut, oricât ți s-ar părea sau oricât de sigur ai fi că ești izbăvit de războiul cărnii, totuși să fii cu mintea departe de acele persoane și prilejuri care s-au arătat pricini ale ispitei; și nu cumva să le cauți compania, întrucât îți sunt rude ori sunt virtuose sau binefăcătorii tăi; că și aceasta este o rătăcire a firii noastre pervertite și o capcană a diavolului, atotvicleanul nostru vrăjmaș, care, spre a nie prăvăli în beznă, „se preface în înger al luminii”, după cum a spus și Pavel².

¹ De aceea și Ioan Scărarul ne învață că cel ce a căzut în desfrânare sau în alt păcat trupesc a fost mai întâi cuprins de mândrie, iar pricina că [Dumnezeu] a îngăduit să cadă a fost spre a se smeri: „Unde s-a înstăpânit căderea, acolo mândria era de mult sălășluită”; și tot el afirmă: „căderea-i certarea și pedeapsa celui mândru” (Cuvântul 22).

² *II Cor.* 11, 14.

CAPITOLUL AL XX-LEA

Cum să luptăm împotriva nepăsării

Ca să nu cazi în josnica răutate (viciu) a nepăsării, care îți va fi piedică în calea desăvârșirii și te va preda în mâinile vrăjmașilor, să fugi de orice amestecare (imixtiune) în treburile altora și de orice alipire de cele pământești, dar și de orice fel de îndeletnicire, necuvenită stării tale [duhovnicești]. Apoi, să-ți silești sinea spre a arăta neîntârziat ascultare de toată îndrumarea bună și de toată porunca mai-marilor și duhovnicilor tăi, făcând tot lucrul la vremea sa și pe placul acelora. În orice lucru, să nu întârzii deloc, fiindcă acea neînsemnată întârziere dintâi o va atrage după sine și pe a doua, iar a doua, pe a treia, și cea de a treia pe următoarele, pe care simțirea ta va ajunge să le prefere mult mai ușor decât pe cea dintâi, fiind mai lesne atrasă și aservită de plăcerea pe care a încercat-o la a doua, și la a treia, și la celelalte întârzieri. De aceea și lucrul fie va începe mult mai târziu, fie, adeseori, va fi abandonat cu desăvârșire ca stânjenitor; și așa, puțin câte puțin, deprindem nepăsarea, care, în felul acesta, ajunge la o asemenea măsură, că nu ne vom putea da seama de ea în alt chip decât când, sub apăsarea ei, ne vom dăruia cu totul unor fapte însemnate și foarte solicitante. Căci, din această ultimă faptă, când am dat dovadă de interes pentru un anumit lucru, ne vom da seama, plini de rușine, că până la momentul de atunci ne-am arătat foarte nepăsători și că ne-am pă-

gubit de atâtea fapte bune pe care le-am fi putut [între timp] săvârși¹.

Această nepăsare cutreieră pretutindeni și cu veninul ei otrăvește nu doar voința, făcând-o să-i fie lehamite de orice rucodelie, și trudă, și slujire duhovnicești, ci chiar și mintea o orbește spre a nu-și da seama pe ce gând irațional și rău se întemeiază o asemenea voință și ca nu cumva dintr-o asemenea înțelegere să capete imboldul de a-și duce la capăt neîntârziat toată slujirea datorată, fără a o abandona desăvârșit sau a o amâna pentru mai târziu. Căci nu este îndeajuns doar să faci grabnic o treabă, ci s-o faci la vremea potrivită, cerută de calitatea și natura lucrării, dar și cu toată migala cuvenită, spre a avea parte de toată desăvârșirea cu puțință. Deoarece stă scris: „Blestemat să fie tot cel ce face lucrurile Domnului cu nepăsare”². Și acest întreg rău are loc fiindcă pierzi din vedere puterea acelei fapte bune, săvârșită la vremea ei și cu stăruință, spre a învinge truda și greutatea pe care nepăsarea le abate asupra ostașilor începători.

Să te gândești, așadar, de multe ori că o singură înălțare a minții la Dumnezeu și o smerită metanie mare, până la pământ, în cinstea Lui, sunt mai de preț decât toate comorile lumii. Și că, de fiecare dată când părăsim nepăsarea și ne simim pe noi înșine prin fapte și lucrări neobosite, îngerii duc în Împărăția cerurilor una din cununile biruinței slăvite și că, dimpotrivă, Dumnezeu nu doar nu le dă nici o cunună celor nepăsători, ci totodată le ia înapoi, puțin câte puțin, și harurile cu care i-a înzestrat, lăsându-i să și piardă, din prici-

¹ De aceea și marele Marcu Ascetul susține dimpreună cu Petru Damaschinul: „Atât cât se nevoiește cineva într-o singură zi spre a săvârși un bine oarecare, tot atât va trebui [să se nevoiască] în toate zilele vieții sale, după măsura puterii și râvnici sale” (*Filocalia*, p. 612).

² *Ier.* 48, 10.

na nepăsării, puțința de a intra în Împărăția Sa; căci s-a scris despre cei poftiți la nunțile cerești că, „arătându-se nepăsători, s-au dus: unul la țarina sa, altul la neguțătoria lui”¹. În-să celor ce se sârguiesc, silindu-și sinea, le sporește harismele, făcându-i, mai apoi, să intre în Împărăția Sa: „Împărăția cerurilor se ia prin străduință și cei ce se silesc pun mâna pe ea”².

Iar dacă gândul cel rău îți dă târcoale, căutând să te arunce în nepăsare, strecurându-ți ideea că, pentru dobândirea virtuții la care râvnești, ai de încercat o trudă mare, vreme de multe zile, că vrăjmașii tăi sunt puternici și nenumărați, iar tu ești singur și slab și că ești nevoit a săvârși fapte multe și însemnate spre a izbândi, dacă, repet, acestea îți vor prilejui gândul nepăsării, tu să nu-i dai ascultare, ci să cugeți că faptele sunt puține, truda, neînsemnată și pentru puține zile, că nu vei avea de luptat decât cu un singur vrăjmaș – ca și cum n-ar exista alții, care să te războiască – și că, având o atât de mare nădejde în ajutorul lui Dumnezeu (ceea ce e într-un tot adevărat), ești neîndoielnic mai puternic decât ei. Căci, dacă vei face așa, nepăsarea se va îndepărta de tine și o să ajungi la starea potrivită, pentru că în sufletul tău, treptat, să pătrundă străduința, virtutea potrivnică nepăsării.

La fel, și în privința rugăciunii. Dacă, de pildă, a sosit vremea să te rogi un ceas, dar, din pricina nepăsării, ți se va părea prea greu, începe-ți rugăciunea ca și cum n-ar urma să te rogi decât un sfert de ceas, și apoi vei continua pentru încă un sfert, și încă un sfert, și tot așa. Iar dacă vreodată vei simți în acest timp povară și reticență, lasă pentru moment rugăciunea, ca să nu te cuprindă sila față de ea, iar, după puțin, să

¹ Mt. 22, 5.

² Mt. 11, 12.

o reiei de acolo de unde ai lăsat-o. În același chip, și în ceea ce privește rucodelia ori îndatoririle tale (de la slujbă), dacă se va întâmpla să ai de făcut lucruri ce, părăndu-ți-se multe și grele din pricina nepăsării, te împing la tulburare. De aceea, cu inima împăcată, începe cu unul dintre ele, ca și cum n-ai avea de făcut și altele. Și așa, plin de sânguință, o să le duci pe toate la capăt cu mult mai puțină trudă decât ți se părea [la început], din pricina nepăsării tale. Că, dacă nu vei proceda așa și nu vei învăța să lupți împotriva trudei și a greutăților, cu care vrăjmașul te va descuraja în privința oricărei virtuți, înăuntrul tău va birui nepăsarea nu doar când truda și greutatea îți vor fi în preajma-ți; ci chiar și atunci când vor fi departe, te vor face să te neliniștești și să-ți fie teamă că de-a pururi vei avea de înfruntat cazne și poveri și că vrăjmașii tăi te vor ispiti necurmat. Astfel că până și în clipele de răgaz vei avea parte de tulburarea acestor gânduri.

Să știi, așadar, fiule, că patima nepăsării, cu veninul ei ascuns, face să putrezească, încetul cu încetul, nu doar rădăcinile cele dintâi și firave din care urmau să odrăslească primele deprinderi ale virtuților, ci și rădăcinile deprinderilor bune, care au apucat să se formeze. Și, după cum viermele mănâncă lemnul, tot așa și patima pătrunde, devorând pe nesimțite miezul vieții duhovnicești. Și prin mijlocirea acestei patimi diavolul este iscusit să întindă capcane și lațuri oricărui om, mai ales sufletelor care râvnesc o viață duhovnicească, știind că mult mai ușor cade pradă poftelor cel trândav și nepăsător, după cum s-a și scris: „Trândavul e numai pofte”¹.

Tu priveghează de-a pururi, prin rugăciune și sânguință cum se cuvine unui luptător neînfricat: „Căci mâinile celor

¹ *Pild.* 13, 4.

silitori sunt hărăzite sânguinței”¹. Și nu amâna să-ți țeși haina de nuntă pentru ceasul în care va trebui să ieși împodobit, într-o întâmpinarea Marelui Hristos. Gândește-te zilnic că numai ziua de azi e a ta, pe când cea de mâine este în mâna lui Dumnezeu și că Cea Ce ți-a dăruit dimineața nu a făgăduit să-ți dea seara. Drept aceea, nu da ascultare diavolului, care-ți șoptește să-i dai lui ziua de azi, iar pe cea de mâine să I-o dai lui Dumnezeu. Nicidecum! Ci cheltuiește-ți toate clipele și ceasurile vieții, după cum e bineplăcut lui Dumnezeu, ca și cum n-o să ți se mai dea alt răgaz. Și nu uita că pentru fiecare clipă o să ai de dat îndeaproape socoteală. Căci timpul, pe care-l ai în mâinile tale, este cu adevărat neprețuit și va veni ceasul când îl vei căuta, dar nu-l vei găsi.

Socotește drept pierdută acea zi în care, deși ai făcut multe alte treburi, n-ai dobândit destule biruințe asupra voilor și pornirilor tale rele și nu I-ai mulțumit lui Dumnezeu nu doar pentru binefacerile făcute de El ție, ci mai ales pentru pătimirile și chinurile pe care le-a îndurat pentru tine; dar și pentru dulcea certare părintească pe care, prin mijlocirea necazurilor, se va întâmpla să ți-o trimită vreodată. În încheiere, te îndemn: „Luptă-te lupta cea bună a credinței”². Căci, adeseori, un singur ceas de sânguință a câștigat Raiul, iar un ceas de nepăsare l-a pierdut. Că de voiești ca nădejdea mântuirii tale în Dumnezeu să fie neîndoielnică, fă tot ce-ți stă în putință s-ajungi plin de râvnă, întrucât „Celui ce și-a pus nădejdea în Domnul în sânguință-i va fi petrecerea”^{3,4}.

¹ *Ibid.*

² *I Tim.* 6, 12.

³ *Pild.* 28, 25.

⁴ Căci după Sfântul Isaac Sirul există două nădejdi, una adevărată și preînțeleaptă, iar alta mincinoasă și nechibzuită. Și câți s-au afierosit cu toată ființa lor lui Dumnezeu, fără să se îngrijească de nici un lucru lumesc,

CAPITOLUL AL XXI-LEA

Despre îndreptarea (ținerea în rânduială a) simțurilor trupești și chipul în care se poate trece de la ele la vederea (contemplarea) și slăvirea lui Dumnezeu

De o mare osteneală și statornică deprindere e nevoie pentru buna chivernisire și restaurare a celor cinci simțuri – văzul, auzul, mirosul, gustul, și pipăitul. Căci pofta irațională a inimii, asemenea unei căpetenii a firii noastre pervertite, se află de-a pururi și într-un chip fără de măsură în căutare de plăceri și de repaus și, neputând de una singură și prin ea însăși să și le dobândească, se folosește de simțurile trupu-lui ca de niște soldați și unelte naturale, firești spre a prinde (percepe) obiectele din afara acestora, adică lucrurile mate-riale, ale căror imagini și reprezentări, aducătoare de plăcere, receptându-le și însușindu-și-le, și le imprimă în suflet; acestui fapt îi urmează plăcerea care, în virtutea înrudirii dintre suflet și trup, se răspândește în toate acele părți ale

dăruindu-se în întregime lucrării și păzirii virtuților, și-au pus cu adevărat nădejdea în Dumnezeu spre a fi mântuiți de orice rău, atât în viața de aici, cât și în cea viitoare; iar câți își petrec viața în nepăsare și nu se îngrijesc de virtuți, chiar dacă susțin că nădăjduiesc în Dumnezeu, nădăjduiesc mincinos, cu o nădejde prefăcută și nechibzuită: „Căci, după cum se spune, ostentirea pentru Dumnezeu și sudoarea vărsată odată cu ea [cu ostentirea aceasta] trebuie să premeargă nădejdi întru El” (p. 128), adică, mai întâi trebuie să trudești spre a semăna fapte bune și virtuți și abia după aceea să ai nădejdea că vei secera și vei primi, drept răsplată, mântuirea sufletului tău.

simțurilor, în stare să primească în sine această plăcere, din pricina căreia (vai de noi!) moartea își face loc în sufletul nemuritor, spre plinirea cuvântului scripturistic: „Moartea s-a suit pe ferestre”¹, adică [s-a urcat și a pătruns] prin simțurile care sunt pentru suflet asemenea unor ferestre prin care el se bucură de cele sensibile (materiale).

Vezi, frate, cât de mare e paguba prilejuită de simțuri? Fii cu luare-aminte, așadar, ca să scapi de ea; adică îngrijește-te cât mai bine spre a nu-ți lăsa simțurile în voia lor. Totodată, nu te folosi de ele numai spre a te desfăta de plăcerile materiale, lepădând orice alt folos, năzuință sau trebuință bune. Și dacă până acum, fără să-ți dai seama, aceste simțuri ale tale s-au predat cu totul plăcerilor sensibile, de acum înainte să te nevoiești, pe cât cu putință, ca să le tragi îndărăt și să le chivernisești atât de bine încât, dacă până acum slujeau plăcerilor înșelătoare și de suflet stricătoare, de acum să dobândească din orice zidire și lucru material (sensibil) înțelesuri de suflet folositoare, pe care să le aducă în suflet ca prin mijlocirea acestora sufletul să poată să se adune în sine și apoi să urce, pe aripile puterilor sale imateriale, la contemplarea și slăvirea lui Dumnezeu², ceea ce și tu poți face în chipul următor:

¹ Ier. 9, 21.

² De aceea, marele Augustin susținea că „Toate zidirile aflate în lume împreună-vorbesc cu cei virtuoși într-o limbă cu adevărat mută și tăcută, dar mult mai puternică, ce este auzită și înțeleasă ușor de aceștia și-i îndeamnă din ce în ce mai mult la iubirea de Dumnezeu; pentru unii ca aceștia toate sunt un prilej de izvodire a unor gânduri frumoase și evlavioase”. La fel socotește și Grigorie Teologul: „Toate îl laudă și slăvesc pe Dumnezeu cu glasuri inefabile; Dumnezeu Se umple de mulțumire pentru toate prin mijlocirea mea și astfel imnul lor devine al nostru, al tuturor, și de la acestea eu învăț a-I cânta și a-L lauda” (Cuvânt la Duminica nouă [a Tomei]). Astfel și cei Trei Tineri L-au slăvit pe Ziditorul în *Cântarea* lor, având ca temei și însuflare toate faptele și zidirile Creației.

De pildă, când va apărea înaintea unuia dintre simțurile tale exterioare (trupești) un lucru (obiect) sensibil/material, ce poate fi perceput prin văz, auz, miros, gust ori pipăit, fă, cu ajutorul minții, deosebire între lucrul material, așa cum este el, și duhul imaterial, adică lucrarea Sfântului Duh, ce se află în el, și gândește-te că lucrul respectiv nu este cu puțință să-și aibă prin sine nici existența, nici nimic altceva din toate câte se află în alcătuirea sa, ci că el pe de-a-ntregul este opera lui Dumnezeu, Care prin Duhul Său și în chip nevăzut îi dă ființă, înzestrându-l cu bunătate, frumusețe, putere, înțelepciune și cu orice alt bun se află într-însul. Atunci să se desfete inima ta de faptul că numai Dumnezeuul tău este pricina și începutul (principiul) tuturor acestor lucruri atât de felurite, de mari și de desăvârșite și că El este Cel Ce, în mod aparte, le cuprinde pe toate în Sine și că aceste perfecțiuni ale tuturor zidirilor materiale nu sunt altceva decât o neînsemnată umbră sau o treaptă pe scara nesfârșitelor Sale perfecțiuni dumnezeiești și sublime. Când tu te vei obișnui să vezi în felul acesta toate zidirile sensibile și nu te vei opri doar la aspectul lor exterior, ci vei pătrunde cu mintea în splendoarea lăuntrică și tainică (fiindcă, după Dionisie Areopagitul, cele sensibile nu sunt decât icoane ale realităților noetice), atunci vei nesocoti frumusețea lor din afară ca pe ceva neînsemnat și material și vei trece dincolo de ea, alipindu-ți mintea de tainica putere și lucrare ale Sfântului Duh, dând slavă Domnului.

Văzând astfel cele patru stihii (focul, aerul, apa și pământul) și gândindu-te la ființa, puterea și energia (lucrarea) lor, te vei adresa cu o mare mulțumire Făcătorului, Care le-a creat pe acestea așa: „*O, Fire dumnezeiască! O, Putere nemărginită și Lucrare preadorită! Ce bucurie și desfătare*

mă cuprind, știind că Tu ești singura începătură și pricină a toată ființa zidită, și puterea, și lucrarea a toate câte sunt!"¹ Tot așa, când vei vedea corpurile cerești, soarele, luna și astrele și te vei gândi la felul în care și-au căpătat lumina și strălucirea de la Dumnezeu, vei striga: „O, Lumină mai presus de toată lumina, Care ai zidit toată lumina, imaterială și materială; o, Lumină minunată, cea dintâi pricină a bucuriei îngerilor și a desfătării fericiților, la a cărei contempla-re statornică ochii heruvimilor se umplu de uimire și față de care toate luminile sensibile/materiale par întuneric adânc; Te slăvesc și preaînalt, o, «Lumină adevărată, care luminezi pe tot omul, care vine în lume»², învrednicește-mă să Te văd cu ochii minții, ca inima mea să aibă parte de bucuria cea desăvârșită”. La fel și atunci când vezi copacii, iarba și celelalte plante și cugeți cu mintea cum vin la viață, se hrănesc, cresc și zămislesc făpturi asemănătoare lor, cum nu au de la sine viața și celelalte cu care sunt înzestrate, ci le primesc de la Duhul Sfânt, pe Care tu nu-L vezi, dar Care e Singurul Ce le dă viață, poți spune așa: „Iată aici e adevă-rata Viață, din Care, și întru Care, și prin Care trăiesc, și se hrănesc, și sporesc toate! O, tămăduire vie a inimii mele!”. În același chip, îți vei ridica mintea și de la aspectul exterior al făpturilor necuvântătoare la Dumnezeu, Care le dă acestora simțire și puțința de a se mișca dintr-un loc în altul și vei zice: „O, Tu, Cel dintâi mișcător, Care, deși le pui pe toate în mișcare, ești nemișcat în Tine Însuși, o, cât mă bucur și mă ve-selesc întru nemișcarea și statornicia Ta!”

¹ Ia seama că, după Sfântul Maxim, ființa (esența) celor câte sunt poartă în sine chipul Tatălui, puterea lor – chipul Fiului, iar lucrarea lor – chipul Sfântului Duh, astfel încât orice făptură ni-L arată pe Dumnezeu, Creatorul lor, ca fiind nu doar Unul (Unime), ci și Treime.

² Cf. In. 1, 9.

Luând aminte la tine însuși sau la alți oameni și cugetând că dintre toate celelalte ființe vii numai tu ai o statură dreaptă, ești înzestrat cu rațiune și că ești punctul de unire și legătura dintre toate creațiile materiale și imateriale, nu întârzia să dai slavă și mulțumire lui Dumnezeu, Făcătorul tău: *„O, Treime, mai presus de fință, Părinte și Fiule și Duhule Sfinte, fii preaslăvită în veci! Cât de îndatorat Îți rămân spre a-Ți mulțumi de-a pururi nu doar fiindcă m-ai plăsmuit din țărână și m-ai pus împărat al tuturor zidirilor pământești; nu doar fiindcă m-ai cinstit cu o fire după chipul Tău, înzestrându-mă cu minte, cuvânt și duh ce dau viață trupului meu¹, ci și fiindcă mi-ai dat puterea de a ajunge, mulțumită liberului arbitru și prin lucrarea virtuților, la asemănarea cu Tine, spre a putea în felul acesta să mă desfăț de Tine în veci!”*

Îți voi vorbi acum despre cele cinci simțuri în parte: dacă ești, poate, atras, frate, de frumusețea și splendoarea făpturilor pe care le văd ochii tăi, să faci în mintea ta deosebire între ceea ce vezi și Duhul pe Care nu-L vezi; și gândește-te că acea frumusețe, ce se poate vedea doar din afară, este a Acelui Duh preafrumos și nevăzut, întru Care își are pricina frumusețea exterioară și, plin de veselie, să zici: *„Iată râșoarele ce izvorăsc din Izvorul cel necreat! Iată câțiva picuri din oceanul infinit [și izvorător] a tot Binele! O, cât mă bucur în străfundurile inimii mele, cugetând la frumusețea veșnică și nesfârșită a Ziditorului meu, Care este începutul și*

¹ Vezi și cap. 38 din *Capetele teologice și despre cunoștința naturală* ale marelui Grigorie al Thessalonicului (*Filocalia*, p. 974), în care mintea aceasta preadumnezeiască ne învață că Duhul Ce dă viață trupului este un eros nematerialnic între minte și cuvânt, ființând, totodată, și în minte, și în cuvânt; și că întru Acest Duh își are și mintea, și cuvântul [trupul]; și că, în acord cu Acest Duh de viață făcător, sufletul noetic și rațional este într-o mai mare măsură decât îngerii după chipul lui Dumnezeu, fiindcă aceia nu au Acest Duh de viață făcător întrucât nici trup, care să fie adus la viață, nu au.

pricina a toată frumusețea creată! O, cât mă desfăt, gândindu-mă la splendoarea negrăită, mai presus de înțelegere și de frumusețe, a Dumnezeului meu, întru Care își au originea toată frumusețea și splendoarea!”

Iar când auzi un glas dulce sau vreo armonie sonoră și melodioasă, întoarce-ți mintea spre Dumnezeu și zi: „*O, Armonie a armoniilor, Doamne al meu! Cât mă desfăt întru perfecțiunile Tale nesfârșite, întrucât cu toate, deopotrivă, vădesc armonia Ta supracerească! Că toate zidirile în unire, împreună până și cu îngerii din ceruri, întocmesc o mare simfonie! Când va veni, Doamne al meu, ceasul în care va răsună în urechile și inima mea preaducele Tău glas: «Pacea Mea o dau» fie, pacea despătimirii, că, după Cântarea cântărilor «glasul tău e dulce»¹?*

Iar dacă adulmecă vreun parfum sau vreo floare frumos mirositoare, depărtează-te de mirosul trupesc și îndreaptă-te spre mireasma tăinuită a Sfântului Duh: „*Iată miremele acelei flori atât de aromate și ale acelui mir nesecat, ce s-au revărsat peste zidirile Sale, după cum se zice în Cântarea cântărilor «Eu sunt floare de câmp, crinul din văi»², și iarăși, «mir vărsat este numele tău»³. «Iată cum se revărsă, din izvorul cel dintâi, buna mireasmă, din care se răsfiră îmbelșugat dumnezeieștii Săi aburi înmiresmați, de sus, de la precurații îngeri și până jos, la făpturile cele mai de pe urmă, umplându-le pe toate de bun miros», după cum și Dionisie Areopagitul teologhisește⁴. Despre această mireasmă și Isaac i-a spus fiului său Iacov: „Iată, mirosul fiului meu e ca mirosul unui câmp bogat, pe care l-a binecuvântat Domnul”⁵.*

¹ *Cânt. 2, 14.*

² *Cânt. 2, 1.*

³ *Cânt. 1, 2.*

⁴ *Ierarhia bisericească, cap. 4.*

⁵ *Fac. 27, 27.*

Din nou, când mănânci sau bei, să te gândești că Dumnezeu este Cel Care dă tuturor mâncărilor aroma și că numai îndulcindu-te de El ar fi cu putință să spui: „Bucură-te, suflete al meu!”, fiindcă, așa cum departe de Dumnezeu nimeni nu-și poate afla odihna, tot așa departe de El nu poate exista nici o dulceăță sau aromă; astfel că numai în El te poți desfăta cu adevărat de orice lucru. După cum și David ne îndeamnă la aceasta: „Gustați și vedeți că bun este Domnul”¹, iar Solomon adevărește, spunând același lucru: „dulce este rodul lui în gâtleejul meu”².

Iar când mâinile tale vor face o treabă sau alta, gândește-te că Dumnezeu este pricina cea dintâi a acelei lucrări, iar tu nu ești altceva decât un instrument al Său însuflețit și, înălțându-ți cugetul la El, să spui așa: *„Cât de mare e bucuria pe care o încerc în sinea mea, Dumnezeule Cel Preaînalt a toate! Căci eu nu sunt în stare să fac nimic fără Tine, că, într-adevăr, Tu ești și Începătorul, și Cel dintâi Lucrător al oricărei înfăptuiri”*.

Iar când vei vedea la ceilalți bunătate, înțelepciune, dreptate și alte virtuți, făcând cu mintea ta deosebirea cuvenită, să-I grăiești lui Dumnezeu astfel: *„O, preabogată vistierie a virtuții, cât de mare mi-e bucuria! Că doar de la Tine și prin Tine ne vine orice bine; că tot binele [omenesc] nimic nu este înaintea desăvârșirilor Tale dumnezeiești; Îți mulțumesc Ție, Dumnezeul meu, și pentru aceasta, și pentru orice alt bine pe care l-ai făcut cu aproapele meu; ci adu-Ți aminte, Dumnezeul meu, și de sărăcia mea, și de marea mea nevoie de virtute!”*.

Și, în general, ori de câte ori vei simți în toate cele zidite că un lucru te încântă și îți aduce plăcere, nu te opri la el,

¹ Ps. 33, 8.

² Cânt. 2, 3.

ci du-te cu gândul dincolo de el, la Dumnezeu, și zi: „*Dacă, Dumnezeu meu, zidirile Tale sunt atât de frumoase, înveselitoare, plăcute, atunci cât de frumos, desfătător și dulce ești Tu, Creatorul tuturor acestora!*”. Așadar, iubite, dacă vei face astfel, vei putea să te bucuri de Dumnezeu prin mijlocirea celor cinci simțuri ale tale și să te înalți de-a pururi de la cele zidite la Ziditorul lor, pe o cale în care creația lumii să-ți fie ție teologhisire (cuvântare despre Dumnezeu), și din lumea de aici, materială, să ai parte de descoperirea celei nemateriale (noetice). Deoarece întreaga lume și natură nu sunt, într-adevăr, nimic altceva decât un gnomon și un mijloc, în spatele cărora Creatorul și Făuritorul e de față în chip nevăzut, lucrând, și arătându-Și măiestria, și vădindu-Și, prin cele văzute și materiale, desăvârșirile și lucrările Sale nevăzute și imateriale¹.

¹ De aceea, Solomon, pe de o parte, susține: „Căci din mărimea și frumusețea fapturilor Îl poți vedea (contempla), prin analogie, pe Cel Care le-a zidit” (*Înțel.* 13, 5), iar, pe de alta, fericitul Pavel adaugă: „Cele nevăzute ale Lui, cu alte cuvinte veșnica Lui putere și dumnezeire (adică măreție), se puteau vedea din fapte încă de la facerea lumii” (*Rm.* 1, 20). Noi însă vom adăuga că în acest scop și cu această menire au fost zidite, pe de o parte, pe temeiul rațiunii și al înțelepciunii, toate cele create, pe de alta, oamenii au fost înzestrați cu capacitatea rațională, ca prin aceasta, cercetând și contemplând rațiunile (*logoi*) aflate în cele create, să se ridice de la acestea la cunoștința și vederea Logosului (Cuvântului) enipostatic și de mai-înainte de veci, „prin Care toate s-au făcut”; căci, după cum zice Ioan, „Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (*În.* 1, 3). Căci, de la cauze, cunoaștem rezultatele, și de la cele ulterioare, pe cele anterioare, astfel încât, dacă cineva știe să raționeze drept, prin intermediul Zidirii, poate afla numaidecât credința și, prin contemplarea rațiunilor aflate în cele create, pricepe și crede neîndoielnic că Dumnezeu există.

CAPITOLUL AL XXII-LEA

Că înseși lucrurile materiale, despre care am vorbit mai sus, ne sunt mijloace și instrumente spre îndreptarea (ținerea în rânduială a) simțurilor noastre, dacă de la ele ajungem la cercetarea Cuvântului Întrupat și la tainele vieții și pătimirilor Sale

Mai sus ți-am arătat cum de la cele materiale ne putem înălța cu mintea la contemplarea lui Dumnezeu; acum vei afla un alt chip, spre a-ți ridica, prin reflectare, mintea la Cuvântul Întrupat, cugetând la preasfintele taine ale vieții și pătimirii Sale. Toate lucrurile sensibile ale întregului univers se pot pune în slujba acestei cercetări și contemplații, dacă vei cugeta mai întâi la acestea, așa cum am menționat mai devreme, punându-le în legătură cu Dumnezeu Cel mai presus de toate, prima și singura cauză, Care le-a dat acestora ființa, puterea, frumusețea și toate celelalte desăvârșiri pe care le dețin; iar apoi vei cugeta la cât de mare și nemărginită s-a arătat bunătatea lui Dumnezeu Însuși, Care, fiind Singur începutul (principiul) și Domnul a toată ființa creată, a voit să Se pogoare atât de mult spre a Se face om, a pătimi și a muri pentru oameni, îngăduindu-le lucrurilor însele ale mâinilor Sale să se întrarmeze asupra Sa și să-L răstignească.

Când tu vezi, sau atingi, sau auzi de arme, funii, băți, stâlpi, spini, cuie, ciocane și altele asemenea, gândește-te cu

mintea ta cum toate acestea au fost instrumente folosite la pătimirea Domnului tău.

De asemenea, când vezi sau locuiești în case umile, amintește-ți de peștera și de ieslea Stăpânului tău. Dacă vezi că ploaie, adu-ți aminte de ploaia broboanelor de sânge, ce au picurat în Grădina Ghetsimani din preasfântul trup al Preadulcelui nostru Iisus și s-au revărsat la pământ. Dacă vezi marea și corăbiile, adu-ți aminte cum și Dumnezeuul tău a umblat cu trupul pe ea și cum, stând în corăbii, învăța mulțimile. Pietrele pe care le vei privi vor preînchipui pietrele care s-au despicat la moartea Sa: pământul îți va aduce aminte de acel cutremur din vremea patimii Sale.

Soarele îți va aminti de întunericul ce l-a învăluit atunci, iar apele, de acea apă ce s-a scurs din sfânta Lui coastă, când, mort fiind și pe Cruce, a fost împuns cu sulita de soldat. Dacă vei bea vin sau altă băutură, amintește-ți de oțetul și fiera pe care I le-au dat Stăpânului tău să le bea. Dacă te atrag mirsele, aleargă cu mintea la miasma pe care Iisus a simțit-o pe muntele Golgota, un loc de osândă, unde oamenii erau decapitați, de aceea era atât de urât-mirositor și necurat¹.

Când te îmbraci, adu-ți aminte că și Cuvântul Cel Veșnic S-a îmbrăcat pe Sine în trup omenesc spre a te îmbrăca pe tine întru dumnezeirea Sa. Când, de asemenea, te dezbraci,

¹ Din două pricini muntele Golgota a fost numit Locul Căpățânii: cea dintâi și mai tainică, care, după părerea lui Vasile, Hrisostom și Teofilact, este o predanie străveche, ar fi că acolo a fost îngropat trupul lui Adam. De aceea și monahul Epifanie în scrierea *Despre Siria și Ierusalim* susține că „sub Golgota, într-o crevasă [a muntelui], exista un mic lăcaș (o casă, cu alte cuvinte) al lui Adam, în care se afla țeasta sa”, astfel că locul a fost numit „al Căpățânii”; a doua pricină, mai plauzibilă, atât după părerea lui Coresie, cât și a altor istorici, se întemeiază pe faptul că în acel loc s-au aflat dintotdeauna împrăștiate craniile răufăcătorilor decapitați, și de aceea locul a căpătat acest nume (*Tezaurul credinței ortodoxe*, recent tipărit [de Manuil, fost mare-serdar de Moldova, Viena, 1791, n. 1], p. 259).

cugetă la Hristosul tău, Care a fost despuiat spre a fi biciuit și pironit pe Cruce pentru tine. Dacă ți se va părea că vreun glas e dulce și plăcut, îndreaptă-ți iubirea spre Mântuitorul tău, pe ale Căruia buze s-au revărsat, după psalmist, întreg harul și toată dulceața: „Revărsatu-s-a har pe buzele tale”¹; că, după Evanghelistul Luca, poporul nu se putea desprinde de dulceața buzelor Sale: „Căci tot poporul, când Îl asculta, nu se putea desprinde de buzele Lui”². Dacă la auzul tău vor ajunge tumultul și vociferările mulțimii, gândește-te la glasurile acelea nelegiuite ale iudeilor „Ia-L! Ia-L! Răstignește-L!”³, care au urlat în urechile Sale dumnezeiești. Dacă vei vedea vreun chip frumos, adu-ți aminte că Iisus Hristos, Cel mai Frumos dintre toți oamenii, a ajuns pe cruce fără chip, necinstit și lipsit de frumusețe, din iubire pentru tine. De fiecare dată când orologiul va bate, să-ți vină în minte acele crunte bătaii de inimă, pe care le-a simțit Iisus când, în Grădina Ghetsimani, a început să fie cuprins de agonie, din pricina patimii și a morții ce se apropiau; sau imaginează-ți că auzi acele bătaii crâncene, ale loviturilor de ciocan, la pironirea Sa pe Cruce. Și, într-un cuvânt, la fiecare întâmplare nefericită, de care vei avea parte tu sau ceilalți, să socotești că aceste întristări și chinuri nu sunt nimic față de chinurile nespuse care au rănit și străpuns trupul și sufletul Domnului tău.

¹ Ps. 44, 3.

² Lc. 19, 48.

³ Lc. 19, 15.

CAPITOLUL AL XXIII-LEA

Cum să ne îndreptăm (ținem în rânduială) simțurile când ni se înfățișează (percepem) prin intermediul lor obiectele materiale

La vederea lucrurilor frumoase și prețuite aici, pe pământ, gândește-te că toate sunt neînsemnate și asemenea gunoiului în comparație cu frumusețile și bogățiile din Cer, de care o să te desfeți după moarte, dacă vei nesocoti lumea cu desăvârșire. Și, cu privirea întoarsă spre soare, gândește-te că sufletul ți-e mult mai strălucitor și frumos decât acesta, dacă vei rămâne întru harul Făcătorului tău; altminteri va ajunge mai întunecat și mai nesuferit decât întunericul tartarului. Cu privirea ridicată sus, la cer, cu ochii sufletului la cele de deasupra lui, la Cerul de foc¹, cu gândul ațintit acolo, ca și cum ți s-ar fi pregătit ție sălaș veșnic și preafericit, dacă vei trăi aici, pe pământ, întru nevinovăție. La auzul cântului pă-

¹ Cerul de foc, a cărui ființă, după Sfântul Calist, este lumina cea preacurată (*scil. necreată*), este, în acord cu teologii Bisericii, dar și pe temeiul *Scripturii* („Cerul este scaunul Meu” [*Is. 66, 1*] și, de asemenea, „Cerul cerului este al Domnului” [*Ps. 113, 24*]), tronul lui Dumnezeu. Acesta este sălașul tuturor celor ce se vor învrednici de fericirea veșnică, atât a îngerilor, cât și a oamenilor; acesta este și mult-dorita Împărăție a cerurilor, despre care Fericitul Augustin spunea: „Pentru o singură zi de desfătare întru Împărăția cerurilor m-aș lepăda de toate cele ale lumii, de toată desfătarea trupească”. Când Ieronim s-a arătat în vis lui Augustin și a fost întrebat despre Împărăția cerurilor, i s-a răspuns: „Frate, să fii încredințat că fericirea cerească, întru care se desfătă îngerii, cărora li se fac părtași și oamenii, nici zugerăvită de limba omenească, dar nici pricepută de a noastră minte nu poate fi”.

sărilor din pomi la vremea primăverii sau și al altor cânturi melodioase, înalță-ți mintea la acele preadulci triluri ale Raiului și gândește-te că acolo răsună neîncetat „Aliluia” și alte doxologii, îngerești¹, și roagă-te lui Dumnezeu să te învrednicească a-I cânta de-a pururi dimpreună cu duhurile cele cerești. „După acestea, am auzit, în cer, ca un glas puternic de mulțime multă zicând: Aliluia!”².

Iar în fața plăcerii celor zidite, gândește-te că acolo, în spatele plăcerii, se ascunde și șarpele iadului, urmărindu-te și jinduind să te omoare sau măcar să te vatăme, și spune în sinea ta: „O, șarpe blestemat, cum stai la pândă, gata să mă înghiți!”. Întorcându-te apoi spre Dumnezeu, adaugă: „*Binecuvântat ești, Dumnezeul meu, Care l-ai vădit pe vrăjmașul meu și m-ai scăpat de gâttelejul lui turbat și de al său cârlig!*”.

Și aleargă, aleargă numaidecât la rănilor Celui Răstignit, arătându-ți evlavia față de ele, cu gândul la cât de mult a suferit Domnul nostru în preasfântul Său trup ca să te izbăvească de păcat și să te facă să urăști plăcerile trupului.

Îți voi mai aduce aminte încă un lucru, spre a te feri de aceste primejdioase desfătări și plăceri trupesti: gândește-te bine și ia seama la ce va ajunge după moartea sa acea persoană care acum îți place; cu alte cuvinte, ia seama că va ajunge putreziciune, viermi și miasme. Și, când pășești pe jos, nu ui-

¹ Trei sunt cele mai alese imnuri și doxologii, pe care cele nouă cete ale îngerilor le înalță, dând slavă Sfintei Treimi. Imnul primei ierarhii (a Tronurilor, Heruvimilor și Serafimilor) este „Ghel-ghel”, care, după Iezechiel (1, 13), ieșea din mișcările în cerc ale Heruvimilor, iar, după Dionisie Areopagitul (*Despre Ierarhia cerească*, cap. 15, 9), are înțelesul de „mișcare de rotire (revoluție) desăvârșită”. Imnul celei de-a doua ierarhii (a Domniilor, Puterilor și Stăpâniilor) este „Sfânt, Sfânt, Sfânt!” (*Is.* 6, 3), iar imnul celei de-a treia ierarhii (a Începătoriilor, Arhanghelilor și Îngerilor), după Nichita Stithă-tul (*A treia centurie*, cap. 99, *Filocalia*, p. 851), este „Aliluia”.

² *Apoc.* 19, 1.

ta că în felul acesta, cu fiecare pas și umblet al tău, te îndrepti și te apropii de mormânt. La vederea păsărilor în văzduh, pe ape, a repeziciunii cu care se mișcă, gândește-te că și viața ta zboară cu o mai mare iuțime și se îndreaptă spre al ei capăt. Când se vor ridica vânturile iarna sau cerul va tuna și fulgera, să cugeți la înfricoșătoarea Zi a Judecății și, cu genunchii plecați, închină-te lui Dumnezeu și roagă-I-te să-ți dea harul Său și vreme îndeajuns, spre a te pregăti cuvenit și a te înfățișa înaintea preainaltei Sale măreții.

Și dacă vei înfrunta diferite neajunsuri, să te pregătești astfel: când vei fi, de pildă, necăjit din pricina unei dureri, melancolii sau a vreunei fierbințeli ori răceli sau a nu știu căreia alte întristări, înalță-ți mintea la voia lui Dumnezeu, Care a socotit cuvenit, pentru binele tău, să înduri la măsura și vremea respectivă acea boală sau necaz; și din mijlocul acestora, bucurându-te de iubirea pe care Dumnezeu ți-o arată și de prilejul ce ți se oferă spre a-I sluji Lui în toate cele ce-I sunt Lui cel mai mult pe plac, să spui în inima ta: *„Iată întru mine plinirea voii Dumnezeului meu, Care de mai înainte de veci a rânduit, în chip iubitor, să îndur această supărare; să fie de-a pururi binecuvântat Preabunul meu Stăpân!”*. Și, iarăși, când mintea ta va fi năpădită de un oarece gând bun, întoarce-te spre Dumnezeu și conștient că de la El ți-a venit acesta adu-I mulțumire.

Când citești ceva, să socotești că în spatele acelor cuvinte Îl vezi pe Dumnezeu, primindu-le ca și cum ar veni din dumnezeiasca Sa gură. La vremea când vezi că soarele asfințește și se pogoară noaptea, întristează-te și roagă-te lui Dumnezeu să nu cazi în întunericul cel veșnic. La vederea crucii, gândește-te că aceasta este drapelul și flamura oștirii și a războiului tău și că, odată îndepărtat de ea, vei cădea în mâinile

vrăjmașului, iar, dacă o vei urma, vei ajunge în Cer, încărcat de prăzi slăvite. La vederea icoanei Preasfintei, întoarce-ți inima spre ea, împărăteasa Raiului. Și mulțumește-i, fiindcă de-a pururi a fost gata să îplinească voia lui Dumnezeu, căci L-a născut, alăptat și crescut pe Mântuitorul lumii și fiindcă din acest război al nostru nevăzut ocrotirea și ajutorul ei nu lipsesc. Iar icoanele sfinților să trezească în mintea ta gândul că ai atât de mulți apărători și mijlocitori înaintea lui Dumnezeu, care se roagă pentru tine, și-au aruncat bărbătește sulițele și, înaintând, ți-au deschis calea pe care, dacă vei pași și tu, vei fi încununat alături de ei cu o slavă nepieritoare.

La vederea bisericilor, odată cu alte gânduri evlavioase ale tale, să te gândești la faptul că sufletul tău este lăcaș al lui Dumnezeu și la acel „Căci voi sunteți lăcaș al Dumnezeului celui viu”¹ și că sufletul trebuie păzit curat și neîntinat. Mereu în minte cu închinăciunea și salutul „Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te”², adresat ei de înger, să faci astfel: a) mulțumește-I lui Dumnezeu pentru bună-vestirea trimisă de El din Cer pe pământ, care s-a arătat început al mântuirii noastre; b) bucură-te dimpreună cu Purureafecioara Maria pentru mărețiile ei nenumărate la care s-a înălțat prin smerenia aleasă și prea-adâncă și c) închină-te, alături de această preafericită Maică și de Arhanghelul Gavriil, dumnezeiescului Prunc – Care S-a zămislit în preasfânta ei mitră chiar în acea clipă – de trei ori pe zi: seara, dimineața și la amiezi.

Iar joi seara, gândește-te la mâhnirea Născătoarei de Dumnezeu din pricina sudorii de sânge ce a curs de pe chipul iubitului ei Fiul în Grădina Ghetsimani, unde Se ruga,

¹ *II Cor.* 6, 16.

² *Lc.* 1, 28.

când au ajuns soldații împreună cu Iuda și L-au prins, și la întristarea adâncă trăită de Fiul ei în acea întreagă noapte. Vineri dimineața gândește-te la măhnirile și durerile prin care a trecut din pricina înfățișării Unuia-Născut Fiului ei înaintea lui Pilat și a lui Irod, a osândirii Lui la moarte și a ducerii Crucii Sale, compătiment-o. De la amiaza acestei zile până sâmbătă, gândește-te la sabia măhnirii care a străpuns inima acestei Stăpâne preavrednice din pricina răstignirii și a morții preascumpului ei Fiu, a crudei străpungeri cu sulita a preasfintei Sale coaste, a îngropării și a tuturor celorlalte [lucruri petrecute atunci]. Mai pe scurt, fii de-a pururi treaz și cu luare-aminte spre a-ți chivernisi simțurile și, orice ți s-ar întâmpla, înveselitor sau întristător, străduiește-te să înaintezi sau să te retragi nu din iubire sau ură de cele pământești, ci numai pentru voia lui Dumnezeu, primindu-le sau respingându-le atât cât e vrerea Lui.

La seama, așadar, la faptul că nu ți-am dat aceste căi de chivernisire a simțurilor tale spre a te îndeletnici cu ele de-a pururi. Căci totodată ai și datoria de a-ți ține aproape neconținut mintea adunată în inimă, spre a te afla înaintea Domnului tău, Care voiește să fii cu luare-aminte și să-ți birui vrăjmașii și patimile printr-o făptuire neconținută, atât prin împotrivirea pe care le-o vei arăta vrăjmașilor și patimilor, cât și prin faptele virtuții, potrivnice acestora, după cum ți-am arătat în capitolul al XIII-lea. Ți-am lămurit aceste lucruri spre a ști să-ți stăpânești simțurile atunci când nevoia ți-o cere. Fiindcă mulți nevoitori, și de astăzi, și din vechime – și nu doar aceștia, ci și alții – au fost duși în rătăcire prin mijlocirea unor asemenea închipuiri, dați pierzării de diavolul, care știe și obișnuiește să se prefacă în înger al luminii,

spre a-l duce pe om în rătăcire, după cum a spus și Pavel: „Deoarece însuși satana se preface în înger al luminii”¹.

Dar să știi și aceasta: că, după cum din simțire (percepția somatică) se naște închipuirea, tot așa din închipuire se naște simțirea, adică închipuirea se îngroașă și devine atât de materială la unii oameni, că ajunge la aceleași acte și urmări pe care le provoacă simțirea; astfel că multor ipohondri și robi ai închipuirii le e teamă de propriile închipuiri la fel cum le e frică și de ceea ce înseși simțurile fizice le pun în față și, fie se desfată și se atașează pătimaș [de cele închipuite], fie au dureri, și suferă, și chiar își află sfârșitul numai din pricina celor ce-și imaginează, fie că acestea sunt persoane sau alte lucruri, de parcă ar fi de față înseși persoanele și lucrurile pe care și le închipuiseră. Așadar, cine nu pricepe cât de rea poate ajunge închipuirea și că trebuie să ne ferim de ea?

¹ *II Cor.* 11, 14.

CAPITOLUL AL XXIV-LEA

Cum să ne stăpânim limba

Preamare e nevoia de a ne stăpâni după cuviință limba și de-a ne-o ține în frâu. Întrucât pornirea de a o lăsa să alerge și să vorbească despre cele ce aduc plăcere simțurilor este foarte puternică pentru fiecare dintre noi. De cele mai multe ori, poliloghia își are originea în mândrie, și potrivit acesteia ne închipuim că știm multe. Îmboldiți de desfătarea pe care ne-o creează părerea aceasta despre propria persoană, ne grăbim, deși devenim sâcâitori, să ne întipărim părerea în inimile celorlalți, spre a o face pe dascălul înaintea lor, ca și cum ar avea nevoie să învețe ceva de la noi. Și nu doar atât, ci dăm dovadă de o asemenea mândrie, că ne apucăm să-i îndrumăm fără ca aceștia să ne fi întrebat ceva sau să ne-o fi cerut mai înainte.

Relele, ce se nasc din poliloghie, nu-i cu puțință a le descrie doar în câteva cuvinte: poliloghia este maica acediei, temelia ignoranței și a prostiei; ușa clevetirii, slujnica minciunilor și înăbușirea evlaviei înflăcărate; multa vorbărie înțește patimile și, îmboldită de ele, limba se avântă cu mai multă ușurință în discuții necuviincioase. Pentru aceea și Apostolul Iacov, voind a arăta cât de greu e să nu păcătuim prin ceea ce grăim, a spus că de un asemenea lucru sunt în stare doar cei desăvârșiți: „Dacă nu greșește cineva în cuvânt, acela este bărbat desăvârșit, în stare să-și înfrâneze și

tot trupul¹. Căci, odată ce limba va începe să grăiască, o ia la goană ca un cal scăpat din hățuri și nu va rosti doar cele bune și cuvenite, ci și cele urâte și necuvenite, pricină din care și apostolul o numește „rău fără astâmpăr” și „plină de venin aducător de moarte”². Așa că Solomon se arată pe deplin de acord cu aceasta: „De vei poliloghisi, de păcat n-o să te poți feri”³. Ca să nu mai spunem că, în general, multa vorbărie e semn de neștiință: „Necugetatul își sporește peste măsură vorba”⁴.

Nu te întinde la vorbă cu cel ce nu e dispus să te asculte, ca să nu-l umpli de dezgust și să-l faci să se îngrețoseze de tine, după cum s-a scris: „Cel ce vorbește mult devine dezgustător”⁵. Ferește-te de vorbirea pe un ton aspru și ridicat. Fiindcă amândouă sunt foarte urâte de ceilalți și dau naștere bănuiei că ești vanitos și că ai o părere peste măsură de bună despre propria persoană; să nu vorbești niciodată despre tine, treburile sau rudele tale decât dacă este nevoie, dar și atunci cât se poate de scurt. Dacă ți se pare că ceilalți vorbesc despre ei înșiși în van, tu nu te grăbi să-i imiți, chiar dacă ți s-ar părea că vorbele lor sunt smerite și vădesc osândire de sine. Iar despre aproapele tău și despre toate câte îl privesc, vorbește cât mai puțin cu putință, numai atunci și acolo unde e nevoie și spre binele său⁶.

¹ *Iac.* 3, 2.

² *Iac.* 3, 8.

³ *Pild.* 10, 19.

⁴ *Eccl.* 10, 14.

⁵ *Sir.* 20, 7 (*Anania*).

⁶ Când vorbești cu ceilalți, să-ți aduci aminte de îndemnul Sfântului Talasie și să-l păzești: „Dintre cele cinci feluri de a vorbi cu ceilalți, să alegi doar trei. Al patrulea să nu-ți intre în obișnuință, iar de al cincilea să te lepezi cu totul” (*Prima centurie despre dragoste*, 69, *Filocalia*, p. 460). Cele trei feluri, după Nicolae Kataskepinós, sunt: „Da”, „Nu” și „Neîndoicnic”.

Despre Dumnezeu și mai ales despre iubirea și bunătatea Sa să vorbești cu încreștina ta ardoare, însă și cu frică, gândindu-te că ai putea greși și în privința aceasta. Așa că mai degrabă fii cu luare-aminte când alții vorbesc despre acestea, păstrându-ți cuvintele în străfundul inimii. În privința celorlalte lucruri care se discută, doar sunetul vocilor lor să ajungă în auzul tău, însă mintea să rămână, într-un fel anume, înălțată la Dumnezeu. Dar chiar și atunci când este nevoie să dai ascultare celui ce-ți vorbește, spre a pricepe [ce-ți spune] și a-i da răspuns, nu uita să-ți arunci, din timp în timp, gândul și privirea la cer, unde sălășluiește Dumnezeu și, cugețând la înălțimea Sa și conștient că El îți vede de-a pururi nimicnia, cântărește bine cele ce-ți vin în inimă spre a le grăi înainte de a ajunge pe limba ta și o să afli că multe dintre ele este mai bine să nu iasă din gura ta; pe lângă acestea, să știi că și dintre cele pe care cugeți că ar fi bine să le rostești unele ar fi mult mai bine să le îngropi în tăcere, lucru de care-ți vei da seama abia după ce discuția se va încheia.

În acest război nevăzut, tăcerea este un mare sprijin și, totodată, o nădejde sigură de biruință. Tăcerea este foarte dragă celui ce nu-și pune încrederea în sine, ci nădăjduiește în Dumnezeu; este în măsură să ocrotească rugăciunea, fiind și un ajutor minunat în lucrarea virtuților¹ și, totodată, semn

Al patrulea este „Am îndoieli”, iar al cincilea, „Nu mi-e clar”. Adică să vorbești despre lucruri despre care știi că sunt ori adevărate, ori false, ori clare; dar despre cele în privința cărora ai îndoieli sau care îți sunt neclare să nu vorbești. Sau, dacă ne-am referi la Vlemidis, sub aspect logic cinci sunt genurile afirmației: vocativ (când chemăm pe cineva), interogativ (când adresăm o întrebare), optativ (când ne exprimăm o dorință), indicativ (când definim sau ne pronunțăm în privința a ceva) și imperativ (când poruncim impunător și autoritar). Însă în vorbirea ta să te folosești de primele trei forme, evitându-le pe cele indicativă și imperativă.

¹ De aceea și Avvâ Isaac zice că tăcerea este părtașă (dimpreună-lucrătoare) virtuților (cuvântul 3, *Filocalia*, p. 19), cea mai înaltă dintre fap-

al socotinței. Că, deși cineva „tace, pentru că n-are ce să răspundă”, altul așteaptă momentul potrivit spre a vorbi, întrucât „tace, pentru că știe că este vremea să tacă”¹, iar altul alege să tacă din alte pricini.² În general, cel ce tace dovedește că este chibzuit și înțelept, căci, după Sirah, „câteodată cel care tace se dovedește înțelept”³, după cum există „câte unul care tace și se află înțelept”⁴.

Ca să dobândești obișnuința tăcerii, cugetă cât mai des la pagubele și primejdiile aduse de poliloghie, dar și la marile virtuți ale tăcerii, precum și la cele trei chipuri, despre care ți-am vorbit în cele trei capitole de mai sus, privitoare la felul în care se poate ridica cineva de la cele sensibile/materiale la vederea (contemplarea) lui Dumnezeu și a Cuvântului Întrupat, dar și la împodobirea cu deprinderi morale, cu condiția să dețină cunoștința, discernământul și puterea de gândire necesare îndreptării simțurilor sale. Iar cei ce nu dețin această cunoștință și putere își pot îndrepta simțurile în alt chip, prin îndepărtarea din răspuțeri de toate acele lucruri sensibile/materiale, ce pot aduce vătămare sufletului lor. Așadar, fratele meu:

a) să te păzești cu mare strășnicie de furii cei răi și foarte iuți ce te însoțesc pretutindeni – adică de proprii ochi – și să nu-i lași să se încordeze și să se uite, plini de curiozitate, nici la femei (fie ele frumoase, fie urâte), nici la bărbați (mai ales

tuirile viețuirii monahale (cuvântul 34, p. 220) și taină a veacului ce va să fie (epistola a III-a, p. 538); iar marele Varsanufie afirmă că tăcerea asumată conștient este superioară până și cuvântării de Dumnezeu.

¹ *Sir.* 20, 5.

² După Avvâ Isaac, trei sunt motivele pentru care cineva tace: fie pentru slava oamenilor, fie de dragul râvnii și a osârdiei pentru virtute, fie datorită convorbirii sale lăuntrice ascunse cu Dumnezeu, datorită căreia mintea îi este răpită (cuvântul 26, p. 171).

³ *Sir.* 19, 28.

⁴ *Sir.* 20, 4.

la adolescență), nici la goliciunea, nu doar a trupurilor străine, ci și a trupului propriu. Căci dintr-o asemenea curiozitate și vedere pătimașă se zămislesc în inimă plăcerea și dorința de desfrânare și de sodomie. După cum a spus și Domnul: „Oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui”¹. Că, și după un înțelept oarecare, „Dorința erotică din privit se naște”². Tot de aceea și Solomon îndeamnă să nu ne lăsăm nici prinși în capcana ochilor proprii, nici învinși de dorința de frumusețe: „Să nu te biruiască pofta de frumusețe, nici nu te lăsa vânat de înșiși ochii tăi”³.

Pe lângă acestea, ferește-te de privirea plină de curiozitate a bucatelor și băuturilor cu aspect plăcut, amintindu-ți de strămoașa Eva care, odată ce a văzut rodul pomului oprit în Rai, l-a poftit, l-a luat, l-a gustat și așa a murit; și nici să-ți fie plăcută vederea hainelor frumoase, a aurului, a argintului sau a măririlor lumești, ca să nu pătrundă în sufletul tău, prin mijlocirea ochilor, patima slavei deșarte sau a arghirofiliei. Căci zice psalmistul: „Întoarce ochii mei ca să nu vadă deșertăciunea”⁴. Și, îndeobște, păzește-te și nu te uita deloc la dansuri, jocuri, mese, petreceri, certuri, lupte, alergări,

¹ Mt. 5, 28.

² Aceasta reiese clar și din pildele din *Sfânta Scriptură*. Fiindcă, fiii lui Dumnezeu, adică ai lui Set și Enos, de îndată ce s-au uitat la fiicele oamenilor, adică ale urmașilor lui Cain și au văzut că erau frumoase, și-au ales dintre ele soții, stricându-le fecioria, iar din pricina asta a venit asupra lor potopul acela care a cuprins întreaga lume (*Fac.* 6). Sichem, fiul lui Hemor din Sikima, a văzut-o pe Dina, fiica lui Iacov, i-a căzut dragă și așa a stricat-o (necinstit-o), și din pricina acestei necinstiri a avut loc acel prăpăd atotnemicitor al celor din Sikima, de la om până la dobitoace (*Fac.* 34). Samson a văzut niște femei, atât în Timna, cât și în Gaza, i-a plăcut de ele și s-a culcat cu acelea (*Jud.* 14 și 16). Împăratul David a văzut-o pe Bat Batseba scăldându-se și s-a îndrăgostit de ea și așa a căzut în adulter cu ea (*II Reg.* 11). La fel și cei doi bătrâni și judecători ai poporului au văzut-o pe Susana și au poftit-o (*Sus.* 9). Și nenumărate alte pilde asemenea se regăsesc în *Scriptură*.

³ *Pild.* 6, 25 (*Anania*).

⁴ *Ps.* 118, 37.

precum și la toate celelalte lucruri necuviincioase și fără de rânduială, pe care lumea necugetată le iubește, iar Legea lui Dumnezeu le oprește; ci fugi și închide-ți ochii de la acestea, ca să nu ți se umple inima și închipuirea (imaginația) de patimi și imagini murdare și să stârnești asupra ta tulburarea și un nou război, părăsind războiul pe care-l duci împotriva patimilor de care ești deja stăpânit. Să-ți fie drag să vezi biserici, sfinte icoane, cărți sacre, cimitire, morminte și toate celelalte lucruri de cinste și sfinte, a căror vedere îți va aduce folos duhovnicesc;

b) să-ți păzești urechile (auzul). Mai întâi, spre a nu auzi cuvinte de necinste și senzuale, cântece lumești și instrumente muzicale, din pricina cărora sufletul ți se va îndulci și în inima ta se va aprinde pofta trupească. Fiindcă scris este: „Îndepărtează de la tine vorbele de ocară”¹.

În al doilea rând, spre a nu da ascultare cuvintelor nerușinate ori celor prin care ni se batjocoresc public semenii (care, de cele mai multe ori, nu sunt decât închipuiri și minciuni de tot felul), desfătându-te și îndulcindu-te într-acestea. Deoarece nu se cuvine creștinului să asculte cu plăcere asemenea lucruri, pe placul celor stricați și pervertiți, despre care și Pavel a spus că: „dornici să-și desfăteze auzul, își vor grămădi învățători după poftele lor și își vor întoarce auzul de la adevăr și se vor abate către basme”².

Apoi, spre a nu da ascultare și a te bucura de judecărilor și clevetirilor celorlalți pe seama aproapelui, ci, mai mult, să le împiedici, dacă poți, iar dacă nu, să nu stai și să le iei în seamă. Căci, Vasile cel Mare îi socotește vrednici de afurisenie atât pe cei ce clevetesc, cât și pe cei ce stau și dau ascultare

¹ *Pild.* 27, 11.

² *II Tim.* 4, 3-4.

[clevetitorilor și] clevetirii: „Dacă cineva va fi aflat vorbind de rău pe cineva sau dând ascultare clevetirii altcuiva, fără a-l certa pe acela (...), să se afurisească dimpreună cu el”¹.

Pe urmă, păzește-te și nu te desfăta de ascultarea cuvintelor fără sens și deșarte și de flecărelile cu care-și pierd vremea cei mai mulți. Fiindcă este scris: „Să nu dai auzire cuvântului necuvios”². Și Solomon a spus: „Ține-mă departe de cuvântul necuvios”³. Iar Domnul ne-a atras atenția: „Pentru orice cuvânt deșert, pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecării”⁴.

Într-un cuvânt, păzește-te și nu da ascultare nici unuia dintre toate acele cuvinte și auziri ce-ți pot vătăma sufletul, între care se numără, firește, lingușelile și laudele lingușitorilor, despre care și Isaia a spus: „Poporul Meu, cei ce vă fericesc vă amăgesc”⁵. Ci iubește a da ascultare cuvintelor dumnezeiești, cântecelor sacre, și psalmodiei, și tuturor câte sunt cuminți, sfinte, înțelepte și de suflet folositoare; și, mai ales, să iubești ca în auzul tău să răsunе necinstirile și ocările pe care ceilalți ți le aduc;

c) să-ți păzești mirosul, spre a nu te desfăta cu miresmele de miruri și de mosc sau cu alte arome îmbătătoare, cu care nu trebuie nici să te dai, nici să te ungi, nici să le savurezi peste măsură. Căci toate acestea sunt ale femeilor nerușinate – nu ale bărbaților cumpătați – și moleșesc bărbăția sufletului, prăvălindu-l în prăpastia patimilor fornicăției și a poftelor, făcând ca asupra celor ce se folosesc de ele să vină blestemele de care amintesc prorocii: „Atunci va fi în loc de miresme,

¹ Se află printre epitiimiile (canoanele) neatribuite unui autor anume.

² *Ier.* 23, 1.

³ *Pild.* 30, 8.

⁴ *Mt.* 12, 36.

⁵ *Is.* 3, 11.

putreziciune”¹ și „Vai de cei ce se dau cu cele mai prețioase parfumuri!”²;

d) să-ți păzești gustul și pântecele spre a nu se pune în slujba mâncărilor grase, savuroase și felurite și a băuturilor plăcute și bine-aromate. Căci, înainte de a ajunge să ai parte de asemenea mese voluptuoase vei cădea, pentru ele, în furturi, minciuni, lingușeli și mii de alte rele și patimi înrobitoare; iar, după dobândirea lor, te vor prăvăli în prăpastiile plăcerilor trupești și ale poftelor josnice, ce trezesc cele de sub pântece, aducând asupra ta blestemele profetice ale lui Amos: „Vai celor ce mănâncă iezi din turme și viței de lapte din mijlocul cirezilor (...), socotindu-le drept veșnice, iar nu trecătoare, și celor ce beau vinul strecurat!”³;

e) să te ferești de atingerea cu mâna nu doar a unui trup străin, fie el de femeie, fie de bărbat – fie el bătrân, fie tânăr –, dar, totodată, nici a propriului trup (și cu atât mai mult a mădurelor ascunse), fără un motiv întemeiat. Fiindcă pe cât de gros (trupesc și material) este simțul tactil, pe atât de aprig și atâta patimile trupului și-l împinge pe om până la săvârșirea păcatului. Și într-un anume chip toate celelalte simțuri se află în slujba simțului pipăitului, punându-se de departe (în chip mijlocit) în slujba săvârșirii păcatului. Dar când ajungi la pipăit, adică să te atingi cu mâna, e deja foarte greu să te mai poți opri de la săvârșirea păcatului.

În legătură cu simțul tactil se află și împodobirea capului, trupului și a picioarelor. Așa că, păzește-te de împodobirea trupului tău cu veșminte moi, multicolore și strălucitoare, sau a capului cu acoperăminte prețioase, sau a picioarelor cu

¹ Is. 3, 24.

² Am. 6, 6.

³ Am. 6, 4-6.

încălțăminte scumpe, fiindcă acestea sunt potrivite femeilor, nu bărbaților; ci să porți doar lucruri cuviincioase și modeste, numai de trebuință și necesare, fie din pricina frigului iernii, fie a arșiței verii, și doar spre buna îngrijire a trupului; ca să nu auzi și tu ceea ce a auzit și bogatul, care se îmbrăca în porfiră și vizon, adică „ai primit cele bune ale tale în viața ta”¹, și să nu cumva să cadă asupra ta blestemul pomenit de Iezechiel: „Și-și vor scoate mitrele de pe cap și se vor dezbrăca de veșmintele lor brodate”².

În legătură cu simțul tactil se află, de asemenea, și celelalte înlesniri ale trupului, după cum sunt găteala părului și a bărbii, băile dese, casele somptuoase și luxoase, scaunele și paturile moi și scumpe. De toate acestea să te ferești ca de ceva ce vatămă cumpătarea ta și e pricinuitoare al desfrânării și patimilor trupești, ca să nu te faci și tu moștenitor al acelor „Vai!” ale prorocului Amos: „Vai celor ce stau tolăniți pe paturi de fildeș și întinși în așternuturile lor!”³.

Toate cele despre care ți-am vorbit până acum sunt pământ, iar șarpele cel nematerialnic (noetic), adică diavolul, a fost osândit să se hrănească din el⁴.

Așijderea, acestea sunt materia și mâncarea, cu care se hrănesc toate patimile trupului. Dacă tu nu le vei disprețui, socotindu-le, care va să zică, neînsemnate, ci te vei lupta bărbătește și nu le vei lăsa să pătrundă prin mijlocirea simțurilor în sufletul și inima ta, te încredințez că, într-adevăr, ușor vei nimici și pe diavolul, și patimile prin flămânzirea lor și în scurtă vreme te vei arăta printre cei mai mari învingători în acest război nevăzut.

¹ *Lc.* 16, 25.

² *Iez.* 26, 16.

³ *Am.* 6, 4-6.

⁴ *Cf. Fac.* 3, 18.

Fiindcă scris este în cartea lui Iov că [insecta numită] „Leul furnicilor”¹ (adică diavolul) s-a pierdut și nimic din pricină că n-a mai găsit nimic de mâncat: „Leul furnicilor și-a aflat pierzania din pricină că n-a mai avut de mâncare”^{2,3}

¹ *Myrmeleon formicarius* (n. trad.).

² *Iov* 4, 11.

³ După monahul Iovios (cf. cărții *Myriôvivlos* a Sfântului Fotie), diavolul este numit „leul furnicilor” fiindcă, pe de o parte, la început îl aruncă pe om în păcate mici și mai apoi îl prăvălește în cele mari, pe de alta, se arată mic și slab, asemenea unei furnici, dar mai apoi, când se aruncă asupra păcătosului, este asemenea unui leu uriaș și neînfricat.

CAPITOLUL AL XXV-LEA

Cum să ne îndreptăm (șinem în rânduială) închipuirea și aducerea-aminte

După cuvântul despre îndreptarea și restaurarea simțurilor, urmează acela despre îndreptarea facultăților închipuirii și aducerii-aminte; deoarece, așa cum sunt de părere aproape toți filosofi, închipuirea și aducerea-aminte nu este nimic altceva decât întipărirea [în minte a] tuturor acelor lucruri sensibile/materiale pe care le-am văzut, auzit, mirosit, gustat și pipăit. Și, ca să fiu succint, închipuirea și aducerea-aminte sunt un simț lăuntric comun, care își reprezintă și își amintește limpede toate câte au ajuns să fie percepute de către cele cinci simțuri ale trupului. Și, într-un anume chip, simțirea și cele sensibile/materiale se aseamănă unei peceti, iar închipuirea, întipăririi de pe urma pecetii.

Facultățile închipuirii și aducerii-aminte ni s-au dat după încălcarea poruncii [de către Adam] spre a ne folosi de ele atunci când simțurile se află în stare de repaus și când nu avem prezente înaintea noastră lucrurile sensibile/materiale, percepute de simțuri și întipărite în sus-numitele facultăți sufletești. Căci este cu neputință să avem pururi de față toate câte am văzut, auzit, mirosit, gustat și pipăit. De aceea, ni le aducem înaintea ochilor cu ajutorul închipuirii și aducerii-aminte, în care acestea s-au întipărit, și așa vorbim și cugetăm la ele, ca și cum ar fi de față.

De pildă, după ce ai plecat din cetatea Smirna, în urma unei vizite acolo, n-o vei mai vedea cu ajutorul simțului văzului, ci cu simțirea lăuntrică, mulțumită închipuirii și aducerii-aminte, și, ori de câte ori vei voi, îți vei aduce în fața ochilor orașul Smirna și îl vei contempla ca și cum ar fi de față, cu aceleași forme, dimensiuni și întocmire, dar nu ca și cum te-ai afla în Smirna (după cum socotesc unii ignoranți), ci așa cum imaginea orașului Smirna este întipărită în închipuirea și amintirea ta. Această închipuire a celor materiale/sensibile este cea care ne tulbură și în timpul somnului, făcându-ne să avem vise diferite și neobișnuite, în care, fiind cu luare-aminte, să nu te încrezi niciodată.

Deoarece închipuirea aceasta este o întipărire irațională și rudimentară (neclară) cu ajutorul celor cinci simțuri, ce ne înfățișează cele materiale/sensibile după forma, culoarea și dimensiunea lor, cum am spus, trebuie să știi că:

a) Dumnezeu, așa cum este dincolo de toate simțurile și, totodată, de toate cele materiale, precum și dincolo de orice formă, culoare, dimensiune și loc (întrucât este întru totul fără de formă și chip, fiindând pretutindeni și mai presus de toate), tot așa este și dincolo de orice închipuire. Prin urmare, să știi că închipuirea este o putere a sufletului care, din pricina acestor neajunsuri, nu deține capacitatea de a se uni cu Dumnezeu¹;

b) de asemenea, și Lucifer, primul dintre îngeri, deși la început s-a aflat deasupra facultății închipuirii iraționale, fiind dincolo de orice formă, culoare și simțire – întrucât era min-te (*νοῦς*) rațională, imaterială, fără formă și trup –, mai apoi

¹ După Calist și Ignatie Xanthópoulos „nici o închipuire nu-și are locul privitor la Dumnezeu, fiindcă, pur și simplu, El fințează și Se află dincolo de orice concept și noțiune” (*Filocalia*, p. 1069).

și-a închipuit și a conceput în mintea sa ideea că este egalul lui Dumnezeu, și așa a căzut din acea stare de imaterialitate unitară, lipsită de formă, chip și patimi, a minții sale, ajungând prizonier al acestei facultăți polimorfe, separatoare și fără transparență a închipuirii, după cum mulți cuvântători de Dumnezeu socotesc; și așa, dintr-un înger mai presus de formă, imaterial și nepătimitor, a ajuns un diavol materialnic și într-un chip anume multiform și supus patimilor.¹ Pentru aceea și dumnezeieștii Părinți i-au dat nume, precum cel de pictor în stare să redea prin meșteșugul său orice, ori de șarpe cu multe chipuri, care se hrănește din clisa patimilor, născocitor de închipuiri, dar și alte nume de acest fel. A fost asemănat de Dumnezeu Însuși cu o ființă cu trup de balaur, cu coadă, mușchi, coaste, spinare, ochi, gură, buze, piele, carne și cu alte mădule la fel, după cum poți vedea în cartea lui Iov, cap. 40-41. Astfel, dragul meu, află că închipuirea cea cu multe chipuri, de vreme ce este plâsmuirea și plodul diavolului, îi este foarte scumpă. Căci, în acord cu sfinții², aceasta este puntea pe care trec demonii cei ucigași care se unesc cu sufletul, făcându-l în felul acesta sălaş al gândurilor murdare, viclene, hulitoare și al tuturor patimilor, sufletești și trupești, necurate;

c) după Maxim, teologhisitorul cel preamare și sfânt, Adam, întâiul zidit, a fost creat de Dumnezeu fără facultatea închipuirii (imaginației). Întrucât mintea aceuia era cura-

¹ Astfel că și purtătorul de Dumnezeu Grigorie Sinaitul ne învață despre demoni următoarele: „Fiind și ei oarecând minți [nematerialnice], iar apoi căzând din acea imaterialitate și diafanitate, fiecare dintre ei a dobândit o oarece îngroșare materială în funcție de tagma sau lucrarea pe care a săvârșit-o, odată ce-au devenit somatici” (*Filocalia*, cap. 23, pp. 8-9). Iar mai jos adaugă despre demoni că „au ajuns oarecum materialnici din pricina deprinderii unor patimi materiale”.

² *Vezi* și Calist și Ignatie Xanthopoulos (*Filocalia*, cap. 64, p. 1068).

tă, simplă și mereu lucrătoare, nu se putea întipări în ea vreo formă, nici imagine prin mijlocirea simțurilor [exterioare] și a obiectelor materiale/sensibile. Ci, fără a se folosi de puterea inferioară a închipuirii și a-și imagina forme, culori, chipuri și distanțe, el contempla, cu ajutorul puterii superioare a sufletului, adică al cugetului, numai rațiunile simple și pure (descoperite) ale celor câte sunt, într-un chip imaterial, lămurit și duhovnicește.¹ Ah!, însă diavolul cel ucigător de oameni, cum și el a căzut din pricina închipuirii, tot așa l-a împins și pe Adam să dea în mintea sa formă închipuirii că este asemenea lui Dumnezeu și să cadă din pricina acestei închipuiri; și așa, sărmanul de el, din acea viață noetică, la măsura îngerilor, unitară, rațională și fără formă, s-a prăvălit în prăpastia închipuirii sensibile (senzuale), divizată în multe și felurite părți, ajungând la starea ființelor necuvântătoare. Căci închipuirea este cu precădere proprie ființelor necuvântătoare, nu și celor cuvântătoare.

¹ Astfel că și Noul Adam, Domnul nostru Iisus Hristos, deși avea toată înțelepciunea și cunoștința firească ale celor câte sunt (despre aceasta vezi mai jos, în cap. al LII-lea), nu a avut totuși și mintea aceasta pasivă, aflată într-o stare latentă, adică închipuirea celor materiale/sensibile, ci o minte pururi activă și nepătimitoare, care ajunge nemijlocit la rațiunile imateriale ale tuturor câte sunt, după cum sunt de părere și cuvântătorii de Dumnezeu. Astfel că și Gheorghe Coresie (1570-1659/60), bărbatul acela grăitor de Dumnezeu, în scrierea *Întrebări și răspunsuri teologice privitoare la Iconomia Întrupării [Domnului]*, susține următoarele: „Domnul a fost vrednic de răsplată (...) în virtutea științei (adică a cunoștinței naturale a tuturor celor câte sunt), de care era plin; aceasta lucra în Hristos de-a pururi în chip absolut liber și de nimic împiedicată, nici de somn (de visele ce ne bântuie în somn), nici de vreo altă pricină – cum se întâmplă cu mințile celorlalți oameni –, de vreme ce mintea lui Hristos n-a fost dependentă de închipuiri, care se interpun ca un zid, împiedicând-o să ajungă la rațiunile imateriale ale celor noetice”. Un argument, deloc neînsemnat, în favoarea acestora este și afirmația lui Teofil al Bulgariei, care susține în *Tălcuirea la Evanghelia după Luca* că Domnul nu a lăsat să pătrundă în închipuirea Sa imaginile împărățiilor lumii, pe care vrăjmașul I le-a arătat.

Și, odată ce omul a căzut în această stare, cine ar putea să ne spună în câte alte patimi, rele și rătăcirii nu s-a prăvălit prin mijlocirea închipuirii? Filosofia morală i-a fost alterată de o mulțime de amăgiri¹, cunoașterea naturală, de nenumărate idei greșite², iar teologia, de dogme denaturate și minciunoase. Căci mulți, și dintre cei de odinioară, și dintre cei din vremurile noastre, voind să cerceteze și să vorbească despre Dumnezeu și despre tainele Lui simple, fără formă și mai presus de închipuire, cărora le slujește puterea cea mai înaltă a sufletului, adică mintea, chiar înainte de a-și curăța mintea de formele și imaginile pătimase ale închipuirii lucrurilor sensibile, n-au aflat adevărul, ci minciuna. Și cel mai rău este că minciuna aceasta este îmbrățișată și slujită cu putere, de parcă ar fi adevărul ultim și Ființa supremă și, în loc să ajungă cuvântători de Dumnezeu (teologi), s-au arătat scor-nitori de închipuiri, odată ce s-au lăsat în seama, după apostol, „minții lor fără judecată”³.

Dacă, așadar, frate, îți dorești să te desprinzi cu ușurință de aceste rătăcirii și patimi, dacă îți propui să scapi de felurile capcane și meșteșuguri ale diavolului și dacă doriința ta este de a te uni cu Dumnezeu și de a ajunge la dumnezeiasca luminare și la adevăr, luptă din toate puterile tale! Luptă spre a-ți goli mintea de toate formele, culorile și dimensiunile, de orice închipuire și amintire ale lucrurilor sensibile, și bune, și rele.

Căci toate acestea sunt ca niște întinări, noroaie și beznă ce pângăresc puritatea, și noblețea, și starea de luminare ale minții, îngroșându-i imaterialitatea. Și aproape nici o pati-

¹ *A se vedea* finalul capitolului de față.

² *A se vedea infra* în capitolul de față.

³ *Rm.* 1, 28.

mă¹ sufletească și trupească nu se poate apropia de minte decât prin mijlocirea acestei închipuiri a celor sensibile. Luptă, așadar, spre a-ți păzi mintea curată, departe de orice culoare, formă și chip, așa cum Dumnezeu a zidit-o.

Iar aceasta nu se poate săvârși altcumva decât prin întoarcerea și adunarea minții în locul cel strâmt al inimii tale, al întreg omului tău lăuntric; și obișnuiește-o să rămână acolo, în sinea ta, câteodată rugându-se îndoliată și repetând fără glas cuvântul inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”, stând cu luare-aminte doar la cuvintele acestei rugi (așa cum îți voi arăta, privitor la aceasta, în capitolul al XXVI-lea), alteori contemplându-se pe sine sau, mai bine spus, înțelegându-L pe Dumnezeu prin [înțelegerea propriului] sine și aflându-și odihna² – această formă de contemplare se numește ciclică și fără de rătăcire³.

¹ Că de se va întâmpla să fie răpiți ochii cuiva, privind cu patimă un chip frumos, dar se va împotrivi, afundându-și mintea în inimă, spre a nu se întipări în închipuirea sa imaginea acelei persoane, va scăpa în felul acesta de împletirea, izvoditoare de voluptate, a gândurilor, va evita confruntarea, va izbuti să nu-și dea consimțământul și în cele din urmă se va descotorosi și nu va cădea în păcatul cu fapta; astfel că și Teologul Grigorie atrage atenția: „Un chip m-a vrăjit, numai că nu m-a robit. N-am îngăduit ca închipuirea (idolul) păcatului să se înfiripeze [în mine]. Închipuirea (idolul) este ispiti-re, dar noi de faptă am fugit. Căci acestea sunt treptele ducerii în amăgire de către vrăjmașul”. Iar dacă cineva va îngădui să i se întipărească în închipuire imaginea și amintirea acelei persoane, poate foarte ușor să cadă treptat în păcat, ajungând chiar la săvârșirea cu fapta a păcatului respectiv; așa că totul depinde de închipuire.

² De aceea, Vasile cel Mare învață că atunci când mintea nu este împrăștiată la lucrurile din afară, nici nu este lăsată să se reverse spre lume prin simțuri, se întoarce în sine și prin sine se înalță la ideea de Dumnezeu: „Mintea, ce nu se împrășteie spre cele din afară, nici nu se răsfiră, prin mijlocirea simțurilor, spre lume, se întoarce în sine și prin sine se înalță la ideea de Dumnezeu” (*Epistola* 2, 2, 58-61).

³ Căci, după Dionisie Areopagitul, trei sunt mișcările sufletului: a) ciclică: aceasta are loc când sufletul se întoarce la multitudinea lucrurilor din afară și, după ce mai întâi se adună în sine, se unește cu puteri îngerești

Căci, așa cum șarpele, când vrea să-și lepede vechea piele, se duce și încearcă să treacă printr-un loc mai strâmt, după cum ne spun cei ce studiază științele naturii, tot așa și mintea, limpezită (curățită) fiind, odată cu trecerea ei prin locul cel strâmt al inimii și cu ajutorul rugăciunii minții [săvârșite] în inimă, își leapădă veșmântul, țesut din închipuirea celor sensibile și din ideile rele și preconcepute, și se face curată, luminoasă și în măsură să se unească cu Dumnezeu, în virtutea asemănării cu El, la care ajunge odată cu aceasta. Și iarăși, după cum apa, cu cât se adună și e constrânsă să treacă prin conducte tot mai înguste, pe atât se subțiază, dar și capătă tărie (presiune), fiind aruncată la o înălțime și mai mare, tot așa și mintea, cu cât e preocupată de cercetarea cât mai strânsă a inimii și de contemplarea de sine, pe atât devine mai subtilă, mai puternică și mai înaltă decât toată patima și ispițele aduse de gânduri, decât orice formă și chip, nu doar ale

deopotrivă și astfel se poate uni cu Binele Cel fără de început și sfârșit, adică cu Dumnezeu; b) elicoidală (în spirală): aceasta are loc când sufletul se află în căutare și primește cunoștințe dumnezeiești, dar nu cu totul nematerialnic (noetic), unitar și nemijlocit, ci mijlocit și prin raționament, trecând de la o idee la alta, prin combinarea, într-un chip anume, a diferitelor acțiuni atât cu mișcarea ciclică, cât și cu cea în linie dreaptă (pe verticală); c) în linie dreaptă (pe verticală) este atunci când sufletul iese din contemplarea lucrurilor materiale aflate în jurul său și, începând de la cele din afară, sensibile și materiale, ca dinăuntru unor imagini nenumărate și felurite, urcă la contemplarea cea simplă și unitară (*Despre numirile dumnezeiești*, cap. 4). Iar mișcarea ciclică e numită superioară, cea dintâi și cea mai de seamă dintre mișcările sufletului, fiindcă, așa cum, de pildă, cele două capete ale unei verge când se unesc alcătuiesc o cunună și un cerc, tot așa și atunci când energia și puterea noetică (nematerialnică) și cognitivă ale sufletului, aflate mai ales în creier, ca într-un organ trupesc, se vor uni cu ființa noetică (nematerialnică) a sufletului, dar și cu Duhul Cel Preacurat și de viață dătător, aflate, în acord cu *Evanghelia* și *Părinții neptici* (*a se vedea* și *Filocalia*, p. 95), în mijlocul inimii ca într-un organ trupesc; din unirea și întoarcerea acestora apare un cerc și mulțumită acestui cerc mintea omului se va uni cu harul dumnezeiesc din străfundul inimii.

celor materiale, ci și ale celor noetice (nematerialnice), astfel încât toate acestea vor rămâne afară, fără a putea pătrunde acolo¹. Iar dacă vreodată mintea ți se va revărsa asupra celor din afară, materiale și sensibile și la închipuirile lumii, s-o readuci înapoi, în cămara inimii, până ce se va obișnui [să petreacă acolo].

Acesta este primul și cel mai însemnat chip pe care e nevoie să-l pui întruna în practică spre a-ți îmbunătăți, iubite, închipuirea și aducerea-aminte. Și de ce zic să îndrepti? Să și smulgi din rădăcină relele prejudecăți ale acesteia și închipuirile (idolii) ei. Iar acest chip, pe cât este de roditor și folositor, pe atât este de obositor, și pe cât este de obositor, pe atât de greu este a-l înfăptui (ca să nu zic că și foarte greu i se dă crezare) pentru cei mai mulți dintre oameni și mai ales pentru ai noștri înțelepți și învățători ai acestui veac. Iar aceștia, prin refuzul de a primi învățătura Sfântului Duh și a atâtor alți Părinți de Dumnezeu purtători, care învață aceste lucruri în cartea mai prețioasă decât orice nestemată a *Filocaliei*, ajung pe drept lipsiți de roadele Duhului, de care se vor bucura mulți alți oameni neînvățați și neștiutori de carte. Că Dumnezeu „a ascuns acestea de cei înțelepți și de cei pricepuți și le-a descoperit pruncilor.”². Căci cei ce nu cred în această lucrare a minții nu vor putea înțelege folosul adus de ea, după cum și *Scriptura* zice: „Dacă nu credeți, nu vă veți înțelepți”³.

¹ Voi da un exemplu și mai elocvent: cu cât razele soarelui cad mai departe de centrul și mijlocul lentilei cu care aprindem iasca, cu atât devin mai slabe, rare și întunecate, iar cu cât cad mai aproape de centru, cu atât mai puternice, dense și luminoase ajung; în același fel și mintea dimpreună cu puterile cognitive ale sufletului, cu cât se reunesc laolaltă în centrul inimii, cu atât mai puternice și mai luminoase devin.

² Cf. *Lc.* 10, 21.

³ *Is.* 7, 9.

Iar dacă mintea îți va obosi și nu va mai putea rămâne în inimă și în rugăciunea așa-numită a minții ce se săvârșește în inimă, atunci folosește-te de cel de-al doilea chip: las-o să ia-să afară și să se adâncească în studiul, cercetarea și înțelesurile dumnezeiești și duhovnicești, cuprinse atât în *Scripturi*, cât și în realitățile noetice (inteligibile) zidite, mai ales în cele îndeobște numite metafizică și materii abstracte. Fiindcă aceste înțelesuri duhovnicești (spirituale), în virtutea faptului că sunt înrudite cu mintea și cu ceea ce este subtil și imaterial, nu-i îngăduie minții să se îngroașe, ci o vor ajuta să se întoarcă mult mai ușor la locul ei din inimă și să se unească din nou cu nematerialnica aducere-aminte de Dumnezeu. De aceea, zice dumnezeiescul Maxim „că făptuirea¹ singură nu poate face mintea să ajungă nepătimitoare, dacă aceasta nu va avea ulterior parte de vederi (contemplări) nenumărate și felurite”. Ia aminte să nu te apleci asupra cercetării rațiunilor corpurilor materiale și animale, adică asupra științelor naturii, câtă vreme nu te-ai despătimit. Căci, atunci când mintea nu este slobozită de închipuirile pătimășe ale celor materiale/sensibile, înainte de a pătrunde înțelesurile duhovnicești și nemateriale aflate în corpuri și vietăți, este furată doar de aparența și înfățișarea lor din afară; și găsindu-și, după cum susține Sfântul Maxim, plăcerea în aceasta, va dobândi patimi și convingeri mincinoase, în loc să ajungă la nepătimitare și adevăr, după cum s-a întâmplat cu atâția dintre filosofi așa-numiți ai naturii.

Sau te poți folosi de un alt chip spre odihna și mângâierea minții tale: închipuie-ți tainele vieții și pătimirii Domnului, adică nașterea Sa în peșteră, întâmpinarea la templu, botezul Său la Iordan, postul cel de patruzeci de zile din pustie,

¹ Săvârșirea faptelor bune (*n. trad.*).

propovăduirea Evangheliei și celelalte minuni pe care le-a săvârșit, Schimbarea la Față de pe muntele Tabor, spălarea picioarelor ucenicilor, instituirea Sfintelor Taine, trădarea și patimile, crucea, îngroparea, învierea, înălțarea, nenumăratele și feluritele chinuri ale martirilor și nevoințele de mulți ani ale cuvioșilor.

De asemenea, ai putea, spre zdrobirea inimii și întru pocăința ta, să-ți închipui taina și ceasul înfricoșătoare ale morții tale, cumplita zi a Judecății, nenumăratele și feluritele chinuri veșnice, precum râurile de foc nestins, temnițele întunecate de sub pământ, tartarele preareci și viermii însetați de sânge ori tovărășia demonilor. Poți să-ți închipui totodată și desfătarea dreptilor întru bucuria cea negrăită, Împărăția cerească, slava și fericirea veșnice, glasurile celor ce prăznuiesc unirea cu Dumnezeu, întâlnirea și sălășluirea veșnică cu toți sfinții¹.

¹ Dacă-ți vei zugrăvi, frate, asemenea înțelesuri și gânduri dumnezeiești pe foaia albă a închipuirii tale, nu doar vei scăpa de aduceri-amine viclene și gânduri rele, ci te vei și lăuda cu îndrăzneală în Ziua ce va să fie a Judecății; căci și Vasile cel Mare al Ancyrei în cuvântul *Despre Feciorie* (Vasile al Ancyrei, Pseudo-Atanasie al Alexandriei, *Despre feciorie*, 30, traducere din limba greacă veche de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă; studiu introductiv și note de pr. dr. Gabriel Mândrilă, Ed. Sophia/Metafrază, București, 2014, pp. 152-153) ne atrage atenția că orice om aflat în trup se aseamănă unui zugrav care pictează un tablou într-un loc ferit. Prin urmare, așa cum acel pictor, când va scoate și își va înfățișa tabloul într-un loc public, va fi lăudat de privitori, dacă va fi reușit să zugrăvească în el chipuri de sfinți sau alte lucruri frumoase, vrednice de a fi văzute, dar, totodată, va fi supus blamului, dacă a zugrăvit în el lucruri urâte, necuviincioase și demne de oprobriu. În același fel orice om, după moartea sa, când se va înfățișa înaintea Judecății lui Dumnezeu, are să fie lăudat și fericit de Dumnezeu, îngeri și sfinți, dacă și-a împodobit mintea și închipuirea cu înțelesuri luminoase, duhovnicești și dumnezeiești și, totodată, are să fie făcut de rușine și osândit, dacă și-a înșesat închipuirea cu patimi, imagini și reprezentări rușinoase și lipsite de cuviință. Și Grigorie al Thessalonicului se arată uimit de felul în care, plecând de la cele materiale/sensibile, își fac loc în suflet, prin intermediul închipuirii, atât lumina nematerialnică (noetică), aducătoare de viață veșnică, dar și întunericul cel nematerialnic al iadului (*Filocalia*, p. 969).

Să știi că sfatul meu este să nu fii preocupat neîncetat de aceste lucruri, ci să te folosești de ele în anumite rânduri, cât mintea ta să se poată odihni, iar apoi să se reîntoarcă în inimă, spre a-și continua acolo lucrarea lipsită de chip și formă prin mijlocirea aducerii-amine de Dumnezeu săvârșite în inimă. Căci, după cum toate vietățile cu cochilie (precum melcii și broaștele țestoase) sau crustaceele nu-și află nicăieri altundeva liniștea decât înăuntrul crustei în care sunt învelite și în orificiile lor [unde se retrag], tot așa și mintea, în mod firesc, nu-și poate afla nicăieri altundeva odihna decât în trupul pe care-l poartă, adică în cămara inimii și în omul cel lăuntric, ca de acolo să lupte, ca dintr-o fortăreață, cu gândurile, vrăjmașii și patimile, ce se ascund acolo, cu toate că cei mai mulți dintre oameni n-au habar de acest lucru¹.

¹ Că patimile și gândurile se află ascunse în inimă și de acolo ies și ne războiesc o mărturisește Domnul Însuși, când zice: „Căci din inimă ies: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule. Acestea sunt care spurcă pe om” (*Mt.* 15, 19-20). Și, de asemenea, că vrăjmașii demoni se ascund împrejurul inimii (prin lucrările lor, nu și după ființă, așa cum adeverește și marele Grigorie al Thessalonicului în omilia la duminica a patra din Postul Mare) este, de asemenea, mărturisit de Sfântul Diadoh, care zice că înainte de Sfântul Botez dumnezeiescul har îl îndeamnă pe om la bine din afară, în timp ce satana se află cuibărit în adâncurile sufletului și în inimă; după ce omul se va boteza, demonul este scos afară din inimă, iar harul se sălășluiește înăuntrul ei (*Cuvântul ascetic*, 76, p. 224). Numai că și după botez (după cum arată același sfânt în cap. 82) demonilor li se îngăduie să se afle în străfundurile trupului (cu alte cuvinte, s-ar putea spune că se află la porțile inimii) spre a pune la încercare liberul arbitru al omului și de acolo ațâță mintea cu focul plăcerilor trupești. De aceea ne și spun Părinții că demonilor nu le este pe plac ca oamenii să știe că ei se află înăuntrul lor, ca nu cumva, la aflarea acestui lucru, să-i alunge de acolo și să-i înfrunte cu arma numelui lui Iisus Hristos, rostit în inimă, așa cum am pomenit mai sus. Și că demonii se află înăuntrul nostru mărturisește deopotrivă și Grigorie Teologul, când arată că Domnul, zicând că duhul cel necurat, după ce va ieși din om, va lua cu sine din nou alte șapte duhuri și apoi vor intra și se vor sălășlui în omul respectiv (*Mt.* 12. 43), se referă la perioada de după Botez, când Dumnezeu îngăduie ca demonii să intre în cel botezat prin mijlocirea gândurilor viclene, a cuvintelor și a faptelor rele, pe

Mai presus de toate te sfătuiesc să lupți și să te păzești cât mai bine, să nu-i îngădui închipuirii și memoriei tale să-și aducă aminte de toate câte le-ai văzut, auzit, mirosit, gustat, pipăit – mai ales de cele necuviincioase și rele. Fiindcă este un lucru neîndoielnic și adevărat că de mai mult război ai parte spre a te elibera de închipuirea și de aducerea-aminte de un lucru decât [de lucrul însuși] perceput cu unul dintre simțurile tale. Întrucât, ipotetic vorbind, e mult mai ușor să vezi sau nu cu împătimire o persoană în realitate – fără ca asta să presupună prea mult război; însă din momentul în care vei fi ajuns s-o vezi în realitate nu mai e atât de ușor, ci e nevoie de mult război și nevoință ca să-ți alungi din închipuirea ta amintirea persoanei respective.

Adeseori, o singură privire curioasă și pătimășă, aruncată unui chip frumos, ne întipărește atât de adânc în închipuire amintirea sa, că ne va război vreme de patruzeci sau cincizeci de ani și chiar până la bătrânețe fără a putea să ștergem din minte acea amintire și închipuire. Și caraghios e că persoana respectivă îmbătrânește, se urâtește sau chiar moare și se preface în țărână și, de multe ori, ajungem la mormântul ei și-i luăm oasele în mâini, însă închipuirea noastră îi păstrează atât de intens imaginea, că noi de-a pururi o vom socoti tânără și vie. Prin urmare, fiind irațională și oarbă, închipuirea ne face să păcătuim cu persoana aceea în inima noastră, ca și cum ar fi aieva, și treji, dar și în somn¹.

care acesta le va fi săvârșit după botez (cuvântarea la Lumini [Bobotează]; *a se vedea* și capitolul al XX-lea din partea a doua a lucrării de față).

¹ La aminte la faptul că ți-am dat o pildă privitoare la închipuirea născută cu ajutorul simțului vederii ca să știi că nici un alt simț nu ne războiește atât de mult pe cât o face văzul. Și, după cum acesta este cel mai impunător, rafinat și curat dintre toate celelalte simțuri, dominându-le și înrundindu-se cu mintea în ceea ce privește imaterialitatea și lumina, după cum susțin teologii, tot așa și închipuirile născute prin mijlocirea acestui simț se șterg mult

În afară de acestea, îți amintesc să te ferești cât poți și să nu dai crezare, ba chiar să respingi ca plăsmuiri, dacă vei vedea, fie trează, fie dormind, fie lăuntric, în inima ta, fie în afară, vreo formă în chip de lumină, sau foc, sau de înger, sau sfânt, sau orice altă închipuire. Să iubești virtutea aceasta a tăcerii și învață să taci pentru o vreme chiar și atunci când nu este rău să vorbești, spre a putea dobândi deprinderea tăcerii – excepție făcând doar dacă tăcerea ta va fi pricina vătămării tale duhovnicești sau a celorlalți. Pe lângă acestea, îți va fi de mare folos să te ții departe de tovărășia oamenilor câtă vreme în locul companiei lor voiești a te afla în compania îngerilor, a sfinților și chiar a lui Dumnezeu Însuși. În sfârșit, adu-ți aminte de războiul pe care îl ai de purtat, fiindcă în clipa în care vei vedea câte lupte ai de dat întru aceasta, neîndoielnic îți va pieri pofta să-ți pierzi vremea cu cuvinte de prisos.

mai greu. Apoi, ne războiesc închipuirile trezite de cuvintele rele și murdare pe care le-am auzit. Dar să știi că, după cum, atunci când și celelalte simțuri lucrează, ochii nu-și află mulțumirea dacă nu văd și ei totodată ceea ce celelalte simțuri percep, tot așa nici închipuirea nu e satisfăcută dacă nu vede mental toate ce vor fi auzite, gustate, mirosite și pipăite, după Grigorie al Thessalonicului (*Filocalia*, p. 988).

CAPITOLUL AL XXVI-LEA

Soldatul lui Hristos să se ferească cu toată puterea de tulburări și supărări, dacă voiește a lupta cu sorți de izbândă împotriva vrăjmașilor

După cum orice creștin are datoria de a face tot ce-i stă în putință spre a-și redobândi pacea inimii atunci când și-o va pierde, tot așa să știe că nu este nici drept, nici înțelept ca orice întâmplare de pe lumea aceasta, de care va avea parte, să-l lipsească de această pace sau să i-o tulbure. Într-adevăr, să ne întristăm din pricina păcatelor noastre, dar cu o durere împăcată, în chipul despre care am vorbit de multe ori până acum. Și așa, fără a ne tulbura inima, să compătimim, cuprinși de o stare evlavioasă de iubire, pe orice alt păcătos și să plângem, cel puțin lăuntric, să jelim din pricina greșelilor sale. Celelalte lucruri, ce ni se pot întâmpla, grele și chinuitoare, precum boli, răni, moartea rudelor, epidemii, războaie, incendii și alte rele asemănătoare, chiar dacă de cele mai multe ori lumea le respinge, de vreme ce zguduie firea omenească, este totuși cu puțință ca, prin harul lui Dumnezeu, nu doar să le îndurăm, ci și să le voim, să le iubim, ca pe niște pedepse îndreptățite – pentru cei nelegiuiți, și ca prilejuri de lucrare a virtuților – pentru cei buni; că propunându-ne asemenea scop vom ajunge să fim deopotrivă și pe placul Domnului și Dumnezeului nostru, Carele ni le trimite; și pe urmele voii

Lui vom dovedi cu inimă calmă și împăcată toate mahnirile și chinurile vieții de acum.

Și fii convins că orice supărare și tulburare ale inimii nu sunt plăcute ochilor dumnezeiești; că de orice fel ar fi aceasta, de fiecare dată este însoțită de nedesăvârșire și întotdeauna își are originea într-una dintre rădăcinile cele rele ale iubirii de sine (egoismului nostru).

De aceea să ai o strajă care să stea de-a pururi neadormită și, de îndată ce va vedea ceva ce te-ar putea tulbura și supăra, să-ți facă semn și să-ți dea de știre, ca să pui mâna pe arme spre a te apăra, cugetând că toate acele rele, ca și multe altele, asemănătoare, chiar dacă în afară și la treapta simțității le resimți ca rele, adică vătămătoare, de fapt, nu sunt cu adevărat rele, nici nu le stă în putință să ne lipsească de Binele adevărat și că, totodată, toate acestea sunt poruncite sau îngăduite de Dumnezeu, pentru scopurile deja pomenite, drepte și în interesul nostru, dar și pentru altele, încă necunoscute, fiind mai presus de orice îndoială preadrepte și preasfinte. Și dacă în fața oricărei întâmplări supărătoare și potrivnice, îți vei păstra inima ușurată și împăcată, vei putea să ai parte de mult câștig; dar dacă se va tulbura, orice lucrare și nevointă duhovnicească vei încerca, nu-ți va aduce decât un rod foarte neînsemnat sau chiar nimic.

Îmi îngădui să afirm că, atunci când inima se tulbură și se zbuciumă, este supusă de fiecare dată diferitelor lovituri și războaie din partea vrăjmașilor; iar când suntem tulburați, nu putem vedea și desluși bine drumul cel drept și calea cea sigură ale virtuții, și atunci vrăjmașul nostru, diavolul, care urăște mult această pace (deoarece ea este locul unde Se sălășluiește Duhul lui Dumnezeu spre a înfăptui lucruri mărețe), vine de multe ori la noi ca prieten și încearcă să ne-o

fure prin intermediul feluritor poște¹, ce nouă ni se par bune; numai că acestea sunt înșelătoare și mincinoase, iar tu te poți convinge de asta, printre altele, și din faptul că asemenea poște ne fură pacea inimii.

De aceea, dacă voiești să împiedici o păgubire atât de mare, când straja ta, adică mintea și luarea-aminte vor da semne că o nouă dorință, animată de un bine oarecare, caută să-ți dea târcoale, să nu-i deschizi ușa inimii tale, dacă mai întâi nu te vei elibera de orice voie proprie și nu te vei înfățișa înaintea lui Dumnezeu, mărturisindu-ți orbirea și neștiința și rugându-L fierbinte să te lumineze cu lumina Sa spre a vedea dacă o asemenea dorință vine de la pizmașul tău – vrăjmașul. Pe lângă acestea, aleargă la părintele tău duhovnicesc și las-o, pe cât poți, în seama judecății aceluia. Dar, dacă dorința aceea este de la Dumnezeu, înainte de a încerca s-o împlinești, să te smerești și să-ți nimicești multa râvnă și înflăcărare pe care le ai față de ea; fiindcă acea faptă, căreia îi premerge smerirea ta, este mult mai plăcută lui Dumnezeu decât dacă se va face sub impulsul dorinței firii tale. Mai mult, uneori Lui Îi este mult mai plăcută smerenia ta decât însăși fapta ca atare. Și, lepădându-te în felul acesta de poștele tale, care nu sunt bune, apoi neîncepând să le înfăptuiești pe cele bune, dacă mai întâi nu-ți vei fi înăbușit pornirile firești, îți vei păstra pacea și siguranța – acropola (ultima redută) inimii tale.

Ca să-ți păzești inima împăcată în orice lucrare, este nevoie, de asemenea, să o ocrotești și să o aperi de anumite muștrări și certări lăuntrice, din partea conștiinței tale, care uneori sunt de la diavolul, chiar dacă ți se va părea că sunt de

¹ De aceea și Avvâ Isaac numește tulburarea vehiculul și trăsura diavolului; stând pe ea, el intră în suferul necăjit și-l afundă în păcat (Cuvântul 33, p. 211). Și Petru Damaschinul învață că nici o răutate nu înlesnește atât de mult căderea în păcat pe cât tulburarea [adică pierderea păcii] (*Filocalia*, p. 612).

la Dumnezeu, din pricină că te vor osândi pentru o greșeală sau alta. Îți vei da seama de unde vin după roadele lor. Căci, dacă te vor smeri și te vor face să fii cu mai multă luare-amin-te la faptele tale, dacă nu-ți vor nimici nădejdea și încrederea pe care le ai în Dumnezeu, să le primești ca venind de la Dumnezeu și să-I mulțumești; iar dacă te vor tulbura și te vor face să fii cuprins de o teamă peste măsură, neîncredere, nepăsare și lenevie față de lucrarea binelui, să fii încredințat că vin de la vrăjmașul și să nu le dai ascultare, ci să-ți urmezi drumul și nevoița.

Fiindcă, în afară de cele despre care ți-am vorbit, în inima noastră se nasc de la sine diferite supărări și tulburări în urma feluritor lucruri potrivnice de care avem parte pe lumea asta. Iar tu, ca să te aperi de aceste lovituri din partea tulburării, poți proceda în două feluri: cel dintâi este să gândești cui îi sunt potrivnice acele întâmplări: duhului și sufletului sau iubirii de sine și poftelor noastre? Că dacă vor fi potrivnice poftelor tale și iubirii de sine (care sunt vrăjmașul tău cel dintâi și de obște), să nu le socotești potrivnice, ci drept o binefacere și un ajutor din partea Preaînaltului Dumnezeu; astfel, să le primești cu inimă veselă și cu mulțumire; iar dacă sunt potrivnice duhului și sufletului, nici de data aceasta să nu-ți pierzi pacea inimii, după cum o să afli și din capitolul următor. Iar celălalt este să-ți înalți mintea la Dumnezeu și, cu ochii închiși (fără a te preocupa de altceva), să primești orice întâmplare din mâna cea milosărdă a dumnezeieștii Sale pronii ca pe ceva plin de tot felul de bunătăți.¹

¹ Drept aceea, merită amintită aici apoftegma pe care dumnezeiescul Ioan Hrisostom obișnuia să o rostească de fiecare dată, în orice circumstanță, bună sau rea, fericită sau nefericită, cu care se confrunta: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate! Căci nu voi înceta niciodată să repet asta, orice mi s-ar întâmpla” (*Epistola a XI-a către diaconița Olimpiada*, PG 52, 610). La fel

CAPITOLUL AL XXVII-LEA

Ce să facem când suntem răniți

Când ajungi să fii rănit, fie că ai căzut într-un păcat din pricina neputinței tale, fie, alteori, chiar prin voia și din răutatea ta, să nu te lași cuprins din pricina aceasta nici de teamă peste măsură, nici de tulburare. Ci, întorcându-te pe dată spre Dumnezeu, așa să spui: „Iată, Doamne al meu, asta arată cine-mi sunt; că nici n-ar fi fost cu putință să se aștepte altceva de la mine, cel atât de răuvoitor și neputincios, decât cădere și prăvălire în prăpastie”.

Și apoi umește-te în sinea-ți vreme îndelungată și căiește-te îndurerat în inima ta din pricina vătămării aduse de tine lui Dumnezeu și, fără a te tulbura, mânia-te pe patimile tale spurcate și mai ales pe patima ce ți-a pricinuit căderea și apoi spune din nou: „Nici până aici n-aș fi ajuns, Doamne al meu, ci aș fi păcătuیت și mai greu, dacă Tu nu ai fi voit, din bunătatea Ta fără margini, să mă oprești”.

Și mulțumește-I și iubește-L mai mult ca niciodată, minunându-te de marea Lui milostivire că în pofida faptului că te-ai vătămat singur îți dă din nou mâna Sa dreaptă și te ajută spre a nu recădea în păcat; iar la urmă să spui cu mare îndrăzneală nețăruritei Sale milostiviri: „Tu, Doamne al meu, fă-mă asemenea Ție, și iartă-mă, și nu-mi îngădui ca de

obișnuia să spună, imitându-l, și dumnezeiescul Grigorie al Thessaloniceului, după cum se arată în viața sa.

acum înainte să trăiesc fără de Tine, nici să mă îndepărtez de Tine vreodată, nici să-Ți aduc vătămare”.

Și așa, să nu-ți îngădui să te întrebi dacă te-a iertat, că aceasta nu este nimic altceva decât mândrie, tulburare a minții, pierdere de vreme și amăgirea diavolului, ascunse sub diferite pretexte părelnic-bune. De aceea, lăsându-te de bunăvoie în mâinile milostive ale lui Dumnezeu, urmează-ți nevoințele ca și cum nu ai fi căzut. Și dacă se întâmplă, din pricina neputinței tale să păcătuiești de mai multe ori pe zi¹ și să ajungi să fii rănit, fă de fiecare dată ceea ce ți-am spus, cu nădejde în Dumnezeu nemișorată. Și învinovățindu-te tot mai mult pe tine însuși și urând tot mai abitir păcatul, silește-te să viețuiești cu cât mai multă socotință.

Această nevoie (lucrare) nu-i pe placul diavolului, care-și dă seama cât de plăcută este aceasta lui Dumnezeu, întrucât vrăjmașul e rușinat la vederea biruinței de cel pe care el mai devreme îl biruise. Așa că recurge la diferite feluri de amăgire spre a ne împiedica s-o punem în lucrare. Și de multe ori își atinge scopul mulțumită nepăsării noastre și grijii neînsemnate față de noi înșine. De aceea, cu cât tu vei

¹ În cap. XXVI-XXVII (din partea a doua a cărții) ni se arată mai clar că păcatele la care se referă capitolul de față nu sunt cele de moarte, ci cele ce se iartă (remisibile) și că cei ce păcătuiesc în felul acesta nu sunt niște oameni pur și simplu indiferenți, care săvârșesc păcate de moarte clipă de clipă – că unii ca aceștia trebuie să se tulbure lăuntric, să plângă cu durere și din inimă, să-și cerceteze conștiința de-a pururi cugetând adânc, spovedindu-se și fiind cuprinși mereu de o întristare pe măsură, dar fără a cădea, totuși, în deznădejde din pricina acestei întristări –, ci cei ce duc o viață duhovnicească, nevoindu-se întru dobândirea virtuții. Că și aceștia, săvârșind asemenea păcate ce se pot ierta (*vezi* la începutul cap. al XXVI-lea, din partea a doua a cărții, care sunt aceste păcate scuzabile), precum și altele mai grele și mai mari (în care pot cădea și ei prin îngăduința lui Dumnezeu), vor urma rânduiala prezentată în capitolul de față, însă nu trebuie să se uite că această rânduială e de folos pur și simplu oricărui om, indiferent de păcatul săvârșit.

afla împotrivire din partea vrăjmașului în privința aceasta, cu atât mai mult să te silești s-o lucrezi, repetând-o de multe ori, chiar și atunci când tu nu ai căzut decât o dată. Mai mult, să împlinești aceasta, dacă, în urma păcatului, vei simți tulburare, descumpănire și deznădejde, spre a putea ca prin aceasta să-ți redobândești pacea, seninătatea inimii și, totodată, curaj. Și, odată ce te vei întrarma cu aceste arme, să te întorci spre Dumnezeu.

Căci o asemenea tulburare și supărare, din pricina păcatului, nu se întâmplă fiindcă L-ai întristat pe Dumnezeu, ci din pricina propriei osândiri, ceea ce înseamnă că aceasta își are originea în iubirea de sine (egoism), așa cum adesea am subliniat.

Chipul în care-ți poți recăpăta pacea este să dai cu desăvârșire uitării căderea și păcatul tău¹, să începi a cugeta la bunătatea negrăită a lui Dumnezeu și că El te așteaptă plin de bunăvoință și voiește a ierta orice păcat, oricât ar fi acela de greu, chemându-l pe cel păcătos în diferite chipuri și pe diferite căi să vină la El și să se unească cu El din viața aceasta prin harul Său, iar în cealaltă, să-l sfințească întru slava Sa și să-l facă fericit pentru veșnicie. Și, după ce mintea își va afla liniștea mulțumită acestor gânduri și cugetări sau altora, asemănătoare acestora, atunci te vei întoarce spre căderea ta,

¹ Aici se potrivește foarte bine istorisirea din *Pateric*, unde se amintește de un monah care s-a întâmplat să cadă, prin înșelăciunea diavolului, în desfrânare. Și deoarece gândurile deznădejdii îl chinuiau lăuntric, făcându-l să creadă că și-a pierdut sufletul și că pentru el nu mai există mântuire, ca un monah chibzuit și priceput în cele ale războirii nevăzute cu vrăjmașul, nu înceta să repete în gândul său: „N-am păcătuît. Nu, n-am păcătuît, n-am păcătuît!”, până ce a ajuns la chilia sa, unde s-a închis înăuntru. Și după ce inima și-a aflat pacea, a arătat pocăința cuvenită pentru un asemenea păcat. Astfel că s-a și descoperit unui bătrân văzător cu duhul că monahul acela a căzut, într-adevăr, dar și că s-a ridicat și a biruit.

facând așa cum am spus mai sus; iar mai apoi, la vremea mărturisirii (pe care te sfătuiesc s-o faci adeseori), adu-ți aminte de toate păcatele tale și cu durere și întristare înnoite, pentru vătămarea adusă lui Dumnezeu, convins și hotărât să nu-L mai superi niciodată, descoperă-i toate duhovnicului tău și du la împlinire cu sârguință canonul rânduit...

CAPITOLUL AL XXVIII-LEA

Meșteșugul folosit de diavol spre a se război și a duce în rătăcire oameni aflați pe diferite trepte duhovnicești

Să știi, iubite, că diavolul nu se silește la nimic altceva decât spre a ne pierde și că nu ne războiește pe toți în același chip. Și, ca să-ți înfățișez câteva dintre războaiele, meșteșugurile (tacticile) și înșelăciunile sale, îți voi înfățișa cinci stări duhovnicești ale omului. Fiindcă unii se află în robia păcatului, fără nici un gând de a se elibera; alții, iarăși, vor să se elibereze, dar nu pun început acestei eliberări; există și alții care, după dobândirea unor virtuți, cad în păcat, fiind vătămați și mai rău. Dintre aceștia, unii socotesc că umblă într-o desăvârșire, alții abandonează calea virtuții pe care au dobândit-o, iar alții fac din virtutea dobândită pricină a răutății și viciului. Despre fiecare dintre ei voi vorbi pe rând.

CAPITOLUL AL XXIX-LEA

Despre războiul și înșelăciunea de care diavolul se folosește împotriva celor pe care îi ține în robia păcatului

Când diavolul ține pe cineva în robia păcatului, nu se silește spre nimic altceva decât spre a-l orbi tot mai mult și a-l îndepărta de orice gând bun, ce l-ar putea îndemna să-și înțeleagă viața plină de nefericire; și nu-l îndepărtează numai de toate gândurile, care l-ar îmboldi să se întoarcă la pocăință, ci îi și seamănă în minte alte gânduri, rele și potrivnice, și, totodată, sub pretexte serioase și neîntârziate, întreit blestematul îl face să cadă deseori în același păcat sau în altele și mai mari, din care sărmanul iese și mai întunecat, și mai orb, până când, în orbirea sa, ajunge să cadă rob deprinderii păcatului; și astfel, prăvălindu-se, nefericitul, prin săvârșirea păcatului, într-o și mai mare orbire și, totodată, din pricina orbirii, în păcate și mai aprige, aproape întreaga viață, chiar până la moartea sa, nu va ieși din acest cerc (vicios), dacă Dumnezeu nu-i va aduce, prin harul Său, mântuirea.

Dacă cel care se află într-o stare atât de nenorocită iubește (își dorește) vindecarea, să primească cu orice preț și cât mai grabnic gândul și insuflarea care-l cheamă de la întuneric la lumină și de la păcat la pocăință și să-L strige din toată inima pe Făcătorul său: „Doamne al meu, ajută-mi, ajută-mi grabnic și nu mă mai lăsa în acest întuneric al păcatului!”. Și să nu

înceteze și să strige așa sau într-un chip asemănător; și grabnic – cât mai grabnic cu puțință – să ceară ajutor și sfat spre a se putea elibera de vrăjmaș; iar dacă n-o poate face de îndată, să alerge cu toată graba la Cel Răstignit, la Iisus, și să cadă la sfintele Sale picioare, cu fața la pământ, și la Maria, Născătoare de Dumnezeu, cerându-i milostivirea și ajutorul, căci biruința stă în această neîntârziere.

CAPITOLUL AL XXX-LEA

***Despre războiul și înșelăciunea
de care diavolul se folosește împotriva
celor conștienți de răul în care se află și
de care vor să se elibereze;
de ce hotărârea noastră de multe ori nu dă rod***

Cei conștienți de viața rea (nevirtuoasă) pe care o duc și vor să și-o schimbe rămân în rătăcire și învinși de vrăjmași cu aceste arme: „după aceea, după aceea”, „măine, măine”, „să pun mai întâi capăt acestor treburi, și apoi mă voi încredința mult mai împăcat harului lui Dumnezeu și vieții duhovnicești”, „să fac asta astăzi, și mâine o să mă pocăiesc”. Aceasta e capcana vrăjmașului, frate, și în ea prinde multă lume. Pricina căderii în această capcană sunt nepăsarea și neștiința noastră. Căci, într-o asemenea stare, lucrul de care atârna întreaga mântuire a sufletului nostru și întreaga cinstire de Dumnezeu este să apucăm cu iuțeală arma aceea, atât de puternică [a hotărârii] de a zice în noi înșine: „Acum, nu mai apoi, voi duce o viață duhovnicească; astăzi, de astăzi mă pocăiesc, și nu de mâine; *acum* și *astăzi* se află în mâinile mele, *mai apoi* și *măine* se află în mâinile lui Dumnezeu. Dar chiar și dacă mi s-ar da *după aceea* și *măine*, ce cale de mântuire și biruință ar fi aceea de a voi mai întâi să fiu rănit, apoi să mă tămăduiesc?, să fac mai întâi lucruri necuviincioase, iar după aceea să mă cumințesc?

Așa că, dacă voiești să scapi, frate, de această rătăcire și să biruiești vrăjmașul, tămăduirea ta constă în a da cât mai repede ascultare gândurilor bune și dumnezeieștilor însuflări ce te cheamă la pocăință, înfăptuindu-le fără amânare; și nu cumva să spui: „Eu am luat hotărârea nestrămutată de a mă pocăi *mai apoi* și deja nu mă mai pot schimba”. Nu! Fiindcă asemenea hotărâri sunt de cele mai multe ori supuse greșelii și mulți dintre cei ce s-au încrezut în ele au fost înșelați și nu s-au pocăit, din diferite pricini:

a) Pentru că hotărârile noastre nu sunt întemeiate pe neîncrederea în propria persoană și pe încrederea și nădejdea în Dumnezeu; astfel că aceasta are drept urmare faptul de a nu ne putea vedea grozava mândrie, ce ne îndeamnă să ne punem încrederea în propriile hotărâri, socotindu-le statornice. Lumina însă necesară cunoașterii (conștientizării) acestei mândrii și slăbiciuni ale noastre, precum și ajutorul, spre a ne vindeca, ne vin prin bunătatea lui Dumnezeu, Care îngăduie, așa cum am spus mai sus, să cădem; și din căderea aceasta ne cheamă ca de la încrederea și nădejdea în noi înșine să ajungem la încrederea și nădejdea în El, trecând totodată de la mândria noastră la cunoașterea de sine. Vrei, așadar, să știi, omule, când hotărârile pe care leiei sunt puternice și statornice? Atunci când nu ai nici o încredere în propria persoană și când toate se reazemă, într-o smerenia ta, pe încrederea și nădejdea în Dumnezeu.

b) Căci, atunci când ne pornim noi înșine să luăm vreo hotărâre, ne gândim doar la frumusețea și puterea virtuții, care atrag la sine voința noastră, oricât ar fie ea de slabă și neputincioasă. După aceea, când ne apar în față greutățile și truda, prin care se dobândește virtutea, voința noastră, din pricină că este neputincioasă și crudă, scade și se retrage și,

în cele din urmă, hotărârile ne rămân neîmplinite. Pentru aceea, tu învață să iubești mai mult greutatea, ce aduc cu sine dobândirea virtuților decât virtuțile înseși; ca din aceste greutăți să ți se hrănească de-a pururi voința, fie mai puțin, fie mai mult, dacă râvnești cu adevărat să ajungi la dobândirea virtuților. Și să fii convins că, cu cât mai grabnic și mai dârz te vei birui pe tine însuși, îi vei birui și pe vrăjmașii tăi; și cu cât mai vitejește vei îmbrățișa greutatea, cu atât mai mult o să le și iubești.

c) Fiindcă, uneori, hotărârile noastre nu țin seamă nici de virtuți, nici de voia lui Dumnezeu, ci de interesul nostru, astfel că de cele mai multe ori ele sunt luate în scopul desfătărilor duhovnicești și al dobândirii harismelor dumnezeiești.

Drept aceea, când ne vom afla în mijlocul mahnirilor, ce ne vor strâmtora îndeajuns, să nu căutăm alt ajutor decât acela de a ne pune ca scop și de a hotărî să ne afierosim cu totul lui Dumnezeu și lucrării virtuților. Și dacă iubești să te afierosești și tu, frate, acestui scop, la vremea desfătărilor duhovnicești să fii foarte prudent și smerit în hotărârile tale; mai ales, ferește-te să-ți dai singur porunci și să-ți faci ție însuși vreo făgăduință, ca nu cumva să le încalci și să cazi în păcat. Iar când ești întristat, hotărârea și voia ta să fie acelea de a îndura cu mulțumire crucea, supărarea, după voia Domnului, lepădând orice ajutor pământesc, iar câteodată chiar și ceresc. Una să fie cererea ta, una să-ți fie dorința: de a fi ajutat de Dumnezeu, spre a putea îndura orice potrivnicie, fără a-ți întina virtutea răbdării și fără a-L face pe Dumnezeu să Se scârbească de tine.

CAPITOLUL AL XXXI-LEA

Despre războiul și înșelăciunea de care se folosește vrăjmașul împotriva celor ce socotesc că se află pe calea desăvârșirii

Când vrăjmașul nu va putea să-i învingă nici pe cei ce au fost înrobiți păcatului, nici pe cei ce au luptat să se izbăvească de el, așa cum am arătat mai sus, atunci vicleanul se apropie de cei virtuoși (sporiți) și-i războiește, preășiretul, atât spre a-i face să uite de dușmanii care se află în preajma lor, și-i atacă tot timpul, și-i vatămă, cât și spre a-și dori și propune lucruri mari¹ și înalte, mai presus de puterile lor, ca să-și

¹ Să știi, așadar, iubite, că, după cum ne spun Părinții și mai cu seamă Sfântul Meletie Mărturisitorul, demonii ne atacă din șase părți: de sus și de jos, din dreapta și din stânga, din față și din spate. Și [atacurile] „de sus” sunt încercările exagerate, peste puterea noastră, la împlinirea virtuții; „de jos” sunt lipsurile pricinuite de nepăsarea noastră când încercăm să săvârșim virtutea – de aceea Părinții sunt de părere că excesele (extremele) sunt caracteristice demonilor; și se numesc [atacuri] „din dreapta” când demonii printr-o pricină și prilej de-a dreapta (drepte) și în vederea binelui ne împing la săvârșirea răului; „din stânga”, când dintr-o cauză evident rea ne fac să păcătuim; „din față”, când demonii ne luptă prin gânduri și aduceri-aminte de lucruri ce urmează să vină, iar „din spate”, când ne războiesc cu aduceri-aminte și impresii privitoare la lucruri trecute. Și, în general vorbind, toate gândurile viciene ne atacă sufletul fie dinăuntru, fie din afară. Și dinăuntru ne atacă fie prin idei și imagini întipărite la nivel noetic (mental) în închipuirea noastră, fie prin cuvântul lăuntric al inimii, întipărit prin auz în însăși închipuirea noastră. Iar din afară ne atacă prin intermediul obiectelor materiale, accesibile celor cinci simțuri, adică al lucrurilor vizibile, audibile, mirosibile (ce se pot mirosi), gustabile (ce se pot gusta) și tangibile (despre acestea, vezi *supra*, cap. al XXIII-lea, „Despre cum să ne ținem în rânduială simțurile”).

stabilească, prematur, spre atingerea desăvârșirii, scopuri pilduitoare (pentru viața lor). Drept urmare, aceștia nu se mai îngrijesc de rănilor primite, ci, socotind aceste dorințe și hotărâri în vederea desăvârșirii drept fapte și lucruri deja împlinite, [seduși de orgoliu] se mândresc cu ele în tot felul. Prin refuzul de a îndura ceva potrivit așa-zisei lucrări a lor (imaginare) – fie că e un obstacol sau un cuvânt cât de mic –, își trec vremea deliberând îndelungat și ajung să hotărască, de capul lor, că pentru iubirea de Dumnezeu trebuie să se supună unor chinuri tot mai mari. Și întrucât, atunci când iau aceste hotărâri, ce nu sunt decât niște închipuiri ale lor, nu suferă nici o strâmtorare și împotrivire din partea trupului, [plini de nerușinare] socotesc, sărmanii de ei, că se află la înălțimea celor virtuoși (sporiți), care au îndurat într-adevăr chinuri negrăit de mari [din iubire pentru Dumnezeu]. În-să unii ca ei nu-și dau seama că altceva sunt vorbele și hotărârile pe care le ia cineva, și altceva, înfăptuirea și împlinirea acelor lucruri.

Dacă voiești să scapi, frate, de această amăgire, să iei hotărârea de a lupta doar cu vrăjmași care te războiesc în chip real și din preajma ta, și vei cunoaște lămurit dacă hotărârile pe care le iei sunt adevărate sau mincinoase, temeinice sau părelnice, și așa vei păși pe calea încercată, sigură și împărătească spre virtute și desăvârșire [a sfinților].

Nu te sfătuiesc să intri în război cu acei vrăjmași care la momentul de față nu te deranjează decât atunci când vei bă-

Cauzele gândurilor ce ne atacă atât dinăuntru, cât și din exterior sunt trei: în primul rând și cu precădere – demonii; în al doilea rând și în sens impropriu – patimile, adică rănilor pe care am ajuns să le primim în inimă fie din pricina deprinderii de bunăvoie a răului, fie din pricina urii sau a iubirii pătimase nutrite de noi față de un lucru sau altul; și în al treilea rând – starea de perversitate a firii omenești.

nui că, odată cu trecerea timpului, te vor ataca. Fiindcă prin această prevedere și anticipare poți să te pregătești dinainte, luând hotărâri curajoase spre a li te împotrivi; și, când vor veni și te vor găsi pregătit, vor rămâne cu mâinile goale. De aceea, să nu socotești niciodată că hotărârea, odată luată, e totuna cu înfăptuirea și împlinirea ei, chiar dacă ai izbutit să lucrezi virtuțile în chipurile cuvenite. Ci să fii smerit în privința aceasta și să-ți fie teamă de tine însuși și de neputințele tale și, cu nădejdea în Dumnezeu, aleargă la El cu dese rugăciuni, ca să te întărească și să te ferească de primejdii și, mai ales, de orice presupunere, cât de mică, și încredere în propriile forțe. Că, dacă o să fii așa de smerit în sinea ta, chiar dacă nu vei fi cu desăvârșire desprins de anumite năravuri neînsemnate (pe care Dumnezeu le lasă câteodată spre a te face să-ți cunoști neputința și a-ți păzi virtuțile pe care le-ai dobândit), cu toate acestea îți este îngăduit să-ți dorești și să țințești mai sus, spre a urca pe o treaptă superioară de desăvârșire.

CAPITOLUL AL XXXII-LEA

Despre războiul și înșelăciunea de care se folosește vrăjmașul spre a ne face să părăsim calea virtuții

A patra înșelăciune prin care diavolul cel viclean ne ispitește, când vede că umblăm pe calea dreaptă a virtuții, sunt diferitele dorințe pe care le ațâță înăuntrul nostru spre a ne face să cădem din lucrarea virtuților în răutăți și vicii. De pildă, când un bolnav își îndură cu o voință răbdătoare boala, vrăjmașul, care știe că în felul acesta respectivul poate să dobândească deprinderea răbdării, îi pune în față multe fapte bune pe care le-ar fi putut face dacă ar fi fost într-o altă stare și se silește să-l convingă că, dacă ar fi fost sănătos, ar fi slujit mai bine lui Dumnezeu, aducând mai mult folos și lui însuși, și celorlalți.

Și, odată ce va ațâța aceste dorințe, va continua să le sporească puțin câte puțin, astfel încât îl va face să-și piardă liniștea și să se tulbure, fiindcă nu poate să și le împlinească după voia sa. Și cu cât aceste dorințe devin mai mari și mai puternice, cu atât mai mult cresc și supărarea, și tulburarea inimii sale; iar apoi, treptat și cu îndemănare, vrăjmașul îl aduce în starea de a nu-și mai îndura boala, dar nu ca atare, ci ca un obstacol în calea virtuților pe care dorește din cale-afară să le înfăptuiască spre câștigarea unui mai mare folos. Și, odată ce-l va târî până aici, cu multă îndemănare îi va răpi

din minte scopul și ținta sa, avute dintru început, și anume o slujire mai înaltă lui Dumnezeu și dobândirea a nenumărate virtuți. Și în felul acesta nu-l lasă cu nimic altceva decât cu simpla și unica lui dorință de a scăpa de boala sa, care, din pricină că nu trece după cum îi e voia, îl face să se tulbure și să-și piardă liniștea, încât ajunge să-și piardă răbdarea. Și așa, sârmanul, cade din virtutea răbdării, pe care, fără a fi conștient, o lucrase până atunci, în răutatea neputinței de a da dovadă de îndelungă-răbdare¹.

Iar chipul de a te împotrivi acestei amăgiri din partea diavolului este următorul: când te vei afla în această stare de boală, în care te vei tulbura și-ți vei pierde liniștea, ia aminte bine să nu primești sau să faci loc dorințelor care apar atunci, oricât de bune ar fi. Fiindcă, neputând să le înfăptuiești atunci, cu siguranță te vei tulbura și-ți vei pierde pacea. Ci cu toată smerenia, răbdarea și supunerea să crezi că aceste dorințe ale tale nu pot să fie urmarea și împlinirea pe care ți le dorești din pricină că ești mai neputincios și nestatornic decât crezi [tu că ești]; ori gândește-te că Dumnezeu, prin judecățile Sale neștiute de nimeni și din pricina păcatelor tale, nu voiește ca tu să săvârșești acele fapte bune pe care ți le dorești, ci ca tu să te smerești prin răbdare, sub îndrumarea voii Sale blânde și puternice.

Și dacă vreodată, primind vreun canon din partea duhovnicului tău din pricina unui păcat, nu vei putea, după dorința

¹ Așa se întâmplă, după cum zice Ioan Scărarul, și cu cel ce sporește prin ascultarea față de starețul (duhovnicul) său, dar, din dorința de a ajunge la împlinirea unor virtuți mai înalte, se va lăsa înșelat și, lăsând ascultarea față de el, se va duce în singurătate și pustnicie, și acolo, căzând în nepăsare, își va pierde și puțina sporire dobândită în vremea ascultării. Și tot așa se întâmplă și cu pustnicul și anahoretul care, lăsând pustia, va intra în ascultarea față de un stareț (duhovnic), sub pretextul de a dobândi mai multe virtuți și folos duhovnicesc, deoarece prin supunerea (față de duhovnic) sa va pierde și puțina isihie, de care se învrednicise în singurătatea (pustiei).

ta, să-ți urmezi neabătut obișnuințele evlavioase și, mai ales, să te împărtășești, să nu te tulburi, nici să-ți pierzi pacea din pricina lor, ci, dezbrăcându-te de orice voie a ta, îmbracă-te în aceea care este pe placul lui Dumnezeu, zicând cu inimă îndurerată în sinea ta: Ah, dacă ochiul dumnezeieștii pronii nu ar fi văzut în mine nerecunoștință și alte greșeli, firește că eu n-aș fi ajuns în starea asta atât de jalnică, lipsit fiind de harul Preasfintelor Taine. De aceea, cunoscând că Domnul meu îmi vedește în chipul acesta nevrednicia, laud și dau slavă în veci numelui Său, grăindu-I așa:

„Stăpâne Iubitorule de oameni, cu multa nădejde întru bunătatea Ta, chiar dacă eu, ticălosul, nu sunt vrednic să Te primesc în sufletul meu prin dumnezeieștile Taine, cu toate acestea nu încetez în alte chipuri să-mi deschid inima Ție spre a intra duhovnicește în ea, ca s-o umpli de bucurie și s-o întărești împotriva vrăjmașilor, care caută să o despartă de Tine; iar eu rămân pe veci recunoscător pentru toate cele plăcute înaintea ochilor Tăi, Făcătorul și Izbăvitorul meu, doar aceasta dorindu-mi: ca voia Ta să-mi fie și acum, și de-a pururi merindea și sprijinul; și numai acest har, Preaiubite Doamne, Îți cer: ca sufletul meu, slobozit de tot ce nu e pe placul Tău, să rămână înveșmântat în haina sfintelor Tale porunci și gata de venirea Ta nematerialnică și de orice altceva Îți va bineplăcea a-mi porunci.”

Dacă vei păzi aceste porunci, să fii încredințat că orice dorință de a face binele, neînstare de a o înfăptui, fie că vine de la natură, fie de la diavolul – care vrea să te tulbure neîncetat și să te scoată de pe calea virtuții, iar câteodată să te îndepărteze până și de Dumnezeu, spre a fi pusă la încercare supunerea ta față de voia Sa în toate –, orice, repet, dorință a ta, neîmplinită, îți va fi de-a pururi prilej de a aduce

mulțumire lui Dumnezeu, după cum Îi este bineplăcut Lui. Că în aceasta se află adevărata evlavie și slujire cerute nouă de Dumnezeu.

Să știi, de asemenea, că spre a nu fi cuprins de răzvrătire și a nu-ți pierde răbdarea în măhnirile și ispitele ce se ivesc din orice parte asupra ta, să te folosești și tu de acele mijloace îngăduite și binecuvântate, de care se folosesc îndeobște robii lui Dumnezeu, adică să nu le oferi tu însuși acestora prilejul de a te ataca, să te rogi lui Dumnezeu să te sloboadă de acestea, dar și de altele asemenea, însă nu dând dovadă de o vrere și încăpățănare absolute, spre a te elibera de aceste măhniri cu orice preț, fiindcă Dumnezeu voiește să te slujești de ele ca de niște instrumente¹. Fiindcă noi nu cunoaștem lămurit dacă voia lui Dumnezeu este de a ne slobozi prin mijlocirea acestor lucruri din întristare. Dacă vei face altfel, cerând să fii slobozit cu orice preț din acele măhniri, te vei prăvăli în multe alte rele și foarte ușor vei cădea în păcatul pierderii îndelungii-răbdări, prin faptul că această slobozire din necazuri nu are loc după vrerea și strădania ta; sau răbdarea ta va fi cu lipsuri, și nu va fi cu totul plăcută lui Dumnezeu, fiind vrednică de o răsplată neînsemnată.

¹ Adică să ne rugăm să nu intrăm în ispită, căci zice Domnul: „Și nu ne duce pe noi în ispită” (*Mt.* 6, 13); și din nou: „Rugați-vă, ca să nu intrați în ispită” (*Lc.* 22, 40). Tâlcuind aceasta, Teofil al Bulgariei învață că a ne arunca noi înșine în ispite este un lucru demonic și arrogant. Trebuie, așadar, ca și înainte de ispite să ne rugăm să nu cădem în ele, dar și după ce am fost duși în ispită, suntem datori să ne rugăm din nou ca să nu fim învinși de ea (aceasta este tâlcuirea lui Teofil la „și nu ne duce pe noi în ispită”). Însă nu se cuvine să ne pierdem desăvârșit, să cârtim, să fim cuprinși de neliniște și să ne întristăm când avem parte de diferite ispite și măhniri, ci să mulțumim și să ne bucurăm, după cum ne poruncește Iacov, „fratele” Domnului: „Să vă bucurați mult, frații mei, când cădeți în felurite ispite” (*Iac.* 1, 2), având adevărarea că ispita, pe care o îndurăm pentru numele Său, ne ispitește, adică ne pune la încercare și ne curăță credința și iubirea pe care le avem față de Dumnezeu, așa cum și focul curăță aurul în topitoare.

În sfârșit, vreau să-ți atrag atenția în privința unei alte înșelăciuni, lucrute tăinuit de iubirea de sine (egoism), ce obișnuiește să ne țină ascunse greșelile și într-un chip oarecare să le apere: cineva, căruia îi lipsește virtutea îndelungii-răbdări, odată ce s-a îmbolnăvit, își poate ascunde această neputință în spatele unei râvne aparente față de virtute. Va susține că întristarea nu este într-adevăr din pricină că-i lipsește îndelunga-răbdare spre a-și îndura chinul adus de boală, ci că el se întristează din pricini binecuvântate, fiindcă, de pildă, el însuși este pricina bolii sau fiindcă cei ce-l îngrijesc sunt cuprinși de greață din cauza bolii, și cârtesc, și așa își aduc lor înșiși vătămare; tot așa și cel iubitor de slavă deșartă, care se tulbură din pricina nedobândirii unei cinstiri anume, nu-și pune înfrângerea pe seama mândriei și vanității, ci invocă alte pricini și pretexte. E limpede că rădăcina tulburării și descurajării unora ca ei nu este alta decât că urăsc și osândesc ceea ce e potrivnic vrerii lor. Căci nici bolnavului, amintit mai sus, nu-i pasă și nici nu se tulbură dacă cei ce-l îngrijesc trudesă sau se îngrețosează și se vatămă la fel din pricina bolii altcuiva, ci numai din pricina sa; și nici cel iubitor de slavă deșartă, mai sus pomenit, nu se tulbură atât de mult din pricina altor încercări cu care se confruntă, pe cât se tulbură din pricina neprimirii cinstirii la care râvnea. Așa că și tu, spre a nu cădea în această greșală sau în altele asemenea, îndură de-a pururi cu răbdare orice trudă și încercare, de care vei avea parte, indiferent de cauza și pricina lor.

CAPITOLUL AL XXXIII-LEA

Despre ultima înșelăciune de care se folosește diavolul ca virtuțile dobândite de noi să ajungă pricini ale răutății și viciilor

Atotvicleanul șarpe nu încetează nicicând să ne ispitească cu amăgirile și înșelăciunile sale, făcând chiar și din virtuțile pe care le-am dobândit pricini de pervertire și răutate, spre pierzania noastră. Că, arătându-ne mulțumiți de acestea și de noi înșine, sfârșim prin a cugeta cu semeție și așa cădem (vai!) în răutatea și groapa mândriei și a slavei deșarte. Astfel că, spre a te păzi, frate, de această primejdie, adună-ți mintea în inimă și luptă de-a pururi cu acest demon, așezându-te, așa zice, ca într-un meterez larg și încăpător, într-adevărata și adâncă conștiință a nimicniciei tale, cugetând că, într-adevăr, ești un nimic și că nu meriți să ai parte de altceva decât de chinuri, slăbiciuni, răutăți și osândă veșnică. Și, după ce te vei convinge pe tine însuși de acest adevăr, să nu-ți lași nicio dată mintea atrasă de lucrurile de afară ale lumii, nici chiar de cel mai neînsemnat gând sau întâmplare, cu încredințarea neclintită că toate cele de afară îți sunt atât de dușmănoase încât, dacă te-ai da în mâinile lor, neîndoielnic vei fi grav rănit sau chiar omorât.

Și pentru a te antrena și a păzi cât mai bine meterezul, mai sus amintit, al adevăratei cunoștințe a nimicniciei tale,

să te folosești de următoarea lege: ori de câte ori mintea și gândul ți se vor întoarce asupra propriei persoane și a faptelor tale, de fiecare dată să te judeci pe temeiul a ceea ce-ți aparține ție, și nu a ceea ce este al lui Dumnezeu și al harului Său, și apoi află, pe acest temei, cine anume ești. De pildă, dacă vei cugeta la timpul de dinainte de a te naște, o să vezi că în acel întreg abis al veșniciei n-ai fost, pur și simplu, nimic și că nici nu era cu putință ca tu să fi făcut ceva spre a lua ființă; de asemenea, dacă vei cugeta la cât ai trăit – și ești doar prin bunătatea lui Dumnezeu –, dacă-I lași Lui ceea ce e al tău (căci ceea ce ai datorezi proriei Sale necurmăte prin care ești păzit în fiecare clipă), ce altceva ești dacă nu nimic? Căci nu e nici o îndoială că într-o clipă te-ai și întoarce din nou în nimicul cel dintâi, din care ai fost adus la ființă de mâna cea puternică a lui Dumnezeu, dacă El te va părăsi numai și pentru o secundă. Așadar, e foarte clar că în ordinea existenței tale firești, prin ceea ce-ți aparține ție, nici tu nu ai dreptul de a pune pe seama ta nimic, nici ceilalți nu au dreptul de a pune pe seama ta ceva.

Apoi, dacă vei chibzui și la existența cea bună (virtuoasă), dată nouă prin harul lui Dumnezeu, să te gândești bine, în clipa în care firea ta va fi lipsită de ajutorul și harul dumnezeiesc, ce bine și ce lucru vrednic de răsplată vei mai putea vreodată face doar prin tine însuși? Firește, nici unul, nimic. Așa că poți spune și tu dimpreună cu Pavel: „Dar nu eu (m-am ostenit), ci harul lui Dumnezeu care este cu mine”¹. Gândindu-te apoi, pe de altă parte, la multele tale greșeli din trecut și, pe lângă acestea, la alte nenumărate rele, pe care le-ai fi săvârșit, dacă Dumnezeu nu te-ar fi împiedicat cu mâna Sa milosârdă, vei afla că fărădelegile tale înmulțite nu

¹ I Cor. 15, 10.

doar cu zilele și anii de-a lungul cărora s-au petrecut, ci și cu faptele, deprinderile și patimile tale (fiindcă o răutate cheamă și atrage la sine o alta), fărădelegile tale, repet, ar putea ajunge la un număr aproape infinit, iar tu ai fi devenit un alt lucifer subpământean.

Dacă nu voiești să fii o ființă lacomă și un uzurpator al bunătății și slavei lui Dumnezeu – căci Dumnezeu le-a dat pe toate făpturilor Sale, numai slava a păstrat-o pentru Sine, spre a fi slăvit ca Unicul Creator a toate (de aceea și zice: „Nu voi da nimănui slava Mea”¹) –, ci-ți dorești să rămâi de-a pururi cu Domnul tău și să-L slăvești doar pe El prin orice faptă a ta vrednică, după cum este drept, atunci și la începutul, și la mijlocul, și la sfârșitul a toată fapta bună să te socotești pe tine ca cel mai rău și mai josnic dintre toți oamenii.² Și gândește-te bine că această judecată a ta, despre tine, nu este

¹ Is. 42, 8.

² Dar și sfinții adevăresc că a se socoti cineva pe sine drept cel mai rău și mai josnic dintre toți oamenii aduce foarte mult folos sufletului. Că și dumnezeiescul Hrisostom așa zice: „Nimeni nu îi este lui Dumnezeu atât de drag pe cât este cel ce se socotește pe sine printre cei mai de pe urmă”. Iar Varsanufie, cel mare între Părinți, ne învață: „Dacă vrei, într-adevăr, să te mântuiești, ascultă ce trebuie să înfăptuiești: ridică-ți picioarele de la pământ și înalță-te cu mintea la cer, și acolo să-ți fie cugetarea zi și noapte; și disprețuiește-te pe tine cu toată puterea ta, cu încredințarea că te vezi mai prejos de orice om: aceasta este adevărata cale; în afară de aceasta o altă cale nu există pentru cel ce vrea să se mântuiască în Hristos, Cel Ce și va da acestuia putere [trebuincioasă]; cel ce voiește [să se mântuiască] să alerge; să alerge cel ce voiește să apuce [mântuirea]; iar martor mi-e Dumnezeu Cel Viu, Carele și voiește să dăruiască viață veșnică tuturor celor ce și-o doresc”. Iar dumnezeiescul Grigorie Sinaitul adaugă că avem datoria de a ne socoti pe noi înșine mai răi decât toate făpturile și mai nelegiuiri decât demonii înșiși. Căci zice: „Smerenia, după cum învață Părinții, are două trepte: a te avea pe tine mai jos decât toate făpturile și a pune pe seama lui Dumnezeu toate izbânzile – cea dintâi e începutul, iar cea de-a doua, capătul; și cei ce o caută pe ea (smerenia, cu alte cuvinte) o câștigă odată ce vor pricepe și dobândi aceste trei lucruri: că sunt cei mai păcătoși dintre toți, că sunt cei mai spurcați dintre toate zidurile (din pricină că sunt împotriva firii) și că sunt

nicidecum o exagerare, ca să găsești în asta o pricină de a te mândri, ci este dreaptă, adevărată și, prin urmare, pricină de smerire, că ești, cu alte cuvinte, cel mai rău dintre toți. Iar dacă tu socotești că, de vreme ce-ți cunoști viclenia, ești deasupra prin aceasta altcuiva, care-și închipuie despre sine că e cineva, să știi că tu ești cu mult mai rău decât acela, dacă voiești ca oamenii să pună preț pe tine și să fii considerat de ei ca atare (adică superior), când tu știi că, de fapt, nu ești așa.

Dacă voiești ca această cunoștință a vicleniei și a nimicniciei tale să-i țină departe pe vrăjmașii tăi și să te facă iubit de Dumnezeu, e nevoie nu doar să te disprețuiești pe tine, socotindu-te nevrednic și, prin urmare, vrednic de toate relele, ci să dorești să fii disprețuit și de ceilalți, scârbindu-te de cinstiri, bucurându-te de osândirile ce ți se aduc și făcând toate acele lucruri pe care ceilalți oameni, cu cuget lumesc, disprețuiesc. Și pe cuvintele și judecata acestora să nu pui deloc preț¹, neîngăduind nicidecum ca această sfântă faptă a disprețuirii de sine să nu fie înfăptuită de tine decât în scopul umilirii tale, și nicidecum pentru a plăcea oamenilor sau a fi apreciat de ei.

Iar dacă se va întâmpla vreodată să te iubească și să te laude mult ceilalți pentru vreun bine dat ție de Dumnezeu, ți-

mai nelegiuiri decât demonii – de vreme ce s-au făcut slujitori demonilor” (*Filocalia*, cap. 115, p. 896).

¹ De acord cu această învățătură se arată și Varsanufie, acest mare sfânt zăvorât și plin de darul profeției, când spune: „A nu te lăsa absorbit de nici un lucru îți îngăduie să te apropii de cetate; a nu fi apreciat de oameni te face locuitor al cetății; a muri față de tot omul îți asigură moștenirea cetății și a comorilor ei. Iar dacă voiești a te mântui, păstrează de-a pururi faptul de a nu fi prețuit de oameni și alcargă spre rostul ce te așteaptă”. Iar, după cuviosul Ioan, ucenicul lui Varsanufie, faptul de a nu fi apreciat de oameni înseamnă a nu te socoti deopotrivă cu nimeni și a nu te compara pe tine însuși cu nimeni altcineva și, totodată, a nu vorbi cuiva de vreun bine al tău: „Eu am săvârșit fapta asta bună”. (Iar prin „cetate” sfântul se referă fie la inimă, fie la nepătimire, fie la cunoștința dumnezeiască.)

nându-te bine, retrage-te în sinea ta, fără a ți se tulbura defel convingerea nimicniciei tale, de care ți-am vorbit mai sus; ci te întoarce mai întâi spre Dumnezeu, zicându-I din toată inima: „Să nu se întâmple niciodată, Doamne al meu, să ajung un uzurpator al cinstirii ce Ți se cuvine și al harului Tău; că Ție se cuvin laudă, cinste și slavă, iar mie, rușinare”: „A Ta este, Doamne, dreptatea, iar a noastră, rușinarea fețelor noastre”¹; „Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău se cuvine slavă”²; „a Ta este slava, și eu sunt robul Tău”³.

După aceea, întoarce-te spre lăudătorul tău, vorbindu-i lăuntric, în gând: „De când acesta mă socotește bun, de vreme ce nimeni altcineva nu este frumos și bun decât numai Dumnezeuul meu? Căci: «Nimeni nu este bun decât numai Unul Dumnezeu.»”⁴. Că așa îți vei pune virtuțile pe seama lui Dumnezeu, îi vei ține la distanță pe vrăjmași și te vei face vrednic să primești lucruri, harisme, binefaceri și mai mari de la Dumnezeu. Ci și atunci când, aducându-ți aminte de virtuțile și faptele tale bune, pe care le împlinești, vei fi împins spre mândrie, gândește-te numaidecât că faptele acelea sunt ale lui Dumnezeu, și nu ale tale⁵ și, ca și cum ai vorbi cu ele, spune:

„Eu nu știu de unde ați venit, cum ați apărut în mintea mea! Fiindcă nu eu sunt pricinuitorul vostru, ci Bunul Dum-

¹ *Dan.* 9, 7.

² *Ps.* 113, 9.

³ *Ezd.* 4, 29.

⁴ *Mt.* 19, 17.

⁵ Cu alte cuvinte, gândește-te, așadar, la următorul lucru, foarte adevărat și sigur: cu cât mai multe virtuți atingi și cu cât mai multe harisme primești, cu atât mai mult ai parte de binefaceri din partea lui Dumnezeu, și cu cât mai mult ai parte de binefaceri, cu atât mai multe datorii și ai față de El și cu atât ajungi să-I fii dator; astfel că, pe temeiul acestui cuget, nu doar nu te vei mândri pentru virtuțile și harismele tale, ci și te vei sili să te pogori tot mai mult întru adâncul smereniei, din pricină că nu ai nimic pe măsură să-I dai și tu spre a-I mulțumi pentru harismele dumnezeiești primite.

nezeu și harul Său; El v-a făcut, și crescut, și păzit, așadar, doar pe Acesta Îl voi recunoaște ca adevăratul Părinte, Pri-cinuitor și Începător al vostru; Acestuia Îi voi mulțumi și Îi voi înălța toate laudele”.

Apoi, gândește-te că toate faptele pe care le-ai săvârșit nu s-au ridicat la măsura și chipul cuvenite luminii și harului ce ți s-au dat spre a le cunoaște și înfăptui, ci că sunt foarte nedesăvârșite și îndepărtate de acel rost adevărat și grijă trebuincioasă. Dacă te vei gândi bine, va trebui mai degrabă să-ți fie rușine de virtuțile tale decât să fii, plin de vanitate și îngâmfare, mulțumit de ele. Întrucât e foarte adevărat că virtuțile firești ale lui Dumnezeu, pe care suntem datori să le urmăm, fiind neamestecate și atotdesăvârșite în ele însele, vor fi oarecum întinate și ciuntite de imperfecțiunile și lipsurile încercării noastre de a le imita¹.

Pe lângă acestea, așază alături faptele tale și cele ale sfinților și adevăraților prieteni și slujitori ai lui Dumnezeu, și vei afla că cele mai mari și mai bune dintre faptele tale sunt cu mult mai umile și mai neîndestulătoare sau chiar nevrednice de cinstire; și, din nou, dacă le vei pune alături de faptele Domnului nostru Iisus Hristos, pe care le-a făcut cu tine

¹ În afară de aceasta, toate virtuțile, după Sfântul Maxim, prin faptul că sunt lucrări (energii) firești ale lui Dumnezeu, daruri și haruri ale Sfântului Duh sunt, în consecință, fără început și fără sfârșit; iar după Vasile cel Mare, sunt nesfârșite în mărimea lor și fără de număr ca mulțime. Cum, așadar, ar putea cineva să cugete, plin de aroganță, că a dobândit vreo virtute, când își va da seama că virtuțile n-au nici început, nici sfârșit, nici număr? Și cum mai degrabă nu va voi să se afunde în abisurile smerenici, cugetând că oricâte virtuți ar izbândi să dobândească nici măcar la începutul acestora nu se va afla, ci că doar s-a făcut părtaș unei picături neînsemnate dintr-un ocean nemărginit? Și cum nu va fi mișcat de la sine să rostească și el de-a pururi acea rugăciune a lui Arsenie cel Mare: „O, Dumnezeu meu, nu mă părăsi; nimic bun n-am săvârșit înaintea Ta, ci dă-mi mie întru a Ta milostivire să pun început”.

prin Tainele Vieții și Crucii Sale (pe care să le socotești nu ca fapte ale lui Dumnezeu, ci în ele însele, ca fapte ale unui om), și dacă te vei gândi la curăția iubirii și la nepăcătoșenia cu care le-a făcut, vei înțelege că toate faptele și virtuțile tale sunt aproape niște păcate și necurății. Căci scris este: „Toate faptele dreptății noastre sunt ca zdreanță necurată”¹ sau, mai bine spus, și nimicul e mai bun decât ele.

În sfârșit, dacă îți vei înălța mintea la Dumnezeu și la măreția Sa nemărginită – față de care nici cerul nu este curat, după cum stă scris² –, la slujirea și închinarea cuvenite Lui, vei vedea limpede, cu prilejul oricărei fapte, că în tine trebuie să se nască nu mândrie și cuget semeț, ci o mare și cumplită teamă, oricât de sfântă și desăvârșită ar fi ea, și că tu nu poți fi decât dator să-i înalți din toată inima lui Dumnezeu acea smerită rugă a vameșului: „Dumnezeule, fii milos-tiv mie, păcătosului!”³.

Pe lângă acestea, te sfătuiesc să nu-ți vădești ușor harismele dăruite de Dumnezeu. Căci aceasta aproape niciodată nu este pe placul Său, după cum El Însuși ne-a învățat din istorisirea ce urmează:

Mântuitorul nostru Iisus Hristos S-a arătat odată în chip de prunc unui om evlavios și sporit. Și cunoscând acela că este Domnul, L-a rugat în chip neprefăcut să-i repete cuvintele închinării aduse de înger Maicii Domnului, adică „Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te...”, așa cum cu toții obișnuiesc s-o rostească. Și Pruncul începu cu bunăvoință: „Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată ești tu între femei”. Dar aici s-a oprit și n-a

¹ Is. 64, 5.

² Iov 15, 15.

³ Lc. 18, 13.

voit ca prin cuvintele următoare să Se laude pe Sine: „și binecuvântat este rodul pântecelui tău”; pentru că acela Îl ruga stăruitor să spună mai departe, El S-a făcut nevăzut, lăsându-l pe robul Său cuprins de o mare bucurie. Prin pilda Sa i-a vădit învățătura aceasta cerească, cum că nimeni, niciodată să nu se laude nici pe sine însuși, nici cu harismele pe care le are. Așadar, învață și tu să te smerești și să nu te lauzi de unul singur, de vreme ce știi că și tu însuși, și toate faptele tale nu sunt nimic: „Să te laude vecinul tău și nu gura ta, un străin, și nu buzele tale”¹.

Aceasta este temelia tuturor virtuților²: faptul că Dumnezeu ne-a creat din nimic și că acum El, odată ce am ajuns ființe vii prin El, voiește să ne întemeieze întreaga zidire duhovnicească pe cunoștința [și încredințarea] că noi nu suntem nimic prin noi înșine; și, cu cât ne vom adânci în ea, cu atât ne va spori zidirea și, cu cât mai mult lut vom scoate din adâncurile ei, cu alte cuvinte, cu cât mai mult ne vom cunoaște greșelile și nemerniciile, cu atât mai mult și dumnezeiescul Ziditor va așeza pietre strașnice întru sporirea duhovnicească a acestei zidiri. Și să nu socotești, o, fiule, că e cu puțință vreodată să te adâncești în această cunoștință îndejuns. Căci aceasta-i cu neputință. Ba mai mult, gândește-te că, și în cazul în care s-ar fi dat unei zidiri această puțință, noi nu vom afla, în urma cercetării, un abis mai adânc decât propria nimicnicie.

Prin această cunoaștere (conștiință) de sine temeinic pusă în faptă, putem dobândi orice bine, dar fără ea suntem aproape nimic, chiar dacă ne-am propune să ducem la îm-

¹ *Pild.* 27, 2.

² Astfel că și Domnul, voind să dureze edificiul minunat al Fericirilor, a pus mai întâi, ca temelie a acestora, sărăcia cu duhul, adică smerenia, zicând: „Feriți-vă cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor” (*Mt.* 5, 3).

plinire faptele tuturor sfinților și ne-am afierosi de-a pururi lui Dumnezeu.

O, fericită cunoaștere, ce ne faci fericiți pe pământ și slăviți în Cer! O, lumină, care ieși din întuneric și ne faci sufletele luminoase și curate! O, bucurie, ce nu se știe cum strălucești printre necurățiile noastre! O, nimicule, care, odată ce te vom fi cunoscut, ne faci ai Domnului pentru totdeauna!

Nu mă voi putea niciodată sătura să vorbesc despre aceasta, iubite! Dacă voia îți este să aduci laudă lui Dumnezeu, osândește-te pe tine și poștește a fi osândit de ceilalți; smerește-te față de toți și arată-te mai prejos decât toți, dacă voiești să-L înalți pe Dumnezeu și să te înalți și tu la El. Dacă-ți dorești să-L afli, nu te înălța, fiindcă El va fugi de tine; smerește-te, smerește-te cât poți, și El va veni să te caute și să te îmbrățișeze; și atât de mult voiește să te primească și să Se unească strâns cu tine în iubire și într-un chip atât de iubitor, pe cât de mult te umilești tu în ochii Săi, pe cât de mult vrei să fii umilit de ceilalți și pe cât toți se vor scârbi de tine ca de un lucru dezgustător.

Așadar, pentru harul acesta, atât de mare, pe care Dumnezeu, Cel atât de vătămat de păcatele tale, ți-l arată, frate, spre a Se uni cu tine, arată-I și tu că poți să te socotești pe tine însuși cel mai rău și nevrednic dintre toți; și nu uita a da neîncetat mulțumire și a te arăta îndatorat celor ce-ți oferă prilejul de a te smeri, adică celor ce te disprețuiesc neîncetat. Și dacă cu greu și fără a fi pe placul inimii tale înduri disprețuirile acestora, luptă totuși cât poți să nu arăți prin nici un semn în afară că nu te bucură.

Și, dacă în pofida tuturor acestor foarte adevărate gânduri și socotințe, viclenia diavolului, nepriceperea și pornirea noastră rea ne vor birui, astfel încât gândurile cugetării

semețe să nu ne lase în pace și să ne rănească inima, să știi că atunci este cel mai potrivit moment pentru a ne smeri, umili și urî pe noi înșine, întrucât, în urma încercării, vom vedea că ne luptăm și că, da, într-adevăr, ne nevoim cu tărie ca să ne izbăvim de el (adică de diavolul). E adevărat că nu vom putea scăpa de tirania lui, deoarece suferim de tulburarea adusă de mândrie, care își are rădăcina și începutul în deșarta și blestemata părere bună despre propria persoană. Or, în chipul acesta vom putea scoate din veninul cel amar – miere, din răni – sănătate și din mândria însăși – smerenie.

CAPITOLUL AL XXXIV-LEA

Câteva lucruri trebuincioase biruirii patimilor și dobândirii unor noi virtuți

Chiar dacă până acum ți-am spus destule lucruri, ca să-ți arăt mijloacele prin care să te chivernisești spre a te învinge pe tine însuși și a te întrarma cu virtuțile, e totuși de trebuință să-ți mai dau câteva sfaturi:

a) Mai întâi îți spun că, dacă voiești, frate, să dobândești virtuțile, să nu pui în practică rânduiala neschimbată a unora care urmează în fiecare zi a săptămânii pentru fiecare virtute în parte deprinderi diferite. Nu, ci rânduiala nevoinței tale să fie aceea de a purta un război împotriva patimilor, care de-a pururi te ispitesc și te păgubesc, și, totodată, de a te împodobi, pe cât cu putință, cu virtuțile potrivnice patimilor tale. Că, dacă vei dobândi acele virtuți, potrivnice patimilor ce te ispitesc, negreșit vei dobândi cu ușurință și prin puține fapte și celelalte virtuți, cu alte cuvinte, o vei dobândi pe fiecare dintre ele la vremea convenită și dintr-o pricină nebănuită; fiindcă virtuțile sunt de-a pururi legate între ele și cel care o are pe una dintre ele deplin le are pe toate celelalte la îndemână, la ușa inimii sale.

b) Să nu amâni niciodată vremea dobândirii virtuților, nici pentru ani, nici pentru luni, nici pentru săptămâni, nici măcar pentru câteva zile. Ci luptă aproape întotdeauna de parcă atunci te-ai născut; luptă mereu ca un soldat proas-

păt înrolat și pășește spre culmea desăvârșirii virtuților fără oprire sau zăbavă. Fiindcă a te opri pe calea virtuților și a desăvârșirii nu-i totuna cu a-ți trage suflarea și a-ți recăpăta puterile, ci cu a te întoarce din drum și a pierde din vigoare.

A te opri înseamnă părerea greșită de a fi dobândit deplin o virtute, de a nu-ți cerceta greșelile sau de a nu căuta prilejuri și pricini care cheamă la noi fapte de virtute. Prin urmare, să fii necurmat plin de grijă, înflăcărat și priceput spre a nu pierde nici cele mai neînsemnate prilejuri și pricini ale virtuții. Iubește toate prilejurile și pricinile ce te îndeamnă la virtute și mai ales acele pricini ce sunt mai greu de biruit. Căci și faptele săvârșite spre înfrângerea greutăților mai mari ce stau în calea virtuților fac ca deprinderile virtuților să fie mai grabnice și să aibă o rădăcină mai adâncă. Însă de pricinile care pot ațâța ispita trupească fugi cu toată sânguința și iuțea, după cum deja ți-am spus.

c) Să fii chibzuit și cu discernământ în privința virtuților din afară, ce pot pricinui vătămarea și îmbolnăvirea trupului, după cum ar fi chinuirea lui prin postiri, privegheri (dar și alte nevoițe asemenea) peste măsură, fiindcă acestea se dobândesc puțin câte puțin și treptat, după cum vom arăta în continuare. În privința celorlalte virtuți, care sunt cu totul lăuntrice și sufletești (precum să iubești pe Dumnezeu, să disprețuiești lumea și pe tine însuși, să urăști patimile și păcatul, să fii răbdător și blând, să-i iubești pe toți, până și pe cei ce te vatămă, și celelalte virtuți deopotrivă), socotesc că nu e nevoie să le dobândești puțin câte puțin, nici să atingi desăvârșirea acestora în trepte sau etape, ci silește-te să faci orice de dragul lor, pe cât îți stă în putință și cât mai grabnic.

d) Întreaga conștiință, dorință și inimă a ta să nu cuge-te, nici să râvnească, nici să voiască altceva decât să biruiască

acea patimă care te atacă și cu care te lupți și să dobândească virtutea potrivnică acesteia. Aceasta să fie pentru tine întreaga lume, însuși cerul și pământul; aceasta să fie toată comoara și întreg rostul tău: a bineplăcea lui Dumnezeu, fie că mănânci, postești, trudești, te odihnești, priveghezi, dormi, ești la tine acasă ori afară, săvârșești fapte cucernice sau te ocupi de rucodelia ta: toate acestea să fie cârmuite și îndreptate spre a-ți stăpâni și învinge patima cu pricina și spre dobândirea virtuții opuse ei.

e) Să fii îndeobște vrăjmașul tuturor plăcerilor și desfătărilor pământești. Că în chipul acesta vei fi războit mai puțin de celelalte rele, care, cu toate, își au rădăcina în plăcere. Și odată ce le vom tăia, din ură de sine, rădăcina, își vor pierde puterea. Căci, dacă vei voi să lupți pe de o parte împotriva unei răutăți, adică împotriva unei plăceri anume, și, pe de alta, nu vei renunța la celelalte plăceri pământești, chiar dacă nu vor fi de moarte, ci îngăduite și ușoare, negreșit războiul tău va fi aspru, sângeros și foarte îndoielnic și, prin urmare, arareori vei birui. De aceea, să ai mereu în minte judecata dumnezeiască: „Cel ce își iubește sufletul îl va pierde; iar cel ce își urăște sufletul în lumea aceasta îl va păstra pentru viața veșnică”¹; „Fraților, nu suntem datori trupului, ca să viețuim după trup. Căci dacă viețuiți după trup, veți muri, iar dacă ucideți, cu Duhul, faptele trupului, veți fi vii.”²

f) Și, în ultimul rând, te sfătuiesc, fiindcă e foarte bine și chiar cu totul trebuincios dobândirii virtuților, să faci mai întâi o spovedanie generală, spre a te încredința, pe cât cu putință, că te afli în harul lui Dumnezeu, de la Care aștepți toate harismele, virtuțile și biruințele.

¹ *In.* 12. 25.

² *Rm.* 8, 12-13.

CAPITOLUL AL XXXV-LEA

Să dobândim virtuțile puțin câte puțin, treptat și una câte una

Chiar dacă adevăratul ostaș al lui Hristos, care își dorește să ajungă la deplinătatea desăvârșirii, nu e silit niciodată să pună nici o hotărnicire sporirii sale, el trebuie să-și țină în frâu, cu oarece discernământ, însuflețirea duhovnicească peste măsură, ce se aprinde, mai ales la început, cu mult avânt, dar mai apoi se stinge și ne lasă la mijlocul drumului. Prin urmare, nu doar virtuțile din afară și trupești să le dobândim puțin câte puțin și treptat, cum am spus, ci și pe cele lăuntrice și sufletești, în același fel. Fiindcă în acest chip, puținul se face repede mult și capătă statornicie. De pildă, spre a dobândi virtutea interioară a îndelungii-răbdări, nu poți pe dată să te bucuri sau să-ți dorești să ai parte de ocări și de celelalte lucruri potrivnice, la care ai putea fi supus, fiindcă bucuria și dorirea lor sunt cele mai înalte trepte ale răbdării, la care ajungi, dacă mai întâi vei fi trecut prin treptele și stadiile de jos ale acestei virtuți: a te disprețui mai întâi pe tine însuși, a nu îngădui și urî răzbunarea și celelalte, cum am arătat mai sus, în capitolul al XIII-lea.

De asemenea, te sfătuiesc să nu te îndeletnicești îndeosebi cu toate virtuțile, nici cu mai multe deodată, ci cu câte una, pe rând. Căci în felul acesta deprinderea virtuoasă se sădește în suflet mai ușor și mai trainic, întrucât, prin exer-

sarea neîntreruptă a unei virtuți, ea va reveni mai grabnic în memoria ta, mintea va căuta mereu și tot mai mult să afle noi chipuri și pricini de a o dobândi, iar voința se va apleca mai lesne spre ea – ceea ce, firește, nu se va întâmpla, dacă te vei îndeletnici deodată cu mai multe virtuți.

Și încă ceva: de vreme ce faptele legate de o anumite virtute sunt de același fel și asemănătoare între ele, se vor înfăptui în decursul aceleiași exersări (nevoințe) și vor fi mult mai puțin istovitoare. Căci una o atrage și o ajută pe cealaltă prin faptul că se asemuiesc; și, mulțumită acestei asemănări, ele se vor întipări și mai bine în noi, întrucât vor afla tronul inimii deja pregătit și gata să primească acele fapte noi, pe care plănuim să le săvârșim ulterior, de vreme ce deja am acceptat să le săvârșim pe cele de dinainte, asemenea lor.

Aceste aspecte, despre care am vorbit, ascund multă putere și adevăr, căci cel care se nevoiește după cuviință într-o virtute învață totodată și chipul de a se exersa într-o alta, și astfel, odată cu sporirea uneia, sporesc cu toate laolaltă, datorită unirii și legăturii profunde dintre ele, dat fiind că toate virtuțile se aseamănă unor raze, ce își au originea în una și aceeași lumină dumnezeiască.

CAPITOLUL AL XXXVI-LEA

Mijloacele de dobândire a virtuților și de chivernisire a lor spre a deprinde pentru o vreme doar una singură

Pentru dobândirea virtuților e nevoie de un suflet curajos și mare, de o voință nicidecum slabă și delicată, ci hotărâtă și puternică, cu încredințarea că avem de înfruntat nenumărate piedici necruțătoare. Pe lângă acestea, să fim animați de o deosebită predispoziție și iubire față de ele, ceea ce se poate dobândi ușor, dacă ne vom gândi la faptul că virtuțile acestea îi sunt dragi lui Dumnezeu, dacă vom înțelege cât de alese și distinse sunt prin ele însele, cât de folositoare și necesare se dovedesc a fi, de vreme ce orice desăvârșire și sporire în ele își au și începutul, și sfârșitul.

Este important ca în fiecare dimineață să luăm hotărâri spre a nu lăsa să ne scape nici unul dintre prilejurile, cu care ne putem confrunta în acea zi, de a pune în lucrare virtutea, iar seara să vedem dacă ne-am folosit bine de ea și în dimineața următoare să ne înnoim hotărârile și dorințele, nevoindu-ne mai ales în privința dobândirii acelei virtuți care ne stă la îndemână. Aidoma să facem și în privința pildeilor sfinților, a rugăciunilor și a meditării (cugetării) noastre asupra vieții și patimii lui Hristos: toate acestea, atât de necesare exersării duhovnicești în virtute, să se înfăptuiască cu precădere în legătură cu acea virtute în care vrem să ne ne-

voim la momentul respectiv și, totodată, oricâte prilejuri și pricini vom întâlni în acea zi, deși diferite între ele, să le folosim, deopotrivă și pe cât cu putință, în scopul dobândirii acelei virtuți pe care ne-o dorim.¹

În același fel, să ne silim a căpăta obișnuința de a împlini faptele virtuozitate, fie lăuntrice, fie din afară, cu râvna și ușurința cu care mai înainte săvârșeam viciile (răutățile) potrivnice acestora, sau, mai bine spus, cu ușurința cu care ne împlinim și dorințele firești ale inimii; la o așa măsură să ajungem în deprinderea virtuților, încât să ne devină ceva firesc. Și, cu cât mai multe greutăți vom înfrunta în privința acestora (cum am spus și mai sus), cu atât mai repede și mai adânc aceste neajunsuri vor ajuta să intre și să se sădească în sufletul nostru deprinderea cea bună.

Apoftegmele cuvenite, luate din dumnezeiasca *Scriptură* și rostite fie cu glas tare, fie în gând, au o uluitoare putere și ne sunt de mare ajutor în deprinderea virtuții. Căci zice Solomon: „Ce vei păstra, fiule? Graiurile lui Dumnezeu”². Drept aceea, să avem la îndemână mai multe asemenea cugetări despre virtutea în care ne exersăm, pe care să le punem în faptă, să le rostim întreaga zi, mai ales când se întâmplă să ne atace patima potrivnică virtuții la care lucrăm.

De pildă, dacă suntem preocupați de dobândirea îndelungii-răbdări, putem să rostim următoarele versete (sentințe) scripturistice, dar și altele, asemănătoare: „Cel mult-răbdător este foarte chibzuit”³. „Îndelungă-răbdarea sărmanilor nu va fi dată pieirii”⁴. „Vai vouă, celor ce ați pierdut răbdarea!”⁵.

¹ *A se vedea infra*, capitolul al XL-lea.

² *Pild.* 31, 2.

³ *Pild.* 14, 29.

⁴ *Ps.* 4, 19.

⁵ *Sir.* 2, 15.

„Cel îndelung-răbdător e mai brav decât cel ce deține puterea, iar cel ce-și stăpânește mânia este mai de cinste decât cuceritorul unei cetăți”¹. „Prin răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre”². „Prin răbdare să alergăm la întrecerea ce ne așteaptă”³. „Iată, noi ferim pe cei ce au răbdat”⁴. „Fericit este bărbatul care rabdă ispita”⁵. „Iar răbdarea să-și aibă lucrul ei desăvârșit”⁶. „Căci aveți nevoie de răbdare”⁷.

De asemenea, putem să rostim și aceste scurte rugăciuni: „O, Dumnezeu meu, când se va întrarma inima mea cu carul de luptă al răbdării?”. „Când voi trece prin orice încercare cu inima împăcată, ca să-I dau bucurie Dumnezeului meu?”. „O, iubite chinuri, care mă faceți asemenea Domnului meu Iisus, Carele a pățimit pentru mine!”. „O, Iisuse, singura viață a sufletului meu, oare voi putea trăi eu vreodată împăcat în sânul a mii de chinuri, pentru slava Ta?”. „Ferice de mine, dacă și în mijlocul focului întristărilor mă voi aprinde de dorința de a îndura chinuri și mai mari!”

Spre a spori în virtuți ne vom folosi în tot ceasul de aceste scurte rugăciuni, ca și de altele, potrivit cu fiecare virtute în care ne vom exersa, pe care ni le va insufla duhul evlaviei. Aceste scurte rugăciuni se numesc „săgetătoare”, fiindcă sunt ca sulițele, adică lăncile și săgețile, care sunt slobozite, despicând și săgetând cerul, având marea putere de a ne ațâța dorul de virtute și de a ajunge la urechile lui Dumnezeu, dacă vor fi însoțite de două lucruri, ca de două aripi, unul fi-

¹ Pild. 16, 32.

² Lc. 21, 19.

³ Evr. 12, 1.

⁴ Iac. 5, 11.

⁵ Iac. 1, 12.

⁶ Iac. 1, 4.

⁷ Evr. 10, 36.

ind adevărata cunoștință a bucuriei pe care Dumnezeu le încearcă mulțumită nevoinței pe care o depunem de dragul virtuților, celălalt fiind dorirea fierbinte și aprinsă de a le dobândi spre a bineplăcea măreției dumnezeiești.¹

¹ Sfântul și dumnezeiescul Augustin nu a iubit mult doar alcătuirea și citirea de asemenea rugăciuni „ascuțite și săgetătoare”, ci o sfătuită pe fiica sa duhovnicească – mă refer la acea evlavioasă Prova – să citească și să se aplece asupra unor astfel de rugăciuni; unii sunt de părere că și rugăciunile din iubire de Dumnezeu ale acestui sfânt ar putea să se numească așa.

CAPITOLUL AL XXXVII-LEA

Să umblăm cu sârg și grijă neîntrerupte în deprinderea virtuții

Printre cele ce sunt neapărate și contribuie la dobândirea virtuților se numără, în afara celor de mai sus, și faptul de a tinde pururi către cele dinainte (*cf. Fil. 3, 14*), dacă voim să ajungem la capătul pe care ni l-am propus aici. Că altminteri, numai și dacă ne oprim, regresăm; căci, atunci când ne oprim din faptele noastre virtuozitate, în noi se nasc în chip necesar, prin vehemența înclinației noastre spre plăcerile simțurilor, căreia i se alătură și alte imbolduri, venite din afară, nenumărate patimi în neorânduială, care, dacă nu ne pervertesc virtuțile, cel puțin ni le diminuează și așa ne lipsesc de multe dintre harurile pe care le-am fi câștigat de la Dumnezeu.

Drept aceea, calea duhovnicească se deosebește de cea pe care-o urmează drumețul obișnuit. Fiindcă pe drumul pă-mântesc călătorul nu pierde nimic din călătorie, dacă se va opri. Pe calea duhovnicească a virtuții, însă, dacă se va opri, călătorul își va pierde virtuțile pe care le-a dobândit până atunci. Pe lângă aceasta, cu cât mai mulți pași va face, cu atât oboseala călătoriei va crește, dar pe calea duhovnicească, cu cât mai mult va înainta, cu atât va dobândi neconținut o tărie și vigoare mai mari. Pentru că prin exersarea virtuozității partea inferioară, adică trupul, a cărui împotrivire a făcut trudnică și aspră calea virtuții, slăbește mereu, din ce în ce

mai mult, în timp ce partea superioară (adică sufletul), în care se sălășluiește virtutea, e susținută și întărită neîncetat. Deci, pe cât sporim în bine și în virtute, pe atât se micșorează chinul pe care-l simțim la începerea călătoriei; pe lângă acestea, și o oarecare dulceață tăinuită (de la Dumnezeu) apare în noi și devine ceas de ceas tot mai mare. Astfel, continuându-ne de-a pururi calea cu mai multă ușurință și putere, din virtute în virtute, ajungem în cele din urmă pe culmea muntelui, acolo unde sufletul, desăvârșindu-se, lucrează orice bine nu din silă, ci, firește, cu bucurie și veselie. Fiindcă își biruie și domolește patimile și își supune întreaga zidire prin îngenuncherea trupului său și trăiește fericit în Dumnezeu; și acolo, ostenindu-se mulțumit, își primește odihna.

CAPITOLUL AL XXXVIII-LEA

Cu îndatorirea de a lupta neconținut pentru virtuți, să nu pierdem nici un prilej al dobândirii lor

Dacă voiești să mergi înainte pe calea virtuților neînterupt, fără oprire, să iei bine aminte și să nu lași să-ți scape din mâini nimic din ceea ce poate deveni un prilej de însușire a virtuții. Așa că rău chibzuiesc cei ce se feresc din răspuneri de cele potrivnice, de care s-ar putea sluji la dobândirea virtuții. De pildă, îți dorești să capeți deprinderea îndelungii-răbdări? Nu este bine să fugi de acele persoane, fapte sau gânduri care-ți ațâță nerăbdarea. Să nu te ferești de anumite fapte care te stingheresc. Ci, discutând cu orice persoană a cărei companie provoacă dezgustul și supărarea, să fii neîncetat dispus și pregătit să înduri orice lucru respingător și neplăcut. Că, de vei face altcumva, nu vei deprinde niciodată răbdarea.

De asemenea, să faci la fel cu orice altă faptă care-ți provoacă silă, fie prin ea însăși, fie prin cel care te-a împins la ea sau care te-a împiedicat de la o alta, ce ți-ar fi plăcut mai mult; cu alte cuvinte, să te ocupi de fapta și lucrarea aceea și să le continui, chiar dacă te tulbură și te supără, cu toate că ai fi putut să-ți afli odihna fără să le săvârșești. Căci altfel n-o să poți învăța niciodată să înduri, dar nici odihna pe care o cauți nu va fi vreodată adevărată, câtă vreme ea nu se va naște

într-un suflet curățit de patima iubirii de sine și împodobit de virtute.

La fel să se întâmple și cu acele gânduri ce uneori te tulbură și-ți încețoșează mintea, pe care nu e nevoie să le lezezi cu totul de la tine, fiindcă, prin chinul la care te supun, te ajută totodată să te obișnuiești cu a îndura zilnic cele potrivnice. Și cel ce te învață altceva nu te sfătuiește decât să fugi mai degrabă de chinul trecător, pe care-l simți, decât să urmezi adevăratei virtuți la care râvnești.

Este adevărat că ostașul începător trebuie să lupte împotriva pricinilor potrivnice, de care am vorbit, cu luare-aminte și îndemănare. Uneori e nevoie să se războiască cu ele, altele, să le disprețuiască și să le lase în pace, în relație cu sporirea și puterea, mai multă sau mai puțină, pe care le primește de pe urma virtuții. Însă să nu se întoarcă nicidecum cu spatele, nici să se retragă, astfel încât să ajungă să abandoneze cu desăvârșire orice pricină de împotrivire. Căci, deși, în momentul de față, am putea scăpa prin această fugă de primejdia căderii, în continuare ne vom afla într-o primejdie și mai mare de a fi biruiți prin ispitele și atacurile nerăbdării, din cauză că nu ne-am înțărmat de dinainte, recurgând la virtutea potrivnică, adică aceea a răbdării. Aceste socotințe însă nu-și au locul în privința patimilor trupești, după cum amănușit am arătat și mai sus, întrucât pricinile și prilejurile acestora trebuie, de-a pururi și cu desăvârșire, ocolite.

CAPITOLUL AL XXXIX-LEA

Să iubim toate prilejurile și greutățile (mai ales pe cele mai puțin plăcute) în vederea dobândirii virtuților

Nu se cade, iubite, în nici un chip, să fugi de cele ce pot fi pricini și prilejuri de dobândire a virtuților. Ci, mai mult, să le primești de-a pururi cu bucurie, de îndată ce se arată înaintea ta, și să le socotești de cinste și scumpe până și pe cele respingătoare și de nedorit pentru simțirea ta. Și, cu ajutorul lui Dumnezeu, vei izbuti aceasta, dacă îți vei întipări bine în minte următoarele gânduri.

Mai întâi să cugeți că pricinile, prilejurile sunt mijloace pe măsură, desigur, și trebuincioase dobândirii virtuții. Odată cu cererea virtuților de la Dumnezeu, vei cere și mijloacele, și pricinile lor, altminteri rugăciunea ta va fi zadarnică și doar pentru a-L ispiti pe Dumnezeu. Fiindcă Dumnezeu nu obișnuiește niciodată să dea virtutea îndelungii-răbdări fără măhniri – prilejurile și uneltele răbdării –, nici smerenia, fără disprețuiri și necinstiri, la fel petrecându-se și în ce privește toate celelalte virtuți.

De aceea, instrumentele și prilejurile virtuților să ne fie cu atât mai plăcute și iubite, cu cât presupun mai mulă trudă. Fiindcă faptele săvârșite de noi cu aceste prilejuri sunt mai curajoase, mai puternice și ne vor deschide mult mai ușor și mai repede calea virtuții. Și să nu ne exersăm doar în ce privește anumite prilejuri însemnate și potrivnice nouă, ci

chiar și în cele mai neînsemnate; de pildă, să nu dăm dovadă de îndelungă-răbdare numai pentru ocări și bătaii grele, ci și pentru un gest sau o privire urâtă din partea cuiva sau pentru un cuvânt indiferent, pe care ni l-ar adresa ceilalți¹. Fiindcă faptele ce însoțesc asemenea prilejuri neînsemnate au loc mult mai des și, prin urmare, ele ne vor ajuta să ne obișnuim a da mai ușor dovadă de îndelungă-răbdare și când va fi vorba de prilejuri însemnate.

Apoi, să gândești că toate câte ni se întâmplă ne vin, spre folosul nostru, de la Dumnezeu și pentru ca noi să scoatem roade din ele. Și chiar dacă despre unele dintre acestea, întrucât sunt metehne ale noastre sau ale celorlalți, nu poate nimeni să susțină că vin de la Dumnezeu (Care nu voiește păcatul), e posibil totuși să se spună că sunt de la Dumnezeu, întrucât se întâmplă din îngăduința Lui, dat fiind că Îi stă în putință să le împiedice, dar nu o face. Și, pe lângă acestea, despre toate mâhnirile și pătimirile ce ne vin, fie din neajunsurile noastre, fie din răutatea celorlalți, se spune că sunt de la Dumnezeu și ale lui Dumnezeu, întrucât voia Lui este să le îndurăm și să fim chinuiți de dragul aceluia bine al virtuții pe care îl putem câștiga de pe urma acestora, dar și de pe urma altor judecăți ale lui Dumnezeu, de nepriceput pentru noi [la momentul respectiv], dar drepte și binecuvântate, după cum zice Fericitul Augustin².

Dacă noi, fiind convinși că Dumnezeu voiește să îndurăm de bunăvoie orice fel de neplăcere, de pe urma celorlalți sau

¹ De aceea și Apostolul Iacov ne poruncește ca răbdarea noastră să nu rămână nedesăvârșită și ciuntită, pe unele îndurându-le, iar pe altele, nu, ci desăvârșită și deplină, îndurând întotdeauna și pe cele mari, și pe cele mici: „Iar răbdarea să-și aibă lucrul ei desăvârșit, ca să fiți desăvârșiți și întregi, nelipsiți fiind de nimic” (Iac. 1, 4).

² A se vedea *infra*, capitolul al XLI-lea.

de pe urma propriilor noastre fapte, vom susține (după cum mulți și susțin aceasta, din pricină că le lipsește îndelungă-răbdarea) că Dumnezeu nu dorește, ba mai mult, Se scârbește de relele ce se petrec, asta nu va însemna nimic altceva decât că ne căutăm în van justificare pentru greșeli și că ne întoarcem privirea de la crucea necazurilor, fără a putea însă tăgădui că este plăcută lui Dumnezeu și că El Însuși ne poruncește s-o luăm pe umeri. Și mai mult, eu cred că Dumnezeu iubește mai tare suferința noastră de pe urma chinurilor pricinuite de răutatea oamenilor (mai ales a celor cărora le-am făcut bine) decât necazurile de pe urma altor întâmplări nefericite; pentru că firea noastră arogantă, după cum e și firesc, e domolită și smerită mai mult de acelea decât de acestea din urmă și fiindcă, odată ce le îndurăm pe acestea de bunăvoie, slujim și dăm slavă într-un chip peste măsură Dumnezeului nostru, prin faptul că ne facem dimpreună-părtași Acestuia și acelei minunate lucrări din care strălucesc totodată în chipul cel mai înalt atât bunătatea negrăită, cât și atotputernicia Sa. Aceasta înseamnă a scoate din veninul păcatului rodul cel preadulce și miera virtuții și a binelui.

De aceea, de îndată ce Dumnezeu va vedea că avem, într-adevăr, o dorință vie și fierbinte și că ne rugăm cu osârdie (după cum se și cuvine), pentru o asemenea slăvită dobândire a binelui, El ne pregătește paharul unor puternice și aprige ispite și al unor neîndurătoare prilejuri, pe care îl vom primi la vremea potrivită. Ajungând să-I cunoaștem iubirea și grija față de noi, se cade să-l primim, cu ochii închiși și cu bucurie, și să-l bem până la fund, cu sânge și fără tăgadă. Deoarece este un medicament ce ni s-a dat de-o mână ce nu poate da greș, făcut din plante medicinale și pe atât de folositor sufletului pe cât e el de amar.

CAPITOLUL AL XL-LEA

Cum ne putem folosi de diferite prilejuri în deprinderea unei virtuți anume

Fiindcă am spus mai sus că deprinderea unei singure virtuți pentru o anumită vreme este mai rodnică și folositoare decât exersarea concomitentă a mai multor virtuți și că în funcție de aceea trebuie chivernisite prilejurile de care vom avea parte, chiar dacă acestea vor fi diferite unele de altele, ia aminte acum și învață felul în care aceasta se poate petrece foarte ușor.

De multe ori se întâmplă ca în una și aceeași zi sau oră cineva să ne certe, fără rost, pentru o faptă a noastră, care este bună, sau să nu ne bucurăm de bunăvoința cuiva, sau să se petreacă altceva, care să trezească, fără nici un temei, o bănuială urâtă despre noi, sau să ne cuprindă o durere trupească, sau mai-marele nostru să ne poruncească ceva ce nu ne place, sau să ni se întâmple alte lucruri grozave și greu de îndurat, de care viața omului e înșesată. Acestor întâmplări foarte felurite, dar și altora asemenea putem să le opunem diferite fapte virtuoză, însă, spre păstrarea canonului prerânduit, să ne nevoim, slujindu-ne de fapte de același fel și asemănătoare virtuții cu care ne îndeletnicim.

De pildă, dacă, atunci când se vor ivi prilejurile, de care am vorbit, noi ne antrenăm în virtutea răbdării, ne vom îndrepta spre fapte prin care să îndurăm de bunăvoie și cu ve-

selie sufletească toate aceste prilejuri: dacă exersarea noastră va fi în smerenie, ne vom strădui să pricepem că noi înșine suntem vrednici de tot răul adus de aceste împotriviri, care au venit peste noi; dacă lupta noastră este dobândirea supunerii, atunci ne vom supune cu osârdie atotputernicii mâini a lui Dumnezeu; și de dragul slujirii Sale (fiindcă aceasta și voiește El), ne vom supune și zidurilor cuvântătoare, dar și celor necuvântătoare și neînsuflețite, prin mijlocirea cărora și chinurile, și mâhnirile vor veni asupra noastră.

Dacă, de asemenea, ne exersăm în sărăcie, să o iubim și să ne mulțumim cu orice mângâiere, fie mare, fie mică, de pe lumea aceasta, arătându-ne recunoscători pentru ea. Dacă asceza noastră este iubirea, atunci vom împlini fapte de iubire, atât față de aproape – ca cel ce ni s-a făcut instrument al binelui pe care putem să-l dobândim –, cât și față de Dumnezeu – ca Cel Care este prima Cauză iubitoare, de la Care provin și de Care sunt îngăduite aceste mâhniri, în scopul deprinderii și sporirii noastre duhovnicești. Din cele spuse de noi aici se arată lămurit cum și cu un singur prilej, oferit fie de o boală, fie de orice altă supărare istovitoare, de care avem parte pentru multă vreme, putem pune în practică faptele virtuții în care voim să ne exersăm.

CAPITOLUL AL XLI-LEA

Despre momentul potrivit exersării în fiecare virtute și despre semnele sporirii noastre

Să nu rânduim noi pentru câtă vreme ne vom exersa într-o virtute sau alta. Căci aceasta se face de către fiecare dintre noi după starea și nevoile sale, precum și după sporirea la care a ajuns pe calea duhovnicească, dar și după discernământul starețului sau duhovnicului, care ne călăuzește. Dacă ne vom îngriji într-adevăr de aceasta și ne vom folosi de toate mijloacele, despre care am vorbit, fără îndoială că în câteva săptămâni vom avea parte de mult spor. Iar semnul că am sporit în virtute este acela de a urma statornic lucrarea virtuții, până și în momentele noastre de întunecare și amărăciune sufletească, în care ni se vor lua, din economie dumnezeiască, mângâierile duhovnicești și bucuriile dumnezeiești.¹

¹ Și Avvă Isaac (Cuvântul 12) e de părere că trebuie să ținem seamă, la orice pas, de semne, spre a cunoaște atât sporirea noastră, cât și rătăcirea vrăjmașului. Iată semnele pe care le menționează: când vezi că mintea ta nu întâmpină nici o constrângere, ci e în lucrare și se silește spre gânduri bune în chip liber, înseamnă că înaintezi; la fel și atunci când, stând la rugăciune, mintea ta nu hoinărește de ici-colo, ci stihul psalmic (șirul rugăciunii) ți se curmă pe limbă și te cuprind tăcerea și mirarea, fără de voia ta; tot așa și când vezi cum la orice gând și aducere-aminte, ce te năpădesc, ca și la orice cugetare și contemplație a ta, ochii ți se umplu de lacrimi de la sine; la fel și când în anumite clipe îți vezi mintea afundându-se cu totul, pentru o vreme, fără ca tu să-ți propui aceasta conștient, în inima ta, iar după aceea bagi de seamă că

Un semn foarte lămurit al sporirii noastre este și războiul pe care ni-l aduce trupul, când ne propunem să împlinim faptele virtuții. Așadar, cu cât războiul trupesc slăbește, cu atât să înțelegem că am sporit în virtute.

A nu simți nici un război sau răzvrătire în partea simțuală și mai de jos, mai ales, la ivirea unor pricini și atacuri neașteptate¹, este semnul că am ajuns deja la virtute. Dar și când faptele noastre vor fi însoțite de o râvnă și bucurie duhovnicească mai mari decât la început, putem socoti cu atât mai mult că am sporit în virtute.

Cu toate acestea, să nu avem niciodată certitudinea că am dobândit virtuțile sau că am biruit cu totul o patimă anume (chiar dacă după multă vreme și multe războaie nu am mai simțit imboldurile ei), fiindcă în spatele acestui lucru pot sta ascunse viclenia și lucrarea diavolului și ale firii noastre înșelătoare. Uneori, aceasta este o răutate care, din pricina mândriei tănuite, se arată drept virtute; în afară de aceasta, dacă ne gândim la desăvârșirea la care ne cheamă Dumnezeu, firește că și după o cale îndelungată pe drumul virtuții nu putem socoti decât că ne aflăm încă la început și la cele dintâi hotare ale ei².

toate mădulele îți sunt vlăguite și pacea domnește în gânduri. Toate acestea, zice sfântul, sunt semne ale sporirii noastre duhovnicești.

¹ Să nu ne arătăm prea încrezători în noi dacă, atacați fiind pe neașteptate de pricinile patimilor, nu vom fi cuprinși de tulburare. Căci, chiar dacă nu ne vom tulbura într-un caz, sau două, sau trei, mulțumită faptului că suntem într-o stare duhovnicească bună, nu este exclus ca a patra sau a cincea oară să fim tulburați de patimi. Și ca să nu întindem vorba, întrucât omul, chiar virtuos și la măsura desăvârșirii fiind, este prin natura sa supus schimbării și se poate preschimba dintr-o clipă în alta, astfel că într-un moment e în Rai, iar în celălalt, în iad. De aceea să fie de-a pururi cu frica în inimă, după cum poruncește și Pavel – „cu frică și cu cutremur lucrați mântuirea voastră” (*Filip.* 2, 12) –, nearătându-se prea încrezător în sine niciodată, de-a lungul întregii vieți.

² De aceea și Părinții, și mai ales Ioan Scărarul, au numit până și desăvârșirea celor desăvârșiți imperfectă și lacunară: „Căci desăvârșirea celor

Apoi, în adâncul inimii noastre patimile sunt prezente într-un chip atât de subtil și de tainic, că nici măcar nu ne putem da seama de faptul că [acele realități] sunt patimi. Cum, așadar, ar fi cu putință să căpătăm încredințarea că ne-am curățat de patimi (despățimit)? Și, dacă nici măcar ochii aceia atât de pătrunzători și înzestrați cu darul profeției ai lui David nu izbuteau să le discearnă, cum am putea-o face noi? După cum acela se ruga neîncetat lui Dumnezeu să fie curățit de ele – „De cele ascunse ale mele curățește-mă”¹ –, așa și noi avem trebuință să ne rugăm de-a pururi spre a fi curățați de [patimile] cele ascunse ale noastre. Fiindcă noi simțim doar lucrările (energiile) și „ramurile” patimilor, dar puterile și „rădăcinile” lor nu le putem nicicum cunoaște fără luminarea Sfântului Duh. Așa că noi ne dăm seama de patimi doar când acestea lucrează (sunt active), însă când stau liniștite² socotim că am ajuns la nepățimire.

desăvârșiți e foarte nedesăvârșită”. La fel și Pavel definește desăvârșirea ca pe o înaintare neîntreruptă, ce nu îngăduie nici a te întoarce îndărăt, nici a socoti că ai ajuns la o stare anume; astfel că și el se numește pe sine nedesăvârșit și zice că încă n-a ajuns să câștige ceva: „Nu (zic) că am și dobândit-o, ori că sunt deja desăvârșit (...); fraților, eu încă nu socotesc să o fi cucerit; dar una fac: uitând cele ce sunt în urma mea, și tinzând către cele dinainte”; și voind să vădească faptul că întru aceasta constă desăvârșirea, adaugă: „așadar, câți suntem desăvârșiți aceasta să gândim” (*Filip.* 3, 12-15), ceea ce, cu alte cuvinte, înseamnă că desăvârșirea constă în a socoti statornic că nu vom ajunge niciodată la desăvârșire; iar aceasta este starea virtuții: de a nu ne opri, ci de a alerga de-a pururi către ea, ceea ce, în sine, este un paradox.

¹Ps. 18, 13.

²Și cum înțelegem că acestea stau amorțite (liniștite) în inima noastră? Din faptul că, întâlnind una din pricinile ațăătoare ale patimilor, mai ales când suntem luați prin surprindere, vedem că patimile ne tulbură atât de mult, încât și noi înșine ne întrebăm unde au stat ascunse și cum au răsărit. Așa că e foarte frumoasă comparația pe care ne-o prezintă Avvâ Isaac Sirul: așa cum se întâmplă cu ierburile și plantele, care dispar iarna de pe întinsul pământului, ale căror rădăcini însă rămân ascunse în sol și, de îndată ce aduleacă ploaia de primăvară, încolțesc și umplu fața pământului, tot așa se întâmplă și cu patimile. Și, ca să aduc o mai bună lămurire, după cum

De aceea, tu, ca un începător în cele ale războiului și ca un prunc [duhovnicesc] abia născut, nevoiește-te de-a pururi cu sânge, ca și cum încă n-ai apucat să pui început virtuții. Și cel mai bine ar fi dacă te-ai îngriji numai de mersul înainte spre virtuți, nu și de aflarea semnelor sporirii tale duhovnicești.

Căci Domnul nostru, Adevăratul Dumnezeu și singurul Scrutător al inimilor noastre, pe unii îi luminează, iar pe alții nu-i luminează să-și cunoască sporirea, întrucât vede că din pricina acestei cunoștințe la unii va urma smerenia, iar la alții, mândria; și, ca un Părinte iubitor, pe de o parte, stăvilește primejdia, pe de alta, oferă prilejul sporirii în virtute. Cu toate acestea, și cel ce nu-și cunoaște sporirea să continue exersarea în virtuți, și va ajunge să și-o cunoască atunci când va binevoi Dumnezeu și, totodată, spre folosul lui cel mai mare.

pământul acesta a fost blestemat să scoată din sine spini și pălămidă, tot așa și firea omenească, odată ce s-a pervertit, zămislindu-se și plăsmuindu-se în păcat, dă naștere, de la sine și într-un chip anume, patimilor și răutăților, arătându-se mereu nedemnă de încrederea noastră.

CAPITOLUL AL XLII-LEA

***Să nu ne dorim defel slobozirea
din necazurile îndurate cu răbdare;
cum să ne chivernisim toată dorința
spre a fi virtuoși***

Când te afli într-un necaz și îl înduri cu mulțumire, ia bine aminte să nu te lași biruit vreodată nici de diavolul, nici de iubirea de sine, astfel încât să-ți dorești să fii slobozit din el. Fiindcă din pricina acestui lucru vor veni asupra ta două mari pagube: deși această dorință nu te va lipsi la momentul respectiv de virtutea îndelungii-răbdări, treptat te va aduce într-o stare de a nu mai putea da dovadă de îndelungă-răbdare; apoi răbdarea ta va fi lipsită de plățile și răsplățile pe care Dumnezeu nu le dă decât la vremea pătimirii tale. Căci, dacă tu nu ți-ai fi dorit slobozirea, ci în mijlocul tuturor acelor rele te-ai fi afierosit bunătății Sale dumnezeiești, cu toate că necazul acela pe care l-ai suferit cu adevărat n-ar fi durat decât un singur ceas sau chiar mai puțin, Dumnezeu avea să-L judece ca pe un necaz și ca pe o slujire ale Lui pentru o perioadă foarte lungă.

De aceea, în toate lucrurile să-ți ții dorințele departe de orice altă vreare și scop și să le privești clar și simplu doar din perspectiva rostului lor, care este voia¹ lui Dumnezeu. Așa ele vor fi întemeiate și drepte, iar tu, în fața oricărui lucru

¹ *Scil.* cunoașterea voii lui Dumnezeu.

potrivnic, vei rămâne liniștit și împăcat. Că nefiind cu puțință să se întâmple vreun lucru fără voia lui Dumnezeu, iar tu nedorindu-ți nimic altceva decât voia Lui, este limpede că vei ajunge totodată și să voiești [ceea ce El voiește], și să dobândești oricând tot ce-ți dorești, dincolo de ceea ce ți s-ar întâmpla.

Când afirmăm însă că Dumnezeu voiește, nu ne referim la faptul că voiește și păcatele, fie ale tale, fie ale altora – întrucât El nu le voiește, nici în acord cu voia Sa anterioară, nici cu voia Sa ulterioară, după cum teologhisește dumnezeiescul Damaschin¹ –, ci la faptul că orice pedeapsă pedagogică își are originea fie în păcatele noastre, fie într-o altă pricină; iar orice pedeapsă și necaz sunt, în virtutea faptului că se numesc „cruce”, atât de bineplăcute lui Dumnezeu, încât uneori, până și celor mai apropiați și iubiți prieteni ai Săi El le trimite binefaceri prin mijlocirea lor. Căci prin aceasta se împlinește voia Sa ulterioară, care este de-a pururi dreaptă și urmărește interesul nostru, după același Ioan Damaschin².

Iar când afirmăm aici că suntem datori a îndura orice necaz și supărare, trebuie să înțelegem că se referă la ceea ce

¹ Cf. *Expunerea exactă a credinței ortodoxe*, 43. Căci, după cei ce teologhesc, Dumnezeu are două voi: una premergătoare (antecedentă) și alta următoare (ulterioară). Și în acord cu voia premergătoare (numită și bunăvoină – *eudoxia* și care, după același Damaschin, este de la Dumnezeu), Dumnezeu voiește nu doar toate cele bune, virtuțile și mântuirea oamenilor, ci și răsplățile acestor lucruri bune, atât pe cele vremelnice, cât și pe cele veșnice. Și în acord cu voia următoare (numită și îngăduință și care este din pricina noastră), Dumnezeu voiește pedepsele, atât pe cele vremelnice, cât și pe cele veșnice, ale tuturor relexor. Iar după Sfântul Marcu al Efesului, acest iad veșnic este spre folosul celor pedepsiți, dar este și bun, întrucât înseamnă rețezarea răului, împlinire și împăcare ale dreptății dumnezeiești. Pe cele într-adevăr rele, adică păcatele, Dumnezeu nu le voiește nici în acord cu voia Sa premergătoare, nici cu cea următoare, fiindcă acestea sunt „puii” liberului arbitru al ființelor cuvântătoare (raționale) care voiesc răul.

² A se vedea *supra* capitolul al XXXIX-lea.

ține de noi și este pe placul lui Dumnezeu ca noi să pătimim, după ce mai întâi ne vom fi folosit de mijloacele concrete și la îndemână spre a ne izbăvi de acestea (între care se numără rugăciunea să nu fim duși în ispită, faptul de a nu oferi noi înșine pricină acestora și altele asemenea); dar, totodată, și de aceste mijloace ne vom folosi așa cum poruncește și voiește Dumnezeu, Care le-a rânduit spre a ne sluji de ele; adică ne folosim de ele deoarece asta voiește El, și nu în virtutea efortului nostru [omenesc] și alipirii [de voia proprie], nici fiindcă mai mult ne dorim să ne eliberăm de acele lucruri supărătoare decât să-I slujim lui Dumnezeu și să-I bineplăcem.

CAPITOLUL AL XLIII-LEA

Cum să ne împotrivism diavolului, când caută să ne amăgească [printr-o asceză] fără discernământ

Când vicleanul diavol își va da seama că umblăm drept pe calea virtuților, mânați de dorințe pline de viață și bine rânduite, și nu poate să ne atragă de partea sa prin înșelăciunile de netăgăduit, se preface în inger al luminii și, cu gânduri prietenești, ziceri din dumnezeiasca *Scriptură* sau pilde dir viețile sfinților, ne îndeamnă nepotrivit să ne îndepărtăm fără discernământ de culmea desăvârșirii, pentru ca apoi să ne facă să ne prăvălim în prăpastie. Așa că ne înduplecă să ne supunem trupul unei nevoințe aspre prin postiri, înfrânare, biciuiri, culcatul pe jos și alte cazne asemănătoare, fie ca să ne mândrim, închipuindu-ne că împlinim lucruri mari, fie ca să cădem în vreo boală, neînstare să săvârșim fapte bune, fie să ne cuprindă, în urma trudei sporite și a chinurilor, sila și lehamitea de a înfăptui nevoințele duhovnicești, și așa, puțin câte puțin, răcindu-ni-se râvna față de bine, să ni se aprindă, mai mult decât înainte, dorințele de plăceri pământești și petreceri lumești.

De aceasta au avut parte mulți dintre cei ce, dând urmare unei râvne fără discernământ și trecând în urma unor chinuri fără de măsură dincolo până și de hotarele virtuții înseși, au pierit din pricina propriilor născociri și au ajuns de

batjocura viclenilor demoni. Însă nu s-ar fi petrecut aceasta, dacă ar fi cugetat bine la cele deja spuse și la faptul că aceste chinuri – chiar dacă sunt de lăudat și aduc roadă, acolo unde există și o putere trupească, dar și o smerenie sufletească pe măsura puterii trupești – presupun și o acomodare a lor cu firea și caracterul fiecăruia în parte.

Așadar, cei ce nu se pot nevoi prin o viață atât de aspră, asemenea sfinților, au și alte prilejuri de a urma viețuirii acestora: de a se lăsa purtați de dorințele mari și roditoare ale virtuții, de a face rugăciuni fierbinți, de a râvni la cununile preaslăvite ale adevăraților oșteni ai lui Iisus Hristos, prin disprețuirea lumii întregi și chiar a propriei persoane, afierosindu-se tăcerii și însingurării, fiind smeriți și blânzi cu toții, îndurând răul făcut lor și răsplătindu-le vrăjmașilor și celor nerecunoscători prin binefaceri, prin ferirea de orice greșală, până și de cele ușoare. Toate acestea sunt mai bineplăcute lui Dumnezeu decât nevoințele și chinurile cărora și-ar supune trupul.

Pentru aceea te îndemn să-ți supui cu discernământ trupul unor atare chinuri aspre, ca apoi să le poți spori [după nevoie], căci altminteri vei ajunge acolo, încât, sporindu-le mereu, va trebui să le abandonezi. Te sfătuiesc să nu cazi într-o altă greșală și exagerare ale unora care, deși se cred duhovnicești, se lasă seduși și amăgiți de iubirea de sine, arătându-se cu totul acaparați de sănătatea trupească. Și dau dovadă de atâta temere și tulburare, că pentru orice neînsemnată durere și dereglare, tremură să nu-și piardă sănătatea și nu se gândesc la nimic altceva, nici nu vorbesc despre nimic altceva cu mai mult zel decât despre regimuri de viață [și diete]. De aceea sunt neîncetat preocupați de căutarea unor mâncăruri mai mult pe placul gâtlejului decât al stomacului, pe care, adesea, chiar și-l slăbesc din pricina acestor savori.

Și chiar dacă unii ca ei se justifică că preferă aceste lucruri spre a putea sluji mai bine lui Dumnezeu, firește, ei nu fac nimic altceva decât să se pună de acord, nu spre câștigul unuia sau al altuia, ci, din păcate, spre paguba ambilor vrăjmași neîmpăcați – duhul și trupul. Fiindcă, prin această grijă sporită, trupului îi este luată sănătatea, iar duhul își pierde evlavia. Așa că, privitor la trup, dar și la suflet, cel mai sigur și folositor este să se urmeze un mod de viață liber, dar însoțit de acel discernământ, despre care am amintit mai sus, care să țină seama atât de stările [sufletești] individuale ale fiecăruia, cât și de constituția sa fizică, întrucât acestea nu se supun niciodată unei rânduieli unice, după cum și Sfântul Vasile cel Mare observă în *Constituțiile Ascetice*¹. Mai adaug și faptul că nu doar în vederea dobândirii virtuților din afară, ci chiar și a celor lăuntrice, să înaintăm puțin câte puțin, urmând o cale de mijloc și anumite stadii, așa cum am arătat mai sus, în capitolul al XXXIV-lea.

¹ Căci acest sfânt susține că pe cât diferă și sunt mai puternice arama și fierul decât vrăscurile și lemnele, pe atât diferă și sunt mai puternice un trup decât altul și o constituție fizică decât alta; așa că ceea ce pentru unii este un chin peste măsură, pentru alții, mai puternici, este odihnă lipsită de întristare; iată, așadar, ce învață: „Măsura cea mai bună a înfrânării pântecelui se socotește pentru fiecare în parte și pe temeiul puterilor trupului său” (*Constituțiile Ascetice*, 4).

CAPITOLUL AL XLIV-LEA

***Părerea bună despre noi înșine și
îndemnul diavolului ne fac să ne judecăm
cu nerușinare aproapele.
Cum să ne împotrivim acestora***

Din răutatea, de multe ori amintită de noi, a egoismului, adică a iubirii și cinstirii de sine și a părerii bune față de noi înșine, se naște o altă răutate (viciu), ce ne pricinuieste o pagubă foarte mare – judecarea și osândirea nerușinate ale semenilor –, din pricina căroră ne apucăm să ne înjosim, disprețuim și umilim frații. Și așa cum meteahna aceasta ia naștere din mândrie, tot așa este hrănită și îngrijită cu zel de aceasta. Fiindcă această mândrie a noastră crește și ea odată cu judecarea semenilor și, complăcându-se în ea, cade pe nesimțite în rătăcire.

Căci, cu cât mai multă prețuire și cinstire cultivăm față de noi înșine, cu atât mai mult suntem îmboldiți a-i osândi și disprețui pe ceilalți, prin faptul că nouă ni se pare că suntem departe de acele neajunsuri și scăderi, întâlnite la ceilalți. Și atotvicleanul diavol, care vede predispoziția, atât de rea, a voinței noastre gnomice¹, stă de-a pururi de veghe, ca să ne

¹ Spre deosebire de voința care aparține firii (voința naturală), voința gnostică (sau liberul arbitru) se definește ca libertate individuală, ipostatică și posibilitate ale omului de a alege și acționa în consecință, într-o lu-

țină treji, spre a vedea, cerceta, exagera defectele celorlalți. Dar, pentru că suntem nepăsători, nu credem și nici nu ne dăm seama cât de mult vrăjmașul însuși dimpreună-lucrează și se silește spre a ne întipări în minte până și cele mai neînsemnate cusururi ale unuia sau altuia.

De aceea, dacă el stă de veghe spre a te vătăma, veghează și tu, frate, spre a nu cădea în capcanele lui. Și, de îndată ce el îți va arăta o greșală a aproapelui, degrabă renunță la gândul acela, căci este scris: „și nimeni dintre voi să nu gândească în inima lui ceva de rău împotriva aproapelui său”¹. Și dacă ai simți că ești împins să judeci, află că nu ție ți s-a dat această putere – și dacă s-ar întâmpla să-ți fie dată ție, tot n-ai fi în stare de o judecată dreaptă, odată ce ești împresurat de mii de gânduri și patimi și foarte pornit să gândești rău despre ceilalți fără o pricină întemeiată.

Leacul cel mai de folos al acestui rău este acela de a-ți ocupa încontinuu gândul cu cercetarea patimilor și a relelor tale, atât de multe și de tănuite, că numai pentru a le cunoaște și a le tămădui nu-ți vor fi de ajuns toate zilele și ceasurile vieții – așa că să nu crezi c-o să-ți prisosească vremea ca să fii cu luare-aminte la faptele celorlalți. Dacă îți vei cerceta și judeca astfel doar patimile tale, îți vei curăța ochii lăuntrici ai minții de acele umori rele și bârne mari aflate în ei care-ți dau ghes să vezi paiele din ochii celorlalți, după cum a spus și Domnul: „De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău, și bârna din ochiul tău nu o iei în seamă?”².

Să știi că, atunci când judeci cu gând întunecat un rău al fratelui tău, o anumită rădăcină a acelui rău se află și în

me căzută în care răul, deși neființă (*μη ὄν*), se prezintă ca realitate ontică și opțiune existențială (*n. trad.*).

¹ *Zah.* 8, 17.

² *Mt.* 7, 3.

inima ta și, după dispoziția și patima de care ești stăpânit, îi vei judeca pățimaș și părtinitor pe ceilalți, după cum s-a scris: „Omul cel rău, din comoara lui cea rea scoate afară cele rele.”¹ De altfel, un ochi curat și nepățimaș vede lucrurile nepărtinitor, și nu viclean, fiindcă „ochi curați sunt cei ce nu văd răul”². Dacă ai de gând să-i judeci pe alții pentru vreun neajuns, să te superi mai întâi pe tine însuși, ca și cum tu însuși ai fi vinovat și ai fi săvârșit acea greșeală, rostind în inima ta: „Cum îndrăznesc eu, ca un nemernic și vinovat nu doar de aceeași greșeală, ci și de altele mai grele, să ridic capul, și să iau seama la greșelile celorlalți, și să-i judec?”. Și în felul acesta îndreaptă armele, de care vrei să te folosești împotriva celorlalți, asupra ta și întru tămăduirea rănilor tale.

Iar dacă o greșeală a unui oarecare frate se va întâmpla să fie descoperită și vădită întregii obști, tu să-i găsești, din iubire și dragoste frățască, o justificare și să-ți spui că, întrucât în acel frate se află și alte virtuți ascunse, Dumnezeu a îngăduit, spre păzirea aceluia, ca el să cadă în acea greșeală sau să aibă pentru scurtă vreme acel defect, spre a se umili cât mai mult în sinea sa ca, mai apoi, fiind disprețuit și de ceilalți, să dea naștere rodului smereniei și să ajungă și mai iubit de Dumnezeu; așa că întregul său câștig va fi mai mare decât paguba sa. Iar dacă păcatul cuiva nu va fi doar pe față, ci și mare, și dintr-o inimă plină de îndărătnicie, tu să nu-l judeci, ci întoarce-ți cugetul spre judecățile cele înfricoșătoare ale lui Dumnezeu, și vei vedea cum unii oameni, deși mai înainte în fărădelegi, au ajuns mai apoi, prin pocăință, la măsura sfințeniei, iar alții, de asemenea, deși la starea foarte înaltă a desăvârșirii, au ajuns să cadă în prăpastia celei mai adânci ticăloșenii.

¹ Mt. 12, 35.

² Avac. 1, 13.

De aceea, să fii de-a pururi cuprins de frică și teamă mai mult pentru tine însuși decât pentru altcineva. Și să fii încredințat că acea întreagă vorbire de bine cu privire la aproapele tău și bucuria pe care o încerci pentru el sunt rod și urmare ale lucrării Sfântului Duh, la fel cum orice disprețuire și judecare nerușinate și clevetire ale aproapelui se nasc din răutatea noastră și dintr-o îmboldire drăcească. Așa că, dacă vreun defect, neputință ale unui frate al tău te vor sminti, să nu-ți îngădui niciodată să-ți afli liniștea, nici să „dai somn ochilor tăi”¹ până ce nu le vei alunga din inimă cu toată puterea ta.

¹ Ps. 131, 4.

CAPITOLUL AL XLV-LEA

Despre rugăciune

Dacă neîncrederea în noi înșine, nădejdea în Dumnezeu și nevoințele sunt atât de folositoare în acest război, așa cum am arătat până aici, mult mai de trebuință decât acestea trei este rugăciunea (cea de-a patra armă, după cum am amintit în capitolul întâi), cu ajutorul căreia putem primi de la Domnul nu doar cele despre care am vorbit până acum, ci și orice alt bine. Fiindcă rugăciunea este mijlocul și instrumentul prin care primim toate harurile care se revarsă din izvorul însuși al iubirii și bunătății lui Dumnezeu: prin rugăciune Îi pui lui Dumnezeu sabia în mâini spre a lupta și a birui pentru tine. Dar, ca să te slujești bine de rugăciune, este nevoie de ea neîncetat, ca să-ți intre în obicei, iar apoi să trudești spre a ajunge la următoarele lucruri:

a) Să ai de-a pururi dorința vie de a sluji prin și în orice lucru lui Dumnezeu în chipul care Îi este Lui plăcut. Și, ca să aprinzi în tine această dorință, cugetă bine că Dumnezeu este în chip absolut vrednic să I se slujească și să fie cinstit în virtutea însușirilor Sale preaminate și negrăite (bunătate, măreție, înțelepciune, frumusețe și celelalte desăvârșiri ale Sale negrăite); că și El, ca să te slujească pe tine, a fost chinuit și S-a ostenit treizeci și trei de ani, te-a tămăduit și a dat însănătoșire rănilor tale urât-mirositoare, otrăvite de răutatea păcatului, nu cu ajutorul vinului și al untdelemnului sau

al oblojelilor, ci cu preacinstitul Sânge scurs din preasfintele Sale yene și din preacuratul Său Trup, care a fost sfâșiat de biciuiri, spini și piroane. Apoi, gândește-te cât folos și bine ne aduce nouă această slujire deoarece vom ajunge domni și stăpâni ai noștri, biruitori ai diavolului și fii ai lui Dumnezeu Însuși.

b) Să ai credința vie și fierbinte că Dumnezeu voiește să-ți dea tot ce e trebuincios slujirii Lui și spre folosul tău. Această credință și nădejde sfinte sunt vasul pe care milostivirea lui Dumnezeu îl umple de comorile harurilor Sale și, cu cât acesta este mai mare și mai încăpător, cu atât mai îmbelșugate vor fi bogățiile pe care rugăciunea le va atrage în pieptul nostru. Și cum ar fi cu puțință ca Dumnezeu, Cel neschimbător și atotțiitor, să ne lipsească de părtășia harurilor Sale, de vreme ce El Însuși ne-a poruncit să I le cerem și ne-a făgăduit să ne dea Duhul Său, dacă Îl vom cere cu credință și stăruință? Căci nu zice El: „cu cât mai mult Tatăl vostru Cel din ceruri va da Duh Sfânt celor care îl cer de la El!”¹ sau „Și toate câte veți cere, rugându-vă cu credință, veți primi?”²

c) Să te apropii de rugăciune doar cu intenția de a împlini numai voia Sa dumnezeiască, și nu pe a ta, atât cât privește ceea ce ceri, dar și ceea ce primești; cu alte cuvinte, să începi a te ruga fiindcă Dumnezeu voiește și să-ți dorești a te asculta așa cum El voiește. Pe scurt, intenția ta să fie aceea de a-ți alipi voința proprie de voința lui Dumnezeu și de a nu atrage de partea voinței tale voința lui Dumnezeu.

De ce? Deoarece, atâta vreme cât voința ta este întinată de egoism, adeseori greșește fără să știe ce cere; voința lui Dumnezeu însă este de-a pururi unită cu bunătatea Sa negrăită fă-

¹ Lc. 11, 13.

² Mt. 21, 22.

ră să greșească vreodată. Astfel că aceasta este dreptarul și împărțirea tuturor voințelor și trebuie ca ei să-i urmeze și să-i dea ascultare toate celelalte voințe ale fapturilor raționale.

De aceea, să ceri întotdeauna cele câte sunt plăcute lui Dumnezeu; iar dacă ești stăpânit de îndoiala că unul dintre aceste lucruri nu-I va fi pe plac Lui, I-l vei cere cu convingerea că-l voiești doar dacă și Dumnezeu voiește să-l ai. Iar pe cele despre care știi cu siguranță că sunt plăcute Acestuia (cum ar fi virtuțile), I le vei cere, stăruind mai mult, spre a-I bineplăcea și a-I sluji doar Lui – nu în virtutea altui scop, fie el și duhovnicesc.

d) Să fii împodobit de fapte pe măsura cererilor din rugăciunea ta, iar după rugăciune să trudești cu atât mai mult spre a te putea face primitor al harului și al virtuții, pe care le ceri de la Dumnezeu. Căci exersarea în rugăciune să fie însoțită de nevoința înfrângerii de sine în așa fel, încât una să-i succedă celeilalte și să se ajute reciproc. Altminteri, dacă ceri în rugăciunea ta de la Dumnezeu o anumită virtute, iar apoi nu te vei nevoi să împlinești fapte deosebite [înrudite și pe măsura ei] și să te slujești de diferite chipuri (metode) de a o dobândi, ci te vei lenevi, nu faci, într-adevăr, nimic altceva decât să-L ispitești pe Dumnezeu, nicidecum să I te rogi. De aceea și dumnezeiescul Iacov a spus „că mult poate rugăciunea dreptului cea lucrătoare”^{1, 2}

e) Să păzești cele patru lucruri despre care amintește Vasile cel Mare: mai întâi, să dai slavă lui Dumnezeu, apoi, să-I mulțumești pentru binefacerile dăruite, pe urmă, să mărturisești înaintea Acestuia că ești un păcătos și un încăl-

¹ Iac. 5, 16 [Anania].

² După Sfântul Maxim, rugăciunea *lucrătoare* sau *stăruitoare* (ἐπεργουμένη) este aceea care e însoțită de fapte pe măsura rugăciunii, ce sunt săvârșite atât de cel ce se roagă, cât și de cel pentru care se face rugăciunea.

cător al poruncilor Sale, iar mai apoi, să ceri ceea ce este spre mântuirea ta. De pildă, ai putea să te rogi așa:

„Doamne Dumnezeu meu, Te laud și Te slăvesc pentru slava Ta firească și măreția Ta nemărginită și Îți mulțumesc fiindcă m-ai plăsmuit doar din bunătatea Ta și m-ai izbăvit de nenumărate ori, de care eu însumi nu am știre, și m-ai slobozit din mâinile vrăjmașului meu. Da, mărturisesc și adeveresc că eu am fost dintotdeauna încălcător al sfintelor Tale porunci, arătându-mă nerecunoscător față de toate binefacerile pe care le-ai făcut și încă le faci cu mine. Ci Tu, Dumnezeul meu, nu mă certa pentru nerecunoștința mea, ci ajută-mă și acum și nu-mi lepăda cererea aceasta, spre mântuirea sufletului meu”. Și dacă te nevoiești spre dobândirea unei oarecare virtuți, cere-o și pe aceasta de la Dumnezeu în același chip; și dacă suferi din pricina vreunei împotriviri și supărări, nu uita să-I mulțumești lui Dumnezeu și pentru împotrivirea aceasta, pe care ți-a dat-o. Căci și aceasta este o binefacere deloc lipsită de însemnătate.

f) Pentru ca rugăciunea ta să capete putere și Dumnezeu să fie mișcat să-ți îplinească dorințele, atât în virtutea bunătății și milostivirii Sale firești, a vieții și patimii Unuia-Născut Fiului Său, cât și a făgăduinței, făcute nouă, de a ne asculta, să-ți închei rugăciunea cu unul sau mai multe din următoarele cuvinte: „Dă-mi, Dumnezeul meu, harul acesta pentru nemărginita Ta milostivire; să am parte de acest har al Tău, pe care Ți-l cer în virtutea vieții și patimii Fiului Tău iubit. Adu-Ți aminte, Dumnezeul meu, de legămintele și făgăduințele, făcute nouă, că ne vei asculta”; „la strigătul tău El va zice: Iată-mă!”¹. Iar altă dată vei cere un har sau altul în numele Purureafecioarei Maria și al celorlalți sfinți, care au

¹ Is. 58, 9.

multă putere înaintea lui Dumnezeu și sunt mult cinstiți de El, fiindcă în viața aceasta au cinstit și ei, la rândul lor, foarte mult dumnezeiasca măreție.

g) Să dai urmare rugăciunii mereu și stăruitor. Fiindcă stăruința smerită biruiește neînduplecarea lui Dumnezeu și atrage mila Sa asupra noastră. Și dacă stăruința „fără de timp”¹ a văduvei din Evanghelie l-a înduplecat pe judecătorul cel plin de toată viclenia și nedreptatea să-i facă dreptate, după pilda rostită de Domnul nostru anume pentru ca noi să nu dăm dovadă de delăsare, ci de stăruință în rugăciune („Și le spunea o pildă cum trebuie să se roage totdeauna și să nu-și piardă nădejdea”²), dacă, vă spun, judecătorul aservit nedreptății s-a înduplecat înaintea cererilor văduvei, cum nu Se va apleca asupra rugăminților noastre Dumnezeu, Care este pleroma (plinătate) a tot lucrul bun? Dacă Dumnezeu va întârzia să dea ascultare rugăciunii Tale și, mai mult, dacă-ți va arăta prin oarece semne potrivnice că nu-i va da ascultare, tu, cu toate acestea, urmează-ți rugăciunea, cu nădejde vie și neclintită în ajutorul Său. Deoarece Lui nu-I lipsesc niciodată, ba chiar îi prisosesc, la o măsură nemaipomenită, toate câte L-ar sili să-Și dăruiască harurile celorlalți.

Drept aceea, din moment ce neajunsul și pricina [neîmplinirii] nu depind de tine, să fii convins că vei primi tot ce ai cerut; dacă totuși n-o să primești ceea ce ai cerut, fiindcă, probabil, nu este spre folosul tău, să știi că și atunci se pare că vei primi mai mult chiar decât ai cerut, dat fiind că în urma acestei neizbânzi o să ai parte de mult mai mult folos [duhovnicesc]. Cu cât mai mult nu ești ascultat, cu atât mai mult să te umilești înaintea ochilor lui Dumnezeu și, cu-

¹ II Tim. 4, 2.

² Lc. 18, 1.

getând la nevrednicia ta și încrezându-te în milostivirea lui Dumnezeu, sporește-ți de-a pururi nădejdea și hotărârea în ea; cu cât mai mult nădejdea e războită de vrăjmașul, cu atât mai mult este plăcută Domnului. Iar mai presus de toate, să-I mulțumești de-a pururi lui Dumnezeu, mărturisindu-L și ajungând la cunoașterea Acestui Bun, Înțelept și Iubit Binefăcător al tău, atât când nu primești unele din cele ce I le ceri, dar și când îți dăruiește tot ce-I ceri¹, rămânând, la orice răspuns al Său, statornic și voios, într-o stare smerită față de dumnezeiasca Sa pronie.

¹ Întru totul de acord se arată și dumnezeiescul Hrisostom, care zice în *Cuvântarea întâi la statui*: „Mare bun e rugăciunea atunci când se face cu cugetul plin de recunoștință, dacă, cu alte cuvinte, ne vom învăța să-I aducem mulțumire lui Dumnezeu nu doar când primim, ci și când nu primim ceea ce cerem. Căci uneori ne împlinește rugăciunea, iar alteori nu ne-o împlinește, însă ambele cazuri sunt aducătoare de folos. Așadar, fie că primești, fie că nu, tu primești prin faptul că n-ai primit. Fie că-ți atingi scopul, fie că nu, tu ți-l atingi prin faptul că nu l-ai atins. Că uneori a nu primi [ceea ce ceri] îți este de mai mult folos. Căci, dacă n-ar fi fost spre folosul nostru să nu ne dea de multe ori [ce-am cerut], n-ar fi dat. Deci, a nu primi [ceea ce ceri], când este spre folosul tău [să nu primești], e totuna cu a primi”.

CAPITOLUL AL XLVI-LEA

Ce anume este rugăciunea minții și cum se poate săvârși

După Sfinții Părinți așa-numiți *neptici*, rugăciunea minții (sau a inimii) este în sens propriu adunarea [și pogorârea] minții omenești în inimă și rostirea acolo, nu cu gura [și buzele], ci lăuntric (cu mintea), a scurtei rugăciuni monologice „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”¹, totodată ținându-ne un pic și respirația.² În sens

¹ Mai este numită și pentalogică, fiindcă în forma primară („Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă!”), este alcătuită din cinci cuvinte (*n. trad.*).

² Harismele pe care ni le aduce această sfântă rugăciune a minții sunt mari și nenumărate, după cum ne sunt enumerate de Sfinții și de Dumnezeu purtătorii Părinți așa-numiți *neptici* (*a se vedea, în Filocalia greacă, paginile 858, 869, 911, 918, 945, 946, 954, 955, 1037 ș.a.*). Eu însă voi vorbi aici despre cea mai importantă care dă naștere celorlalte harisme. Se afirmă despre om că este după chipul lui Dumnezeu – ceea ce este într-un tot adevărat – în virtutea faptului că are minte, cuvânt (rațiune) și duh dătător de viață trupului, adică voință naturală și iubire. Deoarece Dumnezeu este și Trei (Treime), și Unul (Unime), trebuie ca după chipul Acestuia și omul să fie și trei, și unul, spre a se asemana cu Arhetipul său (modelul său original), și, prin urmare, spre a se uni cu El; această asemănare și unire cu Dumnezeu nu se pot face în alt chip decât prin rugăciunea minții. Așadar, când mintea ia aminte cu desăvârșire la cuvântul rostit lăuntric, în inimă, unde cugetul (rațiunea) repetă „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”, iar duhul, prin voința sa naturală, iubește din toată puterea și se dedică cuvintelor acestei rugăciuni, atunci aceste trei puteri devin una, rămânând totuși trei, și omul, cel unul, se face trei, rămânând, cu toate acestea, unul. Căci aceasta afirmă, în cuvinte mai greu de înțeles, și Grigorie al Thessalonicului, marele învățător și lucrător al rugăciunii minții: „Când unimea minții se face treime, rămânând unime, și se unește cu Izvorul

larg și impropriu, rugăciunea minții se numește orice altă rugă, ce nu se va rosti cu gura, ci cu mintea și cu cuvântul inimii, cel rostit lăuntric, de care tocmai am amintit.

Dacă, așadar, tu, frate, îți dorești cu adevărat să fii auzit mai ușor de Dumnezeu și să primești ceea ce-I ceri, nevoiește-te pe cât cu putință în această rugăciune a minții, rugându-te lui Dumnezeu din toată inima să te miluiască și să-ți dea ceea ce este spre folosul și mântuirea ta. Căci, cu cât mai multă trudă se face această rugăciune a minții, față de cea rostită cu glas tare și cu buzele, cu atât mai degrabă ajunge la

dumnezeirii celei Una și Întreite, atunci nu mai îngăduie nici unei rătăcirii intrarea [în sine], ridicându-se deasupra trupului, lumii și stăpânitorului lumii". În continuare, sfântul adaugă că, deși unirea treimii [omenești cu dumnezeiasca Treime] pe calea acestei rugăciuni scurte este mai grea decât orice altă trudă și nevointă pentru virtute, ea este totuși prilejuitoarea revelațiilor și [descoperirilor] tainelor ascunse ale lui Dumnezeu, cu condiția ca cineva să stăruie vreme de mulți ani în lucrarea depusă în vederea acestei uniri; *a se vedea* și *Filocalia*, p. 962: „Și de ce să mai lungesc vorba? În nici un alt chip nu poate omul să păzească prima poruncă, adică aceea de a-L iubi pe Dumnezeu din toată inima, sufletul, puterea și cugetul său, după cum ne poruncește Domnul (*Lc.* 10, 27), decât pe calea acestei rugăciuni a minții". Cine voințește să învețe metoda firească și chipul practic prin care rugăciunea aceasta se poate pune în lucrare să vadă pp. 875, 1178, 1186 și 1037 din *Filocalie*. Mai notez aici, pentru cei ce contestă metoda aceasta de rugăciune, hotărârea *Tomului Sinodal*, emisă împotriva lui Varlaam și Achindin, în urma sinodului organizat pe vremea împăratului Andronic Paleologul și acceptat de întreaga Biserică, citită înaintea Senatului și a juriștilor româi (constantinopolitani): „Din acestea Varlaam a fost dat pe față și înfierat pentru faptul că a vorbit și a scris în chip hulitor împotriva luminii dumnezeiești de pe Tabor, a monahilor și a sfintei rugăciuni pe care aceștia o înalță; iar monahii s-au arătat deasupra acuzelor sale, ca unii ce iubesc și stăruie în lămuririle și predaniile Sfinților Părinți, privitoare la acestea (...). De aceea, chiar și însuși Varlaam (...), dar și oricine altcineva, care va răspândi prin viu grai sau în scris lucrurile hulitoare și învățăturile greșite transmise de acesta împotriva monahilor, ba, mai degrabă, a Bisericii, sau se va arăta, de asemenea, osânditor al monahilor sau își va bate joc de ei într-un fel sau altul, va fi supus de smerenia noastră aceleiași condamnări și își va pierde cinstea înaintea Bisericii celei sobornicești răsăritene a lui Hristos și a obștii creștinești ortodoxe”.

urechile Domnului, Care ascultă mult mai mult vuietul nematerialnic al inimii decât glasul puternic al buzelor noastre. De aceea îi și spunea oarecând lui Moise, care se ruga Lui doar în inima sa pentru iudei: „Ce strigi către Mine?”¹.

Și să știi că, întrucât „mila” lui Dumnezeu este o numire generică, incluzând toate harurile², pe care noi le cerem de la Dumnezeu, El ni le dă [când noi cerem mila Sa]. De aceea, în orice împrejurare și în privința oricărui har, pe care-l ceri de la Dumnezeu, te poți folosi de mai sus-amintita rugăciune, care e scurtă și sobornicească: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”. Căci și mintea se adună mai ușor cu ajutorul ei, pe când în rugăciunile mai lungi și mai numeroase se împrăstie. Iar dacă e pe placul tău ca în împrejurări diferite și în privința oricărui har pe care-l ceri, să te rogi astfel, iată că ți-am întocmit aici câteva rugăciuni, pe care să le iei ca pildă. Când ceri o virtute sau un har, poți rosti în gândul și inima ta următoarele: „*Doamne, Dumnezeul meu, dă-mi mie harul și virtutea aceasta întru cinstea și slava Ta*”; ori „*Doamne al meu, încredințarea mea este că e*

¹ Ieș. 14, 15.

² Din ce se vedește aceasta? Din faptul că atât harul, pe care Dumnezeu ni-l dă în viața aceasta, cât și slava, pe care urmează să ne-o dea în cealaltă – despre care David a spus: „[Dumnezeu] har și slavă va da” (Ps. 83, 12) – sunt numite „milă”; „harul” [este numit milă], fiindcă toți cei ce au primit har de la Dumnezeu sunt numiți, îndeobște, miluiți”, după cum arată și Petru: „Voi care odinioară nu erați popor, iar acum sunteți poporul lui Dumnezeu; voi care odinioară n-aveați parte de milă, iar acum sunteți miluiți” (I Pt. 2, 10), dar și dumnezeiescul Pavel, asupra căruia s-a revărsat atâta har și care se numește pe sine „miluit”: „(...) vă dau însă sfatul meu, ca unul care am fost miluit de Domnul” (I Cor. 7, 25.); și tot el spune: „Totuși am fost miluit, căci în necredința mea, am lucrat din neștiință” (I Tim. 1, 13); de asemenea, și slava din ceruri a fericitilor și cununa sunt socotite „milă” și se dau prin mila [lui Dumnezeu], după stihul din Psalmi: „pe Cel ce te încununează cu milă și cu îndurări” (Ps. 102, 4), pe care Hrisostom îl tâlcuiește, când zice: „așadar, cununa este cea a harului și a iubirii de oameni”.

bineplăcut Ție și spre slava Ta ca eu să cer și să primesc acest har; împlinește în mine, așadar, bunăvoința Ta". Iar când ești războit pe față de vrăjmașii tăi, te vei ruga așa: „*Grăbește-Te și sârguiește-Te, Dumnezeule, și vino într-al meu ajutor, ca să nu fiu biruit de vrăjmașii mei!*"; sau „*Dumnezeul meu, scăparea mea, puterea sufletului meu, ajută-mi mie degrabă ca să nu cad*". Iar dacă lupta va continua, tu să stăruiești în felul acesta de rugăciune, împotrivindu-te vitejește celui ce te războiește. Iar apoi, după ce greul luptei va trece, întoarce-te spre Dumnezeuul tău, înfățișează-I vrăjmașul care te-a războit și neputința ta de a i te împotrivi, zicând: „*Iată, Doamne, fapta mâinilor bunătății Tale, răscumpărată cu Sângele Tău, iată că vrăjmașul Tău caută s-o nimicească și s-o înghită, dar eu la Tine, Doamne, alerg, doar în Tine, Carele ești Bun și Atotputernic, nădăjduiesc; și vezi-mi neputința și graba cu care (dacă Tu nu mă vei ajuta) mă voi supune lui de bunăvoie; ajută-mă, așadar, o, nădejdea și puterea sufletului meu*".

Îți mai amintesc că, atunci când vei obosi să te rogi cu mintea și inima, poți să rostești și cu buzele, și cu glas tare atât rugăciunea „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!” (după cum o spun și dumnezeieștii Părinți), cât și celelalte rugăciuni pe care le voiești. Silește-te însă să-ți aduni și atunci mintea în sinea-ți, spre a fi cu luare-aminte la cuvintele rugăciunii.

Unii susțin că rugăciunea minții se face și atunci când omul, adunându-și în inimă toate puterile nematerialnice ale sufletului, fără a rosti vreun cuvânt, nici cu glas tare, nici în chip lăuntric (*endiathetic*), ci doar cu mintea, cugetă și gândește neabătut că Dumnezeu este de față, înaintea sa, și că el însuși stă înaintea Lui, când cu frică și uimire amestecată cu groază, asemenea unui osândit, când cu credință vie,

spre a primi ajutorul Lui, când cu iubire și bucurie, spre a-I sluji de-a pururi. Aceasta este ceea ce a spus și David: „Văzut-am pe Domnul înaintea mea pururea”¹. Prin urmare, rugăciunea aceasta se poate săvârși și printr-o singură privire a minții îndreptată neabătut spre Dumnezeu, întru cernire și cerere fierbinte a ajutorului Său. Iar această privire este asemenea unei aduceri-aminte, tăcute, de harul acela pe care l-am cerut mai devreme prin cuvânt și prin rugăciunea inimii. Așadar, deoarece rugăciunea aceasta se poate în orice loc, cu orice prilej și în orice împrejurare face ușor, ia-o pe aceasta în mâinile tale ca pe o armă puternică și lesne de mânuit, și vei avea parte de mult ajutor și mare folos.

¹ Ps. 15, 8.

CAPITOLUL AL XLVII-LEA

Despre rugăciunea prin cugetare și contemplare

Așa cum puterea noastră de a cugeta, cu ajutorul căreia mintea trece în chip abstract de la un înțeles la altul și cugetă rațional, se numește rațiune cugetătoare, tot așa și contemplarea și cercetarea cu ajutorul acestei rațiuni cugetătoare, asupra înțelesurilor dumnezeiești și duhovnicești, sunt socotite, după Sfinții Părinți, drept rugăciune¹ – mai ales când la capătul unei asemenea cercetări Îi vom cere lui Dumnezeu să ne dea un har sau o virtute anume, pe care ne-o dorim, pe temeiul acelor înțelesuri dumnezeiești, pe care le-am cercetat; căci într-un chip oarecare, contemplarea și mișcarea aceea de trecere a minții [de la un gând la altul], mai ales când sunt făcute cu o anumită străpungere de inimă și cu patos iubitor de Dumnezeu, sunt glas nematerialnic (noetic) și rugăciune a inimii, și acestora Mintea Cea dintâi, Făcătorul [tuturor] minților și Domnul, le dă ascultare.

¹ Căci zice Sfântul Isaac: „Și aceasta se cuvine să cunoaștem noi, iubiților, că fiecare convorbire lăuntrică și frământare, întru Dumnezeu, ale unui cuget bun și toată cugetarea asupra celor duhovnicești se definesc ca rugăciune, li se dau numele de rugăciune (se numesc rugăciune), fiind socotite în sens propriu rugăciune, fie că te vei referi la diferite citiri [sfinte], fie la cântări (tropare) înălțate de glasurile [omenești] spre slava lui Dumnezeu, fie la cugetarea, în Domnul, cea plină de întristare, fie la închinăciunile cu trupul (mătănnii), fie la citirea *Psaltirii*, fie la toate celelalte lucruri, din care se dobândește învățarea rugăciunii curate (Cuvântul al XXXV-lea, p. 229).

Așadar, dacă vei voi să te rogi pentru un anumit timp, pentru jumătate de oră, sau pentru o oră întreagă, sau pentru mai mult, poți să adaugi rugăciunii tale și o meditație duhovnicească asupra, de pildă, a vieții și patimii Domnului Iisus Hristos, înfățișându-I de fiecare dată faptele din perspectiva acelei virtuți, pe care tu o ceri și dorești, cu alte cuvinte, dacă dorești să dobândești harul și virtutea răbdării, vei cugeta tainic asupra tainei înfricoșătoarelor biciuiri și loviri ale Domnului și vei cugeta cum:

a) la porunca lui Pilat, Domnul nostru, în mijlocul strigătelor și batjocoririlor, târât fiind de slugile nedreptății, a rămas în picioare în locul rânduit spre a fi biciuit și bătut;

b) cum, dezbrăcat de aceia cu multă turbare, preacuratul Său trup a fost despuiat și a rămas cu totul descoperit;

c) cum mâinile Sale fără de vină au fost prinse în strânsoarea unor funii aspre și au rămas legate de stâlpul torturii;

d) cum trupul Său a ajuns plin de răni și a fost sfâșiat în urma flagelării și a celorlalte lovituri; astfel că sângele Său dumnezeiesc s-a revărsat pe pământ șuvoi;

e) cum loviturile una peste alta l-au sfâșiat trupul, în multe locuri, și în felul acesta rănilor deja suferite de preacuratele Sale mădulare s-au adâncit și starea lor s-a înrăutățit.¹

¹ Acest lucru a fost inevitabil. Căci, așa cum relatează Corneliu Italul, instrumentele torturii Domnului nostru au fost diferite lanțuri, vine de boi, vergi cu țepi și bici din ștreanguri, de care erau agățate cârlige (flageluri). Călăii, care l-au biciuit, în număr de șaizeci, se înlocuiau unul pe altul când oboseau, așa că nici un mădular al Său n-a scăpat fără răni, venele l-au fost deschise și sângele a curs șuvoi; prin urmare, din pricina atâtor lovituri, carnea l-a fost smulșă și l se puteau număra oasele unul câte unul, după cum a profețit și David despre aceasta: „Numărat-au toate oasele mele” (Ps. 21, 18). În acord cu acestea sunt și relatările *Sfintelor Evanghelii*. Căci atât Matei, cât și Marcu menționează că la biciuirea și celelalte ocări aduse Domnului a luat parte întreaga cohortă (Mt. 27, 27; Mc. 15, 16), adică întreg batalionul de soldați al lui Pilat, după cum tâlcuiește Teofil, ceea ce ar însemna că numărul lor a fost probabil mai mare de șaizeci.

Aceste cugetări (meditații) și altele asemenea mai întâi îți vor pregăti simțurile lăuntrice (sufletești) spre a simți, cât mai viu, amărăciunea neliniștilor și cruzimea chinurilor, îndurate de iubitul tău Stăpân pe fiecare părticică a preasfântului Său trup și, deopotrivă, în toate mădularele Sale laolaltă; prin urmare, te vor ajuta la dobândirea răbdării. Apoi după rănila trupului te vei gândi la preasfântul Său suflet, pe cât cu puțință, și vei încerca să pricepi răbdarea și blândețea, cu care a îndurat atâtea suferințe, fără a I se astâmpăra vreodată setea ce-L stăpâna de a suferi chinuri cât mai mari și mai crunte spre slava Tatălui Său și spre binele tău.

După acestea, gândește-te că El este mistuit de dorința ca și tu să voiești a îndura încercarea ce te apasă și cugetă la cum Se roagă Părintelui Său ca să-ți dea har spre a-ți ridica cu răbdare crucea și a înfrunța necazul ce te asuprește atât pe tine, cât și pe oricare dintre oameni. Odată cu aceste contemplări și cercetare, pleacă-ți și tu voința, arătându-te pregătit să suporti orice, cu inimă răbdătoare. Și, întorcându-ți pe urmă mintea spre Tatăl ceresc, mulțumește-I și Lui, Care doar din iubire pentru tine L-a trimis în lume pe Unul-Născut Fiul Său, spre a îndura atâtea chinuri cumplite; și roagă-I-te stăruitor pentru tine însuși, iar apoi cere-I virtutea răbdării pe temeiul celor făptuite de Fiul Său și al rugilor Sale.

CAPITOLUL AL XLVIII-LEA

Despre un alt fel de a ne ruga prin cugetare

Mai poți să te rogi și prin a cugeta asupra acelorași patimi ale Domnului, spre împlinirea cererii tale. Cu alte cuvinte, după ce vei cugeta cu luare-aminte la patimile Domnului nostru și vei înțelege cu mintea-ți râvna inimii Sale cu care a suferit, așa cum am spus mai sus, vei trece de la mărimea negrăită a chinurilor și răbdarea Sa la alte două gânduri: cel dintâi este vrednicia (roadele fără de număr câștigate de El atât pentru Sine ca om, cât și pentru tot neamul omenesc), al cărei pricinuator S-a făcut Iisus prin aceste pătimiri și prin a Sa răbdare, iar celălalt – bucuria și slava aduse Părintelui Său în virtutea ascultării desăvârșite a Fiului Său.

Înfățișându-le pe acestea înaintea măreției Sale dumnezeiești, nu doar în privința a tot felul în care Domnul a pătimit, ci și în legătură cu orice altă faptă, lăuntrică sau exterioară, pe care El a săvârșit-o de-a lungul întregii Sale vieți, Îi vei cere cu tărie harul sau virtutea la care râvnești.

CAPITOLUL AL XLIX-LEA

Un fel de a te ruga prin cugetarea la Născătoarea de Dumnezeu Maria

Mai există încă un fel de a medita și a te ruga, iubite, prin mijlocirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, îndreptându-ți cugetul mai întâi la Tatăl ceresc, apoi la Preadul-cele Iisus și în ultimul rând la însăși preaslăvita Sa Maică. Îndreptându-ți-l la Dumnezeu, gândește-te mai întâi la marea bucurie cu care Dumnezeu S-a desfătat din veac și cugetă la persoana Născătoarei de Dumnezeu Maria, iar apoi cumpănește asupra virtuților și faptelor ei, de la venirea pe lume până la adormirea sa.

a) Iar la [bucuria din veac a lui Dumnezeu] cumpănește astfel: înalță-ți gândul mai presus de orice timp și vreme și mai presus de orice zidire nematerialnică (noetică) și materială. Și, intrând (ca să spun așa) în sânul veșniciei și în cugetul lui Dumnezeu, gândește-te la desfătarea și veselirea ne-grăite pe care le-a încercat Dumnezeu în Sine Însuși pentru Purureafecioara Maria¹. Aflându-L pe Dumnezeu în mij-

¹ Întru totul pe drept S-a bucurat și preabucurat mai înainte de veci Sfânta Treime, cunoscând-o de mai înainte, prin judecata Sa dumnezeiască și atotîncepătoare, pe Purureafecioara Maria. Căci există părerea unor teologi că, în situația în care toate cele nouă cete de îngeri ar fi ales să se prăvălească din Ceruri și să ajungă demoni, toți oamenii din veac ar fi devenit răi și s-ar fi dus cu toții în iad, fără ca nici unul dintre ei să scape, toate zidirile, cerul, luminătorii, astrele, stihiiile lumii, plantele, animalele ar fi ales să se răzvrătescă împotriva lui Dumnezeu, să iasă din rânduiala lor și să se în-

locul acestor desfătări, cere-I să-ți dea, pentru aceste veseliri negrăite, har și putere spre a putea să-i pui pe fugă și să-i nimicești pe vrăjmașii tăi – mai ales pe cel ce te războiește la acea vreme. Cugetând apoi la nenumăratele și atât de minunatele virtuți și fapte ale Născătoarei de Dumnezeu și înfățișându-le, uneori pe toate totodată, iar alteori pe vreuna dintre ele, lui Dumnezeu, cere pe temeiul puterii acestora de la bunătatea Sa nemărginită ceea ce ai nevoie și îți dorești.

b) După aceea [chibzuiește asupra virtuților și faptelor ei], îndreptându-ți mintea spre Domnul nostru, Fiul ei, și amin-

toarcă în neînfință, toate aceste răutăți ale celor create aveau să fie acoperite de plinătatea sfințeniei Născătoarei de Dumnezeu, neputând să-L întristeze pe Dumnezeu; fiindcă și de una singură Stăpâna noastră, Născătoarea de Dumnezeu, ar fi fost în măsură să-L umple de mulțumire pe Dumnezeu prin toate și pentru toate, Care nu avea să Se întristeze atât de mult din pricina nimicirii și pierderii atâtor zidiri ale Sale, pe cât avea să Se lase umplut peste măsură de bucurie doar prin faptul că ea singură L-a iubit mai presus de toate și fără de asemănare, că ea singură a făcut ascultare de voia Sa mai presus de orice, că ea singură s-a arătat încăpătorea și primitoarea tuturor harismelor, și firești, și suprafirești, și a celor ce țin de libertatea noastră de alegere, pe care Dumnezeu le-a împărțit întregii creații; iar, mai pe scurt, fiindcă ea a ajuns o altă lume, o a doua lume, nespus mai bună decât cea nematerialnică și materialnică (noetică și materială) și suficientă să dea slavă, de una singură, și în chip veșnic, Creatorului, prin frumusețea și felurimea harismelor sale mai mult decât întreaga Zidire laolaltă. Din cele afirmate reiese că, întrucât și Dumnezeu a rânduit-o de mai înainte pe Născătoarea de Dumnezeu, în acord cu bunăvoința Sa premergătoare – care este voia lui Dumnezeu nu ulterioară și, prin urmare, succesivă și următoare, ci antecedentă și principală, după cum tâlcuiește Grigorie cel Mare, Arhiepiscopul Thessalonicului (în cuvântul întâi „La sărbătoarea luminilor [Bobotează] și în cuvântul la Nașterea lui Hristos) –, după cum grădina se face spre sădirea pomului și, de asemenea, pomul se sădește în vederea rodului, tot așa întregul univers (și lumea spirituală, și cea materială) a fost creat în acest scop, adică pentru Stăpâna noastră, Născătoarea de Dumnezeu și, de asemenea, Stăpâna noastră, Născătoarea de Dumnezeu a fost făcută pentru Domnul nostru Iisus Hristos; și în felul acesta s-au desăvârșit străvechea voie și scopul cel dintâi ale lui Dumnezeu, prin faptul că toate s-au recapitulat întru Hristos și zidirea s-a unit cu Ziditorul ei, nu ființial, arbitrar și haric, ci prin mijlocirea acestui ipostas, care este gradul suprem de unire a acestora, în afară de care altul superior acestuia nu s-a aflat și nici nu se va afla vreodată. *A se vedea infra și Apologia acestei note, pp. 325-351 (n. trad.).*

tește-I de preasfântul pântec ce L-a purtat vreme de nouă luni, de evlavia cu care I s-a închinat când S-a născut, cunoscând că era Dumnezeu adevărat și om desăvârșit, Fiul și Creatorul ei, de suferința lăuntrică pe care a încercat-o, văzând cât de sărac era, de dragostea cu care L-a strâns la piept, de brațele care L-au purtat, de laptele cu care L-a alăptat, de truda și chinurile pe care le-a îndurat pentru El, atât în viața, cât și în moartea Sa. Și te asigur că prin mijlocirea acestora vei supune Pruncul dumnezeiesc unei dulci „siliri” spre a-ți da ascultare.

În cele din urmă, întoarce-ți mintea spre însăși Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și amintește-i cum a fost aleasă de pronia veșnică și bunătatea lui Dumnezeu ca Maică a harului și milostivirii, dar și ca Maică, apărătoare și mijlocitoare a noastră și cum, după Fiul ei, nu avem afară de ea o mai sigură și puternică scăpare unde să ne adăpostim. Amintește-i că noi toți creștinii, după cum nu numim pe nimeni în sens propriu „tată” pe pământ, precum ne-a poruncit Fiul ei – deoarece, în sens propriu, avem un singur Tată, pe Cel din Ceruri, „Și tată al vostru să nu numiți pe pământ, că Tatăl vostru unul este, Cel din ceruri”¹ –, tot așa, în sens propriu, nici „mamă” nu spunem nimănui pe pământ. Căci, în sens propriu, avem o singură Maică, în Ceruri, și noi cu toții suntem mândri că ne putem numi copiii ei. Drept aceea ne și îndreptăm privirile numai la ea, spre a ne milui, așa cum și pruncul înțărcat își îndreaptă neclintit privirea spre maica sa, după cum stă scris: „mi-am ridicat sufletul asemenea pruncului înțărcat de mama lui”².

Pe lângă acestea, amintește-i și de adevărurile din atâtea cărți: de faptul că toți credincioșii cred în harismele și izbân-

¹ *Mt.* 23, 9.

² *Ps.* 130, 2.

zile ei preaînalte, minunate și mari, pe care le-a prilejuit întregului neam omenesc, fiindcă ea singură, la mijloc între Dumnezeu și oameni, pe Dumnezeu L-a făcut Fiu al omului, iar pe oameni, fii ai lui Dumnezeu; că fără mijlocirea ei, nici îngerul, nici omul nu se pot apropia de Dumnezeu, întrucât ea însăși este hotarul între firea necreată și cea creată, fiind singura care e Dumnezeu după Dumnezeu și se bucură de locul cel dintâi după Sfânta Treime, ca ceea ce este cu adevărat maică a Lui; ea este nu doar păzitoarea vistieriei în care se află toată bogăția dumnezeirii, ci și cea care împarte tuturor îngerilor și oamenilor toate strălucirile mai presus de fire și harismele dumnezeiești și duhovnicești, dăruite de către Dumnezeu zidirii; și că nu există vreo persoană, care să o fi chemat cu credință, căreia ea să nu-i fi dat, plină de milostivire, ascultare. În sfârșit, pune-i înaintea patimilor și chinurilor Fiului ei Unul-Născut, suferite de El pentru mântuirea noastră și roag-o să ceară pentru tine harul Acestuia, pentru ca patimile acestea să ducă și pentru tine la același rod, pentru care le-a îndurat și Fiul ei – ceea ce-ți va fi ție spre mântuire; și aceasta nu pentru altceva, ci întru slava și bunăplăcerea Sa.

CAPITOLUL AL L-LEA

Câteva gânduri spre a putea alerga la Născătoarea de Dumnezeu cu credință și nădejde

Dacă vei voi să alergi la Născătoarea de Dumnezeu cu credință și nădejde, în orice nevoie te-ai afla, vei putea izbândi de vei cugeta că:

a) Toate acele vase, după cum știm din propria experiență, în care s-a pus parfum de mosc sau un alt mir prețios, le mai păstrează aroma chiar și după ce în ele nu se mai află mir; cu cât mai mult mirul a stat în ele, cu atât mai mult timp și vasele păstrează mireasma; și cu cât mai mult parfumul de mosc va rămâne în vreun fel în acele vase, cu atât mai mult acestea vor răspândi o mireasmă mai puternică, chiar dacă acel parfum de mosc sau mir prețios are o putere limitată și trecătoare. Gândește-te, de asemenea, la faptul că și cel ce rămâne în preajma unui foc foarte mare păstrează pentru destulă vreme căldura aceea, chiar dacă se va îndepărta de foc. Și dacă toate acestea sunt adevărate, atunci am mai putea noi spune de ce negrăită mireasmă a iubirii de oameni, de ce văpaie de iubire și de ce gânduri de milă și milostivire sunt pline măruntaiele Născătoarei de Dumnezeu, care a purtat nouă luni în pântecele său fecioresc pe Hristos, Mirul cel neisovot, care păstrează de-a pururi în pieptul și întru iubirea ei pe Fiul lui Dumnezeu, Care este Însăși-iubirea, Însăși-mila,

Însăși-milostivirea și are o putere nu limitată și trecătoare, ci infinită și nemărginită?

Așa cum, dacă te apropii de vasele în care se află mir, iei asupra ta din mireasma lor, și dacă te vei apropia de o văpaie mare nu vei putea decât să iei cu tine din căldura aceea, tot așa, oricine dintre cei aflați la nevoie, apropiindu-se cu smerenie și credință de mirul ceresc, veșnic mirositor, și de focul iubirii, milei și milostivirii, ce de-a pururi arde în pieptul Fecioarei, neîndoielnic va primi cu atât mai mult ajutor, binefacere și haruri, cu cât mai mult va arăta credință și nădejde, îndreptându-se spre ele neconținut.

b) Nici o făptură nu a iubit într-atât pe Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, nici nu s-a supus în așa măsură voii Lui ca Preasfânta Maică, mai întâi pentru că ea singură și fără de bărbat L-a născut, apoi, fiindcă Acesta a fost singurul și unicul Fiu pe Care ea L-a născut, așa că iubirea sa pentru El n-a împărțit-o cu nimeni altcineva. Dacă, așadar, Însuși Fiul lui Dumnezeu și iubitul Fiu al Fecioarei Și-a cheltuit întreaga viață și toată ființa pentru noi păcătoșii și ne-a dat-o pe Maica Sa ca Maică a noastră și apărătoare spre a ne ajuta și a ne fi, după El, mijloc de mântuire, cum și în ce chip s-ar putea iubita Sa Maică și apărătoare a noastră depărta de voia Fiului ei atât de mult-iubit, tăgăduindu-ne sprijinul? Așa că, aleargă, iubite, aleargă cu nădejde din mijlocul oricărei nevoi a ta la Preasfânta Născătoare de Dumnezeu. Fiindcă încrederea și nădejdea pe care i le vei arăta îți vor fi scăparea îmbelșugată, fericită și sigură și de-a pururi îți vor aduce haruri și milostiviri.

CAPITOLUL AL LI-LEA

Cum să cugeți și să te rogi prin mijlocirea îngerilor și a tuturor sfinților

De două mijloace te poți sluji spre a primi ajutorul și ocrotirea sfinților cerești. Cel dintâi constă în a te întoarce spre Tatăl ceresc și a-I înfățișa iubirea și laudele, pe care I le aduc toți sfinții din cer, luptele și chinurile pe care sfinții aceștia le-au îndurat pe pământ spre slava Sa; și așa, în virtutea acestor lucruri, să-I ceri măreției Sale ceea ce ai nevoie. Celălalt este să alergi la înseși slăvitele duhuri ale îngerilor și sfinților, ca la cele ce ne doresc mântuirea și desăvârșirea nu doar aici, pe pământ, ci și slava noastră în ceruri, și să le ceri ajutorul împotriva tuturor răutăților (patimilor) și vrăjmașilor tăi și ocrotire chiar în ceasul morții tale. Uneori cugetă la nenumăratele lor harisme alese, pe care ei înșiși le-au primit de la Dumnezeu, aprinzând în sinea ta o stare de bucurie și iubire vie față de ei, întrucât sunt înzestrați cu atâtea harisme suprafirești, socotindu-le ca și cum ar fi ale tale; și nu doar atât, ci, dacă-ți stă în putință, bucură-te dimpreună cu ei pentru faptul că le au aceștia, și nu tu, fiindcă asta este voia lui Dumnezeu, Care pentru aceea și este lăudat și binecuvântat. Și, spre a te putea nevoi cu ușurință și rânduială în acest chip, împarte cetele sfinților după zilele săptămânii astfel: luna roagă-te celor nouă cete ale îngerilor, marțea, Cinstului Înaintemergător, miercuria, patriar-

hilor și profeților, joia, apostolilor, vinerea, martirilor, sâmbăta, ierarhilor și celorlalți sfinți, iar duminica, fecioarelor și celorlalte sfinte.

Nu uita ca în fiecare zi să alergi adeseori la Născătoarea de Dumnezeu, Împărăteasa tuturor sfinților, la îngerul tău păzitor, la Arhanghelul Mihail și la toți sfinții tăi ocrotitori și ajutători. Roagă-te în fiecare zi Purureafecioarei Maria și Fiului ei, Domnul nostru Iisus Hristos, și Părintelui Său Ceresc, spre a te învrednici de harul acesteia, adică să-ți dea ca stăpân, apărător și ocrotitor de obște pe dreptul Iosif, logodnicul Mariei¹, și după aceea aleargă, cu rugăciuni de cerere și îndrăzneală, la dreptul Iosif însuși, spre a te lua sub oblăduirea sa.

Că nenumărate sunt binefacerile de care au avut parte toți câți i-au arătat evlavia și au alergat la acesta nu doar în mijlocul nevoilor duhovnicești, ci și al celor trupești și, mai mult, spre a fi călăuziți de el după cuviință să se roage și să cugete mai bine. Căci, cu toate că Dumnezeu îi iubește și pe ceilalți sfinți la fel de mult, fiindcă I s-au arătat ascultători și L-au cinstit, cu atât mai mult să fim convinși că acest sfânt și drept preasmerit este foarte iubit de El și că rugăciunile sale au putere înaintea lui Dumnezeu, Care i-a arătat o atât de mare cinste când, aflându-Se trupește pe pământ, a îngăduit să i Se supună acestuia și să-i dea ascultare ca unui tată al Său – după cum stă scris în dumnezeiasca *Evangelhie*: „și le era supus”² – și să-l slujească în toate cele trebuincioase, după cum plin de înțelepciune arată și Vasile cel Mare în *Constituțiile ascetice*³.

¹ Mt. 1, 16.

² Lc. 2, 51.

³ Acestea sunt cuvintele lui Vasile cel Mare: „Supunându-Se părinților [pământești] de la întâia Sa vârstă, a îndurat alături de ei toată truda trupească blând și ascultător; că, fiind oameni drepti și evlavioși, dar și

CAPITOLUL AL LII-LEA

Prin cugetarea la patimile lui Hristos în inima noastră se pot trezi osebite stări și pățimiri de Dumnezeu iubitoare

Tot ce-am spus mai sus despre patimile Domnului a fost ca, prin rugăciunea la El și cugetarea la acestea, să cerem mai apoi harul pe care ni-l dorim; acum voi adăuga aici și felul în care putem, prin cugetarea la aceleași patimi, să trezim în inima noastră diferite stări și pătimiri sfinte. Cugetarea, de pildă, la Răstignirea lui Iisus Hristos, îți poate trezi următoarele gânduri:

a) că în vremea în care Domnul nostru Se afla pe Muntele Golgota, trupul I-a fost din nou despuiat cu sălbăcie de poporul turbat, sfâșiindu-I-se iarăși de pe fiecare mădular cărnurile, ce se lipiseră de hainele Sale, în urma bățăilor îndurate;

b) că, înainte de a fi răstignit, I s-a scos de pe cap cununa de spini, dar punându-I-se la loc, după pironirea pe Cruce, aceasta I-a pricinuit din nou alte răni;

c) că sub lovituri de ciocan a fost ținut în piroane cu multă cruzime pe lemnul foarte uscat și plin de așchii al Crucii;

sărmani și lipsiți de cele necesare (după cum o adeverește și ieslea – locul cinstitei Sale nașteri), petreceau, spre a-și asigura cele necesare, după cum era firesc, în trude trupesti neîntrerupte. Și Iisus, supunându-Se lor, după cum și *Scriptura* ne spune, S-a arătat cât se poate de ascultător, îndurând dimpreună cu ei toate ostenelele” (*Constituțiile ascetice*, 4).

d) că dumnezeieștile Sale mâini și picioare, care n-au ajuns până la locul înfigerii piroanelor, I-au fost smucite de soldații aceia nesătui de sânge, că toate oasele I-au fost dislocate și se puteau număra unul câte unul, după stihul psalmic „Număratu-Mi-au toate oasele”¹;

e) că trupul Său, atârnat pe lemnul acela aspru și neținându-se decât în piroane, I se lăsa în jos, sub propria greutate și așa multe dintre preasfintele răni I s-au deschis și mai tare, încât de pe urma lor Preadulcele Iisus a avut parte de dureri de neînchipuit.

Așadar, dacă voiești pe temeiul acestor cugetări sau al altora asemenea să-ți trezești anumite stări și pătimiri iubitoare de Dumnezeu, silește-te să treci de la cunoștința unor astfel de pătimiri la cunoștința mai însemnată a bunătății nemărginite a Domnului tău și a iubirii Lui față de tine, căci El a ales de bunăvoie să pătimească atâtea pentru tine; și, firește, cu cât va crește în tine această cunoștință, cu atât va spori totodată și iubirea față de Domnul tău.

Ca să trezești în inima ta aceste sentimente de durere, întristare și zdrobire, din pricina faptului că ai adus de atâtea ori vătămare lui Dumnezeu prin păcatele și nerecunoștința ta fără măsură, cugetă la nemărginita bunătate și iubire ale Stăpânului a toate față de tine, Care a pătimit și a fost chinuit pentru fărădelegile tale într-un asemenea fel.

Ca să ajungi la trăirea nădejzii, gândește-te că Singurul Domn Mare și Înalt a ajuns în această stare de jos și S-a dat unor chinuri atât de mari spre a-ți șterge ție păcatul, a te slobozi din legăturile demonilor și ale propriilor tale greșeli; pentru ca tu să-ți afli ispășirea înaintea Tatălui Celui veșnic și pentru a-ți da îndrăzneala de a alergera la El în orice nevoie a ta.

¹Ps. 21, 18.

Ca să ajungi la trăirea bucuriei, lasă în urmă chinurile Sale și treci la roadele acestora, cu alte cuvinte, gândește-te că prin mijlocirea acestor chinuri El a curățit păcatele întregii lumi, a câștigat milostivirea Tatălui¹, l-a descumpănit pe stăpânul întunericului, a omorât moartea, a plinit cu suflete de sfinți locurile lăsate de îngerii căzuți și a adus o bucurie negrăită Părintelui Celui fără de început și Duhului Celui deofințat cu El, prin câștigarea unei asemenea Maici Fecioare și a întregii Biserici, atât a celei triumfătoare, din ceruri, cât și a celei luptătoare, de pe pământ.

Ca să trezești în tine ura față de păcatele tale, încordează-ți toate gândurile asupra faptului că Domnul nostru n-a pățimit în alt scop decât pentru a te face să urăști păcatul și pornirile tale cele rele și, mai ales, acea voie a ta, care te subjugă cel mai mult și nu e pe placul măreției dumnezeiești.

Ca să ajungi la simțăminte de uimire și uluire, gândește-te ce lucru poate fi mai cutremurător decât acela de a vedea cum Creatorul a toate, Care dă viață tuturor, este osândit la moarte de către fapăturile Sale, de a vedea măreția Sa absolută călcată în picioare și umilită, dreptatea – osândită, frumusețea – scuipată, iubirea Tatălui Ceresc – urâtă; lumina aceea necreată și de neajuns – sub stăpânirea întunericului, fericirea și slava însele – de necinste și dispreț pentru neamul omenesc și cufundate în abisul batjocoririi.

Pentru a deplânge durerile Stăpânului tău, cuprins de întristare, lasă la o parte chinurile Sale trupești, exterioare și gândește-te la celelalte, incomparabil mai mari, care L-au torturat lăuntric. Căci, dacă le vei deplânge pe cele exterioare și nu ți se va sfâșia inima de întristarea pricinuită de patimile Sale lăuntrice, va fi neîndoielnic o minune! Dacă te vei

¹ Cf. *Zah.* 7, 2.

gândi, cu alte cuvinte, că sufletul lui Hristos L-a văzut prin vederea aceea, numită fericită¹, pe Dumnezeu în chip nemijlocit și limpede pe pământ – așa cum Îl vede acum în Cer – și că a înțeles că Dumnezeu este mai mult decât vrednic de o cinstire și slujire fără de asemănare – de aceea și vrerea I-a fost ca toate zidirile, din toate puterile lor, să-I aducă cinstire –, iar apoi a trebuit, dimpotrivă, să înfrunte faptul că Dumnezeu a fost într-un chip cu totul neobișnuit vătămat și ocărât de greșelile fără de număr și fărădelegile scârbavnice ale lumii, vei înțelege că sufletul Său a fost pe dată rănit launtric de chinuri și dureri nesfârșite, care cu atât Îl torturau, cu cât mai mari Îi erau iubirea și dorința ca măreția sublimă să fie

¹ Toți sfinții s-au învrednicit, încă de când se aflau pe pământ, să-L vadă pe Dumnezeu în chip nelămurit, „ca prin oglindă, în ghicitură”, după cum zice Pavel (*I Cor.* 13, 12), dar, urcându-se la ceruri și ajungând fericiți, Îl văd pe Dumnezeu „față către față”, adică în chip nemijlocit și limpede, după cum arată același Pavel (*ibid.*). Însă sufletul Domnului nostru Iisus Hristos, fiind unit ipostatic cu Dumnezeu-Cuvântul și îndumnezeit odată cu zămislirea Sa, după sfinții teologhisitori, se bucura de această fericită vedere în virtutea acestei uniri dintâi; și pe când Se afla pe pământ, Hristos vedea cu mintea preaînaltă a sufletului Său omenesc în chip lămurit și nemijlocit pe Dumnezeu, de a Căruia fericită vedere (contemplare) Se bucura și Se veselea neconținut, chiar și în ceasul mult-dureroaselor Sale patimi pe cruce, pe care le resimțea doar în partea simțitoare și inferioară [a ipostasului Său uman]. Că Hristos a avut această fericită vedere reiese din multe versete scripturistice, dar mai ales din următorul: „Și nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel ce S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer” (*In.* 3, 13), care se tâlcuiește astfel: Hristos Se afla în cer pentru a avea parte de această fericită vedere, ce nu se dă decât în cer. Căci, după teologi, sufletul lui Hristos a avut trei feluri de cunoaștere: cunoașterea aceasta fericită, după cum am spus, cea de Dumnezeu insuflată, pe care au avut-o și profeții, pe temeiul căreia Hristos cunoștea cele ascunse ale oamenilor, după cum stă scris: „Iar Iisus Însuși nu Se încredea în ei, pentru că îi cunoștea pe toți” (*In.* 2, 24), și cea dobândită, adică cunoașterea naturală a celor câte sunt (generic poartă numele de *filosofie*), care a fost revărsată în sufletul lui Hristos de Dumnezeu, așa cum s-a petrecut și cu Solomon; prin firea și natura ei aceasta este dobândită (de aceea se și numește „dobândită”); se mai numește și „învățare” întrucât se dobândește prin trudă.

cinstită și să I se aducă slujire de toți și toate. După cum măsura acestor dorințe și iubiri nu poate fi pricepută de nimeni, tot așa e cu neputință a înțelege cât de crudă și grea a fost întristarea lăuntrică a lui Iisus la Răstignirea Sa.

Pe lângă acestea, gândește-te că în măsura în care Domnul Își iubește negrăit toate zidirile, în aceeași măsură, ba covârșitor mai mult, Se și întristează pentru toate păcatele lor, din pricina cărora au să se despartă de El. Fiindcă pentru orice păcat de moarte, pe care oamenii, toți câți s-au născut sau se vor naște vreodată, l-au săvârșit sau urmează să-l facă, sau, ca să ne exprimăm mai simplu, ori de câte ori cineva păcătuiește, de tot atâtea ori se și desparte de Domnul, cu Care ar fi putut să se fi unit prin iubire. Iar această despărțire a lor e cu mult mai necruțătoare pentru Iisus decât îndepărtarea mădurelor Sale trupești, care se desprind și ies din locașul lor firesc, cu cât sufletul, care este în sine duh pur, este mai nobil și desăvârșit decât trupul și, prin urmare, mai capabil să îndure mai multă durere. Iar dintre aceste patimi, pe care Domnul le-a îndurat pentru toate fapăturile, cea mai cumplită a fost aceea pe care a încercat-o pentru toate păcatele celor osândiți la iad care, din pricină că nu e cu putință a se uni niciodată cu El, vor avea de suferit veșnic chinuri de nedescris.

Iar dacă sufletul tău, frate, s-a înmuiat în fața chinurilor Preaiubitului Iisus, despre care ți-am vorbit mai sus, pătrunde cu gândul dincolo de acestea, spre a-ți arăta și mai mult compătimirea, și vei afla că El a trecut prin alte chinuri, și mai grele. Căci Domnul a fost supus chinurilor și prin durerile Sale, de neprețuită însemnătate, a plătit¹ nu doar pentru păcatele deja săvârșite, ci și pentru cele ce încă

¹ *Scil. răscumpărat (n. trad.).*

nu s-au săvârșit, dar ar putea fi săvârșite de oameni¹: iar pe cele dintâi ni le-a iertat, de cele din urmă ne-a dat puterea de a ne feri.

Acestea nu sunt singurele gânduri, care te îndeamnă la nevoie, (com)pătîmind alături de Cel Răstignit. Căci orice fel de durere, răbdată de oricare dintre oameni, de la Adam până la sfârșitul veacului – toate, fără nici o deosebire –, a fost trăită și de Domnul în Persoana Sa. Așa că ocările, ispitele, defăimările, chinuirea de bunăvoie a sinelui și orice strâmtorare și caznă, de care vor fi avut vreodată parte toți oamenii din lume, au chinuit sufletul lui Hristos, fiind resimțite de El mai aprig decât de cei ce le-au pătimit. Căci toate măhnirile, mari și mici, atât sufletești, cât și trupești, de care au avut parte toți oamenii, de-a lungul întregii lor vieți, de la cea mai mică durere de cap până la o înțepătură de ac, pe toate le-a cunoscut desăvârșit și, prin iubirea Sa nemărginită, a voit să le îndure deopotrivă și să Și le întipărească în inima Sa Preamilosârdul nostru Stăpân, dat fiind că era Noul Adam și Tatăl duhovnicesc al tuturor oamenilor.

¹ Atât de îmbelșugate și bogate au fost răscumpărarea și plata date de Domnul pentru păcatele noastre, încât acestea se aseamănă cu un ocean, iar toate păcatele oamenilor, trecute, prezente și viitoare, sunt asemenea unei picături de apă; că așa teologhisește și dumnezeiescul Hrisostom privitor la aceasta: „Hristos a plătit mai mult decât datoram noi; cu atât mai mult a plătit, cu cât un ocean se deosebește de o picătură de apă”. De aceea și Pavel a spus: „Dar nu este cu greșala cum este cu harul” (*Rm.* 5, 15) și: „Unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit harul” (*ibid.* 20). Grigorie Teologul afirmă: „Iar dacă gustarea [din pomul oprit] a adus osândirea, cu atât mai mult Patima lui Hristos, îndreptarea” (cuvântarea la Nașterea Domnului). Și unii teologi susțin că Fiul lui Dumnezeu ar fi fost de ajuns să plătească pentru toate păcatele oamenilor și numai dacă ar fi avut de suferit o durere neînsemnată, cât, de pildă, ar suferi cineva când i s-ar smulge un fir de păr din cap. Dar, fiindcă a îndurat atâtea dureri și pătîmiri și Și-a vărsat sângele până la ultima picătură, având parte de o moarte de necinste, gândește-te cât de îndestulată și nemăsurată a fost răscumpărarea săvârșită de El pentru noi.

Și cine ar putea vreodată spune cât de mult L-au întristat suferințele Preasfintei Sale Maici? Deoarece și ea a suferit năprasnic, dimpreună cu Fiul ei, în tot chipul și din toate pricinile pentru care El a fost chinuit. Prin urmare, aceste dureri ale Maicii Sale I-au adâncit binecuvântatului ei Fiu rănilă lăuntrice și preadulcea Lui inimă a fost rănită ca de niște săgeți de iubire aprinsă fără de număr. Și din pricina atâtor chinuri, pe care, de altfel, le-am înfățișat, dar și a altora, aproape nesfârșite la număr și tănuite nouă, s-ar putea spune că inima Sa a fost un iad al iubirii și al chinurilor de bunăvoie, după cum este scris că obișnuia, dintr-o sfântă simplitate, un suflet evlavios să-L numească pe Cel Răstignit.

În sfârșit, dacă te vei gândi bine, iubite, la pricina tuturor chinurilor, amintite de noi și îndurate de Izbăvitorul și Stăpânul nostru, nu vei afla o altă pricină decât păcatul: „El însă pentru păcatele noastre a fost rănit și pentru fărădelegile noastre a pătimit”¹. Astfel, a pătimi și tu, cu adevărat, dimpreună cu Dumnezeuul tău Cel Răstignit și a-I răsplăti pentru binefaceri – ceea ce El îți și cere, iar tu Îi ești dator să înfăptuiești plin de râvnă –, înseamnă a te mâhni, într-adevăr, din iubire pentru El, din pricină că L-ai vătămat, a urî, mai mult decât orice, păcatul și a lupta bărbătește împotriva tuturor vrăjmașilor Săi și a pornirilor și voilor tale rele, spre a te dezbrăca în acest chip de omul cel vechi și, totodată, de faptele sale și a te îmbrăca în cel nou, împodobindu-ți sufletul cu virtuțile evanghelice.

¹ Is. 53, 5.

CAPITOLUL AL LIII-LEA

Tot despre roadele de pe urma cugetării la Cel Răstignit și despre asemănarea cu El după virtute

Pe lângă celelalte roade, pe care le poți culege din această sfântă cugetare la Cel Răstignit, se mai află:

a) întristarea și îndurerarea nu doar pentru păcatele tale din trecut, ci și pentru patimile ce încă se află în tine și L-au răstignit pe Cruce pe Domnul tău;

b) faptul de a-I cere iertare pentru greșelile tale și harul de a te urî pe tine însuși desăvârșit, spre a nu-I mai aduce nicio-dată vătămare; mai mult, ca răsplată a atâtor chinuri pătimite de El pentru tine, vei ajunge să-L iubești și să-I slujești pe mai departe în chip desăvârșit, ceea ce nu se poate petrece în lipsa urii sfinte față de păcatele tale;

c) alungarea de la tine în chip real a oricărei aplecări rele, oricât de mică ar fi ea;

d) a te sili din toată puterea să urmezi virtuțile Izbăvitorului tău, Care a pătimit nu doar ca să te mântuiască, plătind pentru fărădelegile noastre, ci și ca să Se facă pildă celor ce vor merge pe sfintele Sale urme: „că și Hristos a pătimit pentru voi, lăsându-vă pildă, ca să pășiți pe urmele Lui”¹.

Și aici îți voi arăta un fel de a cugeta, de care te vei folosi spre a ajunge la anumite virtuți asemenea celor ale Dom-

¹ I Pt. 2, 21.

nului și a le vesti, după cum stă scris: „Ca să vestiți în lume virtuțile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată”¹.

Așadar, spre a dobândi virtutea neșinerii de minte a răului și a nu păstra ură și ranchiună față de vrăjmași, ci a-i iubi, ierta și a te ruga lui Dumnezeu din tot sufletul să-i ierte și El, chiar dacă te-au ocărât, păgubit, punându-ți până și viața în primejdie de moarte, îndreaptă-ți privirea măcar o singură dată la Domnul tău, în clipa când Se afla pironit pe Cruce și acoperit de sânge și vezi cum, deși cu cununa de spini pe creștet, cu chipul scuiat și necinstit și cu buzele zvântate, strigă și Se roagă Părintelui Său pentru iertarea răstignitorilor Săi: „Părinte, iartă-le lor”², cu toate că ar fi putut să poruncească pământului să-i înghită pe loc, cât ai clipi din ochi! Dacă până și Atotputernicul Stăpân al lumii le-a iertat atâtor vrăjmași ai Săi, aducători de moarte, păcatul, ce lucru măreț vei împlini și tu, cel mai neînsemnat și spurcat vierme de pe pământ, dacă I te vei asemena Lui, iertându-i pe vrăjmașii tăi din toată inima ta!

Ca să dobândești virtutea ascultării față de părinții tăi duhovnicești și spre a avea smerenie în inima ta, gândește-te la Însuși Cuvântul Cel deoființă cu Tatăl și mai înainte de veci, Care le-a zidit pe toate nefăcând decât un simplu semn [cu a Sa mână], și la felul în care Acesta S-a arătat ascultător voii Tatălui, smerindu-Se atât de mult, încât să primească nu doar moartea, ci moartea pe cruce – căci, după cum a spus și Pavel, El „S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce”³; însă prin cuvântul „cruce”

¹ *1 Pt.* 2, 9.

² *Lc.* 23, 34.

³ *Filip.* 2, 8.

Pavel a voit să vădească moartea cea mai umilitoare, de necinste, plină de osândă și blestemată, de care a avut El parte, fiindcă, după cum s-a spus, „blestemat este înaintea Domnului tot cel spânzurat pe lemn”¹, adică o moarte căreia nimeni altcineva, niciodată, de-a lungul istoriei întregii lumi, nu i s-a mai făcut părtaș – și vezi cât mai pe scurt necinstirile la care a fost supus în următoarele împrejurări: este trădat de unul dintre ucenicii Săi; un altul se leapădă de El, iar ceilalți ucenici și apostoli fug și Îl lasă singur! Acestea au fost pricinile unei foarte mari necinstiri aduse Stăpânului nostru. Căci întreaga lume vorbea împotriva Sa, susținând că era un om cu un caracter atât de urât, că până și ucenicul Său Îl ura din pricina răutății Sale și L-a trădat, iar celălalt s-a lepădat de El fiindcă era un înșelător și un mincinos, în timp ce toți ceilalți ucenici L-au părăsit și au fugit din pricină că nu-L iubeau cu adevărat, ci fățarnic, iar în cele din urmă L-au urât, L-au abandonat și au fugit. Este adus în fața multor scaune de judecată, înaintea lui Anna, Caiafa, Pilat și Irod! I se dă întâietate lui Baraba, căpetenia de tâlhari, și nu lui Iisus! Și necinstirea aceea e cât se poate de mare! E luat în răs de Irod, care Îl îmbracă într-un veșmânt strălucitor și Îl trimite, însoțit de oștirile sale regale, la Pilat, care-L batjocorește și el, înveșmântându-L în porfiră, punându-I pe cap cununa de spini și în mâna dreaptă o trestie, pentru ca apoi să I se aducă închinare în batjocură, ca unui așa-zis împărat! Este scuipat, I se acoperă chipul și apoi e lovit peste față și flagelat! Oricine își poate da seama cât de umilitoare sunt în sinea lor și celelalte: a-Și ridica singur crucea pe umeri², trecând prin mijlocul Ierusalimului spre Locul

¹ Deut. 21, 23.

² În acord cu o predanie străveche, cinstita Cruce a avut înălțimea de cincisprezece picioare și lățimea (adică brațul orizontal) de opt picioare (a se vedea și recentul *Trofeu al Credinței Ortodoxe*, p. 203). Astfel – din pricina

Căpățanii! A fi dezbrăcat de haine și răstignit ca un tâlhar alături de alți tâlhari nu fără piroane, ci cu piroane¹, pentru ca cei ce-L vor vedea să priceapă că a fost un răufăcător, apostat și răzvrătit împotriva stăpânirii lumești! A fi luat în răs, odată ce a fost ridicat pe cruce, de întreaga mulțime a locuitorilor cetății Ierusalimului, în care, la momentul acela, s-ar fi putut afla peste două milioane de oameni, înaintea cărora a fost purtat cu pompă, ca pe o scenă de teatru și cu titlul, ce i s-a dat, așezat pe Cruce în trei limbi²; a-l fi ostoită setea nu cu apă, ci cu oțet și fiere! Și necinstirile Sale nu s-au oprit aici, ci și după ce a murit, a fost împuns cu sulia în coastă, a fost declarat oficial drept „amăgitor”³, mormântul I-a fost pecetluit, vezi bine, spre a nu fi furat; și bineînțeles că acei câini nemiloși nici măcar nu L-ar fi îngropat, dacă binecuvântatul Iosif din Arimateea nu ar fi fost cuprins de milă și n-ar fi îndrăznit să ceară de la Pilat trupul Lui spre a-l îngropa.

Cugetând, așadar, la această atât de mare smerenie a Dumnezeuului tău, rușinează-te tu acum, frate, rușinează-te

greutății și cum era de așteptat –, n-a fost cu puțință ca Iisus, istovit de cele pătimate până atunci, să Și-o poată duce singur; drept aceea soldații, văzând pe drum cum adeseori El cădea în genunchi, l-au silit pe Simon să I-o ducă mai departe, nu dând dovadă de milă, ci fiindu-le teamă ca nu cumva să moară pe cale, înainte de a-Și primi umilitoarea moarte pe cruce.

¹ Romanii nu obișnuiau să răstignească pe orice condamnat pironindu-l, ci numai pe răufăcătorii și osândiții pentru multe vini, după cum sugerează și arată sentința (vina) lui Pilat, așezată deasupra capului lui Hristos (*Trofeul Credinței Ortodoxe*, p. 258); așa că mulți sunt de părere că la răstignirea celorlalți doi tâlhari nu s-au folosit piroane, precum în cazul Mântuitorului, ci doar niște funii, cu care au fost legați foarte strâns.

² Căci din această pricină s-a scris titlul (vina) în cele trei limbi: ca să priceapă cu toții, și evreii, și elinii, și romanii, că Iisus ar fi fost, chipurile, un apostat împotriva imperiului și ar fi voit să Se facă cu de la Sine putere împărat; de dragul iubitorilor de lectură adăugăm aici cuvintele în toate cele trei limbi: în ebraică – „*Iesua Nazori meleh Iehudim*”, în ellină – „*Iisoús Nazoraios o Vasilévs ton Ioudaíon*”, iar în latină – „*Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum*”.

³ Mt. 27, 63.

și nu te mândri câtuși de puțin, neîngăduind defel să pătrundă în sufletul tău nici cel mai neînsemnat gând de mândrie.

În sfârșit, ca să dobândești virtutea îndelungii-răbdări și să fii asemenea lui Hristos, cugetă la faptul:

a) că sufletul lui Hristos, fiind cu desăvârșită luare-aminte la Dumnezeu-Cuvântul, era cuprins de uimire, văzând cum aceea măreție, nesfârșită și mai presus de înțelegere – față de care toate cele create sunt pur și simplu nimic –, a suferit (chiar dacă măreția a rămas nestrămutată în slava sa) atâtea necinstiri pe pământ, de dragul omului, de la care n-a primit nimic altceva decât neîncredere și ocară. Fiindcă oricâte necinstiri și ocări i-a adus omenității lui Hristos omul, le-a adus, de fapt, lui Dumnezeu-Cuvântul, cu Care aceasta era unită ipostatic;

b) că Dumnezeu și Tatăl a voit și a îndemnat sufletul lui Iisus Hristos, adică al Fiului Său, să sufere asemenea patimi pentru noi, adică pălmui, huliri, biciuiri, spini și, în cele din urmă, moartea pe cruce, vădind prin aceasta că a fost voia Sa să Îl vadă plin de tot felul de batjocoriri și măhniri;

c) că sufletul lui Iisus, văzând cu mintea sa prealuminoasă cât de bineplăcută este lui Dumnezeu aceasta și iubind cu o iubire fără de măsură dumnezeiasca Sa măreție, de îndată ce a fost chemat de El să pătimească, din iubire față de noi și spre a ni Se face pildă, a alergat cu bucurie și a voit să dea plin de râvnă ascultare de sfânta Sa voie; și cine ar putea pătrunde cu gândul în miezul dorințelor prea-adânci, ce stăpâneau acest suflet preacurat și atotiubitor, privitor la împlinirea acestei voi?¹ El Se afla acolo ca în mijlocul unui labirint al

¹ După cum cunoaștem că fără foc nu iese fum, tot așa putem cunoaște, după anumite semne exterioare, într-un chip oarecum obscur, focul lăuntric al nemăsuratelor doruri ale Domnului de a pătimi:

tuturor chinurilor, căutând de-a pururi, dar neaflând (după cum Își dorea) noi chipuri și căi de pătimire; de aceea Și-a dat în chip liber întreaga Sine și preanevinovatul Trup spre

– că l-a certat pe Petru și l-a numit „satana”, fiindcă se împotriva plecării Sale la Ierusalim spre a pătimi: „Mergi înapoia Mea, satano! (...), că nu cugești cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor” (*Mt.* 16, 23);

– că S-a întristat peste măsură înainte de Patimă cu gândul că ceasul Patimilor se apropia – fiindcă aceasta mărturisește când spune: „Și cu botez am a Mă boteza, și câtă nerăbdare am până ce se va îndeplini!” (*Lc.* 12, 50);

– că a numit Patima și moartea „pahar”, ceea ce, după Sfântul Teofil al Bulgariei, vădește bucuria, plăcerea și desfătarea de care au parte cei ce beau vin: „Nu voi bea, oare, paharul pe care Mi l-a dat Tatăl?” (*In.* 11, 18); – că aleargă în miez de noapte să treacă pârâul Cedrilor, grăbindu-Se să ajungă în grădina, care-i era cunoscută și lui Iuda – ceea ce demonstrează, după cum tâlcuiește dumnezeiescul Hrisostom, că Se duce de bunăvoie spre Patimă: „Zicând acestea, Iisus a ieșit cu ucenicii Lui dincolo de pârâul Cedrilor, unde era o grădină, în care a intrat El și ucenicii Săi. Iar Iuda vânzătorul cunoștea acest loc, pentru că adesea Iisus și ucenicii Săi se adunau acolo” (*In.* 18, 1);

– că iese singur să le spună soldaților Cine este El, ca să-L prindă: „Eu sunt” (*In.* 18, 5), după cum și Solomon a prezis Patima de bunăvoie a Mântuitorului, când a spus ca din partea Lui: „voi veni la tine, munte al smirnei” (*Cânt.* 4., 6), adică munte al morții și omorării, fiindcă un asemenea munte a fost cel al Golgotei, după tâlcuirile lui Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul și Nil Ascetul;

– că are ochii plini de veselie în timp ce este răstignit pe cruce, în acord cu spusa lui Iacov: „Ochii Îi sunt veseli de vin” (*Fac.* 49, 12), după cum este tâlcuită de dumnezeiescul Chiril al Alexandriei:

Iubirea și dorurile infinite dintotdeauna ale Domnului față de Patimi și de a pătimi sunt cu precădere și într-un chip minunat vădite de următoarele două lucruri:

1) de predania (instituirea) dumnezeieștilor Taine prin care Hristos în chip tainic și duhovnicesc pătimește și moare veșnic, dar și înviază;

2) de istorisirea amintită de Dionisie Areopagitul în *Epistola către Dimofil*; căci Apostolul Carp, aflându-se în Creta, era mâhnit și se ruga lui Dumnezeu să pedepsească un necredincios, care duse în rătăcire un creștin, atrăgându-l la păgânism. Așadar, în timp ce se ruga, Domnul, însoțit de o mulțime de îngeri, S-a pogorât la el și, întinzându-Și mâna dreaptă spre el, i-a cerut să I-o lovească, spunându-i că, deși oamenii Îl răstignesc și, prin urmare, Îl supun atâtor chinuri cumplite întruna, El e pregătit să pătimească de nenumărate ori pentru mântuirea oamenilor: „Așadar, lovește-Mă! Căci eu sunt gata să pătimească din nou pentru oameni și pentru ca ei să se mântuiască; și Mi-e drag acest lucru, câtă vreme în felul acesta nu vor mai exista oameni care să mai păcătuiască”.

a fi junghiat și sfâșiat de oamenii cei fărădelege și de puterile iadului, după voia lor;

d) după acestea, uită-te la Iisus al tău, Care cu ochii blânzi ai milostivirii Sale Se întoarce spre tine și îți zice: „Iată, copilul Meu, unde M-au făcut să ajung patimile și poftele tale în neorânduială, fiindcă n-ai voit să le arăți și tu o cât de mică împotrivire! Iată, cât și cu câtă bucurie pătimesc, din iubire, pentru tine și ca să-ți dau pilda adevăratei răbdări! Te rog, așadar, copilul Meu, ca pentru toate durerile Mele, să-ți ridici și tu de bunăvoie crucea aceasta și să înfrunți tot ce Mi-e bineplăcut, lăsându-te desăvârșit pe mâinile acelor oameni care te oropsesc și cărora Eu le voi îngădui, în dauna cinstei și a trupului tău, s-o facă. O, de-ai ști ce bucurie îmi vor aduce acestea, după cum poți să și vezi în rănil Mele, pe care am voit să le primesc cu o bucurie nemărginită, ca pe niște lucruri de preț și iubite, spre a-ți împodobi cu neprețuite virtuți sărmanul tău suflet! Sufletul, zic, pe care-l iubesc mai mult decât tot ce ți-ai putea tu imagina! Și, dacă Eu am ajuns la atâtea pătimiri pentru tine, de ce n-ai voi oare și tu, iubita mea mireasă, să le pătimești pe acestea spre a sluji inimii Mele și a-Mi îndulci rănil, aduse de lipsa îndelungii tale răbdări (neputința ta de a îndura răul), care Mă mângâie mai mult decât înseși rănil Mele?”;

e) Cine este Cel Care-ți vorbește în felul acesta! Vei vedea că este Însuși Împăratul slavei, Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat! Gândește-te și la mărimea de nespas a chinurilor și ocărilor Sale, ce nu se cuvenea a fi aduse nici celui mai defăimat dintre tâlharii lumii! Iată-L pe Domnul tău, în mijlocul atâtor chinuri, nu doar minunat de răbdător și neclintit în fața lor, ci și bucurându-Se ca și cum S-ar afla la nunta Sa! Și după cum focul se aprinde și mai tare cu un pic

de apă, tot așa, odată cu sporirea chinurilor, care s-au arătat mici în fața iubirii Sale mai mult decât covârșitoare, bucuria și dorința Sa de a suferi și mai tare sporeau întruna;

f) că întreaga pricină pentru care Domnul Cel Atotmilosârd a pățimit (nu fără de voie, nici pentru a câștiga El ceva pentru Sine, ci de bunăvoie și din iubire pentru tine) a fost ca tu să te nevoiești în urmarea Lui prin virtutea îndelungii-răbdări, spre a pătrunde mai adânc rostul a ceea ce El voiește de la tine și a intra mai profund în bucuria pe care dorește să ți-o dea, dacă te vei nevoi în virtutea aceasta spre a-ți ridica crucea nu doar cu răbdare, ci și cu bucurie și iubire înflăcărată, biruind toată supărarea, spre a te arăta un mai bun următor al Dumnezeuului tău și spre a-I aduce o slujire mai înaltă. Așa că, punând înaintea ochilor minții tale batjocoririle și amărăciunile, pe care le-a încercat pentru tine Stăpânul tău, stăruința și răbdarea ta, sfiește-te și rușinează-te, fiindcă toate durerile, mahnirile, disprețuirile și întreagă răbdarea ta, față de cele ale Lui, nu sunt cu adevărat îndelungă-răbdare, ci o umbră a îndelungii-răbdări și teme-te, înfricoșează-te din pricină că în inima ta încă își mai face loc chiar și un cât de neînsemnat gând că nu voiești, de fapt, să suferi pentru Domnul tău din iubire.

Această carte pe care, copilul meu, ți-o dau spre a o citi stăruitor, din care poți afla adevărata icoană a fiecărei virtuți, este Însuși Stăpânul Cel Răstignit. Fiindcă El, ca Cel Ce este Cartea Vieții, nu doar dă luminare minții prin cuvinte, ci și prin pilda Sa vie, înflăcărându-ne voința. Întreaga lume e plină de cărți, însă toate cărțile laolaltă nu pot să-ți lămurească desăvârșit chipul dobândirii tuturor virtuților, așa cum ți-l va tâlcui Iisus Cel Răstignit. La Acest Răstignit te sfătuiesc, copilul meu, să alergi și să-I săruți picioarele cu lacrimi,

să-L îmbrățișezi fierbinte de fiecare dată când vei fi mușcat și otrăvit de șerpii cei nematerialnici ai demonilor și ai ispitelor omenești și, neîndoielnic, te vei tămădui de rănilile tale, așa cum și evreii se tămăduiau în pustie de mușcăturile șerpilor materialnici de îndată ce-și ridicau privirea la șarpele de aramă, spânzurat pe lemn – antitip (prefigurare) al Domnului nostru, după cum El Însuși ne-a spus: „Și după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică”¹.

Să știi și aceasta, fiule, că cei ce-și petrec multe ceasuri plângând patima Domnului și cugetând la îndelungă-răbdarea Sa, iar apoi, în fața necazurilor, bolilor, ocărilor și necinstitărilor care vin asupra lor se arată lipsiți de îndelungă-răbdare, se aseamănă soldaților lași ai lumii care, înainte de bătălie, în corturile lor de campanie fâgăduiesc lucruri mari și că vor lupta și vor birui singuri, dar când se arată vrăjmașii, leapădă armele și se pun pe fugă. Și ce lucru poate fi mai nechibzuit și de râs decât să cugeți la virtuțile Domnului, să le iubești și să le admiri, iar apoi, când se va ivi prilejul nevoirii în ele, să le dai cu totul uitării ori să nu le mai cinstești deloc?

¹ *In.* 3, 14.

PARTEA A II-A

CAPITOLUL I

Despre Taina Preasfântă a Euharistiei

Până aici m-am străduit să-ți asigur patru dintre armele trebuincioase acestui război și înfrângerii vrăjmașilor tăi: a nu te încrede în tine, a nădăjdui în Dumnezeu, a te nevoi neîncetat și a te ruga. Acum îți pun în față încă una: Preasfânta Taină a Euharistiei. Căci, după cum această Taină este deasupra celorlalte, tot așa este și o armă superioară tuturor celorlalte. Cele patru arme, despre care ți-am vorbit, își iau puterea din roadele și harul de care ne-a învrednicit Sângele lui Hristos. Pe când arma aceasta este însuși Sângele și însuși Trupul lui Hristos, dimpreună cu sufletul și dumnezeirea Sa. Cu ajutorul celor dintâi, războiul împotriva vrăjmașilor se duce prin puterea lui Hristos, cu cea din urmă, ne luptăm cu ei dimpreună cu Hristos și Hristos luptă cu ei dimpreună cu noi. Fiindcă cel care mănâncă Trupul lui Hristos și bea Sângele Său rămâne cu Hristos și Hristos rămâne cu el: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el”¹.

Căci, în cazul în care ne biruim vrăjmașul, prin puterea acestui Sânge îl biruim (după cum este scris în *Apocalipsă*: „că ei l-au biruit prin sângele Mielului”²) și întrucât această Preasfântă Taină și această armă, ba mai degrabă Hristos, ca

¹ *In.* 6, 56.

² *Apoc.* 12, 11.

Cel Care Se află în această Taină, e posibil să vină real în viața noastră în două chipuri: a) poate fi primit prin [împărtășirea cu preacuratele și dumnezeieștile] Taine, ori de câte ori ar voi cineva (dacă nu este oprit de către duhovnic din vreo pricină anume și respectă pregătirea cuvenită, adică zdrobire de cuget, spovedanie, împlinirea canonului și postul după putere) și b) poate fi primit duhovnicește și nematerialnic în orice moment și ceas. De aceea, nu înceta să te împărtășești de cât mai multe ori în cel de-al doilea chip, iar când îți este cu puțință și în primul chip, după cum urmează.

CAPITOLUL AL II-LEA

Cum să primești Taina Preasfântă a Euharistiei: cum poți să-L primești pe Hristos prin [dumnezeieștile] Taine

De această preadumnezeiască Taină ne putem apropia mânați de diferite năzuințe. Pentru a ne atinge însă cele năzuite să fim cu luare-aminte la cele trei etape obligatorii (de dinainte, din vremea și de după împărtășire) și la lucrurile specifice fiecăreia dintre ele. Înaintea împărtășirii să ne curățim prin Taina Pocăinței și prin mărturisire de întinarea, atât a păcatelor de moarte, cât și a celor ce nu sunt de moarte, săvârșite de noi, păzind canonul, pe care ni-l va da duhovnicul, și afierosindu-ne cu o râvnă desăvârșită, din toată inima, din tot sufletul și din toată puterea noastră lui Iisus Hristos și tuturor celor ce Îi sunt Lui bineplăcute. Și fiindcă El Însuși ne dă prin această Taină Trupul și Sângele Său, cu sufletul și Dumnezeirea, prin vrednicia Sa, noi – înțelegând că darul nostru este mic, aproape cu totul neînsemnat, față de darul Său –, să ne dorim să agonisim un dar atât de mare, cât niciodată, nici una dintre toate fapăturile, omenești și cerești, n-a avut, spre a-L oferi măreției Sale dumnezeiești.

Voind să primești Taina aceasta, spre a învinge și nimici atât pe vrăjmașii tăi, cât și pe ai Săi, începe din seara de dinainte de a te împărtăși, sau chiar de mai devreme, să cugeți la dorința pe care Fiul lui Dumnezeu o are ca tu să-I faci loc

în inima ta ca prin această Taină să Se unească cu tine și să te ajute să biruiești pe oricare dintre patimile tale.

Această dorire a Domnului nostru este atât de mare și nemăsurată, că nici una dintre ființele raționale create de El n-o poate înțelege cu desăvârșire. Tu, însă, ca să poți măcar un pic s-o pricepi, să-ți întipărești foarte bine în minte două lucruri: desfătarea negrăită pe care o are Preabunul Dumnezeu atunci când Se află dimpreună cu noi. Căci El numește desfătare și plăcere faptul de a Se uni cu oamenii: „Găsindu-Mi plăcerea printre fiii oamenilor¹”; și a cugeta că Dumnezeu urăște nespus de mult păcatul. Deoarece păcatul este în același timp și potrivnic unirii Sale cu noi, pe care El o dorește atât de mult, dar și vrăjmaș desăvârșirii dumnezeiești. Întrucât Dumnezeu, prin faptul că este prin fire Binele absolut, luminează atotcurată și frumusește desăvârșită, nu poate decât să urască din fire și să-I repugne infinit păcatul, care, pentru sufletele noastre, nu este altceva decât rău fără margini, întuneric, lipsă și urățenie îngrozitoare. Și această ură a lui Dumnezeu împotriva păcatului este atât de aprinsă și de mare, încât, pentru nimicirea sa, s-au poruncit și săvârșit toate cele cuprinse în *Vechiul și Noul Testament*, de la început până la sfârșit, cuprinzând aici mai ales Preasfintele Patimi ale Fiului Său. Unii teologi și învățători susțin că, în scopul ștergerii din noi a oricărei greșeli, oricât de mici ar fi ea, Domnul nostru Iisus Hristos este gata, dacă va fi, bineînțeles, nevoie și s-ar cere, să Se dea pe Sine încă de alte mii de ori morții.

Pricepând, așadar, din aceste gânduri și cugetări (chiar dacă foarte nedesăvârșit) adâncimea dorului lui Dumnezeu

¹ Versetul acesta e citat și de dumnezeiescul Augustin undeva în rugăciunile sale închinare iubirii dumnezeiești, însă, deși l-am căutat foarte mult, nu l-am aflat.

² Este vorba, probabil, de *Pild.* 8, 31 (*n. trad.*).

de a intra în inima Ta, spre a birui desăvârșit vrăjmașii Săi, dar și ai tăi, vei aprinde în sinea ta dorința vie de a-L primi spre a înfăptui El în tine acest lucru. Și așa, după ce te vei îmbărbăta cu totul și vei căpăta curaj din nădejdea că are să vină la tine Iisus, Arhistrategul tău ceresc, cheamă la război cu glas tare și de multe ori acea patimă pe care voiești s-o biruiești și doboar-o cu o râvnă și dorință îndoite și întreite, urând-o și săvârșind faptele virtuții potrivnice acelei patimi. Și așa vei face seara.

Iar dimineața, cu puțin înaintea dumnezeieștii Împărtășanii, aruncă o scurtă privire asupra greșelilor pe care le-ai făcut de când te-ai împărtășit până atunci și pe care le-ai săvârșit cu atâta îndrăzneală, ca și cum Dumnezeu n-ar exista, nici nu te vede sau judecă. Nici n-a pățimit pentru tine atâtea patimi pe Cruce. Fiindcă și tu ai preferat mai degrabă poftele cele de nimic și scârbavnice decât voia și cinstirea lui Dumnezeu. Și cugetând așa, cu multă stânjenală și teamă sfântă te vei rușina de nrecunoștința și nevrednicia ta. Dar gândindu-te după aceasta, totodată, la abisul nemărginit al bunătății lui Dumnezeu, cheamă la Tainele Sale adâncul lipsei tale de recunoștință și al puținătății de credință, apropiu-te de El cu îndrăzneală și fă-I un loc cât mai larg în inima ta, spre a Se face Stăpânul și Domnul ei absolut. Cum și în ce chip? Când vei alunga din însăși inima ta orice pornire și iubire față de cele create și apoi o vei pecetlui spre a nu intra în ea nimeni altcineva decât Dumnezeuul tău.

Iar după ce te vei împărtăși, retrage-te numaidecât în tainele inimii, închinându-te Domnului în primul rând cu toată smerenia și evlavia, vorbindu-I în cugetul tău astfel: *„Tu vezi, o, Singurul meu Bine, cât de ușor Te vatăm și câtă putere are asupra mea patima aceasta, care mă războiește, și*

că, prin mine însumi, n-am putere a mă slobozi de ea. De aceea, războiul acesta este cu precădere al Tău și doar în biruința de la Tine nădăjduiesc, chiar dacă este nevoie să lupt și eu însumi”.

Îndreptându-te după aceea către Părintele ceresc, adu-I, ca mulțumire pentru biruința asupra sinelui tău, pe binecuvântatul Său Fiu, pe Care Acesta ți L-a dat prin dumnezeieștile Taine și Îl ai încă înăuntrul tău; și luptând împotriva acelei patimi, ce te războiește, așteaptă cu credință biruința de la Dumnezeu. Și nu este cu puțință să te lipsească de biruință, dacă tu vei face, în ceea ce te privește, tot ce-ți stă în putere; și chiar dacă va voi a întârzia, în cele din urmă ți-o va da.

CAPITOLUL AL III-LEA

Cum să ne pregătim pentru Împărtășanie, spre a aprinde în noi iubirea de Dumnezeu

Ca să aprinzi, cu ajutorul acestei Taine cerești, iubirea ta de Dumnezeu, să-ți îndrepti gândul spre iubirea pe care El ți-o poartă, cugetând din seara anterioară că Acest Dumnezeu, Mare și Atotțiitor, nu S-a mulțumit doar să te creeze după chipul și asemănarea Sa, ci L-a trimis pe pământ pe Unul-Născut Fiul Său ca să-l cutreiere treizeci și trei de ani și să te caute și ca să îndure cumplinele pătimiri și chinuitoarea moarte pe cruce, spre a te răscumpăra din mâinile diavolului; și, mai mult decât orice, a voit, de asemenea, să lase pentru a ta trebuință și ca merinde această Preasfântă Taină. Așadar, cugetă cu luare-aminte, fiule, la mărețiile de negrăit ale acestei iubiri, în toate privințele atotdesăvârșită și atotminunată întrucât:

a) gândindu-ne că Dumnezeu ne-a iubit în chip veșnic și fără de început – deoarece, așa cum El Însuși este veșnic după Dumnezeirea Sa, tot așa este veșnic și în iubirea Sa, în virtutea căreia a hotărât în Sinea Sa de mai înainte de veci să ni-L dea pe Fiul Său în chipul acesta minunat – și, cuprinși lăuntric de veselie și bucurie duhovnicești, vom putea spune: „Așadar, încă din acel abis al veșniciei nimicnicia mea a fost atât de însemnată pentru Marele Dumnezeu și dragă Lui, că El Însuși S-a gândit la mine și a voit, prin vrerea iubirii Sale de negrăit, să-mi dea spre mâncare pe Însuși Fiul Său”;

b) toate iubirile față de toate cele create, oricât de mari ar fi, au o oarecare măsură și hotar, pe care nu le pot depăși; numai iubirea lui Dumnezeu față de noi este nemăsurată. De aceea, voind Dumnezeu ca aceasta să se îplinească desăvârșit, L-a dat pe Însuși Fiul Său, deopotrivă în măreție și nemărginire cu Sine și de aceeași natură și fire cu El. Pe cât de mare este iubirea, tot atât de mare este și darul, dar și invers, pe cât de mare este darul, tot atât de mare este și iubirea. Amândouă sunt atât de mari, că o altă mărime nu e cu putință de închipuit de nici o minte omenească;

c) Dumnezeu nu a fost silit de nici o nevoie să ne iubească, ci o face doar din bunătatea Sa firească și din iubirea față de noi de necuprins cu mintea;

d) nici o faptă ori vrednicie a noastră n-a fost cu putință să premeargă, astfel încât Acest Dumnezeu infinit să manifeste o asemenea iubire nemăsurată față de ticăloșia noastră, ci El Însuși ni S-a dat întreg nouă, nevrednicilor Sale făpturi, doar în virtutea și mulțumită libertății Sale;

e) dacă te-ai gândi la curăția acestei iubiri, vei vedea că nu este asemenea celorlalte iubiri ale lumii, umbrită de vânairea unui interes anume. Dumnezeu nu are nevoie de bunurile noastre, căci și fără noi, prin El Însuși, El este atotfericit și preaslăvit. S-a aplecat spre noi din bunătatea și iubirea Sa negrăite, nu spre folosul Său, ci al nostru. Cu gândul la acestea, îți vei spune în sinea ta:

„Cum e cu putință ca Preaînaltul Dumnezeu să-Și dăruiască inima unei zidiri atât de josnice? Care Ți-e voia, Împărate al slavei, și ce aștepți de la mine, care nu sunt nimic altceva decât o mână de praf și țărână? Văd bine, o, Dumnezeul meu, întru lumina iubirii Tale înflăcărate, că nu ai decât un scop, care-mi arată foarte lămurit că iubirea Ta față de mine

este fără de vicleșug. Că nu din altă pricină mi Te dai întreg spre mâncare și băutură decât spre a mă prefăce cu totul în tine; și nu fiindcă ai nevoie de mine, ci fiindcă, venind să trăiești în mine, și eu în Tine, prin mijlocirea acestei uniri iubitoare, mă voi face cu totul asemenea Ție, astfel încât, prin unirea inimii Tale cerești cu inima mea pământească să se facă în mine o singură inimă, dumnezeiască și nematerialnică.”

De pe urma acestor gânduri să te umpli de uimire și bucurie, văzându-te pe tine atât de înalt cinstit și iubit de Dumnezeu, înțelegând că prin atotputernica Sa iubire El nu caută, nici nu vrea altceva de la tine decât să atragă asupra Sa întreagă iubirea ta, ca să te despartă mai întâi de toate cele create și apoi de tine însuși, care nu ești altceva decât o zidire, ca să I te aduci Lui ca ardere de tot și ca de atunci înainte mintea, voința și aducerea ta aminte să nu fie puse în mișcare decât de iubirea și voia dumnezeiască, ce-ți vor chivernisi totodată și toate simțurile. Și văzând după acestea că nici un alt lucru nu va putea să lucreze în tine aceste roade dumnezeiești precum Preasfânta Taină a dumnezeieștii Euharistii, deschide-ți inima spre ea cu următoarele rugăciuni de dragoste și doruri iubitoare:

„O, merinde mai presus de ceruri, când va veni ceasul acela în care mă voi jertfi și eu întreg Ție nu la alt foc decât la acela al iubirii tale? Când, oare, o, nezidită iubire? O, pâine a vieții, când voi putea să trăiesc numai pentru tine, din tine și întru tine? O, viața mea, viață frumoasă, viață dulce și veșnică! O, mană cerească, oare când eu mă voi arăta scârbit de oricare altă mâncare cerească, dorindu-te numai pe tine, hrănindu-mă numai cu tine? Când va fi aceasta, o, dulceata mea?, când, singurul meu bine? O, Doamne al meu, Mult-dorite și Atotputernice, sloboade-mi netrebnica inimă de orice alipire lumească

și de orice patimă vinovată, împodobește-mi-o cu sfintele tale virtuți și cu acel rost adevărat pentru care voi face tot lucrul în chip curat, doar spre a-Ți bineplăcea Ție. Căci în chipul acestă vreau să-mi deschid Ție inima; voiesc a Te ruga și a Te sili gingaș să intri în ea, în această inimă în care Tu, Doamne al meu, voiești a pune în lucrare, fără ca eu să arăt vreo împotrivire, acele roade pe care de-a pururi dorești a le lucra”.

Pregătindu-te de Sfânta Împărtășanie, te vei strădui să nutrești aceste simțăminte de iubire, și seara, și dimineața. Iar apoi, când se va apropia vremea, gândește-te la ce anume urmează să primești, adică la cum este Acel Fiu al lui Dumnezeu, a Cărui măreție este mai presus de înțelegere, în fața Căruia Cerurile și toate puterile cerești tremură!, la cum este Sfântul sfinților, oglindirea cea neîntinată, curăția de necuprins cu mintea, față de Care nici o zidire nu-i curată! La cum este Cel Care a voit, din iubire pentru tine, să fie disprețuit, batjocorit și răstignit de răutatea și fărădelegea lumii, de parcă ar fi fost un vierme ce iese din pământ și drojdia depusă de vin!

La cum este Acel Dumnezeu, în mâinile Căruia se află viața și moartea întregii lumi! Și la cum tu, care urmează a te împărtăși, ești, dimpotrivă, un nimic și, prin viclenia ta, ai ajuns mai rău decât un nimic și decât oricare dintre făpturile neînsemnate și necurate, vrednic doar să te rușinezi și să fii batjocorit de demonii tartarului! La cum tu, în loc să aduci mulțumire pentru atâtea nenumărate binefaceri, ai nesocotit, pe temeiul închipuirilor și poftelor tale, pe Stăpânul Acesta atât de înalt și nemuritor și preacinstitul Său Sânge! La Cel Care, în pofda acestora, te cheamă la dumnezeiasca Sa masă prin iubirea veșnică și bunătatea mai presus de schimbare, iar uneori chiar te silește să te duci, sub

amenințarea morții și zicându-ți că „dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi”¹. La Cel Care nu-ți închide ușa milostivirii Sale, nici nu-și întoarce dumnezeiescul spate de la tine, chiar dacă ai fi lepros, șchiop, idropic, orb, demonizat și înrobitor patimilor și desfrânării prin firea-ți!

Aceasta cere de la tine:

- a) inima îndurerată pentru vătămarea pe care I-ai adus-o;
- b) ura mai mult decât orice altceva față de păcat, fie el mic sau mare;
- c) aferosirea cu totul față de El, de-a pururi ascultare și supunere în orice lucru voinței Sale cu o inimă plină, într-adevăr, de afecțiune și iubire;
- d) credința statornică și nădejdea că El voiește să te ierte, să te curățească și să te păzească de toți vrăjmașii tăi.

Apoi, întărit de gândul la această iubire de negrăit a lui Dumnezeu, te vei apropia de dumnezeiasca Împărtășanie cu o teamă sfântă și iubitoare, zicând: „*Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă de atâtea ori Te-am vătămat și încă nu m-am căit cum se cuvine pentru vătămarea pe care Ți-am adus-o, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă încă nu m-am curățit de pornirile și alipirea de păcatele săvârșite cu a mea voie; eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă încă nu m-am dăruit cu sinceritate iubirii, voii Tale și supunerii față de Tine; o, Dumnezeul meu Cel Atotputernic și nesfârșit de Bun, Tu Însuși, prin puterea bunătății Tale, învrednicește-mă să Te primesc cu această credință*”.

Iar după ce te vei împărtăși, retrage-te numaidecât în străfundurile inimii tale și, uitând de orice lucru creat, grăiește-I Dumnezeului tău în chipul acesta sau într-altul asemănător:

¹ *Im.* 6, 53.

„O, Preaînalte Împărate al cerului, ce Te-a făcut să pogori în inima mea, a celui netrebnic, sărman, orb și gol?” Și El îți va răspunde: „Iubirea”. Și tu, din nou Îi vei spune: „O, iubire necreată!, o, dulce iubire! Ce voiești de la mine?”, iar El îți va răspunde că nu voiește nimic altceva decât iubirea în chipul acesta: „Nu voiesc să se aprindă alt foc pe altarul inimii tale și întru toate faptele și lucrările tale decât focul iubirii Mele, pentru ca acesta să mistuie orice altă iubire și vrere ale tale, pentru a se ridica la Mine *«mirosul cel bun de mireasmă* [duhovnicească]». Aceasta cer de-a pururi de la tine. Fiindcă Eu voiesc să fiu întreg al tău și tu – întreg al Meu, dar asta nu se va petrece dacă nu te vei lepăda de tine, ci vei rămâne alipit de iubirea de sine, de părerile tale, de toată poftirea și dorința de a fi prețuit de ceilalți. Spre a-ți da iubirea Mea, Eu îți cer ura față de sine; Eu caut ca inima Mea să se unească cu a ta – căci din pricina asta ea Mi-a fost deschisă pe cruce cu sulița. Și îți cer în întregime să fii al Meu, ca și Eu să fiu în întregime al tău. Și tu vezi că Eu sunt fără de preț, însă Mă cobor la un preț ca cel pe care-l ai tu. Cumpără-Mă, așadar, sufletul Meu iubit, dându-te Mie. Eu voiesc, copilul Meu preadulce, să nu dorești, să nu auzi, să nu vezi altceva afară de Mine și afară de voia Mea, pentru ca Eu să fiu Cel Ce le voiește, gândește, aude, pe toate în tine, astfel încât nimicnicia ta, absorbită întru abisul nemărginirii Mele, să se prefacă în ea. Și așa, tu vei fi în Mine cu totul desăvârșit, împăcat și fericit, iar Eu întru tine voi fi pe deplin slujit și mulțumit.”

Zi de zi, sârguiește-te a-ți spori și prisosi în suflet credința în această Preasfântă Taină a Euharistiei și nu înceta niciodată să te minunezi de această Taină mai presus de înțelegere și să te bucuri, cugetând la felul în care Dumnezeu Se arată în aceste smerite și curate daruri ale pâinii și vinului, spre a te

face mai sfânt, vrednic și fericit. Că fericiți sunt nu cei ce văd, ci cei ce cred, după cuvântul Domnului „Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut”¹. Să nu dorești să ți Se arate Dumnezeu în viață în alt chip și alt fel de descoperire decât în cele al Tainelor; caută să-ți aprinzi voința prin această Taină și să fii în fiecă zi mai râvnitor întru împlinirea voii lui Dumnezeu în toate lucrurile. De fiecare dată când te aduci lui Dumnezeu prin această Taină, când te împărtășești, să fii dispus și pregătit a pătimi din iubire pentru El toate chinurile, mâhnirile și ocările, de care vei avea parte, și toată boala trupească.²

La urmă, [prin dumnezeiasca Liturghie] Îi vei aduce Părintelui ceresc pe Fiul Său, mulțumindu-I pentru darul primii și înălțând cereri mai întâi pentru nevoile tale, apoi pentru întreaga Sfânta Biserică și cei apropiați ție, dar și pentru binefăcătorii tăi și pentru sufletele celor adormiți întru dreapta credință. Și această ofrandă [prin împărtășirea ta la dumnezeiasca Liturghie] se va săvârși întru aducerea-aminte de Jertfa prin care Fiul lui Dumnezeu S-a adus pe Sine Jert-

¹ In. 20, 29.

² Vasile cel Mare susține, pe temeiul cuvintelor Apostolului Pavel, că asupra celor ce se împărtășesc apasă încă o datorie, fiindcă unii ca ei trebuie să propovăduiască, prin împărtășirea lor, moartea Domnului: „Căci de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți” (I Cor. 11, 26); însă moartea Domnului nu a avut loc doar pentru cei ce se împărtășesc, ci pur și simplu pentru toți oamenii, după cum același Pavel arată: „că dacă unul a murit pentru toți, au murit deci toți și a murit pentru toți” (II Cor. 5, 14-15); așadar, cei ce se împărtășesc sunt datori să arate, pentru iubirea, și credința, și poruncile lui Dumnezeu, ascultare până la moarte și să nu mai trăiască în lume, în păcat și în ei înșiși, ci doar în Dumnezeu, de Care s-au împărtășit și Care a murit și a înviat pentru ei, după cum același Pavel ne arată în continuare: „ca cei ce viețuiesc [în Hristos] să nu mai trăiască pentru ei înșiși, ci pentru Cea Care a murit și a înviat pentru ei” (II Cor. 5, 15). Iar despre această propovăduire Sfântul Vasile ne spune că este o dogmă (învățătură) predanisită de Apostolul Pavel („Că cei ce au renăscut prin Botez trebuie să se împărtășească”, *s. urm.*, în *Despre Botez*, PG 31 1573).

fă Tatălui [pentru lume] (când, cu totul însângerat, a fost spânzurat pe cruce), și așa te vei uni nemijlocit cu aceasta.

În același chip, tu poți stăruia să-ți aduci toate jertfele, cu alte cuvinte, toate dumnezeieștile liturghii, ierurgii și rugăciuni, câte se săvârșesc în Sfânta Biserică zi de zi.

CAPITOLUL AL IV-LEA

Despre Împărtășirea duhovnicească și nematerialnică sau cum să ne împărtășim de Hristos nematerialnic și duhovnicește

Dacă prin mijlocirea dumnezeieștilor Taine nu-L putem primi pe Domnul nostru de mai multe ori pe zi, în chip duhovnicesc și nematerialnic Îl putem primi în tot ceasul și cli-pa, prin înfăptuirea tuturor virtuților și a poruncilor Sale și, în special, prin mijlocirea dumnezeieștii rugăciuni – mai ales a rugăciunii minții.¹ Fiindcă Domnul Se află ascuns în virtuți și în sfintele Sale porunci și cel ce înfăptuiește o virtute sau o poruncă Îl primește, în același timp, în sufletul său pe Domnul, Care este ascuns în ele și Care a făgăduit că va locui dimpreună cu Părintele Său în cel ce va ține poruncile Sale: „Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi, și vom veni la el și vom face locaș la el”². Iar

¹ Asta pentru că toate celelalte virtuți, prin asemănarea lor cu Dumnezeu, îi oferă omului virtuos puțința de a se uni cu Dumnezeu, dar nu-l și unesc cu El în adevăratul sens al cuvântului; în schimb, rugăciunea minții are puterea aceasta, de a-l uni pe om cu Dumnezeu (*a se vedea* și cap. al XLV-lea); într-un fel anume, celelalte virtuți se aseamănă instrumentelor de lucru cu care două scânduri pot fi îndreptate pentru a fi lipite, iar rugăciunea se aseamănă cleiului cu care ele sunt unite. De aceea și marele Grigorie al Thessalonicului a spus că: „Puterea rugăciunii săvârșește și împlinește tainic ridicarea (extatică) a omului la dumnezeire și unirea cu ea, fiind puntea de legătură (liantul) dintre făpturile cuvântătoare și Creatorul lor” (*Filocalia*, p. 962).

² *In.* 14, 23. De aici dumnezeiescul Maxim trage concluzia că cel ce lucrează poruncile Domnului nu-L primește în sufletul Său doar pe Domnul,

părtășia și unirea aceasta nu ne pot fi înstrăinate de nici o altă zidire sau făptură, afară de nepăsarea ori de o altă greșeală a noastră. Iar uneori această părtășie este atât de rodnică și bineplăcută lui Dumnezeu, cum probabil celelalte părtășii pe calea Tainelor nu ajung să fie, din pricina neajunsurilor primitoarelor ei. Așadar, ori de câte ori vei avea starea și pregătirea necesare unei asemenea împărtășiri, Îl vei afla pregătit și dornic pe Fiul lui Dumnezeu, Care de la Sine te va hrăni duhovnicește, cu propriile mâini.

Spre a te pregăti de împărtășirea aceasta nematerialnică întoarce-te cu mintea spre Dumnezeu și ia aminte, pe de o parte, la păcatele tale, iar, pe de alta, la Dumnezeu și întristează-te pentru vătămarea pe care I-ai adus-o și cu toată smerenia și credința roagă-I-te să primească a veni în sărmanul tău suflet cu un har reînnoit, spre a te tămădui și întări împotriva vrăjmașilor.

Sau, când ești gata să-ți silești și chinuiești firea împotriva vreunei pofte [ce te luptă], sau spre a pune în faptă o virtute, sau spre a păzi o anume poruncă, împlinește lucrarea respectivă cu scopul de a-ți pregăti inima pentru Dumnezeu, Care întotdeauna ți-o cere și, întorcându-te, după aceea, spre El, strigă-L cu dor să vină cu harul Său să te vindece și să te sloboadă de vrăjmași, pentru ca numai El să-ți aibă inima sub stăpânirea Sa.

Sau, aducându-ți aminte de rugăciunile, mai sus pomenite, privitoare la Împărtășirea prin Taina Euharistiei, grăiește-I lui Dumnezeu cu inima plină de ardore: „*Când, Doamne al meu, am să Te primesc încă o dată?, când oare?*”

ci dimpreună cu El primește și pe Tatăl, Care ființează împreună cu El, dar și pe Duhul Sfânt, Cel nedespărțit de El, cu alte cuvinte primește întreagă Sfânta Treime, făcându-se sălaș al Acesteia (*A doua centurie despre cunoștința de Dumnezeu*, 71, *Filocalia*, p. 356).

ș.a.m.d.. Și dacă voiești să te pregătești într-un chip și mai bun ca să te împărtășești duhovnicește, începe-ți de cu seară toate nevoințele aspre și înfăptuirea virtuților și a oricărei fapte bune propuse de tine pentru aceasta, adică a primirii duhovnicești a Domnului tău, și dimineața, odată cu venirea zorilor, gândește-te: „De ce bine, frumusețe, fericire are parte sufletul care se împărtășește cu vrednicie de Preasfânta Taină a Euharistiei!” Deoarece prin acestea se redobândesc toate virtuțile pierdute și sufletul se reîntoarce la frumusețea dintâi și se face părtaș roadelor și bunurilor aduse de patima Fiului lui Dumnezeu. Apoi treci de la părtășia prin Taina Euharistiei la împărtășirea duhovnicească și, cugetând că aproape de aceleași bunuri te bucuri în chip nematerialnic și prin mijlocirea acesteia, sârguiește-te să aprinzi în inima ta o cât mai mare dorință de a-L primi duhovnicește și nematerialnic; și, după ce te vei aprinde de aceasta, întoarce-te spre Domnul și spune-I:

„Întrucât nu pot, Doamne al meu, să Te primesc în ziua de acum prin Taina Euharistiei, fă cu puțință, o, Bunătate și Putere nezidită, să Te primesc cu vrednicie în chip duhovnicesc și acum, și în tot ceasul, și în fiecare zi, dându-mi Tu har și putere noi asupra tuturor vrăjmașilor mei și mai ales a acelor patimi și dușmani cărora, spre a-Ți bineplăcea și a-Ți împlini voia, mă împotrivesc și cu care, de dragul Tău, mă războiesc.”¹

¹ Dar și cei care nu pot, adeseori și de fiecare dată când voiesc, să primească împărtășirea tainică, adică să se împărtășească cu Hristos, Care Se află în dumnezeieștile Taine – ori fiindcă se află la pustie, unde nu există nici preot, nici jertfelnic și nici vreo biserică, ori fiindcă se află în lume, însă sunt opriți de duhovnici nu din pricina unei greșeli, ci a obiceiului, rău și nesănătos, care s-a înstăpânit –, unii ca aceștia, repet, deoarece au dorința, dar și dragostea spre a se împărtăși prin dumnezeieștile Taine cu Hristos, dar din motivele mai înainte menționate (sau și din alte pricini constrângătoare) nu le stă în puțință, să se împărtășească nematerialnic și duhovnicește cu Hristos în si-

CAPITOLUL AL V-LEA

Despre mulțumirea datorată pentru harurile primite

Deoarece tot binele pe care-l dobândim și săvârșim este al lui Dumnezeu și de la Dumnezeu, suntem datori să-I mulțumim pentru toată buna nevoie și biruință și pentru toate binefacerile, primite din mâna Lui milostivă, atât văzute, cât și ascunse, ori de obște, ori individuale, după cum stă scris: „Dați mulțumire pentru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus, pentru voi”¹. Întrucât, după dumnezeiescul Hrisostom, „cea mai bună formă de păstrare a binefacerii primite este aducerea-aminte de binefacere și recunoștința perpetuă pentru ea”². Pentru ca să facem aceasta în modul cuvenit, să înțelegem scopul în virtutea căruia Dumnezeu Se mișcă spre a ne dăruia harurile Sale.

Și pentru că în orice binefacere scopul cel dintâi al lui Dumnezeu este cinstea și supunerea față de voia Sa:

nea lor, după cum zice și Sfântul Nicolae Cabasila în *Tălcuirea dumnezeieștii Liturghii* (cap. 42), fiindcă Hristos, Care Se află în dumnezeieștile Taine, nematerialnic, și ascuns, și nevăzut, le transmite acestora harul din Sfintele Taine, în chipul în care El știe.

¹ *I Tes.* 5, 18.

² Astfel că și Avvâ Isaac scrie: „Mulțumirea (recunoștința) adusă de primitorul binefacerii îl poartă pe pricinuitoarul ei să-i facă daruri și mai mari decât cele dintâi” (*Cuvântul* 10, p. 186). Iar unii au tâlcuit următorul verset din *Psalmi* în sensul că ar fi rostit de Dumnezeu în felul acesta: „Căci ce există pentru Mine în cer afară de tine (adică de mulțumirea ce Mi se datorează)? Și de la tine (adică, omule) ce altceva am dorit pe pământ (cu alte cuvinte, decât să-Mi aduci slavă și mulțumire)” (*Ps.* 72, 24).

a) gândește-te că cel mai mare act de recunoștință pe care-l poți săvârși înaintea lui Dumnezeu, pentru toate binefacerile trimise, este să-I păzești poruncile, să-L cinstești și să te faci următor voilor Sale neîntârziat, după cum, de altfel, s-a scris: „Ce altceva cere Domnul de la tine decât să fii gata să-I urmezi Domnului Dumnezeului tău?”¹;

b) întrucât îți dai seama că nu ai nimic la măsura nici uneia dintre binefacerile primite, că nu ai săvârșit nimic altceva decât păcate și acte de nerecunoștință, cu o prea-adâncă smerenie să-I spui lui Dumnezeu: „Cum este cu puțință, Doamne al meu, să primești să-mi faci mie, celui mort și asemenea unui câine împuțit, atâtea binefaceri? Binecuvântat fie numele Tău în vecii vecilor!”; și

c) gândindu-te că prin binefacerile Sale El cere de la tine să-L iubești și să-I slujești, aprinde-te și tu de dragostea față de un asemenea Stăpân, vrednic de iubit, și de dorința sinceră de a-I sluji după cum El Însuși voiește. Pentru aceasta însă să-I aduci sinea ta drept ofrandă în felul ce urmează.

¹ *Mih.* 6, 8.

CAPITOLUL AL VI-LEA

Despre ofranda nematerialnică sau cum să te aduci pe tine însuși, dimpreună cu toate lucrurile tale, ofrandă lui Dumnezeu în chip nematerialnic

Pentru ca ofranda de sine să fie desăvârșită în toate privințele și vrednică de iubirea lui Dumnezeu, e nevoie de două lucruri: să-ți alipești ofranda de ofrandele pe care Hristos le-a adus Tatălui, iar voia și inima să-ți fie desprinse de iubirea față de orice creatură.

Cu privire la primul lucru, să știi că Fiul lui Dumnezeu, trăind în această vale a plângerii, nu S-a adus doar pe Sine Însuși, dimpreună cu faptele Sale, ofrandă Părintelui Ceresc, ci totodată și pe noi, dimpreună cu toate lucrurile noastre, ne-a adus Părintelui Ceresc, astfel încât ofrandele noastre, spre a fi bineplăcute lui Dumnezeu, trebuie să se unească cu ofrandele aduse de Hristos și întru nădejdea acestora.

Cu privire la cel de-al doilea lucru, gândește-te bine, înainte de a-ți aduce ofranda, dacă voința ta e alipită de ceva anume. Căci dacă există o cât de mică alipire, trebuie să te desprinzi mai întâi tu singur, pe cât cu puțință, de orice iubire și apoi să alergi la Dumnezeu spre a te desprinde El desăvârșit, cu dreapta Sa, și așa vei putea să te aduci pe tine însuși dumnezeieștii măreții, dezlegat și slobod de orice. Și ia aminte bine că, dacă te vei aduce pe tine însuși lui Dumne-

zeu, fiind alipit de cele create, nu te vei aduce pe tine însuși, ci pe cele create. Fiindcă nici tu nu ești al tău, ci al acelor lucruri create de care voia ți-e alipită; iar acest lucru nu doar nu este plăcut lui Dumnezeu, ci e ca și cum ai voi să-ți bați joc de El. Căci, după cum nu erau primite înaintea lui Dumnezeu jertfele cu o oarecare meteahnă – de aceea a și poruncit Dumnezeu să nu I se aducă animale oarbe, șchioape sau cu o cât de mică meteahnă („Toate câte au meteahnă în sine să nu le aduceți Domnului, că nu vor fi primite”¹), tot așa nici ofranda de sine cu o asemenea meteahnă sau alipire de cele pământești² nu va fi primită, întrucât cele aduse lui Dumnezeu se cuvine să fie totodată și vrednice de El, după Iisus Sirah: „Adu Domnului prinoase cu vrednicie”³.

Din această pricină se întâmplă ca atâtea dintre aducerile sinelui nostru ca ofrandă lui Dumnezeu nu doar să rămână goale și zadarnice, ci și fără de rod și, mai mult, să ajungem ca, după ce le aducem, să și cădem în diferite greșeli și păcate. Firește, e cu puțință să ne oferim pe noi înșine lui Dumnezeu, chiar dacă suntem alipiți de cele create, însă numai cu un singur scop: acela ca Bunătatea Sa să ne dezlege de aceste legături care ne țin atașați de lucruri, pentru ca așa să ne putem dăruia cu desăvârșire dumnezeieștii Sale măreții și slujiri. Și aceasta trebuie făcut de multe ori, cu mare iubire și din toată inima.

Să fie, așadar, frate, ofranda ta adusă lui Dumnezeu nealipită de nimic, străină de orice voie a ta și fără a lua amin-

¹ Lev. 22, 20.

² Căci aceasta este, după Vasile cel Mare (*Regulile Mari*, 53, PG 113, 117), sfințirea: a te afierosi Dumnezeului Celui Sfânt în toată vremea cu desăvârșire și fără întrerupere, sârguindu-te a săvârși cele plăcute lui Dumnezeu; pe lângă acestea, el mai afirmă că este un lucru necuvios și nerușinat ca ceea ce a fost afierosit o dată lui Dumnezeu să fie luat înapoi și încredințat unei folosințe comune și omenești.

³ Sir. 14, 11.

te nici la bunătățile pământești, nici la cele cerești, ci doar la voia și pronia lui Dumnezeu, Căruia ești dator să I te supui și jertfești în întregime ca o ardere de tot necurmată. Și dând uitării tot ceea ce e creat, să-I spui: „*Iată, Doamne și Făcătorul meu, mă pun cu totul, pe mine și toate voile mele, în mâinile voii proniei Tale veșnice; fă cu mine, așadar, după cum voiești și Îți e pe plac în viața, moartea și după moartea mea, în întreaga ședere aici și în veșnicie*”.

Dacă te vei aduce ofrandă în chipul acesta și cu sinceritate (lucru de care-ți vei da seama odată ce vei avea parte de împotriviri în privința acestei ofrande), dintr-un neguțător lumesc vei ajunge unul evanghelic și atotfericit, fiindcă tu vei fi al lui Dumnezeu și Dumnezeu, al tău și El va rămâne de-a pururi casnicul (prietenul) acelor oameni care se ridică pe ei înșiși deasupra tuturor celor zidite, până și deasupra propriei persoane, și se dau cu totul, și se jertfesc măreției dumnezeiești.

Așadar, fiule, acum vezi că ai aici un chip prin care îți stă în putință să-i biruiești pe toți vrăjmașii tăi. Că, dacă ofranda de care am vorbit te va uni în felul acesta cu Dumnezeu, tu vei ajunge în întregime al Lui și El, în întregime al tău, încât care vrăjmaș și ce putere vor mai putea de acum vreodată să te vatăme?

Iar când voiești să-I aduci ca ofrandă una dintre faptele tale, precum postul, rugăciunea sau vreo faptă de îndelungă-răbdare sau oricare alta dintre toate celelalte fapte bune, îndreaptă-ți mintea mai întâi, așa cum am spus deja, asupra ofrandei pe care Hristos a făcut-o Tatălui, când fie a postit, fie S-a rugat, fie îndelung a răbdat ș.a.m.d., și așa, cu îndrăzneala pe care ți-o dă puterea acestora, adu-I și tu făptuirile tale.

Iar dacă voiești să aduci ca ofrandă Tatălui ceresc una dintre faptele (lucrările) săvârșite de Hristos, în schimbul datoriilor (păcatelor) tale, aruncă-ți o privire îndeobște asupra tuturor păcatelor tale, uneori chiar și asupra unui singur păcat și, văzând lămurit că este cu neputință ca tu, de la tine însuși, să-ți afli răscumpărarea pentru nenumăratele tale păcate înaintea mâinii lui Dumnezeu, ori să te faci slujitor al dreptății dumnezeiești¹, te vei îndrepta, în chip necesar, spre viața și patima Fiului Său și vei cugeta adânc la una dintre faptele săvârșite de El (fie când a postit, sau S-a rugat, sau a fost chinuit, sau Și-a vărsat sângele Său), ce-ți pot fi loc de scăpare²; și îți vei da seama că El a adus ca ofrandă acele fapte, patimi, sânge, spre a îmblânzi mânia lui Dumnezeu, pricinuită de datoriile (păcatele) tale, ca și cum I-ar fi spus:

„O, Veșnice Părinte, iată că după voia Ta Mă fac cu prisosință slujitor al dreptății Tale pentru păcatele și datoriile acestui rob al Tău. Să binevoiască, așadar, dumnezeiasca Ta măreție a-l ierta și a-l primi printre cei aleși ai Tăi.” Atunci și tu să faci aceeași ofrandă și aceleași cereri să înalți Tatălui Însuși pentru tine, spre a-ți da slobozire de orice datorie prin puterea acelor. Și, folosindu-te de acest chip de ofrandă, vei începe să faci aceasta nu doar trecând de la o taină a vieții și a patimii Sale la alta, ci și de la o faptă (circumstanță) anume, a fiecărei taine a acestora în parte, la alta, și nu doar pentru propria persoană, ci și pentru ceilalți.

¹ Cf. II Cor. 11, 15 (*n. trad.*).

² Ia aminte la aceea că fiecare faptă (lucrare) și fiecare dintre felurile în care a pățimit Domnul nostru sunt socotite de unii învățători drept „taine”. Deoarece fiecare dintre ele ascunde un înțeles tainic; de aceea ni se și spune mai jos, în capitolul de față, că trebuie să trecem de la o taină a vieții și Patimii Sale la alta; așa că, la aflarea unora ca acestea, să nu te cuprindă îndoiala.

CAPITOLUL AL VII-LEA

Despre evlavia resimțită trupește și despre răceala și uscăciunea duhovnicească ale acestei evlavii

Evlavia resimțită trupește, adică a simți, frate, lăuntric, în sinea ta, dacă ești râvnitor, iubitor, cu inima zdrobită și plin de cucernicie față de cele dumnezeiești, se întâmplă când de la firea ta¹, când de la diavolul², când de la dumnezeiescul har. După roadele ei îți vei da seama de obârșia sa. Căci, dacă nu va urma o îmbunătățire a viețuirii tale [duhovnicești], vei bănuî că este fie de la diavolul, fie de la însăși firea ta, și atunci cu atât mai mult te vei desfăta și alipi de ea și o vei pofti, dobândind și o mai bună părere despre propria persoană. Când, așadar, vei vedea că mintea ta simte desfătare și folos de pe urma înțeleșurilor duhovnicești, nu mai zăbovi întrebându-te care le este originea, nici nu te încrede în ele, nici nu lepăda cunoștința smerită de sine, ci sârguiește-te cu și mai multă luare-aminte, și ură de sine să-ți păstrezi mintea slobodă de orice alipire, fie pământească, fie duhovnicească. Și nu dori nimic altceva decât pe Dumnezeu și ceea ce este plăcut Lui.

¹ De pildă, unii sunt evlavioși și ajung la zdrobirea inimii mai ușor, precum femeile sau cei care au parte de un caracter mai blând prin firea lor.

² Se socotește că unii de la diavolul sunt evlavioși și ajung la zdrobirea inimii întrucât fac aceste lucruri fie din iubirea de slavă deșartă și spre a plăcea oamenilor, fie din pricina ipocriziei, beției sau a altor patimi asemănătoare.

Tot așa, răcirea și sterpăciunea evlaviei și ale zdrobirii inimii provin din cele trei pricini amintite: a) de la diavolul, care vrea să ne pervertească mintea, abătând-o de la lucrarea celor duhovnicești spre deșertăciunile și plăcerile lumii; b) de la noi înșine, din pricina păcatelor, alipirilor de cele pământești și a nepăsării noastre și c) de la harul dumnezeiesc, din următoarele pricini: fie spre a ne atrage atenția să fim mai osârduitori, lepădând orice alipire și îndeletnicire ce nu aparțin lui Dumnezeu, nici nu tind spre El; fie ca să cunoaștem din propria experiență că orice bine al nostru vine de la El; fie ca să cinstim mai mult, în vremea următoare, harismele Sale, păzindu-le în smerenie și cu luare-aminte; fie ca să ne unim și mai strâns cu dumnezeiasca Sa măreție, printr-o lepădare desăvârșită de noi înșine, până și în ceea ce privește desfătările duhovnicești, pentru ca nu cumva, alipindu-ne de acestea, să ne împărțim inima, pe care Dumnezeu o vrea întreagă pentru Sine, în două; fie pentru că bunăvoirea Sa, întru folosul nostru, este aceea de a ne vedea că luptăm din toate puterile, dar și cu ajutorul harului Său.

Așadar, dacă ești rece și secătuit duhovnicește și nu ai evlavie, iubirea și străpungerea inimii cuvenite pentru cele dumnezeiești, retrage-te în sinea ta ca să vezi din pricina căruia neajuns ți-a fost luată această evlavie; și luptă cu acel neajuns nu spre a recâștiga simțirea harului, ci ca să îndepărtezi de la tine ceea ce nu este bineplăcut lui Dumnezeu. Dacă nu vei afla pricina, fă în așa fel ca evlavie ta trupească să ajungă adevărata evlavie, adică supunere osârduitoare față de voia lui Dumnezeu. De aceea sârguiește-te să nu-ți lași pentru nici o pricină nevoințele tale duhovnicești, ci să le urmezi cu toată puterea, chiar dacă ți s-ar părea nerodnice și nefolositoare, bând de bunăvoie paharul amărăciunii pe care ți-l dă,

odată cu răcirea evlaviei și lipsirea de dulceața duhovnicească, voia iubitoare a lui Dumnezeu.

Și voia să nu-ți fie aceea de a-L urma pe Iisus doar când urcă pe muntele Tabor, ci și când urcă pe Golgota, adică să nu-ți fie voia a simți înăuntrul tău doar lumina dumnezeiască, bucuriile și desfătările duhovnicești, ci și beznele, întristările, supărările și leacurile amare, pe care sufletul le gustă în urma ispitelor demonilor, fie ele lăuntrice, fie din afară. Și chiar dacă vreodată o asemenea răceală și secătuire duhovnicească sunt însoțite de atât de multe întunecări ale minții, încât tu nu știi nici ce să faci, nici unde să te îndrepți¹, să nu-ți fie teamă, ci să rămâi statornic pe cruce, departe de orice desfătare pământească, pe care lumea sau cele zidite ar voi să ți-o ofere. Tăinuiește-ți pătimirea de toți ceilalți oameni și vădește-o numai părintelui tău duhovnicesc, dar nu spre a-ți afla ușurarea de chinuri, ci ca să-ți tălmăcească chipul în care să o înduri așa cum este plăcut lui Dumnezeu².

Nu te folosi nici de rugăciuni, nici de dumnezeiasca Împărtășanie și nici de celelalte nevoințe ale tale spre a avea parte de desfătări dumnezeiești, și a te pogori de pe crucea ta, și a înceta să-ți tai voia, ci ca să primești puterea de a-ți înălța crucea întru slava și mai mare a Celui Răstignit, arătându-te mulțumitor față de ceea ce El voiește și de felul în care voiește. Și dacă vreodată nu vei putea, din pricina tulburării minții, să cugeți (meditezi) și să te rogi după obiceiul tău, străduiește-te a cugeta cât poți mai bine și ceea ce nu

¹ Cercetează cuvântul al LVII-lea al Avvei Issac Sirul și acolo vei vedea prefacerile, prin care va trece sufletul, cu întunecările, unele mai mari decât altele, deznădejdea, groaza, îndoiala în credință și hulițiile ce-l pândesc; cum, de ce și cine are parte de acestea și în ce fel se vor tămădui.

² Și dumnezeiescul Isaac amintește în același cuvânt că e nevoie ca cel ce pătimește asemenea lucruri să aibă în preajma sa un om, priceput și încercat, spre a fi luminat și întărit de acesta.

poți face cu mintea silește-te să faci cu ajutorul voinței și al cuvintelor, vorbind cu tine însuși, dar și cu Dumnezeu, și vei vedea că o să ai parte de roade minunate, inima ta câștigând însuflețire și putere.

Așadar, în vremea întunecării minții tale, poți spune: „Pentru ce ești mâhnit, suflete al meu, și pentru ce mă tulburi? Nădăduiește în Dumnezeu că-L voi lăuda pe El; mântuirea feței mele este Dumnezeuul meu”¹; „Pentru ce, Doamne, stai departe? Pentru ce treci cu vederea la vreme de necaz?”²; „Nu mă lăsa, Doamne Dumnezeuul meu, nu Te depărta de la mine”³. Și, aducându-ți aminte de sfânta învățătură pe care Dumnezeu i-a insuflat-o Sarei, iubita soție a lui Tobit, la vreme de necaz, folosește-te de ea și tu, zicând cu glas viu: „Că neîndoielnic de aceasta va avea parte tot cel ce-Ți va sluji Ție în viața aceasta; că de va fi supus încercării, se va încununa; iar de va fi întru necaz, își va afla slobozire; și chiar de va fi în mustrare, nu se va lipsi de mila Ta; că Tu nu Te veselești întru nimicirea noastră; fiindcă după furtună, Tu înseninezi [cerul] și după lacrimi și tânguiri reverși bucurie. Fie numele Tău, Dumnezeuul lui Israil, binecuvântat în veci!”⁴

Îți vei putea aduce aminte de Hristos Care, aflându-Se în Grădina Ghetsimani și pe Cruce, în cea mai mare parte a chinurilor Sale trupești a fost părăsit de Tatăl Său Ceresc; având aceasta în minte, în timp ce-ți ridici și tu crucea, spune din toată inima: „Facă-se voia Ta”⁵, „însă nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești”⁶. Și făcând așa, răbdarea și rugăciunea ta

¹ Ps. 42, 6-7.

² Ps. 9, 21.

³ Ps. 37, 21.

⁴ Tob. 3, 21-23, conform *Vulgatei* (n. trad.).

⁵ Mt. 6, 10.

⁶ Mt. 26, 39.

vor aprinde flacăra jertfei inimii tale până la tronul lui Dumnezeu și tu vei rămâne cu adevărat evlavios, fiindcă, așa cum am zis, adevărata evlavie nu este altceva decât voința râvnitoare și iubirea statornică de a-l urma lui Hristos cu crucea pe umeri, oricare ar fi calea pe care El ne va chema la Sine, și de a-L voi pe Dumnezeu de dragul lui Dumnezeu, fiindcă așa voiește El, și, câteodată, de a-L părăsi pe Dumnezeu de dragul lui Dumnezeu, adică fiindcă așa voiește El.

Căci dacă ar voi oamenii să-și măsoare sporirea duhovnicească pe temeiul acestei adevărate evlavii, și nu pe temeiul celei simțitoare (trupești), adică pe temeiul simțirii în inima lor a dulceții duhovnicești a harului, neîndoielnic nu s-ar lăsa înșelați nici de ei înșiși, nici de diavolul, nici cuprinși, fără nici un folos, de întristare. Dimpotrivă, s-ar arăta plini de recunoștință față de Dumnezeu pentru tot binele pe care li-l face și s-ar dedica cu mai multă căldură slujirii dumnezeieștii Sale măreții, Care le chivernisește pe toate și îngăduie asemenea lucruri întru slava Sa și spre folosul nostru.

Unii, deși se feresc cu frică și socotință de prilejurile căderii în păcate, ajung în rătăcire, fiindcă uneori, fiind războiți, fie de cumplite gânduri urâte, fie de vise îngrozitoare și murdare, se tulbură și își pierd curajul, socotind că au fost părăsiți de Dumnezeu și că s-au îndepărtat cu totul de El. Așa că se descurajează și sunt în primejdia de a cădea în deznădejde. Iar dacă părăsesc nevoința cea bună a virtuților, se întorc în Egiptul patimilor, fără să fie în stare să priceapă cum trebuie harul ce li s-a dat de Dumnezeu, Care îngăduie să fie tulburați de aceste duhuri ale ispitei spre a-i aduce la smerita cunoștință de sine și a se apropia de El ca niște ființe plâpânde, care au nevoie de ajutorul Său. Așadar se plâng de lucrul

pentru care, de fapt, s-ar fi cuvenit să se arate recunoscători bunătății Sale nemărginite.

În asemenea împrejurări să cugeți cât mai profund asupra înclinației tale pervertite, pentru care Dumnezeu voiește, spre binele tău, să înțelegi că este gata să te facă să cazi în relele cele mai năprasnice și că, fără ajutorul Lui, te vei prăvăli, din pricina ei, în cele mai mari nenorociri. Apoi gândul tău se va muta la nădejdea și credința că Dumnezeu este gata să te sprijine, fiindcă te face să vezi primejdia și dorește să te aducă mai aproape de Sine, îndemnându-te să I te rogi și să alergi la El, fiind dator, din această pricină, să-I aduci smerită și adâncă mulțumire.

Și fii încredințat că asemenea gânduri ispititoare, fie ele hulitoare, viclene sau murdare, se alungă mai degrabă printr-o răbdare stăruitoare, printr-o silă iscusită ori prin disprețuirea lor desăvârșită decât printr-o împotrivire îndelung-cumpănită și un război îndărătnic.¹

¹ *A se vedea* prima notă la capitolul al XIII-lea al părții întâi.

CAPITOLUL AL VIII-LEA

Despre cercetarea conștiinței

Privitor la cercetarea conștiinței, să ai în vedere trei lucruri: greșelile tale din fiecare zi, pricinile acestor greșeli și strângerea de inimă și râvna spre a te lupta cu ele și a dobândi virtuțile potrivnice lor. Cât privește greșelile, să faci ceea ce ți-am arătat în capitolul al XXVI-lea când suntem răniți *ș.a.m.d.* În privința cauzelor, silește-te să le biruiești, să le dobori la pământ. În privința râvnei și a dobândirii virtuților, întărește-ți voința prin neîncrederea în propria persoană, adică prin faptul de a nu te bizui deloc pe tine, punându-ți nădejdea și încrederea în Dumnezeu cu ajutorul rugăciunii, al urii faptelor răutății și al dorinței de a împlini faptele virtuții potrivnice viciului respectiv.

Silește-te, frate, să-ți păstrezi conștiința nepătată de-a pururi, în toate gândurile, cuvintele și faptele tale, adică să nu fii osândit sau muștrat de ea pentru nici un lucru anume. Căci cel ce-și cercetează în profunzime sfânta și dreapta conștiință nu este cu puțință să greșească vreodată, iar dacă va greși, nu este cu puțință să nu se îndrepte [cu ajutorul ei], întrucât aceasta este legea firească, așezată de Dumnezeu în inimile oamenilor, spre a-i călăuzi neîncetat ca un felinar la toate cele bune, după cum a spus și Sfântul Nil: „Ca luminător, la săvârșirea faptelor tale, să ai ca îndrumare conștiința”, dar și Apostolul Pavel, referindu-se la „[poruncile]

Legii lui Dumnezeu, care este scrisă (întipărită) în inimile [noastre]”¹.

Ești dator să-ți păstrezi neosândită conștiința cu privire la Dumnezeu, la propria persoană, la aproapele și la celelalte lucruri. Cu privire la Dumnezeu, să-ți cercetezi conștiința dacă a păzit toate câte ai datoria să păzești în relație cu El, dacă ții toate poruncile, până chiar și cea mai neînsemnată²,

¹ *Rm.* 2, 15.

² În introducerea la *Regulile Mari*, Sfântul Vasile cel Mare arată cu foarte multă înțelepciune și în amănunt că toți creștinii, mici și mari, sunt datori să păzească toate poruncile, date nouă de Domnul în *Sfânta Evanghelie*, fără nici o deosebire:

a) fiindcă Domnul, trimițându-i pe ucenicii Săi la propovăduire, le-a spus să învețe toate neamurile, ca acestea să păzească toate poruncile pe care El le-a rânduit: „Mergând, învățați toate neamurile (...), învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (*Mt.* 28, 19-20), și nu pe unele dintre porunci să le păzească, iar pe altele să le nesocotească, ci să le țină pe toate, fără nici o deosebire;

b) căci, dacă n-ar fi fost trebuincioase toate poruncile pentru mântuirea noastră, nu s-ar fi consemnat în scris în întregime în dumnezeiasca *Scriptură*, nici Domnul n-ar fi poruncit să le păzim pe toate în mod necesar;

c) căci, dacă Domnul ne-a poruncit să ajungem la desăvârșire („Fiți, dar, voi desăvârșiți” [*Mt.* 5, 48]), și Pavel pretinde ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit, deplin și întregit („ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit” [*II Tim.* 3, 17]), este clar că desăvârșirea și deplinătatea aceasta ne vor fi dăruite de păzirea poruncilor lui Hristos;

d) fiindcă toate poruncile Domnului sunt strâns legate una de alta asemenea unui lanț și nu e cu puțință ca cel care dezleagă și încalcă o singură poruncă să nu le încalce și dezlege totodată pe toate celelalte; și nu va avea parte într-atât de răsplătă pentru toate celelalte porunci pe care le-a păzit, pe cât va avea parte de certare pentru acea singură poruncă pe care n-a ținut-o; așa că, pe de o parte, și Iacov, ruda Domnului, zice că „Cine va păzi toată legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile” (*Iac.* 2, 10), iar, pe de alta, însuși Vasile ne atrage atenția: „Ce folos îmi vor aduce mie toate celelalte porunci pe care le-am împlinit, dacă numai zicându-i fratelui meu «Nebunile!» mă voi face vinovat de flăcările gheenei?”. Așadar, pe temeiul tuturor acestora se trage concluzia că este cu totul de trebuință ca fiecare creștin să păzească toate poruncile. Și ce spun? Nu doar să le păzească, ci să o facă din toată puterea, voința și iubirea sa, dacă dorește să fie încununat asemenea celor care „s-au luptat după regulile jocului”, după cum învață Apostolul Pavel (*II Tim.* 2, 5). Și nu numai aceasta, ci trebuie ca și el însuși

dacă Îl iubești, dacă-I slujești din tot sufletul tău și dacă ești pregătit să mori pentru El, după cum și ești dator; iar dacă nu le-ai păzit pe toate acestea, să te îngrijești să le păzești de acum înainte.

Față de tine, îți-vei păstra conștiința nepătată dacă nu vei fi nepăsător, ci vei împlini tot ce ești dator și-ți stă în putere să îplinești, atât față de Dumnezeu, cât și de aproapele, dar și față de toate celelalte lucruri; mai mult, dacă nu te vei supune nici exceselor, nici lipsurilor (neajunsurilor), distrugându-ți prematur sănătatea, și viața, și puterile trupești fie printr-o nevoință peste măsură și în neorânduială, fie fără a-i da trupului ceea ce în mod just i se cuvine, fie fără a-i asigura dinainte cele de trebuință îngrijirii și susținerii sale. Căci această sfidează și conștiința, și rațiunea.

să adauge ceva, de la sine, acestor porunci, făcând într-un chip anume ceva mai mult decât cere porunca și sporind-o; căci și cel ce a avut un talant nu a fost lăudat de stăpânul său fiindcă i l-a returnat, așa cum l-a primit, ci a fost judecat pentru că nu l-a sporit. În încheiere, îți mai spun: Frate, dacă ești în ceata robilor și ți-e teamă că Dumnezeu te va pedepsi, păzește toate poruncile: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte” (Ps. 111, 1); dacă ești în ceata celor ce s-au „tocmit” și aștepti să primești ca răsplată a virtuții tale Împărăția cerurilor, păzește toate poruncile: „Plecă-m inima mea ca să fac îndreptările Tale în veac spre răsplătire” (Ps. 118, 112); dacă ai urcat în rândul fiilor și slujești lui Dumnezeu numai din iubire, păzește toate poruncile: „Am ridicat mâinile mele la poruncile Tale, pe care le-am iubit” (Ps. 118, 49); și iarăși: „dacă Eu sunt Părinte, unde este cinstea ce trebuie să-Mi dai?”, zice Dumnezeu (Mal. 1, 6) – iar slava Tatălui este ascultarea Fiului Său de poruncile duhovnicești. Drept aceea, să știi că dacă numai și o singură poruncă vei încălca, câtă vreme ți-a fost în putință să n-o încălci, nu vei avea parte de îndrăzneală, ci vei fi rușinat în ziua Judecății; astfel că și David zice: „Căutând spre toate poruncile Tale, atunci nu mă voi rușina” (Ps. 118, 6.) Mai amintesc aici că toate poruncile atât ale *Noului*, cât și ale *Vechiului Testament* sunt exprimate, cu precădere, prin verbe la modul imperativ, precum „Iubiți pe vrăjmașii voștri! Binecuvântați pe cei ce vă blestemă!” (Mt. 5, 44) *s.a.m.d.*, fiind arareori exprimate prin verbe la indicativ, precum „Îl vei iubi pe Domnul Dumnezeul tău” [indicativ viitor] (Mt. 22, 37), „Nu vei ucide!” (Mt. 22, 37), „Nu vei desfrâna” (Ier. 20, 14) *s.a.m.d.*, și mult mai rar prin verbe la alte moduri.

Față de aproapele îți vei păzi conștiința [nepătată] dacă nu vei face nici un lucru în paguba iubirii pe care i-o datorezi, acordându-le și celor de deasupra ta, și celor asemenea ție, și celor mai jos de tine ceea ce se cuvine fiecăruia, după rolul și îndeletnicirea ta, fiind cu luare-aminte să nu-i smintești nici prin faptă, nici prin cuvânt, nici prin vreun gest sau prin vreo atitudine, după cum învață și cuvântul apostolic: „să nu ne mai judecăm unii pe alții, ci mai degrabă judecați aceasta: să nu dați fratelui prilej de poticnire sau de sminteală”¹, și cel al lui Solomon: „Dă dovadă de bună prevedere și înaintea Domnului, și a oamenilor”².

Dacă te vei confrunta cu anumite lucruri, ce nu sunt poruncite explicit de Dumnezeu, care, totuși, sunt îngăduite și depind de tine să le îplinești sau nu, după părerea mea – dacă ai adevărarea din partea conștiinței tale că ție, întrucât ești puternic duhovnicește, îți e totuna a le face sau nu, însă conștiința fratelui tău, fiindcă este slab, se va sminti –, datoria ta este de a nu-l sminti, ci de a te îngriji de pacea conștiinței aceuia, după cum zice și Pavel: „Să nu mâncați din jertfa idolilor, pentru cel care v-a spus și pentru conștiință. Iar când zic conștiință, nu mă refer la conștiința ta, ci a aproapelui. Căci de ce libertatea mea să fie judecată de o altă conștiință?”³. Însă, după cum tâlcuiește și Vasile cel Mare, în cazul în care conștiința cuiva, privitoare la porunca lui Dumnezeu, se va sminti din pricină că tu voiești și cauți să-I îplinești porunca, tu să nu pui preț pe conștiința aceuia, ci să faci tot ce-ți stă în putință spre a nu încălca nicidecum porunca lui Dumnezeu.

¹ *Rm.* 14, 13.

² *Pild.* 3, 4.

³ *Cf. I Cor.* 10, 29.

În privința celorlalte lucruri, îți vei păstra conștiința nepătată dacă vei avea față de ele o măsură justă și nu te vei su-pune nici exceselor, nici lipsurilor (insuficiențelor), fie că e vorba de mâncăruri și băuturi, fie de îmbrăcăminte, bani și diferite alte posesiuni (averi). Căci nu doar lucruri, precum disprețul față de mâncăruri, băuturi, îmbrăcăminte, bani și posesiuni, ci și nepăsarea ta, care duce la nimicirea ace-lor bunuri, cu care ți-ai fi putut asigura nevoile trupesti, pre-cum și faptul de a dori și căuta mâncăruri scumpe, veșminte moi, bani și posesiuni peste nevoile tale se socotesc contrare conștiinței.

Și, în general, orice lucru lipsit de rațiune (illogic) este contrar conștiinței. Așa că, tu, frate, în orice lucru, mare sau mic, lasă-te povățuit mai întâi de conștiința ta și cerceteaz-o, nu cu ușurătate, ci în profunzime și cu multă grijă. Căci, du-pă cum apa, ce va izvorî din fântânile curățate de nămol, va fi mult mai curată și dulce, tot așa și conștiința, cu cât mai mult va fi supusă cercetării și deznămolită de patimile, de ca-re a fost acoperită, cu atât mai bine ne va învăța ce să facem.

Fiindcă există diferite feluri de conștiință, nu doar bune și curate, ci și osândite, „înfierate”, cum zice Pavel¹, adică pline de nesimțire, înrăite și întinate de patimi² și, prin urmare, fie din pricina nesimțirii și a întinării lor, fie din pricina lipsei de cercetare cu multă luare-aminte, nu învață de fiecare dată ceea ce e drept și bine. De aceea, este bine să nu te încrezi numai în conștiința ta, ci fie să cântărești cele ce te sfătuiește ea, pentru a vedea dacă sunt în acord cu învățătura dumnezeieștii *Scripturi*, fie să le vădești pe acestea părinților tăi duhovnicești, spre a afla dacă sunt drepte și a nu cădea în amăgire.

¹ *I Tim.* 4, 2.

² *Tit* 1, 15.

Am spus mai sus „din pricina lipsei de cercetare cu multă luare-aminte” deoarece conștiința, oricât ar fi ea de împătimită, înrăită și nesimțită, în momentul în care este cercetată cu multă luare-aminte și acribie, nu încetează niciodată să certe, să mustre și să osândească pe om, dacă păcătuiește, amintindu-i că de pe urma păcatului are să fie trimis, dacă nu se va pocăi, în iad. Căci aceasta ne-a fost dată de Dumnezeu spre a ne fi „pârâș” (după versetul evanghelic „împacă-te cu pârâșul tău degrabă”¹), „martor nemincinos” (după „conștiința lor care dă mărturie pentru ei”²) și, totodată, judecător nemitarnic, preadrept și foarte aspru, rațiune dreaptă. Așa că niciodată nu va fi cu puțință să tacă. Iar când omul e stăpânit de patimi și voiește să-și satisfacă fără nici o opreliște poftele, după cum încalcă legea lui Dumnezeu și nu ascultă de ea, tot așa își încalcă și sfânta conștiință, nedând ascultare muștrărilor ei, și, spre a nu fi certat deloc de aceasta, asemenea unui alt Irod, îi taie lui Ioan capul, calcă, cu altele cuvinte, pe conștiința sa, făcându-se singur vrednic de pedeapsa iadului. Și Solomon, știind acest lucru, n-a spus că o conștiință, chiar dacă e cercetată cum se cuvine, e cu puțință să nu-l certe pe păcătos, ci că păcătosul, când „se afundă în răutăți”, se arată disprețuitor: „Când necredinciosul se afundă în răutăți, disprețuiește”³.

Pe lângă acestea, te mai sfătuiesc încă un lucru, vrednic de știut: să nu te încrezi niciodată în conștiința ta, când ea nu te va osândi nicicând de nici un lucru; întrucât „conștiința” privește numai lucrurile pe care le știm, nu și pe cele pe care nu le știm. Căci, după Ieremia, „Inima e mai adâncă decât toate”⁴,

¹ Mt. 5, 25.

² Cf. Rm. 2, 15.

³ Pild. 18, 3 (LXX).

⁴ Ier. 17, 9.

iar multe dintre patimi, fiind foarte subtile, stau ascunse în ea, fără ca nici măcar cel stăpânit de acestea să aibă câtuși de puțin habar de ele. De acestea se ruga David să fie curățit, când spunea „De cele ascunse ale mele curățește-mă”¹.

De aceea tu întotdeauna să ai credința că inima ta nu este desăvârșit curățită de patimi ascunse și foarte greu de deosebit, cunoscute doar lui Dumnezeu, Singurul Care, după Solomon, cercetează inimile: „Căci Tu singur știi inima tuturor fiilor oamenilor”². Și să nu te îndoiești nici o clipă când Ioan susține că Dumnezeu este mai presus și de conștiința, și de inima noastră: „Dumnezeu este mai mare decât inima noastră și știe toate”³. Pe temeiul acestor lucruri și Apostolul Pavel spune că, într-adevăr, nu cunoaște nici un lucru pentru care ar putea fi certat de conștiința sa; cu toate acestea, nu socotește că acesta e un motiv pentru care ar putea fi socotit drept de către Dumnezeu: „Căci nu mă știu vinovat cu nimic, dar nu întru aceasta m-am îndreptat”⁴.

Așadar, toate izbânzile și faptele bune pe care le-ai săvârșit să le socotești de-a pururi îndoielnice. Și te mai sfătuiesc să nu te gândești prea mult la ele din pricina primejdiei slavei deșarte și a mândriei ascunse ce te pândesc. Lăsându-le pe toate acestea în urma ta și în seama milostivirii lui Dumnezeu – de orice fel ar fi aceste izbânzi ale tale –, îndreaptă-ți gândul spre drumul ce-ți stă în față și pe care îl ai de străbătut în acea zi.

Iar mai apoi, la sfârșitul zilei, cercetează-ți conștiința și vezi dacă ai chivernisit după cuviință cele de care ai avut par-

¹ Ps. 18, 13.

² III Reg. 8, 39.

³ I In. 3, 20.

⁴ I Cor. 4, 4.

te, pocăindu-te pentru greșeli, cerându-I lui Dumnezeu iertare și încercând ca în cele ce urmează să-ți îndrepti greșelile. Apoi adu-I mulțumire lui Dumnezeu pentru harurile și binefacerile din acea zi. Arată-I recunoștință ca Celui Ce este Făcătorul a tot binele, aducându-I și mai multă mulțumire, fiindcă te-a izbăvit de atâția vrăjmași văzuți și, mai ales, tăinuți, fiindcă ți-a dat gânduri bune și prilejuri de a pune în lucrare virtutea și de a primi alte binefaceri, de care tu nu ai habar.

CAPITOLUL AL IX-LEA

Cum să ne pregătim împotriva vrăjmașilor care ne vor război în ceasul morții

Chiar dacă întreaga noastră viață pe pământ este un război neîntrerupt și e nevoie să ne luptăm neîncetat, până la sfârșitul vieții, așa cum am arătat și în capitolul al XV-lea al părții întâi, cea mai de seamă și mai importantă zi a acestui război este în ceasul morții, fiindcă cel ce va cădea în acea clipă nu se va mai ridica nicicând. Și să nu te mire aceasta. Căci dacă vrăjmașul a îndrăznit să se ducă la Domnul nostru Cel fără de păcat la sfârșitul vieții Sale, pentru a căuta pesemne în El vreo greșală (după cum Însuși Domnul a spus că „vine stăpânitorul acestei lumi și el nu are nimic în Mine”¹), cu cât mai mult nu va încerca să vină la sfârșitul vieții noastre, a celor păcătoși!² Ca să fii atunci bine pregătit, trebuie să lupți bărbătește de-a lungul vieții ce ți s-a dat – că cel ce se va lupta

¹ In. 14, 30.

² Că spune și Vasile cel Mare, în tâlcuirea versetului „ca nu cumva să răpească sufletul meu ca un leu, nefiind cine să mă izbăvească, nici cine să mă mântuiască” (Ps. 7, 2), că până și nevoitorii cei mai neînfricați, care s-au luptat cu demonii întreaga lor viață și au scăpat de capcanele și vânărea lor, vor fi cercetați la sfârșitul vieții de stăpânitorul acestui veac și, dacă vor fi aflați cu oarece răni, sau întinări, sau semne ale păcatului, vor rămâne în puterea acestuia, iar dacă vor fi aflați fără de răni și neîntinați, își vor afla odihna, fiind sloboziți de Hristos. Iar alții au înțeles în chip alegoric cuvântul (adresat de Dumnezeu șarpelui) „tu îi vei înțepa (omului) călcâiul” (Fac. 3, 15), după cum urmează: diavolul pândește de-a pururi sfârșitul vieții omului și caută să vadă dacă va afla vreun păcat în el, spre a-l lua în stăpânirea sa,

bine în viață, în virtutea dobândirii acestei bune deprinderi, va avea ușor parte de biruința în ceasul morții – și, de asemenea, să cugeți adeseori și cu luare-aminte la moarte, ca odată cu venirea ei să te temi mai puțin și mintea să fie mai liberă și să lupte cu mai multă osârdie. Oamenii lumii acesteia fug de gândul și amintirea morții, ca să nu li se curme pofta și plăcerea aduse lor de lucrurile pământești fiindcă, fiind alipiți de ele, se întristează la gândul părăsirii lor. Prin urmare, aplecarea lor nestăvilită față de lucrurile lumii nu scade, ci, dimpotrivă, capătă de-a pururi mai multă putere. De aceea, când sosește clipa să se despartă de viața aceasta și de lucrurile ei atât de dragi lor au parte de o mare și negrăită întristare, fiind încercați de un război cumplit.

Ca să poți face față, așadar, cât mai bine acestei pregătiri cu totul trebuincioase, să te pui uneori în situația de a te afla de unul singur, fără de nici un ajutor, în fața neliniștilor morții, cu gândul la câte ar putea să te războiască în ceasul acela. Despre leacurile acestora îți voi vorbi aici, spre a putea înfrunta cât mai bine această strâmtorare de pe urmă. Că e neapărată nevoie ca acest război și atac, ce se vor petrece o singură dată, să fie bine cunoscute și pricepute de cel ce va fi supus lor, spre a nu se lăsa nici un loc greșelii într-o vreme în care îndreptării acesteia nu i se va mai da nici un prilej.

căci ținta lui este călcâiul, adică sfârșitul vieții, întrucât acesta este capătul și partea de jos ale trupului.

CAPITOLUL AL X-LEA

Despre cele patru atacuri dezlănțuite de vrăjmașii noștri în ceasul morții; mai întâi, despre atacul împotriva credinței și despre respingerea lui

Patru sunt atacurile cele mai de seamă și mai primejdioase, pe care, de obicei, le dezlănțuie asupra noastră demonii vrăjmași în ceasul morții: atacul împotriva credinței, deznădejdea, slava deșartă și diferitele arătări ale demonilor care se prefac în îngeri ai luminii spre a ne înșela.

Cât privește cel dintâi atac, dacă vrăjmașul va începe să te războiască cu argumentele sale mincinoase, aducându-ți gânduri de necredință, leapădă-te grabnic de ele și îndreaptă-te spre voință, zicând: „Mergi înapoia Mea, satano!¹, tatăl minciunii², că eu nu voiesc nici măcar să te ascult, fiindcă mie îmi e de ajuns să cred în ceea ce Sfânta mea Biserică crede”.

Și nu lăsa nicidecum loc gândurilor necredinței în inima ta, așa cum este scris: „Dacă duhul stăpânitorului (adică al vrăjmașului) se ridică împotriva ta, nu te clinti din locul tău”³, ci să le privești ca pe niște atacuri ale diavolului care te războiește pentru a te face să te smintești în acel ceas; iar da-

¹ Mt. 16, 23.

² In. 8, 44.

³ Eccl. 10, 4 (LXX).

că nu-ți poți întări mintea, stai bărbătește și dârz în voința ta, ca să nu cazi din pricina vreunui gând [al tău] ori chiar a vreunui cuvânt al dumnezeieștii *Scripturi*, pe care ți-l va aduce [în gând] vrăjmașul. Fiindcă orice cuvânt scripturistic ți-ar aduce în minte, va fi trunchiat și rău intenționat, chiar dacă va părea bun, curat și lămurit.

Și dacă șarpele cel viclean te va întreba în cugetul tău: „În ce crede Biserica?”, tu să-l ignori și să nu-i dai nici un răspuns. Ci, pricepându-i minciuna și viclenia și că vrea să te prindă în cuvânt, arată-ți neșovăitor credința în inima ta; iar dacă ești neclintit în credință și în cuget și voiești să-l faci pe vrăjmașul să se rușineze, răspunde-i: „Sfânta mea Biserică crede adevărul”. Iar la întrebarea: „Care este acest adevăr?”, să răspunzi că „Întocmai ceea ce crede ea”.

Și, înainte de toate, ține-ți de-a pururi inima nestrămutată și cu luare-aminte la Cel Răstignit, zicând: „Dumnezeul meu, Făcătorul meu, Izbăvitorul meu, ajută-mi mie degrabă și nu-mi îngădui niciodată să mă depărtez de adevărul sfinței Tale credințe. Ci binevoiește ca, așa cum, prin harul Tău, m-am născut în acest adevăr, tot așa să-mi și închei viața trecătoare, spre slava numelui Tău”.

CAPITOLUL AL XI-LEA

Despre atacul deznădejdiei și despre respingerea lui

Al doilea atac, prin care cel viclean se silește să ne doboare desăvârșit, este teama pe care ne-o provoacă, aducându-ne în minte păcatele, spre a ne face să ne prăvălim în groapa deznădejdiei și a disperării. Așadar, tu, frate, în fața acestei primejdii, ține statornic acest dreptar de netăgăduit: că a-ți aduce aminte de păcatele tale e de la harul lui Dumnezeu și spre mântuirea ta când aceasta dă naștere smereniei și te face să simți în inimă durere și întristare din pricină că l-ai adus lui Dumnezeu vătămare și când te face să ai nădejde și încredere în bunătatea Sa. Atunci când această aducere-aminte de păcate te tulbură și te împinge spre necredință și o teamă peste măsură de mare, făcându-te să socotești că ești sortit iadului și că pentru tine nu mai este vreme de mântuire, să știi că este de la diavol. Smerește-te, deci, și mai tare și nădăjduiește mai mult în Dumnezeu. Și în chipul acesta îl vei birui pe vrăjmașul cu propriile lui arme și vei da slavă lui Dumnezeu.

Într-adevăr, frate, să te întristezi și să te doară vătămarea, pricinuită lui Dumnezeu, ori de câte ori îți aduci aminte de păcatul tău, însă să-ți pui nădejdea și în patima Sa, cerându-I iertare. Apoi, chiar dacă ți s-ar părea că Însuși Dumnezeu îți spune că nu ești dintre oile Sale, tu să nu părăsești cu nici un preț nădejdea și încrederea în El, ci să-I răspunzi smerit:

„Drept e, într-adevăr, o, Dumnezeuul meu, să mă mustri pentru păcatele mele; dar cu atât mai mult îndrăznesc și nădăjduiesc în iertarea adusă mie de a Ta milostivire. Și cer de la Tine mântuirea acestei făpturi sărmane a Ta, care s-a osândit prin răutățile sale, dar care a fost izbăvită cu prețul Sfântului Tău Sânge. Îmi voiesc mântuirea, Izbăvitorul meu, întru slava Ta, nădăjduind în a Ta nemărginită milostivire. Mă încredințez cu totul mâinilor Tale, iar Tu să faci cu mine ceea ce Ți este bineplăcut Ție. Că Tu ești Singurul meu Stăpân și, chiar dacă voiești a mă da morții, nădejtile mele cele vii eu tot întru Tine mi le voi pune.”

CAPITOLUL AL XII-LEA

Despre atacul slavei deșarte și despre respingerea lui

Al treilea atac este cel al slavei deșarte și al părerii bune despre propria persoană, în virtutea căroră îți îngădui să crezi că te vei mântui mulțumită ție însuși și faptelor tale. Așa că de-a pururi și mai ales în ceasul acela de pe urmă al morții să nu-ți îngădui câtuși de puțin să fii mulțumit de tine ori de faptele tale, chiar de-ai fi reușit să împlinești toate virtuțile sfinților. Ci, spre a te mântui, mulțumirea ta să fie în Dumnezeu, nădăjduind sincer în milosărdia Sa și în faptele vieții și pătimirilor Sale, umilindu-te neconținut în ochii tăi până la suflarea ta cea mai de pe urmă. Iar când ți se va întâmpla să te gândești la vreo faptă bună a ta, să știi că numai Dumnezeu e Cel Care a săvârșit-o, nicidecum tu, și că numai de la El a venit.

Aleargă, deci, la ajutorul lui Dumnezeu, însă nu aștepta să-l primești în virtutea presupuselor tale vrednicii și a marilor și nenumăratelor războaie pe care le-ai purtat și în care ai biruit; rămâi de-a pururi cuprins de o frică sfântă, mărturisind sincer că toate grijile, prevederile, trudele și nevoințele tale vor fi fost zadarnice, dacă Dumnezeu n-ar fi voit să conlucreze și să le strângă laolaltă sub umbra aripilor Sale, în Care trebuie să-ți și pui întreaga nădejde.

Dacă vei da urmare acestor sfaturi, nu vor putea să te biruiască vrăjmașii tăi în ceasul morții, ci ți se va deschide calea spre a trece cu bucurie de pe pământ și din starea aceasta de pribegie la Ierusalimul ceresc – dulcea ta patrie.¹

¹ *A se vedea* și capitolul al XXXII-lea al părții întâi, unde vei afla mai amănunțit care sunt lecurile mândriei și slavei deșarte.

CAPITOLUL AL XIII-LEA

Despre atacul închipuirilor și despre respingerea lui

Iar dacă vrăjmașul nostru cel viclean și îndărătnic, care nu obosește niciodată să ne ispitească, va voi să te războiască vreodată, mai ales în ceasul morții tale, prin diferite arătări, vedenii și prefaceri mincinoase în înger al luminii, tu rămâi neclintit întru conștiința neclintită a nimicniciei și a lipsei tale de însemnătate. Și răspunde-i cu îndrăzneală și curaj: „Întoarce-te, nefericite, în întunericul tău, că eu nu sunt la măsura vedeniilor, nici nu am nevoie de nimic altceva decât de milostivirea lui Iisus al meu și de rugile și mijlocirile Purureafecioarei Maria și ale sfinților”. Și chiar dacă după multe și lămurite semne vei cunoaște că aceste vedenii sunt adevărate și vin de la Dumnezeu, cu toate acestea, tu întoarce-ți fața de-a pururi de la ele și alungă-le de la tine cât mai departe cu putință. Și să nu-ți fie teamă că n-o să-I placă lui Dumnezeu acest refuz, gândindu-te la nevrednicia ta. Căci, dacă aceste vedenii vor fi de la Dumnezeu, El știe bine cum să te lămurească în privința aceasta și nu Se va supăra pentru că tu nu le vei primi. Fiindcă El, Care dă har celor smeriți, nu li-l ia înapoi din pricina faptelor pe care aceștia le săvârșesc din smerenie.

Acestea sunt cele mai obișnuite arme, de care vrăjmașul se folosește împotriva noastră în ceasul de urmă al morții.

Totuși, el ne războiește pe fiecare dintre noi în ceea ce privește anumite înclinații, patimi, despre care știe că le suntem înrobiți cel mai mult. De aceea, înainte de a se apropia ceasul aceluia mare război, să ne întrarmăm, iubitorilor, asupra celor mai aprige patimi ale noastre, care ne stăpânesc cel mai tare, spre a putea lupta bărbătește și a ne ușura biruința în acea vreme, ce nu ne va mai lăsa alt răgaz la îndemână.

CAPITOLUL AL XIV-LEA

Despre pacea duhovnicească a inimii

Inima ta, iubite, a fost zidită de Dumnezeu numai spre a fi iubită și locuită de El. De aceea îți și strigă zi de zi să I-o dai: „Dă-mi, fiule, mie inima ta”¹. Și fiindcă Dumnezeu este „pacea care covârșește orice minte”², este nevoie ca și inima, cu dorința de a-L primi, să fie împăcată și netulburată, după cuvântul lui David: „Că locul Lui s-a făcut întru pace”³. Drept aceea, ești dator ca mai întâi să dai în inima ta întemeiere și statornicie unei stări de pace, astfel încât toate virtuțile tale din afară să se nască din pacea aceasta și din celelalte virtuți lăuntrice, după cum a spus și acel mare isihast Arsenie: „Să te nevoiești cu osârdie ca lucrarea ta lăuntrică să fie după [voia lui] Dumnezeu și spre biruirea patimilor din afară”. Fiindcă asceza, în general, și toate nevoințele trupești aspre, cu care ne chinuim trupul, sunt vrednice de laudă când sunt cu măsură și discernământ și pe potriva fiecăruia în parte; totuși, nimeni n-o să dobândească niciodată o virtute adevărată doar prin mijlocirea virtuților de care am pomenit, ci doar vanitate și slavă deșartă, dacă aceste nevoințe nu vor fi însuflețite și chivernisite de virtuțile lăuntrice și sufletești.

Viața omului nu este nimic altceva decât război și ispită necurmate, după cum a spus și Iov: „Oare viața omului pe

¹ *Pild.* 23, 26.

² *Cf. Filip.* 4, 7.

³ *Ps.* 75, 2 (*LXX*).

pământ nu e decât cercare?”¹. Așadar, pentru acest război să priveghezi de-a pururi și să-ți ții inima sub mare pază și strajă, pentru ca aceasta să aibă parte neconținut de liniște și pace. Și când în sufletul tău se ridică val de tulburare, să te silești din răputeri spre a-ți domoli și împăca inima, fără să o lași să se abată de la calea sa ori să fie stânjenită de acea tulburare. Căci inima omului se aseamănă cu greutatea unui orologiu și cu a corabiei timonă. Și după cum, atunci când greutatea orologiului este decroșată, numaidecât toate roțile se rotesc de la sine, iar când cârma se răsucește la întâmplare, corabia se abate de la drumul ei, tot așa și, atunci când inima se va tulbura vreodată, numaidecât vor fi puse în mișcare toate umorile și organele interioare și exterioare ale trupului, pierzându-și măsura și echilibrul. De aceea este nevoie ca, ori de câte ori vei avea parte de vreo tulburare și descumpănire lăuntrică, fie la rugăciune, fie în orice altă vreme, să cauți de îndată pacea. Vei ști să te rogi mai bine, nu uita, când vei învăța a lucra și a-ți păzi pacea, deoarece chiar și apostolul poruncește să ne rugăm pașnici, „fără de mânie și fără duh de ceartă”². Cugetă că orice lucru al tău trebuie să se facă în tihnă, mângâiere, nu cu de-a sila.

Pe scurt, să te nevoiești de-a pururi și cu precădere pentru ca inima ta să-și afle pacea, necuprinsă fiind de tulburare fără rânduială, astfel încât, dinăuntrul acestei păci, să înfăptuiești toate cele ale tale într-o isihie și blândețe, după cum stă scris: „Fiule, cu blândețe săvârșește lucrurile tale”³, spre a te și învrednici, totodată, și de răsplata făgăduită în *Fericiri* celor blânzi: „Feriți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul.”⁴

¹ *Iov* 7, 1 (LXX).

² *I Tim.* 2, 8.

³ *Sir.* 3, 17.

⁴ *Mt.* 5, 5.

CAPITOLUL AL XV-LEA

Despre grija trebuincioasă sufletului spre a-și afla și păstra pacea

Mai înainte de orice, îngrijește-te să dobândești această pace și reținere (sfială), frate, în cele cinci simțuri ale tale, adică să nu privești, să vorbești, să dai din mâini sau să ai un mers agitat, ci să fii plin de pace și bună rânduială. Că, atunci când te vei obișnui să păzești această pace în mișcările și gesturile tale din afară, vei fi condus ușor și fără trudă la aflarea păcii și în cele dinlăuntrul tău. Deoarece, după Sfinții Părinți, omul lăuntric se plăsmuiește odată cu cel din afară. Apoi, deprinde-te să-i iubești pe toți oamenii și să fii cu toți, pe cât cu putință, pașnic, după cum zice și Pavel: „Dacă se poate, pe cât stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii”¹. Pe urmă, păzește-ți conștiința nepătată, spre a nu te osândi în nici o pravință, împăcată cu Dumnezeu, cu sine, cu aproapele și cu lucrurile din afară, așa cum am arătat în capitolul al VIII-lea al acestei a doua părți. Mai ales ia seama să nu te osândească că ai trecut cu vederea vreo poruncă a lui Dumnezeu. Fiindcă această păstrare nepătată a conștiinței dă naștere păcii inimii: „Pace multă au cei ce iubesc legea Ta și nu se smintesc”². Mai apoi, obișnuiește-te să înduri ocările fără tulburare. Neîndoielnic, este adevărat că, înainte de

¹ *Rm.* 12. 18.

² *Ps.* 118, 165.

a dobândi această pace, o să ai multe de îndurat, fiindcă nu ești deprins, dar, după câștigarea ei, sufletul tău va avea parte de multă mângâiere, dincolo de orice potrivnicie. Și apoi, zi de zi, vei deprinde mult mai bine nevoița aceasta de a fi împăcat cu duhul.

Iar dacă uneori te vei întrista și necăji atât de tare, încât nu vei putea să-ți afli pacea, aleargă de îndată la rugăciune și stăruie în ea, după chipul Domnului nostru, Care S-a rugat de trei ori în Grădina Ghetsimani spre a-ți lăsa pilda de a avea ca loc de refugiu, în tot ce te frământă și supără, rugăciunea și, oricât ai fi de abătut și cuprins de teamă, să nu te desprinzi de ea până ce voința ta nu va ajunge în unire cu voința lui Dumnezeu, astfel încât, mai apoi, să se arate evlavioasă, împăcată și totodată plină de curaj spre a primi și îmbrățișa lucrul de care mai devreme îi era teamă și fugea. Fiindcă și Domnului nostru mai întâi I-a fost teamă de patimă, însă, după ce S-a rugat, a căpătat curaj și a spus: „Sculați-vă să mergem, iată s-a apropiat cel ce M-a vândut”¹.

•

¹ Mt. 26, 46.

CAPITOLUL AL XVI-LEA

Că puțin câte puțin se zidește sălașul păcii

Iar grija ta să fie (cum, de altfel, s-a și spus) aceea de a nu-ți lăsa niciodată inima să se tulbure sau să se amestece în vreun lucru, prilejuitor de tulburare, ci necurmat să trudești pentru a ți-o păstra în pace și liniște. Și Dumnezeu, văzându-te că te nevoiești așa, va înălța prin harul Său în sufletul tău o cetate a păcii; astfel, inima ți se va face sălaș al desfătării, după cum ne dă de înțeles sensul metaforic al versetului psalmic „Ierusalimul, cel ce este zidit ca o cetate”¹. Dumnezeu vrea de la tine ca, ori de câte ori se va întâmpla să te tulburi, să cauți să te întorci numaidecât spre isihie și să-ți afli pacea în toate gândurile și lucrările tale. Și, după cum o cetate nu se ridică într-o zi, așa și tu să nu socotești că într-o singură zi vei dobândi această pace lăuntrică. Că aceasta nu este nimic altceva decât a zidi o casă a păcii lui Dumnezeu și un sălaș al Celui Preaînalt, făcându-te tu însuși locaș al Său; dar să știi că Cel Care le va înălța pe acestea este Dumnezeu Însuși. Altminteri, truda ta va fi zadarnică, după cum și psalmistul zice: „De n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc”². Și să mai știi că principala temelie a acestei păci a inimii are să fie smerenia³ și fuga ta, pe cât poți, de tul-

¹ Ps. 121, 3.

² Ps. 126, 1.

³ Într-adevăr, smerenia, pacea și blândețea inimii sunt atât de legate între ele, încât acolo unde este una se află și celelalte, astfel încât cel ce este

burări și sminteli. Căci vedem și în *Sfânta Scriptură* că Dumnezeu n-a voit ca David să-I zidească un templu și un locaș, din pricină că aproape întreaga sa viață a fost în războaie și tulburări, ci fiul său Solomon. Fiindcă, după cum și numele său o arată, s-a vădit a fi un rege pașnic, fără să poarte nici un război cu nimeni.

blând cu inima este și smerit, dar și invers, cel ce este smerit cu inima este și blând, și pașnic. De aceea și Domnul, reunindu-le pe toate acestea, a spus: „Învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima” (*Mt.* 11, 29).

CAPITOLUL AL XVII-LEA

***Despre nevoia sufletului de a fugi
de orice cinstiri,
iubind smerenia și sărăcia cu dubul,
prin care se dobândește pacea sufletului***

Dacă iubești, frate, pacea inimii, nevoiește-te spre a intra în ea pe ușa smereniei, fiindcă o altă cale în afară de smerenie nu există. Spre a dobândi smerenia, să trudești și să te silești (mai ales la început), să îmbrățișezi toate măhnirile și potrivniciile ca pe niște surori dragi, să fugi de orice cinstire și onoare, cu dorirea de a fi disprețuit de toți și de a nu exista nimeni, care să te apere și să te mângâie, în afară de Dumnezeu; și gândul acesta întărește-ți-l și statornicește-l în inimă: că singurul tău bine, unicul adăpost este Dumnezeu, iar toate celelalte lucruri nu sunt pentru tine decât tot atâția țepi care, dacă vor pătrunde în inima ta, te vor răni de moarte. Iar dacă cineva te va face de rușine, să nu te întristezi, ci să înduri umiliința cu bucurie și cu convingerea că, într-adevăr, atunci Dumnezeu este cu tine. Și să nu voiești, nici să cauți vreodată altă cinste decât aceea de a suferi din iubire pentru Dumnezeu, iar pentru aceea Îi vei aduce o slavă și mai mare.

Trudește pentru a te bucura când cineva îți va adresa cuvinte de ocară, ori te va certa, ori te va disprețui. Fiindcă o mare comoară stă ascunsă sub această necinstire obișnuită (banală), iar de-o vei primi de bunăvoie, grabnic te vei îmbogăți,

fără a-și da seama nici măcar cel ce-ți face acest dar, adică cel ce te necinstește; să nu cauți niciodată să te iubească cineva în această viață, nici să te cinstească, ca să poți suferi pentru Hristos Cel Răstignit și să nu fie nimeni care să te împiedice. Păzește-te de tine însuși ca de cel mai mare vrăjmaș pe care-l ai; nu da urmare nici voinței, nici minții, nici părerii tale, dacă vrerea îți este să nu te pierzi. De aceea, ține de-a pururi aceste arme la îndemână spre a te putea apăra de tine însuși; iar când voința ta se îndreaptă spre un anume lucru, chiar și sfânt, du-o mai întâi doar pe ea singură, dezgolită și în cea mai adâncă smerenie, înaintea lui Dumnezeu, rugându-L să facă în privința ei după voia Sa, nu după a ta – dorindu-ți aceasta din toată inima, fără a lăsa nici un loc iubirii de sine și pe deplin conștient că de la tine însuși nu ai nimic, nici nu ești în stare de ceva.

Păzește-te de gândurile ce iau chipul sfințeniei și al zelului fără discernământ, despre care Dumnezeu ne spune alegoric: „Feriți-vă de proorocii mincinoși, care vin la voi în haine de oi, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori. După roadele lor îi veți cunoaște”¹ – iar roadele pe care acestea le lasă în suflet nu sunt decât neliniște și tulburare. Fiindcă toate câte te îndepărtează de smerenie, isihie și pace lăuntrică, orice formă sau chip ar lua, sunt „proorocii mincinoși” care, sub înfățișarea de oi, adică sub aparența râvnei de a se face, chipurile, folositoare aproapelui tău fără nici un discernământ, sunt cu adevărat lupi răpitori, întrucât îți răpesc smerenia și însăși pacea și isihia, atât de trebuincioase celui ce voiește să sporească fără a se primejdui. Dar cu cât mai mult lucrul respectiv are înfățișarea și aparența sfințeniei, cu atât mai mult să fie supus de tine cercetării – iar aceasta, după cum s-a

¹ Mt. 7, 15-16.

spus, într-o multă liniște și pace lăuntrică. Iar dacă vreodată vei vedea că ești lipsit de una dintre acestea, nu te tulbura, ci smerește-te înaintea lui Dumnezeu și cunoaște-ți neputința, ca în continuare să ai știință. Că poate Dumnezeu a îngăduit aceasta spre a smeri o urmă de orgoliu ce zace în tine, fără să fii conștient de ea.

Iar dacă oarecând vei simți că sufletul ți-e înțepat de un bold ascuțit și otrăvitor, adică de vreo patimă sau de nu știu ce gând, nu te tulbura din pricina aceasta, ci ia bine aminte spre a nu-l lăsa să pătrundă în străfundurile sufletului tău; fă-ți inima să se retragă [dintr-o asemenea ispită] și du-ți voința într-un chip plăcut înapoi, în sânul păcii și al isihiei, păzindu-ți sufletul curat, pentru Dumnezeu, pe Care, printr-o cugetare dreaptă, Îl vei afla de-a pururi în adâncul inimii tale, fiind, totodată, sigur că tot ce ți se întâmplă e spre încercarea ta, spre a ajunge să pricepi în acest chip care ți-e folosul și spre a te face vrednic de cununa dreptății, pregătită ție de milostivirea lui Dumnezeu.

CAPITOLUL AL XVIII-LEA

Sufletul să zăbovească în singurătatea și isihia celor nematerialnice, pentru ca Dumnezeu să lucreze în el pacea Sa

Deoarece Dumnezeu dumnezeilor și Domnul domnilor a făcut sufletul tău spre a-I fi sălaș și locaș al Său, trebuie să-i arăți o cinstire atât de mare, încât să nu-l lași să se pogoare și să se plece înaintea nici unui alt lucru. Vrerile și nădejtile tale să fie de-a pururi întru venirea lui Dumnezeu, Care, dacă nu va afla sufletul singur, nu va veni să-l cerceteze. El îl dorește a fi singur, lipsit de gânduri, pe cât îi e cu putință (sufletului), de poște și dorințe și, mai mult, lipsit de însăși voia sa. De aceea, nu trebuie ca tu singur și fără discernământ să te apuci să-ți chinui trupul¹ sau să cauți prilejuri de a suferi din iubire față de Dumnezeu, avându-ți ca singur îndrumător propria voie, ci numai la sfatul părintelui tău duhovnicesc, care te chivernisește asemenea unui locțiitor al lui Dumnezeu, ca prin mijlocirea acestuia Dumnezeu să-ți poruncească și voia ta să-și asume voia Lui. Să nu-ți faci niciodată voia, ci Dumnezeu să-Și facă întru tine voia Sa. Voia ta să rămână de-a pururi slobodă, adică fără a voi vreun lucru, iar când vei voi ceva, să faci în așa fel, încât, chiar de nu se va face voia ta, ba chiar contrariul, tu să nu te întristezi, ci să rămâi întru totul împăcat cu duhul, ca și cum n-ai fi voit nimic.

¹ Cf. I Cor. 9, 27.

Adevărata libertate și însingurare ale inimii constau în a nu te lega nici cu mintea, nici cu voința de vreun lucru. Așadar, dacă-ți vei da lui Dumnezeu sufletul într-așa măsură desprins de toate, liber și însingurat, vei vedea minunile pe care El va voi să le lucreze în el, iar cu totul neobișnuit și cel mai mult – dumnezeiasca Sa pace, care este darul acela, ce are să le încapă pe toate celelalte harismé ale Sale, după cum a spus și marele Grigorie al Thessalonicului¹.

O, minunată însingurare, vistieria tainică a Celui Preaînalt! Doar în acestea, nicăieri altundeva, El vrea să Se lase auzit și să grăiască inimii tale! O, pustietate și isihie, care te-ai făcut Rai! Fiindcă numai în acestea Dumnezeu Își dă îngăduința spre a fi văzut și a I se vorbi! „Mă duc să văd această arătare minunată”² – așa a grăit și Moise, pe când se afla în pustia materialnică, dar și nematerialnică a Sinaiului. Dacă și tu voiești să ajungi la aceasta, intră desculț într-acest pământ, „fiindcă este sfânt”. Mai întâi, „scoate-ți încălțările din picioare”³, adică dispozițiile (stările) sufletului tău să rămână golite și slobode de orice lucru pământesc. Nu purta nici „pungă, nici traistă” pe cale (după cum a poruncit Domnul ucenicilor Săi⁴). Căci tu să nu voiești nimic din cele ale lumii acesteia, chiar dacă alții le caută. Și nimănu-i să nu dai binețe pe această cale (după cum și Elisei i-a poruncit slujitorului său⁵, și Domnul le-a spus ucenicilor Săi⁶), avându-ți întreg cugetul, dispoziția (starea) și iubirea numai la Dumnezeu, și nu la ceva dintre cele create: „Lasă

¹ *A se vedea* scrisorile adresate cuvioasei Xenia (*Filocalia*, p. 944).

² *Ieș.* 3, 3.

³ *Ieș.* 3, 5.

⁴ *Lc.* 10, 4.

⁵ *IV Reg.* 4, 29.

⁶ *Lc.* 10, 4.

morții să-și îngroape morții lor”¹. Așadar, tu mergi singur în pământul celor vii, iar moartea să nu aibă nici o părtășie cu tine.

¹ Mt. 8, 22.

CAPITOLUL AL XIX-LEA

Socotința trebuincioasă în iubirea față de aproapele, spre a nu ne tulbura această pace

Domnul ne-a spus în *Evangelie* că a venit să aprindă pe pământ, adică în inima noastră, focul iubirii Sale și că iubește și dorește foarte mult să-l aprindă: „Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să fie acum aprins!”¹. Așa că, iubirea lui Dumnezeu nu are hotar, după cum nici Dumnezeu, Carele este iubit de noi, nu are măsură și hotar, însă iubirea față de aproapele se cade să aibă. Că, de nu vei folosi cuvenita măsură, iubirea față de aproapele poate să te despartă de iubirea de Dumnezeu, să-ți pricinuiască mare pagubă, ducându-te la pierzanie și făcându-te să te distrugi pe tine în încercarea de a-i câștiga pe ceilalți. Da, să-l iubești pe aproapele, dar într-un chip în care sufletul tău să nu sufere nici o pagubă. Da, ești dator să dai pilda cea bună, însă niciodată să nu săvârșești nici un lucru numai pentru aceasta. Fiindcă așa nu vei face nimic altceva decât să te păgubești. Pe toate lucrurile să le înfăptuiești în chip simplu și sfânt, fără a-ți propune nimic altceva, în afară de a plăcea lui Dumnezeu.

Smerește-te în toate câte faci, și-ți vei da seama cât de puțin folos le poți aduce celorlalți prin toate acestea. Gândește-te

¹ Lc. 12. 49.

că nu trebuie să arăți atâta înflăcărare și râvnă sufletească, încât, din pricina lor, să-ți pierzi liniștea și pacea inimii¹. Să fii cuprins de setea și dorința arzătoare ca toți să cunoască adevărul, așa cum îl înțelegi și mărturisești tu, și să te îmbeți de acel vin pe care Dumnezeu îl făgăduiește și ni-l dă fiecăruia dintre noi în dar: „Cumpărați fără de argint și fără preț vin și grăsimă”². Într-adevăr, de această însetare pentru mântuirea aproapelui din iubirea pe care o ai față de Dumnezeu, și nu din zelul tău necugetat, să fii cuprins de-a pururi. Dumnezeu este Cel Ce are să sădească în însingurarea nematerialnică a sufletului tău iubirea față de aproapele, având să culeagă rodul la vremea cuvenită. Tu singur nu semăna nimic de la tine, ci adu-I lui Dumnezeu pământul sufletului tău neîntinat și curățat de orice lucru, iar Dânsul Își va semăna în el sămânța Sa cum va voi, și așa va rodi.

Adu-ți aminte neîncetat că, spre a Se uni cu tine, Dumnezeu voiește ca sufletul tău să fie însingurat și slobod de toată legătura. Lasă-L pe El să te aleagă, iar tu numai nu-L împiedica prin puterea liberei tale alegeri (a liberului tău arbitru). Stai fără a avea vreun gând privitor la tine, afară doar de acela de a fi plăcut lui Dumnezeu și așteaptă ca El să te cheme la lucrarea Sa. Fiindcă Stăpânul a ieșit deja afară și Se duce, după parabola evanghelică, să tocmească muncitori pentru via Sa. Leapădă orice grijă și gând, descotorosește-te de orice veșmânt al preocupării față de sine și de orice iubire față de cele trecătoare, ca să te înveșmânteze Dumnezeu Însuși și să-ți dea ceea ce tu niciodată nu-ți vei putea nici măcar în-

¹ Când tema discuției privește credința și predaniile Bisericii noastre, atunci chiar și cel mai pașnic și liniștit trebuie să lupte pentru acestea, fără a se tulbura cu inima, dând dovadă de o mânie bravă și nepregetată, după cum spune și Ioil: „Atunci și cel blând să se arate războitor” (Ioil 4, 10).

² Is. 55, 1.

chipui. Uită, pe cât cu putință, întru totul de tine și numai iubirea lui Dumnezeu să dăinuie în sufletul tău.

Să-ți domolești cu toată purtarea de grijă zelul și înflăcărarea față de ceilalți, ca și Dumnezeu să te ocrotească cu toată pacea și seninătatea Sa. Și ia aminte ca nu cumva sufletul tău să-și piardă avuția (pacea inimii), punând-o fără discernământ la dispoziția celorlalți. Fiindcă singura negustorie la care trebuie să iei parte, spre a te îmbogăți în Dumnezeu, este aceea a supunerii sufletului tău, slobozit de orice lucru, lui Dumnezeu. Dar chiar și pe aceasta s-o faci fără a ți-o atribui ție însuși sau a socoti că tu ești important. Căci Dumnezeu o va face și în locul tău, nevoind nimic altceva de la tine decât smerirea înaintea Sa și să-I dai sufletul tău cu totul slobod de cele pământești, îmboldit de dorința lăuntrică a împlinirii în tine în chip desăvârșit a dumnezeieștii Sale voiri, în toate și pentru toate.

CAPITOLUL AL XX-LEA

Sufletul e dator a sta înaintea lui Dumnezeu golit de voia proprie

Odată ce-ți pui nădejdea, frate, în Dumnezeu Însuși, Care te cheamă, zicându-ți „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi”¹, să dai urmare chemării Sale, așteptând odată cu aceasta și venirea Sfântului Duh. Și aruncă-te cu ochii închiși, fără șovăială, în oceanul dumnezeieștii pronii și al veșnicei buneivori în așa fel, încât, fără ca tu să li te împotrivești acestora prin vrerea ta, să fii purtat ca un lucru neînsuflețit doar de valurile cele preaputernice ale voii lui Dumnezeu spre limanul desăvârșirii și mântuirii tale. Așadar, făcând aceasta de multe ori pe zi, nevoiește-te și silește-te, cu câtă hotărâre, atât din afară, cât și lăuntrică, poți avea, să te apropii din toate puterile sufletului tău de toate acele fapte ce aprind iubirea de Dumnezeu, precum rugăciunea, pomenirea neconținută a preadulcelui Său nume, lacrimile vărsate din iubirea pentru El, bucuria și evlavia fierbinți față de El și toate celelalte fapte duhovnicești, pe care de-a pururi să le îplinești fără siluirea și împilarea inimii tale, ca nu cumva aceste nevoințe săvârșite fără discernământ și zdruncinatoare să te slăbească și chiar să te împietrească, făcându-te nu primitor, ci neprimitor [al lucrării lui Dumnezeu]. În privința acestora cere sfatul celor încercați și caută să te obișnuiești a petrece de fiecare dată mânat de dorința de a vedea (contem-

¹ Mt. 11, 28.

pla) bunătatea lui Dumnezeu, dintru început până la sfârșit, și binefacerile Sale vrednice de a fi iubite și neconținut primind cu smerenie picăturile de dulceață ce se vor pogori în sufletul tău din această bunătate a Sa negrăită.

Pe toate acestea și mai ales lacrimile¹ nu încerca a le dobândi cu de-a sila, ci stai liniștit întru însingurarea ta lăuntrică, rugându-te Lui pentru acestea și așteptând să ți se vestească voia lui Dumnezeu; și când El te va înștiința, atunci ele vor fi dulci, și roditoare, și fără vreo trudă din partea ta. De aceea și le vei primi cu toată dulceața și, mai mult decât orice, cu toată smerenia. Iar cheia cu care ți se vor deschide vistieriile Sale duhovnicești ascunse ale cunoștinței și iubirii dumnezeiești este știința lepădării de sine în orice vreme și lucru, cheie cu care se încuie, totodată, ușa neștiinței și nepăsării tale de până atunci.

¹ Altceva este *plânsul duhovnicesc* (πένθος), și altceva, lacrimile. Căci *plânsul duhovnicesc* este gândul plin de întristare și durerea inimii când ne supărăm și ne îndurerăm fiindcă: a) L-am întristat și amărât peste măsură pe Dumnezeu prin păcatele noastre și prin încălcarea poruncilor Sale; b) ne-am lipsit pe noi înșine de harul Său, în viața aceasta, și de Împărăția Sa, după moarte; c) prin păcatele noastre ne-am făcut vrednici de osânda iadului veșnic.

Această durere și cugetare devin asemenea unei poveri ce ne copleșește inima sau asemenea unui bold care ne-o sfredelește, pricinuindu-i astfel suspine adânci. Iar când această apăsare și sfredelire sporesc, atunci avem așa-numita străpungere a inimii, care face ca din ochi să se reverse lacrimi, însă aceasta se petrece prin împreună-lucrarea harului lui Dumnezeu, care ni le dăruiește pe acestea spre a ne spăla păcatele și a afla răscumpărare înaintea mâniei Sale dumnezeiești. Căci, după cum stă scris, Dumnezeu împietrește inimile („ne-ai învățat inimile noastre ca să nu ne temem de Tine” [Is. 63, 17]) prin luarea de la noi a harului Său, dar, totodată, și dă inimii străpungere, prin lucrarea harului trimis de El (Rm. 11, 8; Ps. 59, 3; Is. 29, 10). Așadar, noi să cultivăm fără răgaz indeletnicirea *plânsului duhovnicesc*, fiindcă aceasta nu ține decât de noi și se aseamănă întoarcerii și pocăinței fiului risipitor. În schimb, lacrimile să le cerem de la Dumnezeu fiindcă sunt o harismă a Sa și se aseamănă îmbrățișărilor și sărutărilor date de dumnezeiescul tată fiului risipitor (Lc. 15, 20), după cum arată Grigorie al Thessalonicului (*Filocalia*, p. 949).

Iubește cât poți petrecerea, alături de Maria¹, la picioarele lui Hristos, dând ascultare celor grăite de Dumnezeu. Ia aminte ca vrăjmașii tăi (dintre care cel mai mare îți ești tu însuși) să nu se pună piedică acestei sfinte tăceri. Și când tu vei încerca să-L afli pe Dumnezeu cu mintea, spre a te odihni în El, nu-I căuta locul și hotarele cu închipuirea ta slabă și strâmtă², fiindcă El este infinit într-un chip fără de asemănare, aflându-Se pretutindeni în toate, ba mai degrabă, toate lucrurile aflându-se în El. Așa că, de fiecare dată când Îl vei căuta cu adevărat – atunci când Îl vei căuta ca să-L afli numai pe El, și nu pe tine însuși –, Îl vei afla înlăuntrul sufletului tău³. Fiindcă desfătarea lui Dumnezeu este de a Se afla cu noi, fiii oamenilor, așa cum am arătat și mai sus, spre a ne face

¹ Cf. Lc. 10, 39.

² Și Fericitul Augustin, întrebând, în rugăciunile sale închinare iubirii dumnezeiești, astrele și luminătorii cerului, abisul și celelalte zidiri dacă Îl au în sinea lor pe Dumnezeu și aflând de la acestea că El nu Se sălășluiește în ele, la urmă s-a întors spre sine, unde L-a aflat pe Dumnezeu sălășluit. Astfel că a început să-și plângă de milă din pricină că Îl căuta pe Dumnezeu în cele din afară, în timp ce El Se afla înlăuntrul său.

³ Nu uita că Dumnezeu Se află în sufletul nostru, care are părtaşie cu El nu după ființa Sa – Doamne, ferește! –, ci după harul și lucrarea (energia) Sa, cum ne învață sfinții cuvântători de Dumnezeu; și Se află nu doar în lucrarea sufletului, ci cu mult mai mult în ființa lui. Dat fiind că numai Dumnezeu este creator de ființă/substanță (*οὐσία*), urmează că El este Singurul Care pătrunde prin ființe/substanțe și Se poate uni prin intermediul ființelor/substanțelor, unindu-Se totodată și cu ființele/substanțele celor trupești, și cu ale celor spirituale, după cum ne lămurește amănunțit în *Epistola către Varlaam* mintea preainaltă a Sfântului Grigorie al Thessalonicului. Ba mai degrabă – ca să fim cât mai aproape de adevăr – trebuie să spunem că El este centrul absolut întru Care se află și capătă temeinicie toate ființele/substanțele tuturor celor existente, după cum spune și apostolul: „Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem” (*F.A.* 17, 28; *a se vedea* și capitolul al XXIV-lea al primei părți). Am spus că numai Dumnezeu Se unește cu ființele/substanțele, fiindcă nici o zidire, fie spirituală, fie trupească, nu se unește cu ființa/substanța unei alte zidiri, ci numai cu lucrarea/energia aceleia, astfel că și satana nu se poate uni cu ființa/substanța sufletului, ci are părtaşie doar cu lucrarea/energia aceleia „prin înjugare (*κατὰ συζυγίαν*)”, după cum afirmă același dumnezeiesc Grigorie.

vrednici de El, dar fără ca El să aibă vreo nevoie de noi. Când citești și te apleci asupra dumnezeieștilor *Scripturi*, scopul tău să nu fie acela de a citi textul pagină cu pagină, ci ca la acele cuvinte, unde vei afla odihnă, străpungere de inimă, iubire dumnezeiască sau bucurie duhovnicească, să te oprești și să te desfeți de Dumnezeu, în orice chip în care El va voi să te facă părtaș Lui. Și dacă vei lăsa la o parte ceea ce ți-ai propus să aprofundezi prin lectură, nu-ți fie teamă, fiindcă întreg rostul și țința acestor nevoințe [prin studiu și lectură] sunt de a te desfăta de Dumnezeu. Îndeplinește aceasta fără a-ți propune dinainte și a alege cu vrerea ta ca scop și țință o asemenea desfătare de Dumnezeu, ci spre a iubi mai mult voia Sa sfântă și din dorința de a lucra, după putința ta, fapte asemenea celor cerute de voia Sa. Când tu vei afla scopul, nu trebuie să te mai îngrijești nici de mijloace, fiindcă ele se vor rândui [de la sine] pentru nimic altceva decât pentru atingerea acestui scop.

La fel și când cugeți la o faptă anume sau la unul dintre feliile în care a pătimit Domnul nostru Iisus Hristos, să stărui și să reflectezi cât mai multă vreme la cele ce-ți aduc mai multă străpungere de inimă. Unul dintre multele obstacole în calea păcii și isihiei este să te îngrijești, frate, și să-ți silești cugetul să citească atâtea catisme din *Psaltire* pe zi, atâtea capitole din sfintele *Evangelii* sau din *Epistole* și să te tulburi doar pentru că nu le-ai parcurs, fără a te îngriji să ajungi la străpungerea inimii, cu ajutorul celor citite, sau fără ca mintea ta să scoată vreun înțeles duhovnicesc din ele¹ – ceea ce nu e nimic

¹ Aceleași lucruri ne învață și Avvâ Isaac, poruncindu-ne să nu luăm seama la cantitatea lecturii, la cunoștințele de metrică și versificație ori la învățarea pe de rost a celor citite, ci cugetul nostru să-și vadă doar de pătrunderea înțelesurilor aceloră, până când în suflet se va deștepta dorința de a da slavă lui Dumnezeu, sau întristarea cea aducătoare de folos duhovnicesc, sau

altceva decât să-L cauți pe Dumnezeu, fugind de El sau să voiești să-I slujești lui Dumnezeu, fără a-I împlini voia.

Dacă într-adevăr îți dorești să pășești în viața aceasta pe calea virtuții și să ajungi cu bine la mult-râvnitul ei capăt, să nu-ți propui altceva decât să-L afli pe Dumnezeu, și El, când va voi, ți Se va arăta. Iar atunci să le lași pe toate la o parte și să rămâi pe loc până ce vei ajunge fără vrere proprie și, dându-le pe toate uitării, odihnește-te doar în Dumnezeu; abia atunci când va bineplăcea măreției Sale să Se ascundă și să nu ți Se mai descopere în chipul acela, vei putea din nou să te întorci spre a-ți lua de la capăt nevoințele, animat însă întotdeauna de același scop și aceeași dorință: ca prin mijlocirea acestora să-L afli pe Cel pe Care Îl iubești și, aflându-L, să faci aceleași lucruri, despre care ți-am vorbit: să lași la o parte orice îndeletnicire și, odihnindu-te în El, să cunoști că atunci dorința Lui e împlinită.

Și cugetă bine la cele de mai sus, fiindcă destui oameni duhovnicești ajung să se lipsească de rodire și isihie, pentru că-și prelungesc la nesfârșit nevoințele și, socotind că în asta constă desăvârșirea, li se pare că nu fac nimic, dacă nu și le vor duce pe toate la capăt. Ajungând apoi să-și dicteze singuri modul de viețuire, se fac robi ai vrerii proprii, chinându-se și trudind foarte mult, fără ca vreodată să cunoască adevărata odihnă și isihie lăuntrice, întru care Se află și Se odihnește Dumnezeu cu adevărat.

străpungerea inimii. Iar din acea clipă se va îndepărta și tulburarea, care ne răpește dulceața înțelesurilor duhovnicești ale celor citite, sorbindu-ne-o precum lipitoarea sângele (cuvântul al XXXIII-lea, p. 211; *a se vedea* și cuvântul al XXVIII-lea, p. 177, în care și el e de părere că trebuie să ne facem slujbele și rânduielile [atât cele de obște, cât și canonul individual] într-o stare de eliberare lăuntrică absolută, fără nici o tulburare; iar dacă gândul ne va cere să grăbim citirea, mai degrabă să lăsăm la o parte un tropar, o catismă sau cât voim, decât să le citim cu orice preț, pe nerăsuflăte).

CAPITOLUL AL XXI-LEA

***Să nu cauți nici mâncăruri,
nici lucruri care să-ți ațâțe pofta,
ci doar pe Dumnezeu***

Alege mereu chinurile și mâhnirile, iubește lipsirea de mângâierea anumitor prietenii și ajutorări, ce nu aduc nici un folos sufletului, bucurându-te să fii de-a pururi supus voinței altora. Fiece lucru să-ți fie prilej și cale ce te vor duce la Dumnezeu, astfel că nici unul dintre acestea nu va putea să te împiedice să-ți urmezi drumul. Bucuria ta: orice lucru, amărăciune, odihnă – numai Dumnezeu. Toate chinurile tale să le înfățișezi lui Dumnezeu. Iubește-L și dăruiește-I Lui întreaga ta inimă, fără nici o frică, și El va afla chip să-ți risipească toate îndoielile, iar dacă vei cădea, te va ridica. La sfârșit îți spun, foarte pe scurt, că, dacă tu-L vei iubi pe Dumnezeu, te vei face primitorul a tot binele. Adu-I-te lui Dumnezeu Însuși drept jertfă întru pacea și liniștea Duhului. Pentru a face mai ușoară această cale și a nu fi cuprins de oboseală și tulburare, la fiecă pas să-ți potrivești voința la măsura voinței lui Dumnezeu: și cu cât mai mult ți-o vei potrivi, cu atât mai mult vei primi. Să fii pregătit să voiești ceea ce voiește și Dumnezeu și să nu voiești ceea ce Dumnezeu nu voiește. Reînnoiește-ți mereu și cu fiecă prilej predispoziția și hotărârea sufletului de a fi plăcut lui Dumnezeu, ferindu-te neîncetat să iei vreo hotărâre în privința unui lucru ce urmează

să se întâmple în alt ceas decât în cel în care te afli – „că nu știi la ce poate da naștere ziua de mâine”¹ –, ținându-ți astfel sinele într-o stare de libertate. Acest lucru însă nu împiedică pe nimeni să fie cu luare-aminte și să se îngrijească de cele trebuincioase poziției pe care o ocupă sau îndeletnicirii sale. Fiindcă această grijă și atenție sunt după voia lui Dumnezeu și nu zădărnicesc nici păstrarea păcii, nici adevărata sporire duhovnicească. În toate lucrurile tale decide-te să faci ceea ce poți și ești dator, rămânând smerit și nepăsător la tot ce se petrece în afara ta.

Iar lucrul pe care-l poți face de fiecare dată este să-I aduci lui Dumnezeu voința ta, fără a dori nimic mai mult; și, necurmat cu această libertate, slobod din toate părțile – lucru ce-ți va sta la îndemână oriunde și oricând –, te vei bucura de liniște și pace. Tocmai în această libertate a Duhului constă acel mare bun, despre care auzi din dumnezeieștile *Scripturi*, libertatea neînsemnând altceva decât petrecerea omului în sine însuși, fără a se împrăștia sau a pofți să caute vreun lucru în afara sa. În toată vremea în care tu vei rămâne în chipul acesta liber, te vei desfăta totodată și de acea dumnezeiască și negrăită bucurie, care este Împărăția lui Dumnezeu și care se află în sinea noastră, după cum și Domnul ne-a învățat: „Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru”².

¹ *Pild.* 27, 1.

² *Lc.* 17, 21.

CAPITOLUL AL XXII-LEA

***Robul lui Dumnezeu să nu fie cuprins
de o frică peste măsură,
chiar de va simți împotrivire și tulburare
în sinea sa în privința acestei păci***

Să știi că de multe ori vei simți în sinea ta tulburare și pierderea acestor păci sfinte, dulci însingurări și libertăți iubitoare; uneori chiar se va ridica din tumultul inimii tale un nor de cenușă, ce are să te necăjească pe calea de urmat. Dumnezeu însă îngăduie aceasta de dragul unui bine mai mare: adu-ți aminte că acesta este războiul de pe urma căruia sfinții au primit cununile unor răsplăți alese. Iar la toate câte te tulbură tu să spui: „Doamne al meu, iată-l aici pe robul Tău! Facă-se voia Ta întru mine! Știu și mărturisesc că adevărul cuvintelor Tale rămâne de-a pururi nezdruincat și că făgăduințele Tale sunt nemincinoase și întru acestea eu nădăjduiesc. Eu nu mă aflu aici decât pentru Tine”. Fericit e, cu adevărat, sufletul care se aduce în chipul acesta Domnului său de fiecare dată când e tulburat și necăjit. Dacă acest război se va îndârji, iar tu nu vei putea atât de grabnic să-ți pui voia în acord cu voia lui Dumnezeu, nu te lăsa doborât de teama peste măsură (pusilanimitate), nici nu te întrista, ci continuă să I te aduci și să I te închini Lui, și vei birui. Ia aminte la războiul pornit asupra lui Hristos în Grădina Ghetsimani, cum firea Sa omenească a dat înapoi și a spus:

„Părinte, de este cu puțință, treacă de la Mine paharul acesta!"; dar numaidecât Și-a învins gândul, lăsându-Și sufletul pradă însingurării, și, printr-un act de voință simplu și liber, a spus într-o prea-adâncă smerenie: „Însă nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești”¹.

Iar de vei întâmpina vreo greutate, nu vei face nici un pas, înainte de a-ți ridica mai întâi ochii la Hristos, Cel aflat pe Cruce, spre a vedea acolo scris și întipărit cu litere mari că și tu vei încerca asemenea întristare. Această preînchipuire o vei transpune launtric, prin faptele tale, iar dacă vreodată te va necăji iubirea de sine, nu cădea pradă fricii peste măsură, dar nici nu te depărta de crucea ta, ci aleargă la rugăciune și stăruie în smerenie, până ce-ți vei birui vrerea proprie și vei voi să se facă întru tine voia lui Dumnezeu. Și la sfârșitul rugăciunii, culegând acest rod, vei petrece întru veselie. Dar dacă nu vei fi ajuns la [starea] aceasta, sufletul îți va rămâne înfometat și fără de merinde. Nevoiește-te atunci și luptă ca în sufletul tău să nu locuiască, nici măcar pentru puțină vreme, nimeni altcineva decât Dumnezeu. Nu te întrista, nici amări pentru nici un lucru, dar nici nu-ți îndrepta privirea asupra răutăților și pildelor rele ale celorlalți, ci fii asemenea unui copilăș, care nu suferă de pe urma acestor amărăciuni, ci în orice situație trece mai departe, fără a se vătăma deloc.

¹ Mt. 26, 39.

CAPITOLUL AL XXIII-LEA

Despre neînduplecarea diavolului în a ne tulbura pacea sufletului și cum să fugim de vicleniile și înșelăciunile sale

După obiceiul său, vrăjmașul nostru, diavolul, se bucură de tulburarea și zbuciumarea inimii asemenea lupului, de iarnă și de vifor. Prin urmare, el caută să ne înghită sufletul și, pe cât cu putință, să ne depărtăm de smerenie și simplitate, atribuindu-ne nouă înșine, osârdiei și purtării noastre de grijă un oarece merit și valoare, trecând cu vederea lucrarea dumnezeiască a așa-numitului har premergător, fără de care nimeni nu poate, după Pavel, chema pe Iisus „Domn”: „Nimeni nu poate să zică «Domn este Iisus» decât în Duhul Sfânt”.¹ Și chiar dacă ne putem împotrivi acestui har, prin liberul arbitru, nu putem totuși să-l primim fără ajutorul însuși al acestui har, în sensul că, dacă cineva nu-l primește, este din pricina sa, dar dacă ajunge să-l primească, nu va face și nici nu va putea să facă vreo faptă fără acest har, care se dă cu îndestulare tuturor oamenilor.

Așadar, vrăjmașul caută să ne facă pe fiecare dintre noi să-i judecăm pe ceilalți și să socotim că suntem mai osârduitori decât ei, mai buni și mai deschiși sufletește spre a primi harismele lui Dumnezeu, ca apoi să ne facă să ajungem a săvârși fapte bune din mândrie, fără a cugeta la neputințele

¹ I Cor. 12. 3.

noastre. Din pricina asta sfârșim prin a-i disprețui în cuge-tul nostru pe ceilalți, pe motiv că nu împlinesc faptele pe care le săvârșim noi înșine. Așa că, de nu vei fi cu multă lu-are-aminte și nu-ți vei învinge neîntârziat astfel de gânduri, rușinându-te, smerindu-te și disprețuindu-te pe tine însuși, vrăjmașul, așa cum am spus, te va face să cazi în mândrie, ca pe fariseul amintit în *Evanghelie*, care se lăuda cu faptele sa-le bune, osândind faptele rele ale celorlalți. Și, firește, dacă vrăjmașul numai o singură dată va pune stăpânire pe voința ta în felul acesta, te va înrobi desăvârșit și te va prăvăli în tot soiul de răutăți, încât paguba ta are să fie mare și primejdia, așijderea. De aceea ne-a poruncit Domnul nostru să priveghem și să ne rugăm: „Privegheați și vă rugați, ca să nu in-trați în ispită”¹.

Este, așadar, nevoie să fii cu toată luarea-aminte, ca vrăj-mașul să nu-ți răpească o așa de mare comoară precum pa-cea și seninătatea sufletului; fiindcă el încearcă din răsputeri să-ți sustragă această odihnă și pace și să te facă să trăiești în supărarea și tulburarea ce atrag după ele paguba și pierderea sufletului. Că sufletul împăcat face orice lucru cu ușurință; nenumărate fapte, pe toate bine; petrece de bunăvoie în stăruință și se ridică fără pregetare întru întâmpinarea a tot ce este potrivit. Tulburat și neliniștit, săvârșește puține fap-te, pe multe dintre ele nedeplin, obosind repede și consu-mându-se într-un martiriu nerodnic.

Dacă voiești să biruiești și să nu-ți strice vrăjmașul trebu-rile, mai mult decât orice altceva, să fii cu luare-aminte și să nu îngădui sub nici un chip că tulburarea să pătrundă în al tău suflet nici măcar pentru o clipă. Ca să știi să te ferești cât mai bine de uneltirile și înșelăciunile lui în privința aceasta,

¹ Mt. 26, 41.

ia seama, ca la o regulă mai presus de îndoială: orice gând, ce te desparte și îndepărtează de iubirea de Dumnezeu și de nădăjduirea cu totul în El, este neîndoielnic un înger al iadului și ca atare să-l lepezi și să nu-l primești, ba chiar nici măcar să-l asculți până la capăt. Că lucrarea Sfântului Duh nu este alta decât aceea de a uni sufletele cu Dumnezeu în chip necurmat și cu orice prilej, umplându-le de căldură duhovnicească, nădejde și încredere mereu noi în El, aprinzând în ele dulcea iubire dumnezeiască.

În schimb, lucrarea diavolului este de-a pururi una potrivnică, întrucât recurge la toate mijloacele și chipurile în care ar putea să-și atingă scopul:

- strecoară cât mai multă teamă în inimă, sporește neputința îndeobște din suflet;

- nici la spovedanie, nici la dumnezeiasca Împărtășanie, nici la rugăciune nu lasă sufletul să intre în starea cuvenită acestora, dar nici nu-i îngăduie să se îndulcească de ele, ci-l face să ajungă la acestea de fiecare dată fără curaj și iubire, cu frică și tulburare;

- face, de asemenea, ca sufletul să suporte lipsa evlaviei, la nivelul simțirii trupești¹ și al desfătării lăuntrice, de pe urma, de multe ori, a rugăciunii, dar și a altor nevoințe duhovnicești, ca pe niște întristări de nesuportat, dându-i de înțeles nu că o asemenea lipsă este de la Dumnezeu și spre încercarea sa, ci că ar fi mai de folos să se lepede de atâtea nevoințe care duc la pierderea faptelor și lucrurilor sale;

- face ca sufletul să ajungă la o atât de mare tulburare și deznădejde, încât să cugete că totul este zadarnic și fără rod. Îi sporesc întristarea și teama, încât își închipuie că Dumnezeu l-a uitat cu desăvârșire și l-a părăsit.

¹ Cf. *supra* cap. al VII-lea, partea a doua (*n. trad.*).

Însă sufletul, deși încercat de seceta duhovnicească și de lipsa puținței de a trăi evlavia la nivelul simțirii trupești și ca desfătare duhovnicească, poate săvârși neconținut nenumărate fapte bune, făcându-se următor credinței neprefăcute și arătând răbdare și stăruință în împlinirea binelui după puțință. Spre a pricepe mai bine aceste lucruri și ca să nu ți se facă pricină de vătămare acel bine și folos, pe care Dumnezeu voiește să ți le dăruiască odată cu lipsirea de trăirea acestei evlavii și dulceții duhovnicești, îți voi înfățișa în continuare binele și bunătățile ce se nasc din această răbdare smerită, de care oricine trebuie să dea dovadă cu prilejul secătuirii evlaviei, ca să pricepi și tu și să nu te lași lipsit, din pricina acesteia, de pacea [lăuntrică], când ți se va întâmpla să ajungi într-o stare asemănătoare de secătuire a minții și de întristare a inimii, atât din pricina pierderii evlaviei și dulceții duhovnicești de până atunci, cât și din pricina amărăciunii, de pe urma oricărei alte ispite lăuntrice și a gândurilor viclene.

CAPITOLUL AL XXIV-LEA

Sufletul să nu se tulbure din pricină ispitelor și gândurilor lăuntrice

Chiar dacă am vorbit și în capitolul al VII-lea al acestei părți a doua despre amărăciunea și secătuierea lăuntrică a evlaviei, vom vorbi și acum despre cele lăsate la o parte acolo, adică despre faptul că multe sunt bunătățile pe care le pot aduce sufletului amărăciunea aceasta și secătuierea duhovnicească, cu alte cuvinte, pierderea bucuriei și dulceații duhovnicești, dacă vor fi primite cu smerenie și răbdare. Dacă omul ar fi în stare să înțeleagă aceste lucruri, n-ar fi lovit de atâta supărare și întristare, când ar avea parte de ele, fiindcă ar primi o astfel de amărăciune și lipsă nu ca pe un semn al dușmăniei pe care i-ar arăta-o Dumnezeu, ci ca pe un semn al unei mari și deosebite iubiri, și nu și-ar dori decât a o primi ca pe un privilegiu deosebit din partea Lui. Căci asemenea lucruri nu li se întâmplă decât celor care își doresc să se dăruiască mai mult decât alții slujirii lui Dumnezeu și să se îndepărteze de cele care îi pot vătăma duhovnicește. Îndeobște, aceste lucruri nu se petrec la începutul întoarcerii lor spre Dumnezeu, ci după ce vor fi slujit Lui o vreme, după ce-și vor fi curățit inima cu ajutorul sfintei rugăciuni și al străpungerii de inimă măcar pe jumătate, și vor fi ajuns să simtă în inima lor o anume dulceață, căldură și bucurie duhovnicești, și după ce se vor fi hotărât să se dăruiască desăvârșit slujirii lui Dumnezeu și

chiar vor fi început deja această lucrare. Fiindcă niciodată nu-i vedem pe cei păcătoși și pe cei ce s-au dedicat lucrurilor acestei lumi să sufere sau să se plângă de asemenea lucruri ori ispite. Asta înseamnă că această amărăciune este o merinde prețioasă și scumpă și că prin ea Dumnezeu îi cheamă la El pe cei pe care îi iubește spre a le oferi a Sa ospățare.

Chiar dacă ar părea pentru gustul nostru că mâncarea aceasta nu este deloc delicioasă, ea ne aduce totuși mult folos, fără să ne dăm seama atunci când o gustăm. Fiindcă sufletul, odată ce se află într-o asemenea secătuire – fiind împovărat de acest gust amar și suferind de multe ori asemenea ispite și gânduri, ce ne tulbură și otrăvesc inima, ba aproape ne și anihilează întreg omul lăuntric prin simplul gând la ele –, sufletul, repet, va ajunge în felul acesta să dobândească fri-că, ură și scârbire de sine, dar și smerenia aceea, pe care Dumnezeu o așteaptă de la noi. Apoi, va dobândi și o iubire față de Dumnezeu mai plină de ardoare, luare-aminte la gânduri mult mai atentă, un „stomac” mult mai puternic să mistuie ispitele fără a se vătăma și „simțuri învățate să deosebească binele și răul” cu ușurință, după cum a spus și Pavel¹.

Într-adevăr, le va dobândi pe toate acestea, chiar dacă, așa cum am spus, la vremea de atunci (de început) era scârbit și fugea de această amărăciune, fără să înțeleagă pricinile tănu-ite ale acestei încercări. De fapt, el nu-și dorește să fie nicio-dată lipsit de plăcerea și desfătarea duhovnicești și socotește că fără ele orice altă nevoie nu-i decât vreme pierdută și trudă fără de sporire.

¹ *Evr.* 5, 14.

CAPITOLUL AL XXV-LEA

Ispitele ni s-au dat de Dumnezeu spre folosul nostru

Spre a înțelege pe deplin că toate ispitele ni s-au dat de Dumnezeu spre binele nostru¹, să ne gândim la faptul că omul este, din pricina înclinației rele a firii sale pervertite, mândru, iubitor de slavă, aparent-înțelept (la cea mai înaltă treaptă) și susținător până în pânzele albe al propriei păreri, voind de-a pururi să fie socotit de toți mai mult decât este el cu adevărat. Această apreciere și părere bună despre sine însuși sunt atât de primejdioase pentru creșterea sa duhovnicească, că numai și apropierea de ele este îndeajuns să-l îm-

¹ Multe și felurite sunt pricinile pentru care Dumnezeu, în adâncul judecăților Sale de necuprins cu mintea, îngăduie venirea ispitelor, atât la cei păcătoși, cât și la sfinți și cei sporiți în virtute; dumnezeiescul Hrisostom, în omilia la versetul apostolului „De acum nu bea numai apă, ci folosește puțin vin, pentru stomacul tău și pentru desele tale slăbiciuni” (*1 Tim. 5, 23*), enumeră zece pricini pentru care Dumnezeu îngăduie ca sfinții să fie ispitiți. Și Sfântul Isaac Sirul amintește destule alte pricini, pentru care sunt ispitiți oamenii, atât în cuvântul al V-lea (p. 35), cât și în al XLVIII-lea, în care trage următoarea concluzie generală: „Ispita e de folos fiecărui om. Nevoitorii sunt ispitiți spre a-și adăuga bogăție bogăției lor, trândavii – spre a fi păziți de cele ce-i vatămă, somnoroșii – spre a se trezi din letargia lor, cei departe de Dumnezeu – spre a se apropia de El, iar casnicii Săi – spre a se sălășlui cu mai multă îndrăznire în El”. Așa că și dumnezeiescul Ioan Damaschin, în capitolul al XLIII-lea al *Expunerii exacte a credinței ortodoxe*, după ce mai întâi afirmă că ispitele vin și asupra dreptilor, și asupra păcătoșilor, prin lăsare sau îngăduire, dar și prin părăsirea (noastră de către Dumnezeu) din economie dumnezeiască și spre certare (spre a ne învăța minte), la sfârșit conchide: „Trebuie să știm că toate ispitele și atacurile lor întunecate sunt, pentru cei ce le primesc cu mulțumire, spre mântuire, ajungând neîndoielnic pricinuitoare de folos”.

piedice să ajungă la adevărata desăvârșire. Iubitorul nostru Tată Dumnezeu, în virtutea proniciei Sale pline de iubire față de fiecare dintre noi și mai ales față de cei ce, într-adevăr, s-au afierosit slujirii Sale, poartă neconținut de grijă ca prin ispitele, îngăduite de El să vină asupra noastră, să ne ajute să fim în stare să scăpăm de primejdia atât de înfricoșătoare a unei asemenea păreri mincinoase despre sine și să ajungem, aproape cu de-a sila, la adevărata și smerita cunoștință de sine. Așa a făcut și cu Apostolul Petru, căruia i-a îngăduit să se lepede de trei ori de El, spre a putea, în felul acesta, să-și cunoască slăbiciunea și să nu se mai încreadă în sine; la fel și cu Apostolul Pavel, căruia, după ce l-a răpit până la al treilea cer și i-a descoperit tainele cele dumnezeiești și ascunse, i-a dat o ispită supărătoare, ca să-și cunoască neputința minții și slăbiciunea firii și să se smerească, lăudându-se doar cu neputințele sale, astfel încât mărimea descoperirilor lui Dumnezeu față de el să nu-l facă să se înalțe¹, după cum el însuși adevărește: „Datu-mi-s-a mie un ghimpe în trup, un înger al satanei, să mă bată peste obraz, ca să nu mă trufesc”².

Milostivindu-Se Dumnezeu, așadar, de starea noastră de suferință și de pornirea cea fără de lege, îngăduie ispitelor să vină în diferite chipuri asupra noastră și uneori chiar să fie de-a dreptul înfricoșătoare și cumplite, ca noi să ne smerim și să ajungem să ne cunoaștem pe noi înșine³, chiar dacă

¹ De aceea și Sfântul Isaac Sirul zice despre Pavel: „De vreme ce ispita îi e de folos lui Pavel, toată gura [tăgăduitorilor] se va astupa și lumea se va face vinovată înaintea lui Dumnezeu [de va tăgădui folosul și rostul ispitelor]” (Cuvântul al XLVIII-lea, p. 293).

² II Cor. 12, 7.

³ Avvâ Isaac, în cuvântul al XLVIII-lea, după ce mai întâi a vorbit despre diferite feluri de ispite, atât despre cele îngăduite de dumnezeiasca iubire, spre sporirea și creșterea duhovnicească ale sufletului, cât și despre cele îngăduite de Dumnezeu să vină asupra celor mândri, adaugă: „Unul este leacul tuturor [ispitelor și încercărilor], de acesta depinzând, de altfel, și mângăierea pe care sufletul și-o poate afla pe dată. Și care ar fi aceasta? Smerirea inimii!”.

ni se pare a fi zadarnic. Și întru aceasta, totodată, se vădesc bunătatea și înțelepciunea Sa, fiindcă ceea ce nouă ni se pare cu totul vătămător, ne este, de fapt, de cel mai mare folos, întrucât așa ne smerim și mai mult – iar dintre toate acesta e lucrul cel mai de trebuință sufletului nostru. Dacă, în general, toate ispitele sunt pricinuitoare de smerenie, urmează că robul lui Dumnezeu, care trece prin ispitele mai sus amintite și se confruntă cu asemenea gânduri, cu atâta lipsă de evlavie și cu o asemenea veștejire a bucuriei și dulceții duhovnicești, trebuie să se smerească și să cugete că acestea îl cotropesc din pricina păcatelor, și că nu există altcineva mai prăpădit, care să slujească lui Dumnezeu cu atâta nepăsare, decât sufletul său, și că asemenea gânduri nu vin asupra altora, ci doar asupra celor care au fost părăsiți de Dumnezeu, și de aceea și el însuși este vrednic de o asemenea părăsire.

Iată ce câștig se poate dobândi de pe urma acestor gânduri smerite! Că cel ce socotea mai înainte că ar fi ceva, acum, în urma acestui leac amar, care-i vine din Cer, ajunge să creadă că este cel mai fărădelege om din lume, fiind nevrednic până și de însuși numele de „creștin”. Firește, niciodată n-ar fi ajuns nici să gândească despre propria persoană ceva atât de înjositor, nici să se pogoare la o smerenie atât de adâncă, dacă nu ar fi fost silit la o așa de mare întristare și de acele ispite aparte și amărăciuni ale inimii, care sunt o binefacere, adusă de Dumnezeu, în viața de aici, acelui suflet care I se afierosește Lui smerit, spre a se tămădui, după cum Îi bineplace Lui, cu acele leacuri pe care numai El Singur le cunoaște desăvârșit, știind că sunt trebuincioase sănătății și bunăstării sale sufletești.

În afară de aceste roade, aduse sufletului nostru de ispite și de scăderile evlaviei, mai există încă multe altele. Fiindcă cel necăjit de aceste ispite lăuntrice este aproape constrâns

să alerge la Dumnezeu și să caute a înfăptui binele, spre vindecarea de această întristare și amărăciune ale inimii sale și spre a putea să se elibereze cât mai repede de acest martiriu nematerialnic. Așa că petrece cercetându-și inima, fugind de orice păcat și neajuns, care-l îndepărtează de Dumnezeu în orice chip, și în felul acesta supărarea aceea, pe care el o socotea atât de potrivnică și vătămătoare, ajunge, odată cu acestea, asemenea unei trepte, de la care se pleacă în căutarea lui Dumnezeu cu mai multă ardoare, spre a se îndepărta cât mai mult de toată cugetarea nepotrivită cu voia lui Dumnezeu; și, ca să fiu succint, toate măhnirile și chinurile pe care le îndură sufletul de-a lungul acestor ispite lăuntrice și de parte de desfătărilor și îndulcirile duhovnicești nu sunt nimic altceva decât un loc prietenesc de curățire, în care Dumnezeu primenește sufletul, care le îndură pe toate acestea cu smerenie și răbdare; totodată [măhnirile și chinurile] acestea sunt în măsură să ne facă să primim în cer o cunună ce nu se dobândește decât prin mijlocirea lor: cu cât mai mari sunt chinurile, cu atât mai slăvită va fi și cununa.

De aici se vede limpede că nu trebuie să ne tulburăm și să ne întristăm nici pentru ispitele ce ne copleșesc din afară, nici pentru cele lăuntrice (mai sus-amintite), asemenea celor ce au puțină experiență duhovnicească în privința acestora și pun ceea ce este de la Dumnezeu pe seama diavolului sau a păcatelor și lipsurilor, socotind semnele iubirii lui Dumnezeu – semne de ură, binefacerile și darurile Lui – lovituri și bătăi ce aparțin unei inimi cuprinse de mânie, gândind că tot ce fac este pierdut și fără răsplată și că această vătămare este fără vindecare. Că dacă ar fi fost încredințați că din aceste ispite nu li se face nici o pagubă, ci li se sporește dobândirea virtuților, că dacă sufletul lor s-ar fi folosit de ele și le-ar

fi îndurat cu mulțumire și ar fi fost convinși că toate acestea nu sunt decât ca să le aducă aminte de iubirea pe care Dumnezeu ne-o poartă, n-ar fi fost cu puțință să se tulbure și să-și piardă pacea inimii, fiindcă se lasă cuprinși de întristare, din pricina nenumăratelor ispite și a gândurilor necuvenite și hulitoare, de care au parte, și ajung, la un moment dat, secați duhovnicește, căldicei și lipsiți de evlavie atât la rugăciune, cât și în celelalte nevoințe.

Dimpotrivă, ar trebui ca atunci să-și smerească sufletele înaintea lui Dumnezeu cu mai multă răbdare și să se hotărască a fi plini în orice lucru de dumnezeiasca voie, indiferent de chipul în care Dumnezeu va voi să I se slujească pe lumea aceasta; să facă tot ce le stă în puțință spre a se păzi împăcați și liniștiți, socotind că primesc orice lucru din mâna Tatălui Ceresc, singura mână din care ar fi putut veni acest pahar amar, ce li se dă lor. Căci, fie de la diavolul sunt această tulburare și ispită, pe care le înduri, fie de la oameni, fie din pricina păcatului tău, fie din orice altă pricină cu puțință, de fiecare dată și în toate Dumnezeu este Cel Care ți le dă, chiar dacă o face pe diferite căi, după cum Îi este bineplăcut Lui; și o face spre a nu te ajunge alt rău în afară de cel al pedepsei și suferinței pe care de-a pururi El nu le îngăduie a veni asupra noastră decât în folosul tău. Și chiar dacă răul, adică păcatul, ce se săvârșește (de pildă) de către aproapele [în dauna ta], este potrivnic voii Sale, El îl va folosi și pe acesta spre mântuirea ta, cu condiția ca tu să-l înduri netulburat.

În loc să te întristezi și neliniștești, să Îi aduci mulțumire, plin de bucurie și veselie lăuntrice, împlinind, cu stăruință și răbdare, tot ce-ți stă în puțință fără a pierde vremea și, odată cu ea, să pierzi marile răsplăți pe care Dumnezeu voiește să le dobândești, pe temeiul acelei pricini pe care El îngăduie să o înfrunți.

CAPITOLUL AL XXVI-LEA

Leacul de care ne putem folosi spre a nu ne tulbura din pricina greșelilor și a neputințelor noastre

Dacă vei cădea vreodată în vreo greșeală dintre cele mici și pardonabile¹, fie cu fapta, fie cu cuvântul – dacă te vei supăra din pricina vreunui lucru ce ți s-a întâmplat, dacă vei judeca pe alții sau vei fi de acord cu ceea ce alții osândesc, sau te vei certa cu cineva, sau te vei arăta nerăbdător, sau te vei amesteca în treburile altora, sau vei avea bănuieli în privința celorlalți, sau vei cădea în nepăsare –, să nu te tulburi prea tare, nici să deznădăjduiești și să te întristezi, gândindu-te la ceea ce ai făcut, uneori socotind că n-o să poți niciodată scăpa de asemenea neputințe, alteori, că neajunsurile și voința ta slabă sunt pricina acestora, iar alteori închipuindu-ți că nu umbli cu adevărat întru Duhul și pe calea Domnului și împovărându-ți sufletul cu mii de alte temeri din pricina întristării și fricii tale peste măsură (pusilanimiții).

Așadar, ce va urma? Să te rușinezi a te mai înfățișa înaintea lui Dumnezeu, să-ți pierzi încrederea în El, ca și cum nu ți-ai fi păstrat credința datorată Lui, să te smintești și să-ți pierzi vremea cugetând la aceste lucruri spre a afla cât ai zăbovit într-una dintre greșeli și dacă ți-ai dat cu adevărat consimțământul, dacă ți-ai dorit asta sau nu, sau dacă ai le-

¹ *Scil.* care nu sunt de moarte (*n. trad.*).

pădat gândul acela și altele asemenea. Și cu cât mai mult te întristezi, cu atât mai mult îți scade dorința de a te spovedi, sporindu-ți tulburarea și neliniștea. Iar când te duci la spovedanie, te spovedești cu o teamă ce te stânjenește; și, cu toate că stai mult la spovedanie, tot nu ajungi să fii împăcat cu duhul, fiindcă ți se pare că n-ai spus totul. Și așa, trăiești o viață amară și neliniștită, cu prea puțină odrăslire, pierzându-ți vremea.

Toate acestea se întâmplă fiindcă nu ne descoperim nevolnicia firii și nu știm în ce chip sufletul nostru poate ajunge la o mai bună înțelegere cu Dumnezeu, cu alte cuvinte, că e mai bine să ia ca ajutor pocăința smerită și întoarcerea la El, când se întâmplă să cadă în păcate mai mici (pardonabile), ce nu sunt de moarte (mai sus amintite), decât să-și lase sufletul cuprins de asemenea întristări și de atât de multă amărăciune și tulburare din pricina lor.

Și m-am referit la păcatele mici (pardonabile) – fiindcă doar în asemenea păcate poate să cadă îndeobște sufletul care trăiește în chipul pe care-l arătăm aici – și la cei care duc o viață duhovnicească și caută să sporească în ea fără păcate de moarte. Căci în privința celor ce trăiesc superficial și la întâmplare, fără a se feri de păcatele de moarte și aducându-I clipă de clipă lui Dumnezeu vătămare, sunt de folos alt fel de sfaturi și îndemnuri. Că acestora nu li se potrivește medicamentul de mai sus, fiindcă unii ca ei au toate motivele să se tulbure, să plângă îndurerăți și să aibă mari remușcări, cercetându-și neîncetat conștiința și spovedindu-se, spre a nu se lipsi, din pricina nepăsării lor, de leacurile trebuincioase și de mântuire.

Așadar, voind a vorbi despre liniștea (isihia) și pacea, pe care se cuvine să le aibă neconținut robul lui Dumnezeu,

vom spune că această întoarcere și pocăință, ca să fie întemeiate pe nădejdea în Dumnezeu, trebuie înțelese nu doar cu privire la greșelile ușoare și de zi cu zi, ci și la cele mai mari și mai grele decât de obicei, în care poate să cadă vreodată și robul lui Dumnezeu, prin îngăduința Sa, dar și la cele ce au loc nu doar din pricina neputinței și nevolniciei, ci uneori chiar și a răutății și a alegerii noastre de bunăvoie¹. Fiindcă zdrobirea sufletească, ce face cugetul omului duhovnicesc să se zdruncine și să se cutremure, nu va putea niciodată, de una singură, să aducă sufletul într-o stare de desăvârșită statornicie [în virtute], de nu va fi însoțită de încrederea și nădejdea, pline de iubire, întru milostivirea și bunătatea lui Dumne-

¹ Ceea ce se arată aici e deosebit de important, anume că și robul lui Dumnezeu poate cădea în greșeli ușoare și obișnuite, dar și în altele mai grele (nu de moarte), numite deopotrivă și îndeobște pardonabile (mici). Fiindcă altceva este păcatul pardonabil (mic), și altceva este să aibă cineva aplecarea și voința spre acesta, săvârșindu-l repetat. Căci de aceste păcate mici nu sunt absolut slobozi nici măcar sfinții, în acord cu canoanele 125, 126 și 127 ale Sfântului Sinod de la Cartagina, ci câteodată cad și ei în ele, fie din ignoranță, fie conștient și de bunăvoie, din pricina slăbiciunii firii omenești. Dar asta nu presupune că ei trebuie să aibă neapărat și înclinația, și voința de a cădea în ele, întrucât nu le săvârșesc adeseori, nici nu stăruie în ele, ci, dimpotrivă, unii ca aceștia se străduiesc neconștient să-și curățească sufletul de o asemenea înclinație rea, spre a rămâne bineplăcuți lui Dumnezeu. Căci, cu toate că Dumnezeu nu pedepsește păcatele mici cu iadul veșnic, acestea rămân neplăcute și urâte înaintea Lui, la fel ca toți cei ce le săvârșesc. În afară de aceasta, greșelile pardonabile (mici) storc sufletul de puteri, pervertesc evlavia, zădărnicesc harul lui Dumnezeu, deschid ispitelor ușa și, chiar dacă nu omoară sufletul, cu siguranță îl slăbesc mult mai mult atunci când cineva zăbovește multă vreme în acestea, prin înclinația și voința sa. Că altceva e să spună cineva o dată sau de două ori o minciună ușoară, și altceva este să mintă în fiecare situație dată, având înclinație spre acest lucru și găsind satisfacție în acest defect. Muștele, când trec repede pe deasupra vreunui lichid aromat, nu-l strică, dar când cad în el și mor acolo, îl strică cu totul, alterându-l, după cum zice și Solomon: „O muscă moartă strică amestecul de untdelemn al celui ce pregătește miresme” (*Ecll.* 10, 1): tot așa și păcatele mici, dacă sufletul va rămâne multă vreme în ele, îi vor perverti întreaga evlavie și buna așezare.

zeu. Și aceasta este de trebuință în primul rând celor ce doresc nu doar să scape de încercări, ci și să ajungă pe o treaptă cât mai înaltă a virtuților și la o mai mare iubire de Dumnezeu și unire cu El. Mulți bărbați duhovnicești, nefiind în stare să înțeleagă acest lucru, se simt mereu cu inima și mintea cuprinși aproape de deznădejde, ceea ce-i ține pe loc și nu-i lasă să înainteze sau să se facă primitorii unor mai mari haruri, pe care Dumnezeu le are pregătite pentru ei zi de zi; unii ca aceștia duc de multe ori o viață nenorocită și de prisos, chiar vrednică de plâns. Fiindcă nu vor să dea urmare decât propriei închipuiri și nu îmbrățișează adevărata și mântuitoarea învățătură, care-i va conduce pe calea împărătească spre cele mai înalte și statornice virtuți ale viețuirii creștine și la acea pace, pe care a lăsat-o Însuși Hristos pe pământ, când a spus: „Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă”¹.

Se cuvine ca de fiecare dată, când se vor afla într-o tulburare, din pricina vreunei îndoieli ivite în conștiința lor, să ceară părerea părintelui duhovnicesc sau altcuiva, pe care-l socotesc în stare să le dea asemenea sfaturi, și să i se dedice acestuia, aflându-și desăvârșit liniștirea (isihia). Pe scurt, spre a ne încheia cuvântul despre tulburarea născută din diferite neajunsuri, adăugăm capitolul ce urmează.

¹ *In.* 14, 27.

CAPITOLUL AL XXVII-LEA

Sufletul să-și afle pacea și să sporească fără amânare

După cum ți-am spus în capitolul al XXV-lea al primei părți, de fiecare dată când vei vedea că ai căzut într-una din greșelile pardonabile, fie mai mici, fie mai mari, chiar de-o să ți se întâmple asta de o mie de ori pe zi, alege, conștient și de bunăvoie, să nu te superi, nici să te tulburi din pricina nici unei întristări inoportune, dar nici nu-ți pierde prea multă vreme cu cercetarea celor petrecute; ci de îndată ce-ți dai seama de cele ce-ai făcut, smerește-te și, văzându-ți neputința, întoarce-te plin de iubire spre Dumnezeu și spune-I, atât cu gura, cât și cu mintea:

„Doamne al meu, m-am purtat și am făcut după cum mi-e firea, iar Tu nu Te poți aștepta la nimic altceva din partea mea decât la neplăceri, precum acestea, dar și mai mari decât acestea; că nici nu m-aș opri aici, dacă bunătatea Ta n-ar binevoi a-mi ajuta și a nu mă părăsi. Drept aceea, Îți mulțumesc pentru că mi-ai dat slobozire și mă mâhnesc din pricina a ceea ce am săvârșit, nefiind în stare să-Ți primesc harul spre a-l pune în lucrare. Iartă-mă și dă-mi harul Tău spre a nu-Ți mai aduce niciodată mâhnire, pentru ca nici un lucru să nu mă mai despartă de Tine, Căruia voiesc a-I sluji și da ascultare de-a pururi”.

Și, după ce vei face ruga aceasta, să nu-ți pierzi vremea cuge-tând sau socotind că Dumnezeu nu te-a iertat. Ci cu credință

și împăcare urmează-ți necurmat nevoințele obișnuite, spre a nu cădea într-o altă greșală. Și să faci aceasta nu o singură dată, ci de o sută de ori și, dacă este nevoie, în fiecare clipă, și prima, și ultima dată săvârșindu-le cu același curaj și împăcare. Căci în felul acesta aduci o mare cinstire bunătății lui Dumnezeu, despre Care ești dator să cugeți de-a pururi că este desăvârșit Bun și nesfârșit Milostiv, mai mult chiar decât îți poți tu închipui. Și așa sporirea, și stăruința, și mersul tău înainte nu vor fi niciodată stăvilite. Drept aceea, nu-ți pierde în zadar vremea și rodirea.

Poți, de asemenea, când vei cădea într-una dintre greșelile mai sus amintite, să-ți păstrezi pacea: silește-te ca printr-un gest lăuntric să-ți recunoști ticăloșenia și să te smerești înaintea lui Dumnezeu, iar prin altul să te arăți conștient de milostivirea Lui și să-L iubești și să-I înalți mii de mulțumiri și doxologii. Și prin aceasta vei izbuti să faci din căderea ta pricină a unei înălțări și mai mari, mulțumită ajutorului de la Dumnezeu.

La cele spuse mai sus să fie cu luare-aminte cei ce, când se întâmplă să greșescă, se tulbură, se nedumeresc și pregetă să vadă cât de mare le este orbirea, deoarece, atunci când își continuă drumul, având parte de o asemenea pagubă, își pierd vremea.

Acesta e și motivul pentru care le atragem atenția, fiindcă numai așa sufletul lor are să deschidă mari vistierii duhovnicești, spre a se îmbogăți în scurtă vreme, prin harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvin toată slava, cinstea și închinăciunea împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și Preasfântului Său Duh, acum și pururi și în vecii vecilor. Amin.

APENDICE

***Apologia* notei noastre la capitolul al XLIX-lea al *Războiului nevăzut*¹ despre Doamna noastră, de Dumnezeu Născătoare, [publicată în volumul *Paza simțurilor*²]**

Întrucât unii dintre cei învățați, preocupați mai ales de teologia cea sfântă, citind nota despre Doamna [noastră] de Dumnezeu Născătoare, din cartea de curând tipărită *Războiul nevăzut*, s-au arătat nedumeriți, deoarece am afirmat că:

a) dacă, ipotetic, toți oamenii împreună cu celelalte făpturi ar fi devenit rele, Stăpâna noastră Născătoare de Dumnezeu ar fi fost, chiar și de una singură, în măsură să-L umple de mulțumire pe Dumnezeu, și că:

b) întreaga lume, atât cea nematerialnică (noetică), cât și cea materialnică (sensibilă), a fost creată pentru acest scop, pentru Stăpâna noastră Născătoare de Dumnezeu, care, de

¹ *A se vedea supra*, capitolul al XLIX-lea (partea a întâi).

² Textul a fost publicat inițial în *Εγχειρίδιον Συμβουλευτικόν περί Φυλακῆς τῶν πέντε Αἰσθήσεων* (...), Viena, 1801, pp. 302-316 (care a circulat în spațiul românesc cu titlul *Paza simțurilor*). În urma unui schimb epistolar cu Sfântul Atanasie din Paros, Sfântul Nicodim va opera câteva modificări, adaosuri și eliminări de text, care vor fi incluse în ediția a doua a *Pazei simțurilor* din 1805, elaborată de monahul Sofronie Kehagioglou, dar fără a renunța la ideea sa centrală: Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu nu a fost condiționată de căderea protopărinților, ci este rațiunea inițială și scopul final ale creării a toate, deci urmarea firească a manifestării iubirii dumnezeiești (*a se vedea*, pentru detalii, *Epistola Sfântului Atanasie din Paros și revizuirea Apologiei Sfântului Nicodim Aghioritul. Un „dialog” colivadic, mai puțin cunoscut, pe tema rațiunii dumnezeiești în Intrupări*, Ed. Tinos, ²2021).

asemenea, a fost adusă la ființă pentru Domnul nostru Iisus Hristos, acestora, așadar, le voi răspunde aici pe scurt, spre a le lămurii nedumerirea.

A. 1. Cu privire la cea dintâi nedumerire, această părere (teologică) a fost exprimată și dezvoltată pe larg de către marele teolog al Thessalonicului, Grigorie Palama¹. Pentru că eu nu am la îndemână cartea respectivă, în care se află această părere (teologică), pentru a o expune aici, voi prezenta un alt cuvânt al acestui sfânt, care conține aceeași învățătură, dar într-o formă mai succintă. Zice, așadar, Sfântul Grigorie în omilia sa la Parabola evanghelică a nunții fiului de împărat²:

„Prin urmare, cel ce susține că n-ar trebui să fie aduși la existență de către Dumnezeu cei ce vor fi pedepsiți în iadul cel veșnic susține, de fapt, că nici cei ce se vor mântui n-ar trebui aduși la existență de El, la fel cum, totodată, [susține fără doar și poate că] n-ar trebui adusă la existență nici o fire rațională și înzestrată cu dreptul de a alege liber. Iar dacă toate celelalte au fost create pentru firea cuvântătoare³, aceasta ar însemna [după unii ca ei] că Dumnezeu nu trebuie să fie Creator. Vedeți, așadar, ce lucru absurd susțin? Cu toate că acest neam/gen⁴ [*scil.* omul și îngerul] a fost creat de Dumnezeu rațional și înzestrat cu liberul arbitru, unii [dintre ei], din pricina liberului arbitru și a felului diferit în care se vor folosi de el, vor ajunge răi, iar alții, buni. Și atunci ce s-ar fi convenit să facă Cel cu adevărat Bun? Să nu-i fi adus la ființă pe cei buni din cauza celor ce, la un moment dat, vor ajunge răi? Dar nici nu ne-am putea închipui ceva mai nedrept.

¹ *Omilia a LIII-a*, 10-11 (Sfântul Grigorie Palama, *Scrieri*, P. Christos [ed.], Ed. Kyromános, vol. al VI-lea, Thessalonic, 2015, pp. 556-557).

² *Mt.* 22, 2-14.

³ *Scil.* pentru om (*n. trad.*).

⁴ *ἔθνος* – în sens de specie (*n. trad.*).

Căci, chiar dacă numai unul singur avea să ajungă bun, nici atunci n-ar fi fost drept [ca Dumnezeu] să fi lepădat creația [firii raționale și înzestrate cu liber arbitru]: «Că mai bun este unul, care face voia lui Dumnezeu, decât mii de lucrători ai fărădelegii»¹2

Acum, dacă Bunul Dumnezeu va fi hotărât, după cum susține sfântul acesta, să așeze creația chiar și a unei singure persoane dintre cele ce se va întâmpla să se mântuiască în chip obișnuit – oricare ar fi ea –, deasupra creației tuturor celorlalte [făpturi] care, fie îngeri, fie oameni, vor ajunge răi și vor fi dați pierzării, dacă, repet, chiar și o singură făptură, oarecare, dintre cele ce se mântuiesc în chip obișnuit, va putea să-L umple de mulțumire pe Dumnezeu, deși toți ceilalți, laolaltă, au să fie dați pierzării, cu cât mai mult – ba chiar neasemănat mai mult, și mai mult decât toți ceilalți – va putea să-L umple de mulțumire pe El Doamna noastră de Dumnezeu Născătoarea, care se află, fără de asemănare, deasupra tuturor celor ce se mântuiesc, fie îngeri, fie oameni, prin neasemuita ei sfințenie, fiind mai presus decât toți cei care, îngeri și oameni, se va întâmpla, ipotetic vorbind, să ajungă răi și să fie dați pierzării.

A. 2. Apoi, dacă ne vom gândi la Doamna noastră de Dumnezeu Născătoare și la starea în care se afla, când în pân-tecele ei, neispitit de bărbat, Îl purta pe Fiul lui Dumnezeu, stare în care, conform unor canoane și legi civile³, pruncul este o'parte, sub aspect fiziologic, a corpului mamei (chiar dacă alte legi civile nu sunt de acord cu acest lucru⁴), dacă, repet, vom lua în considerare numai starea aceasta, Doamna noas-

¹ Cf. *Sir.* 16, 4 [LXX].

² *Omilia a XLI-a*, 10-11 (Sfântul Grigorie Palama, *Scrieri*, op. cit., pp. 444-445; PG 151, 517cd).

³ Fotie cel Mare, *Nomocanonul*, titlul IV, cap. I (PG 104, 1057c).

⁴ Rállis-Potlís, *Syntagma Sfintelor Canoane*, Athena, 1852, vol. I, p. 124.

tră de Dumnezeu Născătoare a fost în măsură a-L umple de mulțumire pe Dumnezeu nu numai pentru toate cele deja¹ create, ci și pentru toate celelalte ființe, în potență, sau, mai simplu spus, create în Dumnezeu potențial, nu și în lucrare (act); căci, aflându-se în starea aceasta, ea purta în sine pe Cuvântul lui Dumnezeu, Cel nemărginit-puternic, Care S-a întrupat din ea, Care nu este doar Cel Ce le-a creat pe toate, ci și Cel Ce poate să creeze un număr nesfârșit de alte lumi.

A. 3. În ultimă instanță, răspunsul meu este că cele afirmate de mine în acea notă de subsol nu au caracterul unei hotărâri dogmatice, ci doar al unei afirmații ipotetice, sub semnul îndoielii².

B. La cea de-a doua nedumerire voi răspunde nu numai că lumea nematerialnică (noetică) și cea materialnică (sensibilă) au fost create pentru acest scop, adică pentru Doamna noastră de Dumnezeu Născătoare, iar ea, la rândul ei, a fost creată pentru Domnul nostru Iisus Hristos, după cum marele înțelept și de Dumnezeu cuvântător Iosif Vryénios arată foarte lămurit acest lucru, când afirmă *mot à mot*:

„Ca să fiu succint, scopul desăvârșit al întregii lumi de aici (materiale), al întregii zidiri, al tuturor stihilor, generațiilor

¹ *Scil. în act – évγεγιστῆ (n. trad.).*

² Prin cele ce urmează Sfântul Nicodim va demonstra că afirmația sa e întemeiată teologic. Cu toate acestea, plin de smerenie, el se arată dispus să dialogheze, ținând cont de critica făcută, fie oferind clarificări suplimentare, fie renunțând la anumite pasaje și expresii. În pofida modificărilor textuale, rămâne fidel opiniilor teologice formulate în prima ediție a *Apologiei*, în ciuda criticii Sfântului Atanasie din Paros, care, în acord cu părinții obștii monahale a Mănăstirii Hrysopodartissa – editorii actuali ai textului critic al *Apologiei* pe baza corecturilor operate de Sfântul Nicodim pe unul din exemplarele tipărite al *Pazei simfurilor* – rămân, totuși neîntemeiate și pârinitoare (cf. *Epistola Sfântului Atanasie din Paros...*, op. cit., pp. 113-157). (n. trad.).

de oameni și al întregului neam (omenesc), al tuturor veacurilor și vremurilor este, pe de o parte, floarea, adică Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea, iar, pe de alta, rodul ei preafrumos (din perspectiva firii noastre omenești) – Fiul Cel Unul-Născut¹.

Și nu doar atât, ci voi adăuga că întreaga lume materială și spirituală a fost de mai înainte cunoscută (de Dumnezeu) și hotărâtă de mai înainte de veci în vederea acestui scop. Și de unde reiese aceasta? Din cele ce urmează.

Dumnezeieștile *Scripturi* mărturisesc că taina Iconomiei Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu este începutul tuturor „căilor”² (lucrărilor) Domnului, că ea premerge tuturor celor create și că a fost hotărâtă înainte de pre-hotărârea luată de Dumnezeu în privința tuturor celor ce au să se mântuiască. Iată citatele scripturistice care mărturisesc acest lucru: „Domnul m-a zidit pe mine [drept] început căilor Sale, spre lucrările Sale (...). Mai înainte de veci m-a întemeiat pe mine”³; „Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, Întâiul-născut înaintea a toată zidirea”⁴ (să se ia aminte la faptul că nu s-a spus simplu „zidirea”, ci „toată zidirea”⁵; „Pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întâi născut între mulți frați”⁶.

Mulți dintre Sfinții Părinți se află în acord cu dumnezeieștile *Scripturi*, căci prin tâlcuirea textelor de mai sus: „Domnul m-a zidit pe mine [drept] început căilor Sale” și „Întâ-

¹ *Cuvântul al II-lea la Bunavestire 2*, în *Scrieri*, Ed. Rigópoulos, Thessalonica, 1990, vol. al II-lea, p. 143.

² *Apoc.* 15, 3.

³ *Pild.* 8, 22-23 (*LXX*).

⁴ *Col.* 1, 15.

⁵ În felul acesta se referă la toată zidirea în ansamblul ei, și văzută, și nevăzută (*n. trad.*).

⁶ *Rm.* 8, 29.

iul-născut înaintea a toată zidirea”, arată că acestea se referă la Iisus Hristos [ca om], și nu după firea Sa dumnezeiască; căci, după dumnezeirea Sa, Hristos este deofință și împreună-veșnic cu Tatăl; El nu a fost zidit de Dumnezeu și nici nu e cea dintâi făptură dintre cele zidite, după cum hulea Arie [în învățăturile sale]. Așadar, acestea se referă la firea Sa ome-nească, pe care Dumnezeu a văzut-o ca început al dumneze-ieștilor și veșnicilor Sale hotărâri și lucrări, ea urmând să fie cel dintâi lucru creat dintre toate [cele ce aveau să fie create de El]. Printre acești Părinți se numără Atanasie cel Mare¹, Chiril al Alexandriei² și dumnezeiescul Augustin³.

Iar faptul că prehotărârea lui Hristos este începutul pre-hotărârii cu privire la toți care se vor mântui ni-l adeverește Apostolul Pavel, când scrie: „Căci pe care mai înainte i-a cu-noscut, mai înainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fi-ului Său”⁴. Tâlcuind acest verset, Oikumenios afirmă: „Ceea ce este Fiul lui Dumnezeu prin firea pe care a asumat-o prin Întrupare (faptul că El este sfânt și fără de păcat) aceasta au ajuns și ei prin har. [Căci a fi «asemenea chipului Fiului Său (συμμόρφους)» înseamnă să fie întru totul egali (ισομόρφους) Lui după chip], Pavel înțelegând prin «chip [εἰκόνα]», de fapt, Iconomia [Întrupării Fiului] și trupul asumat de El aici [în lume, prin Întrupare]”⁵. După Chiril al Alexandriei, „chipul” acesta este „viața cea întru sfințire și o viețuire ne-prihănită în toate”⁶. Învățătura despre „mai-înainte-hotărâ-

¹ *Cuvintele III-IV împotriva arienilor* (PG 26, 321-468).

² *Tezaur despre Sfânta și cea deofință Treime*, cuvântul al XV-lea (PG 75, 245-296) și al XXV-lea (PG 75, 401-413).

³ *Despre Sfânta Treime* 1.12.24 (PL 42, 837).

⁴ *Rm.* 8, 29.

⁵ *Tâlcuire la Romani*, 13 (PG 118, 489B).

⁶ *Apud* Oikumenios (PG 118, 489B).

re” sau „prehotărâre” este prezentată mai pe larg de Coresie în scrierea sa cu același titlu.¹

Iată ce afirmă și dumnezeiescul Maxim în lămurirea celor șaizeci de lucruri, mai greu de înțeles, cu privire la dumnezeiasca Întrupare:

„Aceasta este taina cea mare și ascunsă. Aceasta este sfârșitul (τέλος) fericit și binecuvântat pentru care s-au adus toate la existență. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit de mai înainte de început, a toate câte sunt (ființează), pe care l-am defini ca sfârșitul (ținta finală) de mai înainte gândit, pentru care toate au fost plăsmuite, însuși [scopul acesta] nefiind, însă, făcut cu altă menire. Cu privirea așintită la acest sfârșit (țintă finală), Dumnezeu a adus la existență ființele/esențele (οὐσίαις) a toate câte sunt (ființează). Acesta este cu adevărat hotarul (πέρας) Proniei [dumnezeiești] și al tuturor celor ce s-au rânduie de Pronie, întrucât în acord cu acesta are loc în Dumnezeu recapitularea celor zidite de El. Aceasta este taina care hotărânicește de jur-împrejur toate veacurile, descoperind sfatul (voia) mai mult decât infinit al lui Dumnezeu, [sfat] ce de infinite ori la infinit există de dinainte de veacuri. Iar vestitor al acestuia S-a făcut Însuși Cuvântul Cel după ființă al lui Dumnezeu, devenind om (întrupându-Se). Căci Acesta a dezvăluit – dacă ne e îngăduit a spune – străfundul cel mai adânc al bunătații părintești, arătând în Sine și sfârșitul/scopul (τέλος) pentru care fapăturile și-au primit în chip înțeles începutul spre a veni la existență”²

¹ *Theologikón*, cartea a III-a (*Ms. Cutlumuş* 167, pp. 379-381; *Ms. Hios* 153, ff. 258a-259b).

² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Către Thalasia sau Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură*, întrebarea 60 (PG 90, 621AB; CCSG 22, 75); *a se vedea și Paza celor cinci simțuri*, capitolul al XI-lea, al cincilea loc al desfătărilor duhovnicești.

Auzi, aşadar, că toate acestea – ce de mai înainte s-au cunoscut şi hotărât şi mai apoi s-au făcut (creat) – au fost în vederea acestei taine, care este, totuşi, fără un sfârşit (τέλος) al ei, nefiind de mai înainte nici cunoscută, nici hotărâtă, nici făcută în vederea unui alt scop?

Asemenea purtătorului de Dumnezeu Maxim, şi marele Grigorie al Thessalonicului susţine aproape aceleaşi lucruri, teologhisind în *Cuvântul la Lumini (Botezul Domnului)* astfel:

„Prin faptul că Tatăl a spus despre Cel Ce Se boteza cu trupul: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Carele am binevoit»¹, s-a arătat că toate celelalte, adică cele ce s-au spus mai înainte prin proroci, cele legiuite în Legea [lui Moise], făgăduinţele şi înfierea erau încă nedesăvârşite, nefiind nici rostite, nici împlinite în acord cu voia prémergătoare a lui Dumnezeu²; ci toate au fost în vederea acestui sfârşit (τέλος) şi că mulţumită a ceea ce se petrece acum şi-au aflat şi ele împlinirea. Dar de ce amintesc doar de legiuirile prin proroci, de făgăduinţe şi de înfiere? Că şi întemeierea dintru început a lumii a fost pentru Acesta, Care Se botează jos ca Fiu al omului, iar de Sus este mărturisit drept Singurul Fiu Iubit al lui Dumnezeu, «prin Care şi pentru Care sunt toate», după cum zice apostolul³.

Drept aceea, şi zidirea dintru început a omului pentru El s-a făcut, pentru ca omul, fiind zidit după chipul lui Dumnezeu, să poată încăpea în sine pe Cel după chipul Căruia a fost făcut (*scil.* Arhetipul). Şi legea cea dată de Dumnezeu în Rai tot pentru El este. Că Cel Ce a dat-o (*scil.* Dumnezeu) n-ar fi dat-o dacă ar fi avut să rămână pentru totdeauna neîmplinită. La fel şi cele săvârşite şi spuse de Dumnezeu după

¹ Mt. 3, 17.

² A se vedea supra, nota a doua la cap. al XLII-lea (*n. trad.*).

³ Cf. Rm. 11, 36.

aceea, aproape toate, pentru El au fost săvârșite. Iar dacă cineva ar vrea să fie cât mai explicit, [ar spune că] și toate cele mai presus de lume (adică firile și cetele îngerești), dar și legiuirile de acolo năzuiesc dintru început către acest sfârșit (*τέλος*): Iconomia teandrică (divino-umană) a Întrupării, căreia [toate] i-au slujit de la început până la sfârșit. Căci «bunăvoirea»¹ este voia cea premergătoare, bună și desăvârșită a lui Dumnezeu. Și Acesta este Singurul întru Care Tatăl binevoiește, Se odihnește și Își găsește mulțumirea în chip deplin: Sfetnicul Său Cel Minunat, Îngerul Sfatului celui mare, Care Îl aude pe Tatăl Său și vorbește cele ale Tatălui, dăruind celor ce Îl ascultă viață veșnică»².

Vezi, așadar, cum se spune mai sus, că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său în acest scop: ca omul să-L poată încăpea în sine pe Arhetip, odată cu Întruparea?

{Acestor grăitori de Dumnezeu din vechime le-au urmat mulți dintre scolastici grăitori de Dumnezeu mai apropiați de vremurile noastre care au ieșit din școala celui cu o gândire subtilă [*scil. Doctor Subtilis*] Ioan Duns Scot, care zicea: „Chiar dacă Adam nu ar fi păcătuit, Fiul omului negreșit ar fi venit pentru a lua trup nepătimind [*scil. fără a Se răstigni*], dacă nu pentru altceva, măcar spre a face cunoscută oamenilor, prin Sine, slava lui Dumnezeu cea cu neputință [oamenilor] de suferit și neapropiată și a-i face părtași ei”. Și Sfântul Chiril al Alexandriei este de acord cu această afirmație, susținând următoarele despre Schimbarea la Față...}³

¹ Cf. Mt. 11, 26.

² Omilia a LX-a, rostită la Sfânta Sărbătoare a Luminilor, 19-20.

³ În ediția inițială se afla (cf. *Epistola Sfântului Atanasie...*, op. cit., p. 49) și aliniatul de față, care a fost îndepărtat din ediția a doua a *Pazei simpurilor* (cf. *Epistola Sfântului Atanasie...*, op. cit., p. 101) și înlocuit de Sfântul Nicodim cu următorul: „Dumnezeu l-a creat pe om ca pe un inel, care unește intim lumile materialnică (sensibilă) și nematerialnică (noetică), ca recapit-

Și că Întruparea lui Dumnezeu a fost necesară ne-o mărturisește dumnezeiescul Chiril al Alexandriei, cuvântând astfel despre Schimbarea la Față a Domnului:

„Glasul lui Dumnezeu-Tatăl este frumos și minunat. Cu toate acestea, ucenicii, fiind cuprinși de o frică peste măsură, cad la pământ: ca din aceasta să cunoaștem deopotrivă că «mijlocirea» Mântuitorului nostru s-a arătat cu totul trebuincioasă pentru noi, cei de pe pământ – prin «mijlocire» neînțelegându-se nimic altceva decât calea Întrupării. Căci dacă [Mântuitorul] nu S-ar fi făcut asemenea nouă, cine altul dintre noi (oamenii) ar fi putut sta în fața lui Dumnezeu, Care strălucește dintru înălțime, arătându-Și slava cea negrăită, cu neputință de îndurat, pesemne, de nimeni dintre cei născuți? Căci și fericitul Pavel a spus despre El că «locuiește întru lumina cea neapropiată»^{1,2}

Dar și Fericitul Augustin, în *Enchiridion*, în capitolul al XXVI-lea, zice că Dumnezeu a luat trup și suflet pentru ca trupul și sufletul omului să cunoască fericirea – sufletul, mulțumită dumnezeirii Sale, iar trupul, mulțumită firii Sale omenești.

Nu mai amintesc de faptul că și cetele îngerești aveau trebuință de Iconomia Întrupării, nu doar ca prin ea să primească imutabilitatea (neschimbabilitatea) – căci, după părerea mulțor cuvântători de Dumnezeu³, mai înainte de Întrupare nu o

tulare și rezumat (epilog) ale tuturor celor ce au fost create de El cu scopul ca, odată ce se va uni cu El, să se unească cu toate făpturile, recapitulând în Hristos cele cerești și cele pământești (*Ef* 1, 10), după cum zice și Pavel, astfel încât Ziditorul și zidirea să ajungă, cum arată purtătorul de Dumnezeu Maxim, una după ipostas”.

¹ *I Tim.* 6, 16.

² *Comentariu la Evanghelia după Matei* (*Mt.* 17, 6).

³ Astfel că și Nichita, înțeleptul tâlcuitor al lui Grigorie Teologul, comentând „Astăzi e mântuirea a toată lumea, atât văzută, cât și nevăzută” din cuvântarea *La Paștile sfânt* (*PG* 36, 624A), zice:

aveau –, ci ca prin ea să se facă și mai încăpători, bucurându-se, prin urmare, mai statornic de tainele și strălucirile izvorâte din dumnezeire. Și Teodoret cel Înțelept susține că: „După Întrupare, îngerii Îl văd pe Dumnezeu nu într-o asemănarea slavei (ca mai înainte), ci într-o acoperământul trupului Său adevărat și viu. De aceea, Pavel L-a numit pe Hristos, în virtutea firii Sale omenești, «Cap a toată domnia și stăpânirea»¹², sau, după cum scrie și dumnezeiescul Ieronim, „[El este] mai presus decât toată Biserica îngerilor și a oamenilor”³.⁴

La fel și sfințitul propovăduitor bisericesc Ilie Miniati mărturisește aceasta în cuvântul său la Duminica dinaintea Naș-

„Iar îngerii – fiindcă [prin natura lor] se îndreptau cu anevoie spre rău, dar asta nu însemna că le era cu neputință să-l săvârșească –, după Învierea lui Hristos, au ajuns la starea de nemișcare, cât privește săvârșirea răului (*scil.* la statornicia în bine), o stare dobândită prin har, nu prin natura lor. Am putea spune că pentru ei mântuirea înseamnă imutabilitate/neschimbabilitate (*ἀσπεύλα*), [adică statornicia absolută în bine] și biruirea fricii de a se schimba în rău și de a fi dați, din pricina aceasta, pierzării”.

La fel învață și marele Grigorie al Thessalonicului: „Din acel moment îngerii au dobândit în chip activ puțința de a rămâne neschimbați în starea lor (*τὸ ἀνεπτεροῦν*), reușind să învețe de la Mântuitorul că nu mândria, ci smerenia reprezintă calea înălțării la El și a asemănării cu El” (cuvântarea a LVIII-a, *La Mântuitoarea Naștere după trup a Domnului*).

¹ Col. 2, 10.

² Theodoret de Cyr, *Eranistis*, I, PG 83, 53A.

³ *Commentaria in Epistolam ad Ephesios*, Liber Primus, Caput 1, vers. 22, 23 (PL 26, 462).

⁴ În cea de-a doua ediție a *Pazei simpurilor* (cf. *Epistola Sfântului Atanasie...*, op. cit., p. 102) editorul a adăugat următoarele corecturi operate în scris de Sfântul Nicodim:

„Și Dionisie Areopagitul spune despre îngeri: «[Naturile prime (*scil.* îngerii)] sunt învrednicite deopotrivă de părtășia lui Iisus nu prin icoane sfânt-plăsmuite ce preînchipuiesc asemănarea dumnezeiască în chip metaforic [*scil.* nereal], ci în chip real, întrucât se apropie de El printr-o împărtășire (*μετουσία*) de cunoștința și lumina Sa îndumnezeitoare la treapta cea mai înaltă» (*Despre ierarhia cerească* VII, 2,12-15 [PG 3, 208C]). Iar după Isaac Sirul: «Înainte de venirea lui Hristos în trup, acestora (îngerilor) nu le era în putere să se apropie de aceste taine, însă după întruparea Lui, li s-a deschis și acestora ușa întru Iisus» (Cuvântul al CIV-lea)”.

terii lui Hristos: „Taina cea mare a Iconomiei Întrupării, așa cum este cea mai înaltă, aleasă și desăvârșită operă a înțelepciunii și puterii creatoare dumnezeiești, așa a și fost precugetată și precunoscută, mai înainte de orice altceva, de mintea lui Dumnezeu care veghează asupra tuturor. Înainte de a prehotări creația, fie a îngerilor, fie a oamenilor, fie a oricărei alte creaturi, Dumnezeu a prehotărât în sfatul Său cel veșnic întruparea Cuvântului dumnezeiesc. Astfel, în dumnezeieștile *Scripturi* Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu se numește «început al căilor Domnului», iar Cuvântul dumnezeiesc Întrupat, «mai întâi născut decât toată zidirea»^{1,2}

Rezumând deci cele spuse de noi mai sus³, Miniati încheie: „Iconomia Întrupării a fost hotărâtă de Dumnezeu, după cum se și cuvine, mai înainte de toate celelalte lucruri [create], fiindcă, după cum zic sfinții cuvântători de Dumnezeu, Iconomia Întrupării Îi aduce lui Dumnezeu mai multă slavă decât toate celelalte creații ale Sale. Toți oamenii și îngerii la un loc nu ajung să-I aducă atâta slavă lui Dumnezeu câtă Îi aduce singur Cuvântul, Dumnezeu-Omul, Care, adresându-Se Părintelui Său fără de început, I-a spus: «Eu Te-am preaslăvit pe Tine pe pământ»^{4,5} Iar dacă, după acest dascăl înțelept, taina Întrupării a fost precunoscută și prehotărâtă înaintea oricărei alte zidiri, înseamnă că aceasta este scopul ultim pentru care au fost precunoscute și prehotărâte de mai înainte toate zidirile, ca unele care au fost precunoscute și prehotărâte ulterior [tainei] acesteia.

¹ Col. 1, 15.

² *Didahii și cuvântări*, pp. 314-315.

³ *A se vedea supra*: „Mulți dintre Sfinții Părinți se află în acord cu dumnezeieștile *Scripturi*... *Augustin*” (*Apologia*, rândurile 96-109 [cf. *Epistola Sfântului Atanasie*..., op. cit., pp. 46-47]).

⁴ In. 17, 4.

⁵ *Didahii și cuvântări*, p. 315.

Dar și Gheorghe Coresie, în scrierea *Întrebări și răspunsuri teologice despre Iconomia Întrupării [Domnului]*, ne arată că, după Chiril al Alexandriei și după alți corifei ai teologiei, Hristos este numit „sfârșitul (τέλος)¹ lucrurilor lui Dumnezeu”.² Iar dacă Hristos este numit, după firea Sa omenească, „sfârșit” al lucrurilor lui Dumnezeu – iar sfârșitul a tot lucrul este, după Aristotel³ și după toți metafizicienii mai vechi și mai noi, anterior, din perspectivă teoretică și cognitivă, dar ulterior, din perspectiva înfăptuirii și a realizării –, atunci și El, întrucât, după firea Sa omenească, este „sfârșit” al lucrurilor lui Dumnezeu, a fost mai întâi contemplat [teoretic], prerânduit și precunoscut de Dumnezeu, iar mai apoi a fost adus la existență în act, întrucât, după filosofi, toate lucrurile își iau forma pe temeiul scopului ultim (τέλος) preexistent în mintea noastră⁴.

Apoi, taina Iconomiei Întrupării este numită de către Isaia „sfatul cel străvechi al lui Dumnezeu”: „Doamne, Dumnezeul meu, Te voi mări și numele Tău voi lăuda, că ai făcut lucruri minunate: sfatul cel străvechi adevărat”⁵. A fost numit „străvechi (ἀρχαία)” întrucât este „de căpătâi”, adică începător și cel dintâi dintre celelalte sfaturi (sau voi) ale lui Dumnezeu. Căci, de ar fi existat vreun alt sfat, ce ar fi fost cunoscut de Dumnezeu mai înainte de acesta, atunci

¹ *Scil.* scop final, ultim (*n. trad.*).

² *Apud Theologikón*, cartea a II-a (*Ms. Cutlumuş* 167, p. 172; *Ms. Hios* 153, ff. 98β).

³ *Metafizica*, cartea a VII-a, „Despre esență”, 1-17.

⁴ „Astfel, dacă cineva ar întreba care dintre sărbătorile împărătești este mai mare, cea a Bunevestiri sau aceea a Înălțării Domnului, un răspuns mai adecvat și profund ar fi Înălțarea, și nu Bunavestirea. Că Bunavestirea este cea dintâi dintre sărbători ca fapt (istoric) și punct de plecare, dar ultima sub aspectul cunoștinței și contemplației, pe când Înălțarea și șederea de-a dreapta Tatălui și înălțarea firii omenești este ultima ca fapt (istoric) și punct de plecare, dar cea dintâi sub aspectul cunoștinței și contemplației.”

⁵ *Is* 25, 1 (*LXX*).

nu s-ar fi numit „străvechi”, ci mai degrabă „mai nou” și „ulterior”.

Dar voi adăuga o rațiune pe cât de înălțătoare duhovnicește, pe atât de adâncă. În Dumnezeu se află trei realități: ființă, ipostas și lucrare (energie).¹ Lucrarea (energia) este o realitate cu referire la aspectul exterior, ipostasul, o realitate legată de aspectul lăuntric, iar ființa, realitatea cea mai lăuntrică².

Pe temeiul acestor trei realități, Dumnezeu Și-a asumat din veac trei relații sobornicești (universale): Și-a asumat relația de părtășie după ființă a Tatălui cu Fiul Său, Cel deo-ființă cu El, și cu Duhul Său Cel Sfânt – din veac născându-L pe Fiul și purcezându-L pe Duhul Sfânt. Căci, dacă Dumnezeu ar fi rămas cu totul în afara oricărei relații și absolut [în Sine], nu ar fi avut nici pe Fiul și nici pe Duhul Sfânt, nici nu Le-ar fi împărtășit Acestora ființa Sa.³

Dumnezeu Și-a asumat relația de părtășie, după ipostas, a Fiului cu umanitatea și, în virtutea acestei relații, a precunoscut și prerânduit o unire reală cu aceasta în hotarele timpului. Dar întrucât umanitatea nu avea ea însăși ipostas, [Dumnezeirea] a intrat în relație de părtășie cu aceasta în Ipostasul Fiului, întru care și umanitatea și-a căpătat existența.

Dumnezeu (și mai ales Duhul Sfânt, Căruia I se atribuie în chip cu totul aparte – după Coresie și ceilalți cuvântători

¹ Sfântul Grigorie Palama, *Capete*, 75, în *Scrieri*, op. cit., vol. al V-lea, p. 77.

² În cea de-a doua ediție a *Pazei simțurilor* (cf. *Epistola Sfântului Atanasie...*, op. cit., p. 105) editorul a adăugat aici următoarele corecturi operate în scris de Sfântul Nicodim:

„Căci și Vasile cel Mare învață: «Energiiile lui Dumnezeu coboară la noi, dar ființa Lui rămâne neapropiată»” (*Epistola 244*, 1 [PG 32, 869]).

³ În cea de-a doua ediție a *Pazei simțurilor* (cf. *Epistola Sfântului Atanasie...*, op. cit., p. 105) editorul a adăugat aici următoarele corecturi operate în scris de Sfântul Nicodim: „Așadar, Cele Trei [Persoane] sunt cu atât mai mult Una după ființă”.

de Dumnezeu – întreaga lucrare [*ἐνέργεια*] de obște a Fericitei Treimi) Și-a asumat din veac relația de părtășie, după lucrare, cu toate făpturile, în virtutea căreia a precunoscut și prerânduit aducerea la ființă a tuturor zidirilor materialnice (sensibile) și nematerialnice (noetice); căci zidirile se împărtășesc doar de lucrarea și puterea lui Dumnezeu, nu și de ipostasul, ființa sau firea lui Dumnezeu, ca unele care și-au luat existența în virtutea puterii și lucrării (energiei) dumnezeiești.

Odată ce toate cele de mai sus au fost preștiute, fiindcă ipostasul este mai intim legat decât lucrarea (energia) [de Dumnezeire], înseamnă că și relația după ipostas este mai lăuntrică decât relația după lucrare. Drept urmare, precunoștința (preștiința) și prehotărârea, sub aspectul relației după ipostas, ale umanității (*scil.* Înomenirii) Cuvântului lui Dumnezeu sunt mai lăuntrice decât precunoștința (preștiința) și prehotărârea, sub aspectul relației după lucrare (energie), ale celorlalte zidiri. Iar dacă cunoștința de mai înainte (preștiința) a umanității (*scil.* Înomenirii) Domnului este mai lăuntrică, devine foarte clar că aceasta e superioară cunoștinței de mai înainte (preștiinței) a celor zidite, fiind totodată și cauză a acesteia; căci și Ipostasul dumnezeiesc, pe care se întemeiază relația și cunoștința de mai înainte (preștiința) ale umanității (*scil.* Înomenirii) este învederat – după cum susțin toți cuvântătorii de Dumnezeu – cauza dumnezeieștii lucrări (energii), pe care se sprijină, în act, relația și cunoștința de mai înainte (preștiința) [în Dumnezeu] ale tuturor celor zidite.

Pe lângă cele afirmate până acum, adăugăm că de aproape aceleași nume, de cuviință dumnezeiască și înalte, de care s-a folosit mai sus purtătorul de Dumnezeu Maxim spre

a teologhisi și slăvi taina Iconomiei Întrupării, se folosește și Andrei Criteanul – dumnezeiescul melod și cuvântătorul de Dumnezeu care-i întrece pe toți prin ascuțimea minții sale – spre a lăuda ipostasul cel de viață începător și de Dumnezeu primitor al Născătoarei de Dumnezeu, întrucât s-a arătat instrument (*ὄργανον*) și unealtă care a mijlocit în chip nemijlocit împlinirea tainei, arătându-se, totodată, dimpreună-pricinuitoarea de neapărată trebuință a acestei [taine], întrucât fără ea o asemenea taină nu s-ar fi putut săvârși. Și în ce calitate anume [o laudă], dacă nu în cea de Maică a Cuvântului lui Dumnezeu Celui Întrupat? Căci așa teologhisește despre ea în cel de-al doilea *Cuvânt la Adormire* (din cele trei ale sale):

„Așadar, trupul Născătoarei de Dumnezeu este începător de viață, de vreme ce el a primit înlăuntrul său plinirea cea începătoare de viață a dumnezeirii, adică chipul cel întrutotul asemenea al Frumuseții celei dintâi (...), materia cea în armonie desăvârșită a dumnezeieștii Întrupări (...), lumea, ce recapitulează în mic lumea cea mare, a Celui Care a adus la ființă o lume care [mai înainte] nu ființa (...). Aceasta este împlinirea legămintelor pe care Dumnezeu le-a încheiat cu noi, aceasta este descoperirea adâncurilor ascunse ale cunoștinței celei cu neputință de cuprins ale dumnezeirii, aceasta este scopul ce a fost gândit de mai înainte de veci de Făcătorul veacurilor, aceasta este coroana prorociilor dumnezeiești, aceasta este sfatul (voia) negrăit și mai mult decât necunoscut al grijii celei de mai înainte de veci pentru om”¹ *ș.a.m.d.*

Iar dacă Născătoarea de Dumnezeu este numită de către acest cuvântător de Dumnezeu „scopul” lui Dumnezeu „ce a

¹ PG 95, 1068B, 1069B și 1092 (cuvintele al XII-lea și al XIV-lea la Adormirea Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea).

fost gândit de mai înainte (*προεπινοηθεῖς*)¹, iar purtătorul de Dumnezeu Maxim, definind mai sus acest „scop dumnezeiesc ce se gândește de mai înainte (*προεπινοούμενον*)”² [de către Dumnezeu], îl numește „sfârșitul”³ (*τέλος*) ce se gândește de mai înainte (*προεπινοούμενον*) [de către Dumnezeu], înseamnă că și Născătoarea de Dumnezeu s-ar putea foarte cuvenit numi „sfârșitul (*τέλος*) ce se gândește de mai înainte [de către Dumnezeu]”, către care a privit Dumnezeu și a creat ființele (esențele) celor ce există, adică lumea cea nevăzută și cea văzută – chiar dacă acest sfârșit (*τέλος*) a fost în vedere „sfârșitului celui mai de pe urmă” a toate, adică în vedere Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu, care de mai înainte s-a rânduit a se petrece din aceasta [*scil.* din Născătoarea de Dumnezeu] în chip nemijlocit.

Iar aceasta se vede din rezultatul final. Pentru că prin Născătoarea de Dumnezeu lumea nevăzută, a îngerilor și cea văzută, a oamenilor, s-au învrednicit: cea dintâi, de neschimbabilitate (statornicia [în bine]), iar cea de-a doua, de cunoașterea lui Dumnezeu, după cum și Iosif Vryénios, vestitul între cuvântătorii de Dumnezeu și învățători [ai Bisericii], mărturisește în cel de-al doilea *Cuvânt la nașterea Născătoarei de Dumnezeu*: „(Dumnezeu) a făcut un alt cer, însuflețit și cuvântător, rânduint ca prin el oamenii să ajungă la cunoașterea Sa, iar îngerii, care nu căzuseră, la neschimbabilitate (statornicia [în bine])”⁴.

Iar acum Doamna noastră de Dumnezeu Născătoarea, fiind, ca Maică a lui Dumnezeu, imediat după Dumnezeu

¹ Participiu aorist pasiv (*n. trad.*).

² Participiu prezent medio-pasiv (*n. trad.*).

³ *Scil.* finalitate (*n. trad.*).

⁴ *Cuvântul al II-lea la Bunavestire* 2, în *Scrieri*, Ed. Rigópoulos, Thessalonice, 1990, vol. al III-lea, pp. 41-42.

și arătându-se deasupra într-un chip fără de asemănare nu numai oamenilor, ci chiar și celor dintâi și mai înalte cete îngerești de heruvimi și serafimi, le împarte prin sine însăși tuturor îngerilor și oamenilor deopotrivă bogăția darurilor și străluminărilor dumnezeiești, după cum cugetă îndeobște întreaga Biserică a lui Hristos.¹

De aici, desprindem două concluzii generale:

a) că taina Întrupării se numește *bunăvoire*, adică este din voia premergătoare (antecedentă) a lui Dumnezeu, după cum a arătat mai sus marele Grigorie al Tesalonicului – această mai-înainte-voire, după Sfântul Ioan Damaschin, „depinzând nu de noi, ci de Dumnezeu și de bunătatea Lui”². Prin urmare, taina Întrupării, ca una de același fel, a fost cunoscută și hotărâtă mai înainte de precunoașterea și prehotărârea tuturor zidirilor, fiind săvârșită în hotarele timpului numai din bunătatea lui Dumnezeu cea firească și nesfârșită, ca și cum Dumnezeu – ar putea spune cineva – a prerânduit săvârșirea acestei taine pentru Sine Însuși, și nu pentru un scop ultim, exterior [Lui]. (Și afirm că Dumnezeu a prerânduit pentru Sine Însuși taina aceasta, deoarece aceasta nu este asemenea celorlalte lucrări ale lui Dumnezeu, care sunt exterioare Lui, avându-și hotarul în afara Sfintei Treimi. Nicidecum. Și asta, deoarece firea omenească asumată de El, chiar dacă a fost luată din afara Sfintei Treimi, s-a împreunat cu ipostasul Cuvântului lui Dumnezeu, Care este după fire Dumnezeu și Unul din Fericita Treime, și în Acest Ipostas s-a statornicit, s-a circumscris și și-a primit existența – în acest sens susțin că taina Întrupării este și se numește taină în sânul lui Dumnezeu și al

¹ Omilia a LIII-a, 37, *La Intrarea în Sfânta Sfințelor*.

² *Expunerea exactă a credinței ortodoxe*, II, 29 (43) (PG 94, 969A).

Sfintei Treimi.) Toate celelalte zidiri ale lui Dumnezeu, materialnice (sensibile) și nematerialnice (noetice), au fost precunoscute, și prehotărâte, și aduse la existență pentru această taină. Căci ea este scopul final (*τέλος*), după cum a arătat mai sus dumnezeiescul Maxim, pentru care sunt toate, scopul acesta nefiind în vederea a nimic altceva (*scil.* a nici unui alt scop).

Iar dacă vom presupune că săvârșirea acestei taine a Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu a fost precunoscută și prehotărâtă de Dumnezeu deoarece El a avut de mai înainte știință de păcatul lui Adam și de stricăciunea neamului omenesc, va urma, așadar, că marea taină a Întrupării n-a fost prin voia cea premergătoare (antecedentă) a lui Dumnezeu, ci prin cea următoare (ulterioară), fiind precunoscută și prehotărâtă, mulțumită îngăduinței dumnezeiești, pricinuite de neajunsul păcatului săvârșit de noi. De fapt (deși în anumite circumstanțe nimic nu ar împiedica aceasta, așa cum se va spune și la sfârșit), după părerea mea, e cu totul necuvenit, ca să nu spun de-a dreptul hulitor, ca cineva să afirme, ba chiar să cugete o asemenea opinie, anume că o taină de acest fel și de o asemenea măreție, cum e cea a dumnezeieștii Întrupări, care depășește prin tăria și înălțimea sa creația tuturor făpturilor sensibile și noetice, n-a fost precunoscută și prerânduită în acord cu voia anterioară a lui Dumnezeu, ci cu cea ulterioară și pe temeiul îngăduinței dumnezeiești. Iar că taina Întrupării covârșeste creația tuturor făpturilor laolaltă o mărturisește Vasile cel Mare atât în tâlcuirea Psalmului 44¹, cât și în capitolul al VIII-lea al scrierii *Despre Sfântul Dub*²; la fel și Grigorie de Nyssa, în capitolul al XXIV-lea al *Mare-*

¹ PG 29, 400.

² PG 32, 100A.

*lui cuvânt catehetic*¹.² Aceasta o mărturisește și Grigorie Teologul în *Cuvântul la Naștere*: „[Dumnezeu] Se face părtaș unei a doua părtășii, care e mult mai minunată și slăvită decât cea dintâi. Căci în decursul celei dintâi [Hristos] a dat [omului] ce e cel mai bun [*scil.* chipul lui Dumnezeu], iar în cea de acum [la Întrupare] Se împărtășește de ceea ce e mai rău [*scil.* de trupul omenesc]: așadar, pentru cei cu o gândire mai înaltă, aceasta din urmă, spre deosebire de cea dintâi, este cu mult mai mult la măsura lui Dumnezeu”³. Iar dacă creația tuturor celor zidite, care este cu mult mai umilă decât taina Întrupării, a fost dinainte precunoscută și prehotărâtă să se facă după voia cea premergătoare a lui Dumnezeu – după cum mulți cuvântători de Dumnezeu susțin, cu toate că ea este anterioară [sub aspect temporal] dumnezeieștii Întrupări, așa cum am amintit deja –, cu cât mai mult nu se va arăta oare taina dumnezeieștii Întrupări superioară creației făpturilor? Și chiar dacă am susține că această mare taină [a Întrupării] – mai mare decât această taină, în afară de cea a tainei Sfintei Treimi, alta nu există –, este după voia ulterioară a lui Dumnezeu, am mai putea susține că altă taină anume ar putea fi anterioară acesteia? Eu nu văd cum ar fi cu putință.

b) că Doamna noastră de Dumnezeu Născătoarea, ca una ce este mijlocitoarea cea mai apropiată de această taină [a Întrupării], mijloc nemijlocit și dimpreună-pricinuitoare de neapărată trebuință spre împlinirea ei (căci, după Fericitul Augustin, trupul lui Hristos este trupul Mariei⁴), a fost pre-

¹ PG 45, 64.

² *A se vedea și în Paza celor cinci simțuri*, cap. al XI-lea, despre desfătărilor duhovnicești.

³ Cuvântul al XXXVIII-lea, 13 (PG 36, 325).

⁴ Sermo CCCXLI – *De eo quod Christus tribus modis in Scripturis intelligitur; contra Arianos habitus*, XIII, 13 (PL 39, 1619).

cunoscută și prehotărâtă de Dumnezeu mai înainte de celelalte zidiri, celelalte creații fiind mai dinainte hotărâte și aduse la existență pentru ea. Fiindcă acesta este scopul cel mai înainte gândit al lui Dumnezeu, cu alte cuvinte, sfârșitul (*τέλος*) pentru care toate celelalte s-au făcut, după cum arată mai sus sfințitul Andrei.

***1

Dar de ce oare de Dumnezeu purtătorul Maxim a afirmat mai sus că toate zidirile au fost aduse la existență în vederea dumnezeieștii Întrupări, care, la rândul ei, nu s-a înfăptuit în vederea nici unui alt scop final/ultim (*τέλος*), deși alți Părinți de Dumnezeu purtători propovăduiesc pe față că taina aceasta s-a petrecut în vederea replămădirii și mântuirii neamului omenesc?

Eu socotesc că [aceasta se petrece] întrucât, după metafizicieni (filosofi), unele sunt doar mijloace, iar altele, doar scopuri, nefiind totodată și mijloace, și scopuri, adică pentru cele inferioare, scopuri, iar pentru cele superioare, mijloace; iar altele sunt doar scopuri, nu și mijloace, numindu-se, asemenea celor superioare tuturor, scopuri ale scopurilor.

De aceea și purtătorul de Dumnezeu Maxim teologhiesc aici, arată că taina Întrupării lui Dumnezeu-Cuvântul este numai scop, nu și mijloc al tuturor celor lucrate de Sfânta Treime: scop preainalt și superior, cel mai de seamă scop al scopurilor, pentru care sunt toate, el nefiind în vederea a nimic altceva. Căci ce este deasupra unirii ipostatice dintre Creator și creatură, chiar dacă, cercetat din altă rațiune, s-a petrecut în vederea replămădirii și mântuirii oamenilor?

¹ Urmează adaosul Sfântului Nicodim, prezent în textul celei de-a doua ediții a *Pazei simțurilor* (1885) și reluat în toate edițiile ulterioare ale acesteia, până în prezent (de pildă, în cea a lui Sot. Shoinás & Sons, Vólos, 1983, pp. 204-216).

Și pentru a ne exprima cât mai sintetic, taina dumnezeieștii Întrupări este început, mijloc și sfârșit ale tuturor celor create, nematerialnice (noetice), materialnice (sensibile) și mixte.

Este început al tuturor celor zidite fiindcă preștiința și prehotărârea acestei taine s-au făcut început și pricină precunoașterii, și prehotărârii, și zidirii tuturor celor create, în acord cu [versetele biblice] „Domnul m-a zidit pe mine [drept] început căilor Sale, spre lucrările Sale”¹ și cu „Întâiul-născut înaintea a toată zidirea”², care au fost spuse privitor la Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu și din perspectiva firii Sale omenești, cum, de altfel, am afirmat. Iată ce afirmă și purtătorul de Dumnezeu Maxim: „Căci pentru Hristos, adică pentru taina privitoare la Hristos, toate veacurile și cele dinlăuntrul veacurilor și-au primit întru Hristos începutul și sfârșitul (scopul) venirii la existență. Căci unirea dintre determinare și nedeterminare, măsură și incommensurabilitate, limită și nelimitare, Ziditor și zidire, nemișcare și mișcare a fost pregândită dinainte de veacuri, care (unire) s-a vădit întru Hristos în anii mai de pe urmă, dând împlinire prin sine cunoașterii de mai înainte [a acestor lucruri] de către Dumnezeu”³.

Taina aceasta s-a făcut și „mijloc” fiindcă a dat împlinire cunoașterii de mai înainte a lui Dumnezeu, așa cum a spus mai sus dumnezeiescul Maxim; a dăruit îngerilor imutabilitate (neschimbabilitate) și statornicie în bine, așa cum am afirmat și noi mai sus dimpreună cu dumnezeiescul Grigorie al Thesalonicului, Iosif Vryénios și Nichita. Grigo-

¹ *Pild.* 8, 22 (LXX).

² *Col.* 1, 15.

³ *Către Thalassie... op. cit.*, întrebarea 60 (PG 90, 621BC).

rie Teologul a numit această imutabilitate (neschimbabilitate) a îngerilor „mântuirea lumii nevăzute”.¹ Și dumnezeiescul Maxim susține că acesta este motivul pentru care taina dumnezeieștii Întrupări a fost cunoscută de mai înainte: „ca toate cele prin fire mișcătoare să se oprească în jurul Celui Ce este prin ființa Sa nemișcător, scăpând cu totul de mișcarea către ele însele și reciprocă”²; același lucru susține, de altfel, și tâlcuitorul Sfântului Maxim: „ca prin unirea față de Dumnezeu să se prefacă, atingând [starea de] imutabilitate (neschimbabilitate)”³. De asemenea, [taina dumnezeieștii Întrupări] le-a dăruit oamenilor dezlegarea păcatului strămoșesc, împărtășirea de dumnezeiescul har, nestricăciune, nemurire, imutabilitate (neschimbabilitate), mântuire și mii de alte lucruri bune.

Taina aceasta este și „sfârșit” întrucât ea s-a făcut și îngerilor, și oamenilor, și întregii zidiri desăvârșire, îndumnezeire, slavă și fericire; și întrucât aceasta a însemnat recapitularea celor cerești și pământești și unire ipostatică dintre Creator și creațiile Sale, [a însemnat și] slăvirea Părintelui Celui fără de început, Care a fost slăvit nu prin niște fapte simple (obișnuite), ci de Însuși Fiul și Cuvântul Său după ființă, Care a îmbrăcat firea oamenilor. Astfel că [taina aceasta] este sfârșitul cel mai de pe urmă și a toate, după care nu mai există un alt sfârșit (τέλος) mai înalt, și, spre a repeta ceea ce a afirmat dumnezeiescul Maxim, el [este sfârșitul] „pentru care sunt toate, [acest sfârșit] nefiind, totuși, în vedere a nimic altceva”, „ca, după cum spune apostolul, întru

¹ Imutabilitatea (neschimbabilitatea) îngerilor a fost susținută de Nichita (cf. *supra*), de Herakleia (1030-1100) în cuvintele I și al XI-lea din *Tâlcuirea* sa la cuvintele Sfântului Grigorie Teologul (PG 36, 624).

² *Către Thalassie...* op. cit., întrebarea 60 (PG 90, 621C).

³ *Către Thalassie...*, op. cit., scolia 1 la întrebarea 60 (PG 90, 626C).

numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos”¹. De ce? De dragul cui? Al slavei, zic, a lui Dumnezeu și a Tatălui: „întru slava lui Dumnezeu-Tatăl”².

Așadar, din toate cele afirmate, oricine să înțeleagă că taina Întrupării a fost necesar să se petreacă, în primul rând, fiindcă această taină a fost voia premergătoare a lui Dumnezeu, avându-și ca pricină mișcătoare primordială, așa cum susținem dimpreună cu Grigorie al Thessalonicului, bunătatea suprabună și fințială a lui Dumnezeu sau, mai degrabă, după purtătorul de Dumnezeu Maxim, „străfundul cel mai adânc al bunătății părintești”; iar în al doilea rând, fiindcă această taină a fost trebuincioasă tuturor zidirilor, materialnice (sensibile) și nematerialnice (noetice), ca început, mijloc și sfârșit, după cum s-a și demonstrat.

***3

Acestea sunt mărturiile dumnezeieștilor *Scripturi*, ale dumnezeieștilor Părinți și ale sfinților cuvântători de Dumnezeu, care adevăresc această învățătură privitoare la taina Întrupării. Alte dumnezeiești *Scripturi* și alți dumnezeiești Părinți și cuvântători de Dumnezeu mărturisesc că taina Întrupării a fost prehotărâtă spre dezlegarea păcatului strămoșesc al lui Adam, pentru zidirea cea din nou a oamenilor și mântuirea lor. Printre aceștia se află Irineu (în cartea a V-a, capitolul 14 [al scrierii sale *Despre erezii*]), Atanasie cel Ma-

¹ Filip. 2, 10-11.

² Filip. 2, 11.

³ Urmează partea finală, așa cum a fost publicată în ediția princeps din 1801, pp. 314-316.

re (în cuvântul al 3-lea *Împotriva arienilor*), Ambrozie (în capitolul al VI-lea al scrierii *De incarnationis dominicae sacramentis*), Augustin (în cuvântul al III-lea despre cuvintele apostolului), Chiril al Alexandriei (în cartea a 5-a *Despre Sfânta Treime*) și mulți alții.

Dar oare dumnezeieștile *Scripturi* și sfințiții Părinți și cuvântători de Dumnezeu care au păreri diferite în privința acestei taine se arată în dezacord unul față de altul sau se contrazic pe ei înșiși? Nicidecum! Ci se află în acord și armonie unul cu altul și cu cei care îi citesc drept și cu cuget evlavios: fiindcă între cele ale Duhului contrazicere nu există. Așadar, în ce chip ajung la acord și care este calea de mijloc și hotarul de obște ale acestei înțelegeri armonioase? Când dumnezeieștii Părinți susțin că această taină a fost precunoscută și prehotărâtă înaintea tuturor fapturilor și că ea nu s-a făcut în vederea nici unui alt scop final, ci că toate s-au făcut pentru ea, se referă la voia premergătoare a lui Dumnezeu; dar când susțin că această taină a fost prehotărâtă și s-a petrecut având ca scop (τέλος) mântuirea și recrearea oamenilor, se referă la voia următoare a lui Dumnezeu (chiar dacă taina aceasta a fost precunoscută și prehotărâtă a se săvârși cu totul în chip premergător și din bunătatea nemărginită a lui Dumnezeu, în vederea unirii Ziditorului cu zidirea și a recapitulării tuturor celor cerești și pământești întru Hristos, după cum zice Pavel, și chiar dacă omul a călcat porunca lui Dumnezeu, ajungând stricăcios, totuși Dumnezeu nu și-a schimbat scopul premergător, ci l-a păzit și S-a pogorât spre a săvârși iconomia acestei taine prin patimă și moarte, astfel încât să se dezlege păcatul lui Adam și să se rezidească firea omenească aflată sub stăpânirea morții și a diavolului). Astfel, cea dintâi [părere teologică] este formulată în acord

cu un înțeles înalt și mai adânc, iar cea de-a doua, vădind pogorământ, se formulează în acord cu un înțeles mai simplu. Cea dintâi este susținută pe temeiul faptului că o dogmă se păstrează în tăcere [*scil.* se tănuiește], cea de-a doua, pe temeiul faptului că cele câte se propovăduiesc au un caracter deschis. Căci, după marele Vasile, „dogmele se păstrează în tăcere, iar propovăduirile se fac cunoscute public”¹. Cea dintâi este într-o mai mare măsură de cuviință dumnezeiască și mai teologică, cea de-a doua este mai smerită și mai ome-nească, dar amândouă sunt adevărate. Și chiar dacă unii dintre Părinții mai sus amintiți susțin că, dacă Adam n-ar fi greșit, Fiul lui Dumnezeu n-ar fi luat trup, răspunsul meu este că ar fi luat trup, dar nu unul pătimitor și stricăcios, ci unul nepătimitor și nestricăcios.

Așa că eu, animat de un scop drept și evlavios, găsesc că și *Sfintele Scripturi*, și dumnezeieștii Părinți se află în acord atât unii cu alții, cât și cu ei înșiși. În felul acesta și totodată cu un cuget și tâlcuire evlavioase trebuie puși în acord și ei, și toți cei ce citesc atât cele referitoare la chestiunea de față, cât și la oricare altă chestiune, în care s-ar părea că aceștia s-ar contrazice atât între ei, cât și cu ei înșiși, ferindu-ne de a-i provoca pe unii împotriva celorlalți sau chiar a lor înșiși. Căci dacă își vor dori, plini de iubire, să-i aibă pe aceștia Părinți, atunci să le fie adevărați fii iubitori, și nu niște paricizi, lipsiți de recunoștință. Din pricina asta laud de mii și mii de ori pe marele Grigorie al Thessalonicului care în cuvintele sale împotriva lui Achindin² arată că cel ce se face ascultător al cuvântării de Dumnezeu se cuvine să fie împăciuitor.

¹ *Despre Sfântul Duh* 27, 66 (PG 32, 189B).

² Sfântul Grigorie Palama, *Antireticul* al V-lea, 27, 113, în *Scriseri*, op. cit., vol. al III-lea, p. 373.

Cred că aceste câteva lucruri sunt destule pentru a da un răspuns acestor judecători și cititori împăciuitori, care mi-au citit nota, mai sus amintită, privitoare la Născătoarea de Dumnezeu, pe care, de altfel, îi și rog să nu mă defăimeze necugetat, fiindcă n-am scris aceasta în cartea respectivă după propria părere și învățătură, ci urmând învățăturii cuvântătorilor de Dumnezeu mai sus numiți. Iar dacă unii, înverșunați (și mă rog ca așa ceva să nu se întâmple), mă vor osândi, de bună seamă îi vor osândi pe purtătorul de Dumnezeu Maxim, pe dumnezeiescul Grigorie al Thessalonicului, pe marele Andrei și pe ceilalți, de la care am preluat și eu această învățătură.

SLAVĂ SE CUVINE CELUI CE DĂRUIEȘTE
ȘI ÎNCEPUTUL, ȘI SFÂRȘITUL

O RUGĂ ÎNCHINATĂ DOMNULUI NOSTRU IISUS HRISTOS

*zdrobitoare de inimă și plină de frumusețe duhovnicească,
sub forma unor icoase, alcătuite,
după rânduiala alfabetică,
din slavoslovii, mulțumiri, mărturisiri și cereri¹,
în care se teologhisește
despre Dumnezeuire, de la creația lumii până la
a doua Parusie*

Condacul, gl. al VIII-lea *Apărătoarei Doamne...*

Precum m-aș afla înaintea dumnezeiescului Tău tron,
Ție, Atotțiitorului și Mult-Milosârdului Dumnezeu [și Domn],
Am îndrăznit eu, robul Tău, cu frică a-Ți aduce
Aceste icoase, Stăpâne. Drept aceea, ca un Milostiv
mă primește pe mine, cel care Ție Îți strig:
Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

¹ După Vasile cel Mare, rugăciunea trebuie să cuprindă aceste patru lucruri: a) slavoslovie, b) mulțumire, c) mărturisire și d) cerere, astfel că și noi le-am aplicat pe toate acestea în înșiruirea amintită, la fiecare dintre icoase.

Icosul I

Al Tatălui^{1*} Cuvânt enipostatic, fără de început, Carele ești din Tatăl Cel fără de început, mai înainte de veci, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, dezleagă-mi mintea și limba spre lauda numelui Tău mântuitor și înfricoșător, învrednicindu-mă a Te slăvi după cuviința dumnezeiască și a-Ți grai:

Iisuse, Ființa cea mai presus de ființă, Te slăvesc pe Tine, Cea Ce ești mai presus de orice glăsuire² și judecată la cea mai înaltă măsură³.

Iisuse, Ipostasul cel de necuprins cu mintea, Te slăvesc pe Tine, Cel dincolo de orice rostire și tăgăduire⁴.

Iisuse, Cel deoființă cu Tatăl și cu Duhul, Îți mulțumesc Ție că mi-ai dăruit bogăția de nescrutat a cunoștinței dumnezeirii Tale.

Iisuse, desăvârșirea supra-desăvârșită, Îți mulțumesc Ție pentru toate binefacerile Tale, și de-a stânga, și de-a dreapta, către mine.

Iisuse, Dumnezeire nemărginită, mărturisesc Ție că eu, ca om, păcătuit-am, însă Tu, ca un Dumnezeu, miluiește-mă.

Iisuse, măreție nemărginită, Îți mărturisesc Ție că eu, cel nesfârșit de mic, am întristat și-L întristez pe Duhul Tău Cel Sfânt.

Iisuse, Bunătatea cea mai presus de bunătate, nimic bun n-am săvârșit înaintea Ta; ci întru bunătatea Ta dă-mi mie a pune început.

^{1*} Cu asterisc sunt marcate adaosurile introduse spre respectarea acrostihului ce urmează șirul literelor alfabetului grecesc în original, românesc în traducere (*n. trad.*).

² *Θέσις* – orice teză.

³ *ὑπεροχὴν ἀπαρσεον* – deducție la gradul superlativ.

⁴ *Scil.* afirmare și negare.

Iisuse, Puterea cea neapropiată, întărire dă-mi mie, celui slab, ca vrăjmașului să-i fie teamă de mine pentru a Ta putere aflată în mine.

Iisuse, Înțelepciunea cea de neurmat, înțelepțește-mă, ca lesne să abat amăgirile¹ iscusitului dascăl al răutății.

Iisuse, Dreptatea cea mai înainte de veci, îndreaptă-mi pașii pe calea de mijloc a virtuții, iar nu spre neajunsuri ori spre sporiri peste măsură².

Iisuse, Dumnezeu Cel Nenumit, învață-mă a face voia Ta cea bineplăcută, desăvârșită și bună.

Iisuse, Cuvântul Cel cu numiri nesfârșite, fă-mi mie cunoscut ce și în ce chip să-Ți aducem cereri.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al II-lea

Binevoind din neființă a zidi ființe, o, Cuvinte, îngerilor datu-le-ai mai întâi ipostas; și deîndată Ți s-au înfățișat slujindu-Ți mii de mii, miriade de miriade de minți pure și diafane, laudându-Te pe Tine și pe Tatăl și pe Duhul Tău Cel Sfânt, dimpreună și neîncetat strigându-Ți: „Sfânt, Sfânt, Sfânt!”, și cântându-Ți: Aliluia!

Icosul al II-lea

Cunoscută voind a face tuturor bogăția bunătății Tale, o, Cuvinte al lui Dumnezeu, ai făurit o a doua lume, materială, [alcătuiind-o] din Cer, pământ și dintru cele de la mijlocul [acestora], preamare ca întindere și cu deosebite specii. Drept aceea, Îți cânt Ție acestea:

¹ *Sofisme*le.

² *Scil.* spre excese sau lipsuri (*n. trad.*).

Iisuse, Făcătorul îngerilor, Te slăvesc pe Tine, Cel slăvit neîncetat de către cele nouă cete.

Iisuse, Domnul minților netrupești, Te slăvesc pe Tine, Cel fără tăcere teologhisit de ființele cele nematerialnice.

Iisuse, Creatorul celor din lume și ale celor mai presus de lume, Îți mulțumesc Ție că ambele lumi le-ai făcut pentru mine.

Iisuse, Înfrumusețătorul tuturor zidirilor, Îți mulțumesc că, înzestrându-mă cu rațiune, m-ai arătat în stare de a le contempla pe toate acestea.

Iisuse, Proniatorul și Susținătorul celor create și împodobite de Tine, Îți mărturisesc Ție că numai eu singur sunt nevrednic, din pricina fărădelegilor mele, de a Ta pronie.

Iisuse, mărturisesc Ție, Celui Ce ai făcut Cerul să se întindă [peste lume] doar printr-un semn al Tău, că, încovoiat cu totul sub povara multelor mele păcate, nici măcar la fața Cerului eu nu mă pot uita.

Iisuse, Cel Ce-ai făurit cei doi luminători, luminează-mi sufletul cel din trei părți alcătuit.

Iisuse, Cel Ce-ai împodobit cu astre bolta cerească, împodobește-mă și pe mine cu ale Tale harisme.

Iisuse, Cel Ce-ai zugrăvit pământul cu flori, întremează-mă, ca virtuți de tot felul să odrăslesc.

Iisuse, Cea Ce plantele cu diferite roade le-ai împodobit, și pe mine mă îmbogățește cu roadele Sfântului Tău Duh.

Iisuse, Cel Care ai pus în viață simțire și viață, dă-mi puterea de-a muri lumii și a trăi întru Tine.

Iisuse, Cel Ce-ai făurit cele patru stihii, cuprinde-mă în hotarele celor patru virtuți sobornicești.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al III-lea

Dorind a arăta o înțelepciune mai mare decât cea dintâi, l-ai plăsmuit pe om, Cuvinte, din cele materiale, dar și nematerialnice, ca pe un cosmos în mic, dar măreț prin ale sale puteri, care recapitulează în sine a Ta Rațiune universală; și l-ai așezat în Rai, ca închinător al stăpânirii Tale; dar, prin încălcarea poruncii Tale și căință, învățat-a să-Ți cânte Ție: Aliluia!

Icosul al III-lea

Ești, Cuvinte, Cela Ce Te-ai arătat patriarhilor, iar la urmă, pe Muntele Sinai, și lui Moise, căruia Lege scrisă datu-i-ai; mai apoi profeți ai trimis a Ta arătare pe pământ să prorocască, astfel că și eu, cu a mea minte cercetând, unele ca acestea voiesc a-Ți înălța:

Iisuse, Dumnezeuul dumnezeilor, Te slăvesc pe Tine, strălucirea cea dimpreună-veșnică a slavei părintești.

Iisuse, Domnul domnilor, Te slăvesc pe Tine, Chipul Cel neschimbător al Ipostasului Născătorului Tău.

Iisuse, Împăratul împăraților, Îți mulțumesc Ție că până și pe mine, ticălosul, m-ai chemat la Împărăția Ta Cerească.

Iisuse, Sfântul sfinților, ce-Ți voi da Ție în schimb pentru toate câte mi-ai dat mie?

Iisuse, Atotminunate, nădejdea cea dulce a protopărinților, mărturisesc Ție că, din pricina multelor mele păcate, nădejde de mântuire neîndoioasă nu am.

Iisuse, Atotputernice, făgăduința aleasă a patriarhilor, mărturisesc Ție că, din pricina fărădelegilor mele, căzut-am din bunătățile făgăduite de Tine.

Iisuse, Începătorule al vieții și Împlinire slăvită a rânduicilor Legii, întregește-mă și desăvârșește-mă întru toate.

Iisuse Preacinstite, Plinirea cea așteptată de profeți, părtaș iubirii – plinirea Legii – mă arată.

Iisuse, Preadulcele meu Făcător, rezidește-mă pe mine, care-am fost zdrobit de păcate.

Iisuse, Suflatul suflului meu, spre păzirea tuturor poruncilor Tale mă întărește.

Iisuse, Cerescul meu Părinte, de înfierea Ta mă-nvrednicește.

Iisuse, Frumusețea mea cea dintâi, după chipul Tău mă reclădește.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al IV-lea

Firea oamenilor voind, odată ce-a căzut din viața veșnică, a o îndumnezei, Cuvinte, milostivitu-Te-ai de ea; și pe Arhanghelul Gavriil trimițându-l să binevestească Pururea-fecioarei Maria că, prin a Tatălui bunăvoină și împreună-lucrarea Duhului Sfânt, din ea, fără sămânță și mai presus de gând, trup Îți vei lua, împlinit-ai sfatul cel mai înainte de veci; astfel că de la toți auzi așa: Aliluia!

Icosul al IV-lea

Gătindu-se vremea purtării Tale în pânțece, Te-ai născut în cetatea Betleemului fără stricăciune, din Maica Ta cea neștiutoare de bărbat, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit fiind, într-un singur ipostas compus, cunoscut în două firi, lucrări și voințe desăvârșite; cugetând, drept aceea, la adâncimea acestei taine, cu uluire strig:

Iisuse, al Tatălui Fiu, Carele ești fără de mamă, după dumnezeire, Te slăvesc pe Tine, Cela Ce dintru început Te-ai arătat mai presus de pricină și cuvânt.

Iisuse, al Maicii Fiu, Carele ești fără de tată, după omenitate, Te slăvesc pe Tine, Cea Ce pentru noi, la plinirea vremii, Te-ai făcut om.

Iisuse, Sfetnice minunate, Ce-ai fost trimis de Tatăl ca Apostol, mulțumescu-Ți Ție pentru Iconomia Întrupării Tale față de noi.

Iisuse, Emanuil, Care de prefacere nu știi, Îngerul sfatului celui mare, Ție-Ți mulțumesc pentru a Ta iubire de oameni nemărginită și nouă arătată.

Iisuse, Mielul lui Dumnezeu Cel fără de răutate, de-a pururi Îți voi mărturisi că mai mult decât toți oamenii înaintea Ta am păcătuț.

Iisuse, Bunul meu Păstor, Ție-Ți mărturisesc că oaia cea pierdută sunt eu.

Iisuse, preaîndurate Mângâietor, harul Duhului Tău fă-l întru mine lucrător.

Iisuse, Adam Cel Nou, dezbracă-mă de omul cel vechi și îmbracă-mă în cel nou.

Iisuse, Cea Ce Te-ai pogorât pe pământ, învrednicește-mă de cetățenia cea în ceruri, nu de cea pe pământ.

Iisuse, Cel Ce Te-ai făcut om după fire, părtaș pe mine mă arată îndumnezeirii Tale.

Iisuse, Răsăritule al răsăriturilor, uitarea, nepriceperea și trândăvia de la mine alungă-le.

Iisuse, Bucuria negrăită a lumii întregi, de toată întristarea lumească slobozește-mă.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al V-lea

Harului* Legii dumnezeiești supunându-Te și Tu, Dă-tătorule al Legii, Te-ai tăiat, prunc fiind, împrejur, numele „Iisus” primind: singurul nume de sub cer *în* care omul poate să se mântuiască și înaintea Căruia tot genunchiul – al celor cerești, pământești și al celor de dedesubt – se pleacă; astfel că toată limba aceasta mărturisește, strigând: Aliluia!

Icosul al V-lea

Iar când bătrânul Simeon, la templul Domnului, te-a văzut adus ca Prunc, în brațe Te-a luat și a strigat: „Slobozește-mă acum!”, prin acestea tuturor propovăduindu-Te al vieții și al morții Stăpân. Drept aceea, minunându-mă de Pogorârea Ta fără asemănare, Îți aduc acum această cântare:

Iisuse, dulce Ființare și Numele ei dulce, Te slăvesc pe Tine că dintre toate câte sunt numai Ție Ți se poate da neîndoelnic crezare.

Iisuse, neîntrerupta cugetare a gândirii mele, Te slăvesc pe Tine, Cel Ce în nici un fel, nicicum, nici Cine ești [de nimeni] nu ești cunoscut.

Iisuse, întregul temei al rugăciunii minții, Ție-Ți mulțumesc că neamul omenesc l-ai învrednicit de o asemenea încreșcă lucrare.

Iisuse, a minții Mișcare nerătăcitoare, mulțumesc Ție că prin aceasta binevoit-ai a-mi elibera mintea din rătăcirea diavolului.

Iisuse, Înălțime și Adâncime, Lungime și Lățime ale cunoașterii, mărturisesc Ție că mintea mea zace bolnavă, din pricina alipirii, în neștiință, de cele materiale.

Iisuse, Aducere-aminte care strălucești asemenea luminii și de care nu te poți sătura nicicând, Îți mărturisesc că amintirile cele pătimase de-a pururi în bezne mi se preschimbă.

Iisuse, a inimii Veselire, adu-mi mie a mântuirii bucurie.

Iisuse, a trupului Întremare, fă-mi leșul sănătos, folositor și gata de slujire.

Iisuse, a mea Răsufare, vino și dă-mi cercetare.

Iisuse, a limbii mele dulce Desfătare, dăruiește-mi mie aducere-aminte de moarte, de a Ta judecată și osândire.

Iisuse, Mântuitorul meu, numit cu numele mântuirii, mântuiește-mă în dar pentru numele Tău – singurul nume mântuitor.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al VI-lea

Jertfe curățitoare netrebuindu-Ți, Dumnezeu fiind, la râul Iordanului, Iisuse al meu, ai fost botezat de mâna Înaintemergătorului, lucrând prin aceasta cele curățirii mele trebuitoare; și fiind mărturisit al Tatălui Fiu iubit, peste Tine, în chip de porumbel, Duhul Sfânt S-a pogorât, pe toți învâțându-i a-Ți striga Ție: Aliluia!

Icosul al VI-lea

Lăudată biruință, Iisuse al meu, ai câștigat asupra diavolului, când ai fost dus în pustiu; căci, după patruzeci de zile de post, n-ai socotit nimic mai presus de iubirea lui Dumnezeu, nici plăcerile, nici slava oamenilor, nici belșugul bogățiilor, ba chiar Te-ai arătat slujit de îngeri, drept pentru care Îți strig:

Iisuse, iubite Fiu, din stirpea Părintelui Celui iubit, Te slăvesc pe Tine, Cel prin Care avem apropierea către Tatăl, Creatorul Luminii.

Iisuse, iubite Cuvinte, Care, în virtutea îngemănării, ești Cuvânt și al Duhului Celui iubit, Te slăvesc pe Tine, Cel prin Care L-am și cunoscut pe Duhul Cel de-viață-făcător și Preasfânt.

Iisuse, Bunăvoire a Tatălui sau Voie a Sa premergătoare, mulțumescu-Ți Ție pentru bunăvoirea Ta față de mine covârșitoare.

Iisuse, în Care locuiește toată plinătatea dumnezeirii, mulțumesc Ție pentru bogăția harului Tău asupra noastră revărsată.

Iisuse, Arătarea tainei Treimii, îmi mărturisesc înaintea-Ți învârtoșarea inimii în fața acestei descoperiri cerești a Tale.

Iisuse, mărturisesc Ție, întru Care sunt recapitulate toate cele materialnice și nematerialnice, că numai eu sunt străin în cuget de această unire obștească cu Tine.

Iisuse, Cel Tare în războaie, apără-mă de cei ce mă războiesc materialnic și nematerialnic.

Iisuse, singurul Biruitor al ispitelor, dăruiește-mi răbdare întru ele.

Iisuse, Care ai sfărâmat capetele balaurilor, zdrobește-l pe Satana sub picioarele Tale.

Iisuse, Care Te-ai botezat în repejunile Iordanului, dă-mi lacrimi spre a-mi spăla păcatele.

Iisuse, Preabunule, slobozește-mă de iubirea de plăcere, de slavă și de arginți.

Iisuse, Îndelung-răbdătorule, slobozește-mă de iubirea de sine, maica tuturor patimilor.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al VII-lea

Mântuitorule al meu, nu pe cei dreپți, ci pe cei păcătoși venit-ai a-i chema la pocăință; așa că a Împărăției dumnezeiască Evanghelie urmând a propovădui în lume, ca început i-ai așezat pocăința, întru care și pe mine mă întărește viața a-mi petrece, spre a-Ți striga: Aliluia!

Icosul al VII-lea

Nouă ai arătat, Iisuse ale meu, a oamenilor fire întreagă, strălucind pe Tabor mai presus decât ale soarelui raze, dimpreunăslăvind-o prin necreata dumnezeirii slavă. Drept care și eu, curățindu-mă întru Tine și frumusețea mea dintâi redo-bândindu-mi, Îți cânt Ție cu credință și negrăită bucurie:

Iisuse, Extază a Frumuseții și frumusețe mai presus de frumusețe, Te slăvesc pe Tine, ale Căruia putere și voință sunt în armonie.

Iisuse, Dragostea nebună și atotdorită, Te slăvesc pe Tine, Carele poți aduce la ființă lumi nesfârșite.

Iisuse, Carele ești Calea, Adevărul și Viața, Îți mulțumesc că m-ai călăuzit la adevărul cuvintelor Tale dumnezeiești și de-viață-dătătoare.

Iisuse, Dorire¹ sublimă, la a cărei contemplare doar fericirii vor ajunge, Îți mulțumesc Ție că firea noastră, nevrednică, de o slavă ca a Ta ai învrednicit-o.

Iisuse, Lumina cea mai presus de orice lumină, mărturisesc Ție că eu, întunecatul, în întunericul păcatului umblu în rătăcire.

Iisuse, Dorire a doririlor, mărturisesc Ție că niciodată nu m-am afierosit, cum se cuvine, îndrăgostirii de Tine.

¹ *Ἀντιελμενον* – obiect (în sens filosofic); în sens creștin, reciprocitate (n. trad.).

Iisuse, Ardoare preadulce și de-viață-făcătoare, încălzește-mă pe mine, cel cuprins de răceală [duhovnicească].

Iisuse, Haină împodobită cu stele și atotstrălucitoare, împodobește-mă pe mine, cel [de-al harului veșmânt] despuiat.

Iisuse, Începutul, Mijlocul și Sfârșitul meu, curățește-mi inima, ca să ajung la vederea Ta și eu.

Iisuse, Cela Ce în chip desăvârșit și mai presus de toate ești Dumnezeuul meu, arată-Ți peste mine Fața Ta, și mă voi mântui.

Iisuse, Unime¹ mai presus de minte, arată-mă cu totul unit prin întoarcerea socotinței și a minții mele întru mine.

Iisuse, Taina tăcerii necunoașterii celei dincolo de necunoaștere, fă-mă mai presus de tot lucrul materialnic și nematerialnic.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al VIII-lea

O, Iisuse al meu, pentru mintea muritorilor și a îngerilor faptele Tale, de pe pământ, sunt străine, căci le-ai lucrat nu precum ceilalți, în urma rugilor stăruitoare, ci cu puterea Ta de Dumnezeu desăvârșit, rămăduind boli de tot felul și morți, printre care și Lazăr, cel de patru zile în mormânt, înviind, care, odată reîntors la viață, cu glas de laudă cântat-a Ție: Aliluia!

Icosul al VIII-lea

Pe tron, sus, ai rămas întreg, Hristoase al meu, dimpreună cu Tatăl și cu Duhul în chip nedespărțit, și întreg jos, pe pământ, arătat-Țe-ai șezând pe mânzul asinei: acolo adu-

¹*Ev (hen) = Cel Unul (n. trad.).*

cându-Ți-se vuietul cel ca de vijelie „Galgal”¹ și a îngerilor laudă, iar aici „Osana” și a pruncilor preamărire, alături de care primește de la mine și această cântare:

Iisuse, Comoara nesecată a tuturor bunătăților, Te slăvesc pe Tine, Cella Ce ești și Carele mai înainte ai fost, fiind de-a pururi în veci.

Iisuse, Bogăție nesfârșită de harisme, Te slăvesc pe Tine, Cella Ce pretutindenea, deși în chip felurit, într-unul și același chip lucrezi.

Iisuse, Doctorul sufletelor și al trupurilor, Ți mulțumesc că pe amândouă mi le-ai vindecat de nenumărate ori.

Iisuse, Învățătorul Cel a toate Cunoscător, Ți mulțumesc că m-ai învățat să umblu întru călăuzirea Fericirilor Tale.

Iisuse, Carele deschizi celor ce bat, mărturisesc Ție că niciodată nu Ți-am deschis ca să intri în inima mea învârtoșată.

Iisuse, Care i-ai curățit pe cei zece leproși, mărturisesc Ție că, lepros fiind, trebuință am de cele ascunse ale mele să fiu curățit.

Iisuse, Cella Ce pe desfrânata ai făcut-o mai cumpătată decât o fecioară, ferește-mă de războiul adus asupra mea de desfrânare.

Iisuse, Cella Ce pe Magdalena ai izbăvit-o de cei șapte demoni, și pe mine din brațele celor șapte păcate de moarte mă răpește.

Iisuse, Călăuza celor rătăciți, călăuzește-mi cele cinci simțuri la lucrarea lor adevărată.

Iisuse, Cella Ce ai șters fărădelegile lumii, șterge-mi și mie prejudecățile-mi înverșunate.

¹ Iez. 10, 13; se întâlnește și forma „Ghelghel” (*n. trad.*).

Iisuse, Izbăvitorul oamenilor, și de ale limbii căderi, de care cu greu mă pot feri, mă izbăvește.

Iisuse, Cela Ce Te faci tuturor toate, împlinește-mi mie toate cererile spre mântuire.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al IX-lea

Rămas-a cuprinsă de uimire firea îngerilor întreagă, văzând lucrarea cea mare a pogorării Tale: cum Stăpânul a toate Și-a plecat ca un rob smerit genunchiul, spălându-le ucenicilor, dar și vânzătorului Său picioarele. Drept care, numele Tău în cer și pe pământ s-a înălțat mai presus de oricare nume și de la toată limba auzi: Aliluia!

Icosul al IX-lea

Slugilor* și ucenicilor Tăi le-ai descoperit taina de mântuire aducătoare, Iisuse al meu, neamului pământesc la Cină, odată ce, prefăcând pâinea în însuși Trupul Tău, iar vinul în însuși Sângele Tău, le-ai poruncit a săvârși aceasta întru a Ta pomenire. Deci necurmată împărtășire luând din aceste daruri nestricăcioase, mă sfințesc și, îndumnezeindu-mă, acestea strig Ție:

Iisuse, veșnice Arhiereu, Te slăvesc pe Tine, Care nu ai trebuință de nimic din cele mai presus de cele nematerialnice ca Unul ce ființezi mai presus de ele.

Iisuse – Melchisedec Cel „fără spiță de neam”, Te slăvesc pe Tine, Carele nu Te lași cuprins de cei înzestrați cu cugetare, ca Unul Ce ești mai presus de puțința noastră de pricepere.

Iisuse, dulcea Băutură a celor ce Ți-au ucenicit, mulțumesc Ție că de multe ori prin Sângele Tău sângele meu ai curățit.

Iisuse, Hrana tare a celor desăvârșiți, mulțumesc Ție că de multe ori Trupul Tău cu al meu trup l-ai unit.

Iisuse, Care Însuși ești și Jertfitor, și Jertfă, mărturisesc Ție că de înfricoșătoarele Tale Taine îndrăznesc a mă împărtăși fără de vrednicie.

Iisuse, Care ești întreg întru toată Taina și întreg în fiecare parte a ei, mărturisesc Ție că mă apropii de Sfânta Ta Masă fără cuvenita pregătire.

Iisuse, Pâinea Vieții, neîncetat satură-mă pe mine, cel înfometat.

Iisuse, Băutura veseliei, neîncetat adapă-mă pe mine, cel însetat.

Iisuse, Vișelul Cel Gras, hrănește-mă ca pe un fiu al Tău risipitor și iertare greșelilor îmi dăruiește.

Iisuse, Mana cea Cerească, îndulcește-mă ca și pe poporul Tău nerecunoscător, făcându-mă să intru în pământul făgăduinței.

Iisuse, Care Te-ai smerit până la cel mai de pe urmă hotar, smerește-mă și pe mine, care mă mândresc și-n fapte, și-n cuvinte, și-n gânduri.

Iisuse, Carele pe toate le-ai făcut spre pilduirea noastră, dă-mi puterea de-a merge pe urmele Tale.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al X-lea

Știind, Mântuitorule al meu și al lumii, că, voind a izbăvi lumea, ai răbdat în trup de bunăvoie înfricoșătoarele patimi și Crucea, moartea de necinste și punerea dumnezeiescului Tău trup în groapă, rămânând totodată nepătimitor cu dumnezeirea, eu, cel izbăvit prin acestea de stricăciune, Îți cânt acum cu [mare] dor: Aliluia!

Icosul al X-lea

Tu, Iisuse al meu, Ți-ai încredințat ucenicii de preaslăvită Învierea Ta, odată ce, din morți, a treia zi ai înviat; ca un Atotputernic, ale mormântului peceți ai sfărmat și prin ușile încuiate la ei ai intrat; drept aceea, fiind prin Învierea Ta și eu înviat, din inimă Ție-Ți grăiesc:

Iisuse, Mijlocitorule între Dumnezeu și oameni, Te slăvesc pe Tine, Cella Ce ești de nesfârșite ori mai presus de orice gând și înțeleș.

Iisuse, Cel Ce Te-ai dat pe Tine Însuși preț de răscumpărare pentru toți, Te slăvesc pe Tine, Cel de nenumărate ori mai presus de tot cuvântul rostit.

Iisuse, Cella Ce ai primit patimile cele în trup, mulțumesc-Ți Ție că prin patimile Tale m-ai izbăvit de împătımire, iubirea de plăcere și aplecarea pățimașă față de lucruri.

Iisuse, Cella Ce, fiind Dumnezeu, ai rămas nepătimitor, mulțumesc Ție că ai ridicat firea mea pățimașă la treapta nepătimirii.

Iisuse, Carele ai răbdat crucea, mărturisesc Ție că m-am făcut nevrednic de crucea îndoită a făptuirii și vederii.

Iisuse, Răscumpărătorul, prin Sângele Tău, al celor păcătoși, Îți mărturisesc că încă sunt vândut păcatului și robiei vrăjmașului.

Iisuse, Cella Ce pe dată l-ai primit la Tine pe tâlharul care s-a pocăit, primește-mă și pe mine care mă pocăiesc Ție.

Iisuse, Carele ai fost pironit pe lemn cu piroane, pironește-mi mădularele cu frica Ta.

Iisuse, Care ai murit de dragul iubirii față de noi, dă-mi putere să fiu gata a muri pentru iubirea de Tine și de frați.

Iisuse, Care ai prădat iadul cu îngroparea Ta, îngroapă prin gânduri bune gândurile-mi rele, rușinoase, hulitoare.

Iisuse, Învierea celor căzuți, învie-mă pe mine, care în tot ceasul cad.

Iisuse, Viața celor morți, învie-mă și pe mine, cel [de păcat] omorât.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al XI-lea

Ție, Celui Ce cu trupul pe nor Te-ai înălțat la Cer, Iisuse al meu, întru slavă, și ai șezut de-a dreapta Tatălui mai presus de toată stăpânirea, începătoria și puterea, Ție, Celui Ce, întorcându-Te iarăși la cinstea cea dintâi, ești de toți îngerii și de toată creația închinat, Ți se aduce, ca unui Dumnezeu, cântarea: „Aliluia!”

Icosul al XI-lea

Ucenicilor, părtași tainei Tale în ziua Cincizecimii, Iisuse, Dătătorule de lumină și a lumii Lumină, le-ai trimis încă o lumină, pe Duhul Cel Mângâietor și Purcezător din Lumina cea Nenăscută (adică numai din Tatăl) și deofință cu Tine. Acesta i-a și luminat și i-a arătat ca de foc. Prin aceștia fiind și eu luminat de Lumina Cea Una și Întreită, cu dor fierbinte cântare de laudă încep:

Iisuse, singurul Cap a toată Biserica, Te slăvesc pe Tine, Cel mai Întâi-născut decât toată zidirea.

Iisuse, întreaga Desfătare a Împărăției cerurilor, Te slăvesc pe Tine, Întâiul-Născut al Învierii din morți.

Iisuse, Credința nebiruită a ortodocșilor, mulțumesc Ție că ai binevoit să mă nasc întru credința aceasta ortodoxă.

Iisuse, Nădejdea nerușinată a tuturor marginilor pământului, mulțumesc Ție că ne-ai dăruit nădejtile neîndoielnice ale restaurării în Ceruri.

Iisuse, Mila cea mare și nesfârșită, Îți mărturisesc Ție că de bunăvoie m-am făcut nevrednic de această milă a Ta.

Iisuse, Viață veșnică a lumii, Îți mărturisesc Ție că eu nu viața, ci moartea cea veșnică iubesc.

Iisuse, Care pentru noi Te-ai făcut ispășire la Tatăl, dă ispășire păcatelor mele și iartă-mi toată necuvenita pornire a inimii.

Iisuse, Domnul păcii, Care ai adus între cele cerești și pământești pacea, împacă-mă și pe mine cu Tine, cu mine însumi și cu aproapele meu.

Iisuse, Care prin insuflarea Duhului Sfânt ai umplut de bună miresmă lumea, și pe mine, cel atât de urât mirositor, înmiresmează-mă.

Iisuse, Care i-ai arătat pe ucenicii Tăi lăcașe ale Duhului, fă-mă și pe mine lăcaș al darului și-harului Lui.

Iisuse, Care i-ai îmbrăcat pe apostolii Tăi cu Puterea de sus, întărește-mi cu Duh stăpânitor cugetul cel grabnic alunecător.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al XII-lea

Prin venirea asupra ucenicilor, părtași tainei Tale, a harului Mângâietorului, aceia s-au împrăștiat în întreaga lume; și botezând în numele Sfintei Treimi neamurile, le-au învățat să creadă într-un Singur Dumnezeu în trei Ipostasuri și întru Tine, Domnul Iisus Hristos, Cel trimis de Dumnezeu, spre a-Ți cânta Ție, ca unui Dumnezeu, cântarea de laudă: Aliluia!

Icosul al XII-lea

Zălog* aducându-Ți cântare în cinstea venirii Tale celei dintâi, Hristoase al meu, Îți cânt acum în imnuri și ode și pentru cea de-a doua, înfricoșătoare, Parusie, când, venind

întu slavă, ca un Dumnezeu, vei judeca lumea toată, dând fiecăruia răsplată după cele pe care le-a săvârșit, pe dată; drept aceea, cu mare dorire strig Ție:

Iisuse Cel Preafrumos, Propovăduirea apostolilor, Te slăvesc pe Tine, prin Care toate s-au făcut.

Iisuse, Atotdorite, Întărirea mucenicilor, Te slăvesc pe Tine, întru Care toate se întorc.

Iisuse, Preaînaltă dumnezeire, Mângâierea cuvioșilor, mulțumesc Ție că, despărțindu-mă de lume, m-ai învrednicit de schima monahală cea una.

Iisuse, Preasenine, Slava ierarhilor, mulțumesc Ție că prin teologhisirea lor mi-ai predat credința cea mai presus de îndoială.

Iisuse, Iubitorule de oameni neasemănat și Bucuria dreptilor, Îți mărturisesc Ție că eu, ca un necugetat, nu pe drepti, ci pe cei nedrepti i-am zavistuit și pizmuit.

Iisuse, Multmilostive, Mesia Cel de neamurile toate dorit, mărturisesc Ție că eu, după trecerea Legii și venirea harului, păcătuind, chiar și pe păgâni i-am întrecut prin a mea răutate.

Iisuse Hristoase, Chemarea cerească a creștinilor, nu mă arăta, din pricina faptelor mele, nevrednic de această chemare.

Iisuse, Cel fără de păcat și Mântuirea păcătoșilor, chiar dacă eu Te-am părăsit, Tu totuși nu mă părăsi!

Iisuse, Odihna celor osteniți, și aici, și dincolo, dă-mi odihnă.

Iisuse, Judecătorul celor morți și-al celor vii, nu mă judeca după ale mele fapte.

Iisuse, Cela Ce Singur ai cheile iadului și ale morții, de osânda cea veșnică mă izbăvește.

Iisuse, Cela Ce Singur ești fericit de la însăși a Ta zămislire, moștean Împărăției Tale mă arată.

Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!

Condacul al XIII-lea

O, Iisuse, Alfa și Omega – Începutul și Sfârșitul celor dintâi și celor de pe urmă, Care de toate cele mai presus de lume, dar și din lume, ești lăudat, rămânând ca un Dumnezeu de-a pururi prealăudat –, primește această neînsemnată cântare a mea ca pe cei doi bănuți ai văduvei, mântuindu-mă și pe mine, și pe toți ortodocșii, ca veșnic să cântăm întru slava numelui Tău cu toții: Aliluia!

Pricina întocmirii acestor rugăciuni către Domnul nostru Iisus Hristos, fraților, nu este alta decât dorința de a vă îndemna să cugetați cât mai des, nu doar cu glas tare, ci și cu mintea și inima, la neasemănatul nume mântuitor, preadulce, de bucurie aducător și de fapte bune izvoditor al Domnului nostru Iisus Hristos. Deoarece o asemenea cugetare des repetată asupra numelui lui Iisus, pe lângă celelalte harisme cerești, suprafirești și de negrăit, amintite de Sfinții Calist Xanthópoulos, Grigorie Sinaitul și Simeon Noul Teolog, în cartea ce se numește *Filocalia*, pe care are să vi le dăruiască, vă va ridica la cea mai înaltă virtute, care este iubirea dumnezeiască, și va face din inima voastră lăcaș și sălaș ale acestui sfânt nume, atât în viața aceasta, cât și după moarte. Și dacă vă îndoiiți de acest lucru, luați seama la următoarele trei pilde, cele mai frumoase și mai dulci dintre toate istorisirile bisericești, de la începuturi până astăzi.

Și cea dintâi pildă să fie, într-adevăr, Purtătorul de Dumnezeu Ignatie, care, cugetând foarte adesea în inima sa la numele mai dulce decât mierea al lui Iisus Hristos, își aprindea atât de mult în sufletul său și în toate măruntaiele dra-

gostea și iubirea dumnezeiască, încât uneori părea a-și ieși din sine, și de aceea câteodată striga: „Nu există în sinea mea nici un foc ori dorință pentru vreunul dintre lucrurile acestei lumi, ci înlăuntrul inimii mele se află o apă dumnezeiască, ce se mișcă și de-a pururi clocotește de o dragoste îndumnezeită, care îmi strigă neconținut: «De ce mai stai în lumea aceasta? Haide să ne ducem la Dumnezeu și Tatăl. Pe mine nu mă mai atrage nimic din mâncărurile cele stricăcioase, nici din plăcerile acestei vieți, ci voiesc și poftesc apa vieții, apa cea nemuritoare, care este iubirea de Dumnezeu cea necurmată și viața cea fără de moarte».” De asemenea, alteori același sfânt zicea: „Iubirea mea S-a răstignit, iubirea-mi a murit”, referindu-se la Domnul nostru Iisus Hristos. Asemenea cuvinte îl îmboldeau să dea glas flăcării celei nestinse a dumnezeieștii iubiri, care i se aprindea în inimă. De aceea, când a mărturisit la Roma, toate mădularele și carnea i-au fost mâncate de lei, care totuși n-au îndrăznit să se atingă de a sa inimă, ci au lăsat-o întreagă. Luând-o deci soldații cei necredincioși și sfâșiind-o în două, o, minune!, au găsit scris în ea, cu litere de aur, pe una dintre părți IISUSE, iar pe cealaltă, HRISTOASE, după cum adeverește *Sinaxarul* sfântului, păstrat în limba slavonă.¹

A doua pildă ne este oferită de Cuviosul Iulian, mai înainte om desfrânat, apoi mare și cunoscut nevoitor și ascet; acesta, printre alte virtuți ale sale, a avut și o iubire peste măsură față de Domnul nostru Iisus Hristos, care-i făcea inima

¹ Și să nu socotească nimeni că acesta este un fapt neadevărat sau de necrezut pentru că nu este amintit de Simeon Metafrastul în viața sfântului; se spune că în Vechea Romă se află un turn, în care se găsesc multe comentarii, codice ale împăraților persecutori și martirologii ale multor martiri; multe dintre aceste lucrări importante au fost folosite la alcătuirea *Sinaxarului* slavon, prin grija țarului Moscovei Petru cel Mare, motiv pentru care unele informații nu se regăsesc în sinaxarele noastre grecești.

să se aprindă de această dumnezeiască trăire; mânat de această dragoste, când fericitul afla în cărțile pe care le citea numele „Iisus”, sau „Hristos”, sau „Mântuitorul”, sau „Dumnezeu”, începea numaidecât să plângă, încât lacrimile care-i curgeau din ochi udau pagina respectivă, cu numirile dumnezeiești și stricau cu totul cele scrise acolo. Văzând Avvă Isaia cărțile stricate în acele locuri, l-a întrebat pe acesta: „Cine este cel ce strică în locurile acestea paginile?”, iar Sfântul Iulian i-a răspuns: „Nu vreau să ascund nimic de tine, părinte. Desfrânata, când s-a dus la Mântuitorul nostru Hristos, l-a spălat picioarele cu lacrimile ei și l-a șters cu părul capului, luând astfel de la El iertarea păcatelor. Și eu, când citesc cărțile, acolo unde aflu scris numele lui Dumnezeu, vărs lacrimi spre a primi și eu iertarea păcatelor mele”. Atunci, zâmbind, Avvă Isaia i-a spus: „Dumnezeu este iubitor de oameni și îți primește bunăvoința, însă cărțile, rogu-te, nu le strica.” Iar Iulian i-a răspuns: „Crede-mă, dacă nu plâng așa înaintea Dumnezeului meu, inima-mi nu-și poate afla răcorire din pricina flăcărilor dumnezeieștii iubiri, ce se aprinde înlăuntrul meu”. Acestea ne sunt istorisite de Avvă Isaia în *Patericul* lui Ioan, Patriarhul Antiohiei, în capitolul „Despre moarte și judecata de atunci”, păstrat în diferite manuscrise.

A treia pildă ne este dată de acel creștin plin de har și iubitor de Dumnezeu, pe nume Lagartis, despre care citim în cărțile bisericești că avea o mare iubire față de Domnul nostru Iisus Hristos, neîncetând să cugete cu o dragoste peste măsură la preadulcele Lui nume, mai prețios decât aurul și pietrele nestemate. Așadar, acest întreit fericit om, mânat de flacăra nestinsă a iubirii față de Hristos, a hotărât să se ducă la Ierusalim, spre a se închina cu toată evlavia la sfântul și de-viață-purtător mormânt al Preaiubitului său Iisus, ca du-

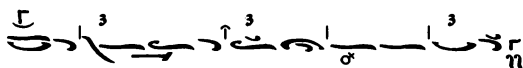
pă acest pelerinaj să-și aștepte răcorirea în cuptorul acestei iubiri a lui. Ajuns acolo cu o mare sete, îmbrățișând mormântul cel primitor de Dumnezeu, sărutându-l adeseori, cu multe lacrimi și suspine, s-a bucurat atât de mult, că din pricina bucuriei peste măsură și-a dat duhul. Cei ce-l însoțeau, văzând minunatul și neobișnuitul lucru petrecut și voind să aștepte din ce pricină a murit, i-au deschis trupul și, o, minune, în inima sa au aflat întipărite aceste cuvinte pline de iubire dumnezeiască: IISUSE HRISTOASE, DULCE IUBIRE.

Și din aceasta li s-a arătat lămurit cât de mare îi era iubirea față de Domnul nostru Iisus Hristos, cât de legat îi era de Acesta fericitul suflet și cât de rănit era de dragostea față de El, că a ales mai degrabă să se despartă în chipul acesta violent de propriul trup și să moară decât să se despartă de bunăvoie de mormântul Marelui Hristos, cel atât de drag lui; și cât de mult s-a veselit și s-a umplut de mulțumire, din pricină că s-a învrednicit de bucuria de a se afla la mormântul care L-a primit în sine pe iubitul său Iisus, încât firea și inima sa, neputând să se despartă de o asemenea mulțumire și veselie peste măsură de mari, au făcut ca sufletul să i se despartă de trup și să se ducă la Ceruri, spre a se desfăta acolo de iubirea și bucuria desăvârșite, în urma unirii nemijlocite cu Dumnezeul său iubit¹.

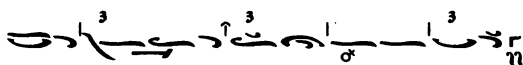
SFÂRȘIT ȘI LUI DUMNEZEU SLAVĂ!

¹ Istorisirea aceasta minunată se află în *Noul florilegiu de haruri*, în capitolul al III-lea, fiind totodată menționată și de Agapie Critceanul, dascălul neamului nostru, care în ultimii ani a adus mai mult decât oricine altcineva folos sufletesc obștii noastre, într-una dintre cărțile tipărite mai demult de el, ce cuprinde opt cugetări.

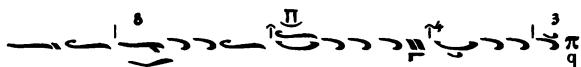
Tropar gl. al III-lea

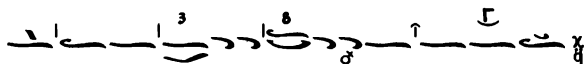
Prin dum - ne — ze-ias-ca-ți glă-su - i - re

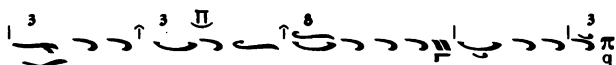
trâm-bi — ță — a Du - hu - lui Pă - rin - te

Te-ai vă - dit cu-vân-tă - to - ru-le de Dum-ne-zeu

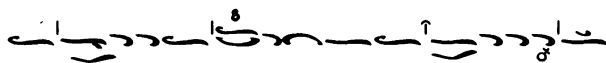
În - vă - ță - tu - ra Bi-se-ri-cii cu - rat ves-tind

cu-mult-sârg și cu - ră — ți - e pe -pă-mânt vie-țu-ind

Dom-nul cu în-țe - lep- ciu-ne îm-po-do-bin-du-te

Lu - mi - nă lu-mii te-a - fă - cut Ni - co — di — me

Cuprins

Proimion.....	7
Epigramă la această carte (în vers politic).....	13

PARTEA I

I. În ce constă desăvârșirea creștină; pentru dobândirea ei e nevoie de luptă; cele patru lucruri trebuincioase acestui război.....	17
II. Că nu-i spre trebuință nici să credem, nici să ne încredem în noi înșine.....	24
III. Despre nădejdea și încrederea în Dumnezeu.....	28
IV. Cum poate să cunoască cineva că se nevoiește cu neîncredere în sine și nădejde desăvârșită în Dumnezeu.....	31
V. Despre greșeala multora de a socoti teama exagerată (pusilanimitatea) drept virtute.....	33
VI. Despre alte cunoștințe prin care se dobândesc neîncrederea în noi înșine, îndrăzneala și încrederea în Dumnezeu.....	34
VII. Cum să ne deprindem mintea, spre a ne-o păzi de neștiință.....	36
VIII. Lipsa de a discerne drept lucrurile și chipul de a le putea cunoaște.....	38
IX. Despre felul în care trebuie să ne păzim mintea de cercetarea fără măsură a lucrurilor și curiozitatea nelalocul ei.....	40
X. Cum să ne deprindem voința spre a dori, ca scop ultim și în toate faptele, launtrice și din afară, să bineplacă lui Dumnezeu.....	43
XI. Despre anumite gânduri ce îmboldesc voința omului să se facă bineplăcută lui Dumnezeu în orice lucru.....	49

XII. Despre diferitele voințe și pofte din om și lupta dintre ele	51
XIII. Cum să luptăm împotriva voinței iraționale a simțurilor; și despre faptele pe care voința trebuie să le săvârșească spre a deprinde virtuțile ..	55
XIV. Ce să facem atunci când voința rațională superioară pare învinsă de cea irațională inferioară și de vrăjmași	63
XV. Să ne luptăm din toate puterile, neîncetat și vitejește	67
XVI. În ce chip diminuează, odată cu venirea zorilor, soldatul lui Hristos va ieși pe câmpul de luptă	70
XVII. Ce rânduială urmăm în lupta împotriva patimilor noastre	74
XVIII. Cum luptăm împotriva îmboldirilor neașteptate ale patimilor ..	75
XIX. Cum să luptăm împotriva patimilor trupești	79
XX. Cum să luptăm împotriva nepăsării	87
XXI. Despre îndreptarea (ținerea în rânduială a) simțurilor trupești și chipul în care se poate trece de la ele la vederea (contemplarea) și slăvirea lui Dumnezeu	92
XXII. Că înseși lucrurile materiale, despre care am vorbit mai sus, ne sunt mijloace și instrumente spre îndreptarea (ținerea în rânduială a) simțurilor noastre, dacă de la ele ajungem la cercetarea Cuvântului Întrupat și la tainele vieții și pătimirilor Sale	100
XXIII. Cum să ne îndreptăm (ținem în rânduială) simțurile când ni se înfățișează (percepem) prin intermediul lor obiectele materiale.	103
XXIV. Cum să ne stăpânim limba	109
XXV. Cum să ne îndreptăm (ținem în rânduială) închipuirea și aducerea-aminte	119
XXVI. Soldatul lui Hristos să se ferească cu toată puterea de tulburări și supărări, dacă voiește a lupta cu sorți de izbândă împotriva vrăjmașilor...	132
XXVII. Ce să facem când suntem răniți.....	136
XXVIII. Meșteșugul folosit de diavol spre a se război și a duce în rătăcire oameni aflați pe diferite trepte duhovnicești	140

XXIX. Despre războiul și înșelăciunea de care diavolul se folosește împotriva celor pe care li ține în robia păcatului.	141
XXX. Despre războiul și înșelăciunea de care diavolul se folosește împotriva celor conștienți de răul în care se află și de care vor să se elibereze; de ce hotărârea noastră de multe ori nu dă rod	143
XXXI. Despre războiul și înșelăciunea de care se folosește vrăjmașul împotriva celor ce socotesc că se află pe calea desăvârșirii.	146
XXXII. Despre războiul și înșelăciunea de care se folosește vrăjmașul spre a ne face să părăsim calea virtuții	149
XXXIII. Despre ultima înșelăciune de care se folosește diavolul ca virtuțile dobândite de noi să ajungă pricini ale răutății și viciilor	154
XXXIV. Câteva lucruri trebuincioase biruirii patimilor și dobândirii unor noi virtuți	164
XXXV. Să dobândim virtuțile puțin câte puțin, treptat și una câte una ..	167
XXXVI. Mijloacele de dobândire a virtuților și de chivernisire a lor spre a deprinde pentru o vreme doar una singură	169
XXXVII. Să umblăm cu sârg și grijă neîntrerupte în deprinderea virtuții	173
XXXVIII. Cu îndatorirea de a lupta neconținut pentru virtuți, să nu pierdem nici un prilej al dobândirii lor	175
XXXIX. Să iubim toate prilejurile și greutățile (mai ales pe cele mai puțin plăcute) în vederea dobândirii virtuților	177
XL. Cum ne putem folosi de diferite prilejuri în deprinderea unei virtuți anume	180
XLI. Despre momentul potrivit exersării în fiecare virtute și despre semnele sporirii noastre.	182
XLII. Să nu ne dorim defel slobozirea din necazurile îndurate cu răbdare; cum să ne chivernisim toată dorința spre a fi virtuoși	186
XLIII. Cum să ne împotrivim diavolului, când caută să ne amăgească [printr-o asceză] fără discernământ	189

XLIV. Păreră bună despre noi înșine și îndemnul diavolului ne fac să ne judecăm cu nerușinare aproapele. Cum să ne împotrivim acestora	192
XLV. Despre rugăciune.....	196
XLVI. Ce anume este rugăciunea minții și cum se poate săvârși.....	202
XLVII. Despre rugăciunea prin cugetare și contemplare	207
XLVIII. Despre un alt fel de a ne ruga prin cugetare	210
XLIX. Un fel de a te ruga prin cugetarea la Născătoarea de Dumnezeu Maria	211
L. Câteva gânduri spre a putea alerga la Născătoarea de Dumnezeu cu credință și nădejde	215
LI. Cum să cugeți și să te rogi prin mijlocirea îngerilor și a tuturor sfinților	217
LII. Prin cugetarea la patimile lui Hristos în inima noastră se pot trezi osebite stări și pătimiri de Dumnezeu iubitoare	219
LIII. Tot despre roadele de pe urma cugetării la Cel Răstignit și despre asemănarea cu El după virtute	226

PARTEA A DOUA

I. Despre Taina Preasfântă a Euharistiei	237
II. Cum să primești Taina Preasfântă a Euharistiei: cum poți să-L primești pe Hristos prin [dumnezeieștile] Taine.....	239
III. Cum să ne pregătim pentru Împărtășanie, spre a aprinde în noi iubirea de Dumnezeu	243
IV. Despre Împărtășirea duhovnicească și nematerialnică sau cum să ne împărtășim de Hristos nematerialnic și duhovnicește.....	251
V. Despre mulțumirea datorată pentru harurile primite	254
VI. Despre ofranda nematerialnică sau cum să te aduci pe tine însuși, dimpreună cu toate lucrurile tale, ofrandă lui Dumnezeu în chip nematerialnic	256

VII. Despre evlavia resimțită trupește și despre răceala și uscăciunea duhovnicească ale acestei evlavii	260
VIII. Despre cercetarea conștiinței.	266
IX. Cum să ne pregătim împotriva vrăjmașilor care ne vor război în ceasul morții	274
X. Despre cele patru atacuri dezlănțuite de vrăjmașii noștri în ceasul morții; mai întâi, despre atacul împotriva credinței și despre respingerea lui	276
XI. Despre atacul deznădejdii și despre respingerea lui.	278
XII. Despre atacul slavei deșarte și despre respingerea lui.	280
XIII. Despre atacul închipuirilor și despre respingerea lui.	282
XIV. Despre pacea duhovnicească a inimii	284
XV. Despre grija trebuincioasă sufletului spre a-și afla și păstra pacea. .	286
XVI. Că puțin câte puțin se zidește sălașul păcii.	288
XVII. Despre nevoia sufletului de a fugi de orice cinstiri, iubind smerenia și sărăcia cu duhul, prin care se dobândește pacea sufletului	290
XVIII. Sufletul să zăbovească în singurătatea și isihia celor nematerialnice, pentru ca Dumnezeu să lucreze în el pacea Sa.	293
XIX. Socotința trebuincioasă în iubirea față de aproapele, spre a nu ne tulbura această pace	296
XX. Sufletul e dator a sta înaintea lui Dumnezeu golit de voia proprie ..	299
XXI. Să nu cauți nici mâncăruri, nici lucruri care să-ți ațâțe pofta, ci doar pe Dumnezeu.	304
XXII. Robul lui Dumnezeu să nu fie cuprins de o frică peste măsură, chiar de va simți împotrivire și tulburare în sinea sa în privința acestei păci. .	306
XXIII. Despre neînduplecarea diavolului în a ne tulbura pacea sufletului și cum să fugim de vicleniile și înșelăciunile sale	308
XXIV. Sufletul să nu se tulbure din pricina ispitelor și gândurilor lăuntrice	312

XXV. Ispitele ni s-au dat de Dumnezeu spre folosul nostru	314
XXVI. Leacul de care ne putem folosi spre a nu ne tulbura din pricina greșelilor și a neputințelor noastre	319
XXVII. Sufletul să-și afle pacea și să sporească fără amânare	323

APENDICE

Apologia notei noastre la capitolul al XLIX-lea al <i>Războiului nevăzut</i> despre Doamna noastră, de Dumnezeu Născătoare, [publicată în volumul <i>Paza simțurilor</i>].	325
O rugă închinată Domnului nostru Iisus Hristos.	352
Cuprins	277

Comenzi:
www.librariasophia.ro

Difuzare:
SUPERGRAPH
Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,
031216, București
Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84
e-mail: contact@supergraph.ro
www.librariasophia.ro
www.sophia.ro

Vă așteptăm la
LIBRĂRIA SOPHIA
str. Bibescu Vodă nr. 19,
040151, București, sector 4
(lângă Facultatea de Teologie)
tel. 021-336.10.00; 0722.266.618
www.librariasophia.ro